

Dr Sanja Stošić

**KOLONIJALNA POLITIKA ŠPANIJE:
FILIPINI KAO STUDIJA SLUČAJA**

Beograd, 2021.

Dr Sanja Stošić

**KOLONIJALNA POLITIKA ŠPANIJE: FILIPINI KAO STUDIJA
SLUČAJA**

Izdavač

Institut za političke studije
Svetozara Markovića 36, Beograd

Za izdavača

Dr Živojin Đurić

Recenzenti

Dr Živojin Đurić, naučni savetnik
Prof. dr Ljiljana Marković
Prof. dr Marija Đorić

Poslovni sekretar

Smiljana Paunović

Dizajn korica

Jelena Labus-Grujić

Prelom i štampa

Birograf comp, Beograd

Tiraž

100

Ova monografija nastala je kao rezultat rada na projektu od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Mojoj porodici

SADRŽAJ

PREDGOVOR	8
UVODNA RAZMATRANJA	10
PRVI DEO: IMPERIJALISTIČKA POLITIKA ŠPANJE – FILIPINI, BISER ORIJENTA	18
Poglavlje 1: FILIPINI PREDKOLONIJALNOG DOBA.....	33
1. KULTUROLOŠKE OSOBENOSTI PREHISPANSKIH FILIPINA.....	38
1.1 Opšte geografske odlike Filipinskog arhipelaga	42
1.2 Poreklo Filipinaca	46
1.3 Jezik i književnost.....	51
2. O NARODIMA FILIPINA, OBİČAJIMA I TRADICIJI	57
2.1 Način života i društvena stratifikacija.....	62
2.2 Odlike društva Tagaloga	70
2.3 Osobnosti društvenog uređenja Visajaca.....	73
Poglavlje 2: FILIPINSKA POGLAVIŠTVA	77
1. IZBOR VOĐE I POLITIČKI ŽIVOT.....	79
1.1 Rađanje regionalne ekonomske politike	81
1.2 Razvoj predmodernog društvenog uređenja.....	86
2. RELIGIJSKA UVERENJA I RODNA IDEOLOGIJA.....	96
2.1 Kult predaka i dominantni religijski rituali	99
2.2 <i>Binukot</i> – simbol ženstvenosti i žene ratnika	107
DRUGI DEO: ŠPANSKI PACIFIK I RAĐANJE GLOBALNOG SVETA	110
Poglavlje 1: OSVAJANJE FILIPINA	114
1. USPOSTAVLJANJE ŠPANSKOG KOLONIJALNOG APARATA	119
1.1 Osnivanje prvih naseobina	123
1.2 Konsolidacija društvenog uređenja - razvoj javne uprave i pravosudnog sistema	132
1.3 Razvoj Manile kao prestonice i multikulturalnog trgovinskog centra.....	144
Poglavlje 2: FILIPINI: ZEMLJA GALEONA I MISIONARA	153
1. STABILIZACIJA EKNOMSKO-POLITIČKOG I CRKVENOG SISTEMA I POČETAK IMPERIJALNE KRIZE	156
1.1 Galeon iz Manile: <i>nao de Acapulco</i> ili <i>nao de China</i>	163
1.2 Španske vlasti i azijsko stanovništvo	170
1.3 Srebrni vek Azije	174

TREĆI DEO: BREME I DAROVI KOLONIJALNOG NASLEDA	188
Poglavlje 1: ŠPANSKI KLER I HRISTIЈANIZACIЈA FILIPINA.....	193
1. HISPANSKO-FILIPINSKI SVET: OBLIKOVANJE KULTURNOG IDENTITETA	201
1.1. Duhovno pokoravanje Filipina.....	204
1.2. Folk katolicizam ili nova religija?.....	211
Poglavlje 2: PERIOD REFORMI I RESTAURACIЈE	216
1. KRIZA ŠPANSKOG REŽIMA I FORMIRANJE FILIPINSKE NACIЈE	222
1.1. <i>Payson</i> i revolucija- simboli filipinske nezavisnosti.....	229
1.2. Formiranje filipinske intelektualne elite i borbe za nezavisnost	248
1.3. Filipinski nacionalni identitet u svetlu hispanizacije.....	255
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	258
LITERATURA	266
INDEKS POJMOVA	287

PREDGOVOR

Pitanje španske kolonijalne politike generalno nije bilo predmet istraživanja prevelikog broja autora u Srbiji, a kada je reč o odnosu španske kraljevine prema Filipinima čitalačka publika do sada nije imala na raspolaganju nikakvu literaturu na srpskom jeziku o pomenutoj temi. Drugim rečima, sve do istraživanja kulturoloških pitanja vezanih za istorijski i društveno-politički razvoj Filipina od strane dr Sanje Stošić, Filipini, kao i filipinistika kao jedna od razvijenih naučnih oblasti širom sveta, predstavljali su srpskoj čitalačkoj publici potpunu nepoznanicu.

U tom smislu, ova naučna publikacija nastala je na osnovu doktorske disertacije koju je autorka odbranila 14. juna 2016. godine na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu, a u kojoj se bavi kulturološkim osobenostima Filipina u španskom kolonijalnom periodu.

Budući da se u ovoj knjizi dr Sanja Stošić okreće više proučavanju različitih aspekata kolonijalne politike Španije sa posebnim osvrtom na Filipine, kao i da knjiga predstavlja prvo delo ove vrste na srpskom jeziku, sa pravom se može reći da se radi o pravom pionirskom istraživačkom poduhvatu i monografiji naučnog značaja.

Podeljena na tri dela, od kojih je prvi posvećen predstavljanju imperijalističke politike Španije i osobenostima osnivanja filipinske kolonije pod okriljem pomenutog režima, dok se drugi bavi prikazivanjem osvajanja i kolonizacijom Filipina, a treći putem analize španskog kolonijalnog nasleđa ukazuje na najbitnije aspekte jednog sasvim novog hispano-filipinskog sveta, ova knjiga kao celina ima koherentnu strukturu i, u najširem smislu, iznosi argument po kome je autohtona kultura Filipina fenomen koji se ne može prenebregnuti, ali koji kroz proces španske kolonizacije zapravo razvija još autentičniji odnos prema sopstvenoj stvarnosti i svetu.

Monografija analizira kolonijalnu politiku Španije sa posebnim osvrtom na Filipine kao na jednu od najosobenijih kolonija španske krune i jedinu špansku bazu na Istoku. Naime, Filipinci su prva azijska nacija koja se zahvaljujući revolucionarnim snagama oslobodila kolonijalnog režima i stvorila republiku 1898. god. Istovremeno, Filipini su postali jedina azijska zemlja sa najvećim procentom katoličkog stanovništva, ali i zemlja u kojoj crkva ne prihvata radikalno shvatanje katoličanstva, a određeni paganski običaji i tradicionalne vrednosti i dalje boje svakodnevicu filipinskog stanovništva.

Stoga, ova monografija ima svoje korene u nastojanju da se kroz prizmu politikološkog diskursa sagleda uticaj španskog kolonijalnog aparata i hispanizacije na razvoj i formiranje filipinskog kulturnog identiteta i istovremeno ukaže na jedinstvenost izgradnje filipinskog nacionalnog identiteta obeleženu sinergijom Istoka i Zapada.

Primenjujući multidisciplinarni pristup u prezentovanju globalnog konteksta u kome se razvijala filipinska nacija, autorka monografije daje jedan holistički prikaz u kome polazi od prehispanskog perioda, odnosno razvoja Filipina još u vreme pomorske azijske trgovine i perioda poznatog kao *age of commerce*, da bi zatim analizirala zlatno doba španskog kraljevstva i formiranje Filipina kao zemlje misionara i galeona i, konačno, sa osipanjem imperijalističke moći Španije prikazala buđenje revolucionarnog duha Filipina i period izgradnje filipinske nacije.

Imajući u vidu širinu tematskog i vremenskog konteksta koji je predmet istraživanja, kao i činjenicu da je španski uticaj bio najjači u oblasti Luzona i Visaja, u knjizi je pažnja prvenstveno usmerena na narode ovih teritorija kao presudnih za evolucionarni proces celokupne filipinske zajednice.

Kako je reč o nedovoljno proučavanim aspektima politikoloških, socioloških i kulturoloških istraživanja u oblasti hispanistike i orijentalistike, značaj monografije ogleda se takođe u otkrivanju novih vidova percepcije koji svakako doprinose kvalitetnijoj i integrativnoj debati vezanoj za istorijsko-politički kontekst i razvoj nacionalnog identiteta Filipina. U tom smislu, naučni značaj ove monografije proističe ne samo iz aktuelnosti problema kojima se bavi, već i iz postojeće potrebe da se u domaćoj sferi društveno-humanističkih nauka unapredi izučavanje dominantnih društveno-političkih i kulturnih modela nastalih u različitim etapama španskog kolonijalnog doba.

Beograd, 14. jun 2020.

Prof. dr Ljiljana Marković

UVODNA RAZMATRANJA

Iako je ujedinjenje hispanske crkve ostvareno još u rimsko i vizigotsko vreme, tek nakon propadanja rimske imperije prvi značajan potez zapadnoevropske civilizacije i ujedno i Španije bio je vezan za težnju ka apsolutnoj transformaciji i prevazilaženju postojećih granica. Stoga, kako bi se spojila sa ostatkom sveta, hrišćanskoj Španiji bio je neophodan izlazak na more. Međutim, tokom XIV veka Sredozemlje je postalo pretesno zbog ekonomsko-političkih interesa novih muslimanskih osvajača, Turaka Seldžuka i Osmanlija, koji su ugrozili tradicionalne rute kojima su se hrišćani snabdevali začinima i luksuznom robom sa Istoka. Na taj način, izlazak na Atlantik španske i portugalske flote bio je neminovan korak koji je ujedno označio i početak modernog doba evropske istorije.

Na početku kolonijalnih osvajanja Portugalija je imala vodeću ulogu. Slavni portugalski vek počeo je osvajanjem Seute 1415. godine, kada su Portugalci zavladao Atlantikom i u krstaškom zanosu potom zauzeli i deo Maroka, gde su se završavali trgovački putevi kojima je stizalo zlato koje se prenosilo iz zapadne Afrike do Sredozemlja. Iz Seute su Portugalci prevozili žitarice, a iz Maroka robove. Zapravo, inicijator velikih portugalskih ekspedicija, bio je sin portugalskog kralja, (Henrique IV), poznat kao Henri Moreplovac.¹ Glavni cilj Henrija Moreplovca odnosio se na istraživanje zapadne obale Afrike. Naime, pošto su tokom vekova jedini trgovački putevi između zapadne Afrike i Sredozemlja išli preko Sahare i bili pod kontrolom severnoafričkih muslimanskih država, tj. dugogodišnjih portugalskih suparnika, Portugalci su se nadali da će direktnom trgovinom sa zapadnom Afrikom pomorskim putem zaobići ne samo islamske narode, već otkriti nove hrišćanske

---

¹ Pomorstvo je posebno bilo razvijeno u Portugalu. Početkom XV veka, Henri Moreplovac, davao je podsticaje za istraživačke ekspedicije, uviđajući značaj okeana kao komunikacionih kanala. Henrijev cilj bio je da stigne do Japana i severnog dela Kine, te je 1415. god. okupio kosmografe, geografe i moreplovce iz celog sveta. Venecijanske galije koje su svojevremeno bile najbolje za plovību po Mediteranu, bile su prespore za ekspedicije po Atlaniku. Zahvaljujući zalaganju Henrija Moreplovca, portugalski ribari postali su vešti mornari, a po njegovim uputstvima izgrađeni su novi, mnogo lakši brodovi poznati kao karavele (*caravelas*) koje su zbog plitkog gaza bile izuzetno brze i pokretljive i mogle su da se usidre u malim uvalama ili koriste za plovību po rekama. Istovremeno, izgrađena je velika flota pomoću koje je početkom XV veka osvojena Seuta u severnoj Africi koja je potom postala ishodište iz koga su Portugalci organizovali svoja pomorska putovanja.

saveznike u borbi protiv muslimana u Magrebu. Kako bi sačuvao uporište na Seuti (šp. Ceuta), Henri Moreplovac je osvojio 1434. godine i rt Bohador, što mu je omogućilo dalje istraživanje Kanarskih i Azorskih ostrva i Madeire (Samardžić 2003: 172).²

Tokom narednih godina, portugalski moreplovci su napredovali, stižući i do ušća reke Senegal i Gambije. Henri Moreplovac je bio prvenstveno orijentisan ka sticanju profita, a pošto su robovi tada mogli jeftino de se kupe u Africi, masovno su prodavani u Lagosu, dok je zahvaljujući trgovini zlatom, Portugal iskovao svoj prvi zlatnik (*cruzado*). Poslednje trgovačko-istraživačke ekspedicije duž atlantske obale Afrike, dovele su Portugalce do Zelenortskih Ostrva i današnje države Sijera Leone. Nakon toga je Bartolomeo Dijas (Bartolomeu Dias) doplovio do krajnjeg juga Afrike i otkrio prolaz u Indijski okean, čime je dokazao da Afrika može da se oplovi, pa je kralj naredio da se rt nazove Rt dobre nade, a potom je Vasko da Gama (Vasco da Gama) doplovio do Indije.³ Na taj način, Portugalci su duž obala Afrike i Indije osnovali svoje trgovačke enklave i portugalske kolonije, a Lisabon je postao glavna evropska luka. Međutim, kada su se u trgovinu sa Indijom uključili i engleski, španski i holandski trgovci, Portugal je izguran kao trgovački konkurent, te krajem XVI veka portugalska imperija doživljava propadanje i Portugal potpada pod špansku vlast.

Iako su ambicije Kastilje da izađe na Atlantik i rute preko Katabrijskog mora i Gibraltara, pojačale rivalstvo sa Portugalom, ujedno su i pokrenule Kastilju da zavlada ne samo velikim delom Sredozemlja i osnovnim osama Atlantika, već i sprovede istovremeno objedinjavanje celog hispanskog prostora. Krajem XV veka Kastilja i Aragon su bile dve vodeće sile na Iberijskom poluostrvu. Teritorijalno, Kastilja je bila znatno veća i naseljenija u odnosu na kraljevinu Aragon. Istovremeno, zbog trgovinskih aktivnosti Kastilja je bila tesno povezana ne samo sa evropskim lukama na Atlantiku već i onim na Severnom moru, a od 1492. godine, zahvaljujući osvajanju i eksploataciji bogatstva novih američkih teritorija sve imućnija, dok je aragonska kruna⁴ prolazila kroz period dekadencije i nemogućnosti da se odupre nadirućem uticaju Osmanlija.

---

² Portugalska osvajanja Azorskih ostrva i Madeire obezbedila su zapadnoj Evropi začine, žitarice, drvenu građu, a iz zapadne Afrike stizali su robovi, slonovača, pamuk, začini i zlato.

³ Gama je stigao do Kalkute 20. maja 1498. godine.

⁴ U njen sastav ulazile su kraljevina Aragon, Valensija, Majorka i kneževina Katalonija.

Pomenute okolnosti, kao i specifična administrativna organizacija aragonskih institucija, olakšale su Kastilji da se izdvoji kao hegemon u izgradnji novog državnog poretka. Brakom Isabele Kastiljske (Isabel I de Castilla) i Fernanda Aragonskog (Fernando II de Aragón), 1469. godine postavljeni su temelji jedinstvenoj španskoj državi i naciji.⁵ I pored brojnih dinastičkih trvenja, Kastilja je uspela da utvrdi svoju prevlast, usmerivši fokus ka osvajanju Atlantika.⁶ Naime, uprkos engleskoj i hanzeatskoj floti, do 1480. godine kastiljanska flota je uspostavila kontrolu nad Kantabrijskim morem, i sa druge strane, potisnuvši Portugal, prisvojila je Kanarska ostrva.⁷

Zapravo, još u prethodnom veku na Kanarskim ostrvima preplitali su se interesi portugalskih, kastiljanskih i katalonskih trgovaca robljem, te je u želji da zadrži Azorska ostrva i Madeiru, čemu se Kastilja svejedno protivila, Portugal 1480. godine prepustio Špancima Kanarska ostrva. Naime, sporazumom u Alkasovasu potpisanim u septembru 1479. godine uređene su granice Kastilje i Portugala, tj. Portugal je ograničen na istraživanje zapadne Afrike i puta za Indiju, osim Kanarskih ostrva, što je Kastilju nateralo da se okrene pronalaženju novih ruta preko Atlantika.

Nakon pomenutog sporazuma usledile su ozbiljnije ekspedicije u cilju pronalaska pomorskog puta ka Aziji, jer su Turci zauzećem Carigrada 1453. godine blokirali ustaljene pomorske rute koje su vodile do mletačkih i denovljanskih trgovačkih enklava na Levantu. Sa druge strane, snaga Kastilje kao jezgra Kraljevine, privukla je mnoge istraživače i moreplovce, hrabre vizionare željne slave među kojima je bio i denovljanski pomorac Kristofer Kolumbo (Cristóbal Colón) koji je od Katoličkih kraljeva tražio podršku da otkrije alternativnu rutu kojom će od Indije direktno doploviti na Zapad, umesto

---

⁵ Papa Aleksandar VI (Rodrigo Bordžija) dodelio je Isabeli i Fernandu titulu Katoličkih kraljeva (*Los reyes católicos*). Kraljevski par se venčao u Valjadolidu i tim brakom, ujedinivši kraljevine Kastilje i Aragona, praktično su postavljeni prvi temelji kraljevine Španije koja će konačno biti formirana pod vladavinom njihovog unuka, Karla V.

⁶ Svaki od kraljevskih supružnika bio je suvereni vladar svoje države, dok je u drugoj državi imao funkciju isključivo kraljevskog supružnika. Na taj način, i Aragon i Kastilja zadržale su svoje već postojeće suverene institucije i zakonodavstvo, a do potpunog ukidanja razlika u unutrašnjem uređenju i uspostavljanja jedinstva došlo je tek u XVIII veku stupanjem na vlast dinastije Burbona.

⁷ Vladavina nad Kanarskim ostrvima imala je višestruki značaj za Kastilju budući de je, uprkos osporavanju Portugala, omogućila nove istraživačke poduhvate na Azorskim ostrvima, Madeiri i zapadnoj Africi, gde su do tada trgovačke aktivnosti Portugalaca bile dominantne. Ipak, iako su formalno postala deo Kastilje 1477. godine, Španci su osvojili Kanarska ostrva tek krajem XV veka.

kružeći oko Afrike. Osim toga, kada su se Katolički kraljevi fokusirali na stvaranje modernog carstva 1492. godine organizovali su i progon Jevreja i muslimana iz Granade, objavljivanje kastiljanske gramatike i brojne osvajačke ekspedicije. Ipak, iako je pad granadskog sultanata omogućio širenje Iberijskog poluostrva, istovremeno je otvorio put sukobu aragonske krune sa francuskom, što se svakako odrazilo na francusko-kastiljanske odnose.⁸

Iako su vladali u obema kraljevinama, na planu unutrašnje politike Katolički kraljevi su se usmerili ka administrativnoj reorganizaciji u cilju stvaranja tzv. autoritarne monarhije,⁹ dok su istovremeno vodili aktivnu spoljnu politiku okrenutu ka ujedinjenju Iberijskog poluostrva, stvaranju preookeanske kolonijalne imperije, zaustavljanju francuske ekspanzije u zapadnom delu Sredozemlja i uspostavljanju prijateljskih odnosa sa zemljama koje su bile potencijalni kupci kastiljanske vune, čija trgovina se odvijala preko Severnog mora.

Međutim, kada je reč o osvajanju novih prostranstava, ono što je Kastilji dalo apsolutnu prednost u odnosu nad Portugalom bila je upravo naglašena spremnost njenih podanika i erudita da napuste svoju matičnu zemlju. Praćeni papinim blagoslovom, mnogobrojni moreplovci, misionari, kartografi, pisci i trgovci, smelo su odlazili u Afriku, Meksiko, Peru, Kinu, Filipine i razne druge nepoznate zemlje, rizikujući svoje živote zarad sticanja slave i širenja granica carstva Kastilje.

Da bi se na pravi način razumela priroda kolonizatorskog procesa na Filipinima, neophodno je uzeti u obzir različite istorijske okolnosti pod čijim okriljem se odigralo ne samo osvajanje ostrva nego i jevanđelizacija filipinske kulture. Drugim rečima, celokupan socio-kulturni kontekst, odnosno neskrivene političke ambicije španske krune i rimokatoličkog klera ka prozelitizmu, direktno su odredile osobenost kolonizatorskog diskursa, učinivši da se dolazak

---

⁸ Kralj Fernando II je ipak uspeo da sačuva katalonske grofovije Rusiljon i Serdanju koje su bile pod francuskom okupacijom, dok je Francuska za uzvrat očekivala vlast na jugu Italije gde je vladala aragonska dinastija. Međutim, Fernando se suprotstavio Francuzima i udružio se sa ostalim evropskim državama, te su Francuzi proterani iz Italije. Kao posledica toga, došlo je do novih ratnih okršaja, a 1505. godine Fernando Aragonski zavladao je Napuljem i Sicilijom.

⁹ Skupštinom sazvanom u Toledu 1480. godine (*Cortes*) reorganizovano je Veće Kastilje tako što su čak i na lokalnom nivou postavljeni predstavnici centralne vlasti (*coregidores*) koji su osim rešavanja pitanja na opštinskom nivou, takođe učestvovali u izboru gradskih prokuratora u Kortesu Kastilje. Nasuprot tome, Kortese Aragonske krune imao je neizmenjeno široka zakonodavna ovlašćenja kojima je zapravo kontrolisao i delovanje monarha.

Španaca na azijski arhipelag 1565. god. desi zapravo u najpogodnijem trenutku, tj. u vreme kada je španski položaj na američkom kontinentu već bio utvrđen, a uticaj drugih filipinskih i evropskih naroda slab, izuzev portugalskog koji je bio usmeren ka organizovanju brojnih ekspedicija po Aziji. Na taj način, Španija je iskoristila sjajnu poziciju i okrenula se osvajanju Orijenta (Phelan 1976: 8).

Na prvom mestu, događaj koji je doprineo ambiciji stvaranja španskih Filipina bio je sklapanje dinastičkog braka između Fernanda Aragonskog i Isabele Kastiljske. Iako u vreme Fernanda i Izabele nova državna tvorevina nije bila homogena, budući da je svaka od kraljevina zadržala svoju samostalnost, krajem XV i početkom XVI veka Katolički kraljevi ostavili su svojim naslednicima Španiju koja je ušla u red evropskih sila i otpočeli su izgradnju prekomorske imperije. Državna konsolidacija koja je osim teritorijalnog jedinstva donela Španiji proširenje granica, obuhvativši donedavno nepoznate preookeanske oblasti, bila je praćena velikim napretkom u domenu umetnosti, kartografiji, navigaciji i brodogradnji, što je sveukupno dalo dodatni impuls osvajачkim pohodima.¹⁰

Kulturološki posmatrano, dolazak Španaca na Filippine podudara se sa širenjem humanizma i renesanse po Evropi. Pod uticajem humanizma dobrim delom je došlo do razvoja i proučavanja lokalnih jezika i otvaranja polemike o prevodu i profanizaciji svetih tekstova.¹¹ Istovremeno, u periodu između 1546–

---

¹⁰ U ovo vreme spoljna politika Španije bila je obojena naslednim tradicijama kako Kastilje tako i Aragona. Naime, u duhu kastiljske politike svojstvene Isabeli, Španija je nastavila ekspanziju ka severnoj Africi i borbu sa Mavarima, a kasnije i sa Turcima, šireći u narednim vekovima hrišćanstvo po Sredozemlju. Sa druge strane, Fernando je više bio okrenut Evropi i kolonizovanju prekomorskih teritorija. Na taj način, Španci su ratovali sa jednim ili čak više jakih protivnika, istovremeno osvajajući Novi svet, te je ovakva imperijalna politika na duge staze ipak doprinela osiromašenju materijalnih i ljudskih resursa i konačnom slabljenju samog kraljevstva.

¹¹ U doba renesanse katolička crkva se udaljila od prvobitnih hrišćanskih ideala, a otvoreni raskol sa crkvom i proces reformacije započeo je nemački sveštenik i profesor Martin Luter (Martin Luther) koji je osudio prodaje indulgencija (oproštaje grehova) i osporio nepogrešivost samog pape, verujući da je Biblija jedini izvor vere i da stoga treba da bude prevedena na narodne jezike i tako približena širokim narodnim masama. Kako čitanjem Biblije svaki vernik postaje kadar da „spozna reč Božju”, Luter je sveštenstvo smatrao nepotrebnim i odbacio je većinu svetih tajni, zadržavši samo krštenje, pokajanje i pričešće. Pošto je Luter odbio da se odrekne svog učenja, izopšten je iz crkve, te su određeni nemački kneževi i Luterove pristalice protestovali protiv zabrane njegovog učenja, zbog čega su nazvani protestantima.

1548, a sa ciljem da ojača kontrareformaciju,¹² održan je koncil u Trentu na kome je kao jedna od državnih obaveza istaknuta i potreba da se neverni narodi preobrate u katoličanstvo. Stoga, papi je data moć da preuzme posede nevernika i podari ih hrišćanskim plemićima koji je trebalo da na novoosvojenim teritorijama uspostave vladavinu španskog plemstva i klera. Ova politika uticala je na donošenje ukaza *destinare deabitis*, izdatog krajem XV veka u Aleksandrijskim bulama,¹³ čime je proglašena obaveza vladara da odredi misionare zadužene za preobraćanje urođenika sa novootkrivenih prostora i omogućena konfiskacija i predaja crkvi imovine osvedočenih mnogobožaca i jeretika.

Konačno, neophodno je imati u vidu da je kolonijalna politika Španije prema Filipinima dobrim delom bila određena dugotrajnom borbom protiv Mavara, tj. sukobom hrišćanske i muhamedanske kulture. Naime, dok su na istoku Francuska, Italija i Nemačka lako mogle da okončaju svoje učešće u krstaškim ratovima bez gubitka teritorija i nacionalne časti, Španija je morala samostalno da nastavi borbu protiv „neznanobožaca” kako bi oslobodila deo svojih teritorija na zapadu. Ova sedmosekunska borba protiv nehrišćana odredila je karakter Španije kao „konzervativne i netolerantne” u odnosu prema drugim religijama, potčinivši mentalni sklop španskog naroda crkvenim doktrinama i kulturološkom nasleđu. Kako je godina završetka borbe sa Mavarima bila ujedno i godina otkrića Novog sveta, nakon proterivanja nevernika sa svojih teritorija Špancima je bila potrebna nova vrsta pohoda i osvajanja. Ova potreba našla je svoje otelovljenje u kolonizaciji i hispanizaciji domorodačkih naroda sa novootkrivenih prostora (Moses 1904: 88–90).

U tom cilju, kraljevskim podanicima na Filipinima bilo je striktno naloženo da preduzmu sve mere koje bi doprinele pokrštavanju urođenika i njihovom preobraćanju u katoličanstvo. Iako su prvi španski kolonizatori došli na arhipelag motivisani istovremeno komercijalnim razlozima, kada je 1521. god. prva španska ekspedicija doplovila na Filipine, Magelanova (Frenando de

---

¹² Kontrareformacija se odnosi na čitav niz mera koje je katolička crkva preduzela ne bi li vratila vernike pod svoje okrilje i sprečila širenje reformacije kao najveće krize od raspada jedinstvene katoličke crkve. Uz određene prekide, u periodu 1545–1563, trajao je sabor u Trentu na kojem je obnovljena crkvena disciplina, unapređeno obrazovanje sveštenika i sastavljena lista zabranjenih knjiga

¹³ Aleksandrijske bule (*Bulas Alejandrinas*) predstavljaju skup papskih dokumenata na osnovu kojih je kraljevima Kastilje i Leona dato pravo da osvoje Ameriku, kao i obaveza da izvrše jevanđelizaciju novih teritorija. Ova dokumenta izdala je Sveta stolica 1493. godine na zahtev Katoličkih kraljeva.

Magallanes) ideja vodilja bila je misionarskog karaktera i odnosila se na jevandelizaciju lokalnog stanovništva. U takvom kontekstu španska kruna nametnula je stroga ograničenja po pitanju migracione politike, zabranivši „novim hrišćanima“¹⁴ i potomcima osuđenih jeretika dolazak na ostrva. Zahvaljujući ovakvim protekcionističkim merama i pacifističkoj kolonijalnoj politici uslovljenoj specifičnom regionalnom geografijom Filipina i velikom udaljenošću od metropole, uticaj španske krune na Filipinima je bio posredan, a sam proces hispanizacije relativno neinvazivan (Stošić 2017: 74).

Zapravo, sve do početka XIX veka Filipini su bili pod upravom vicekraljevstva Meksika, a veza između Filipina i Meksika održavana je zahvaljujući pronalasku povratne rute preko Pacifika, što je omogućilo Španiji da preko luka u Sevilji, Akapulku i Manili razvije pravu globalnu ekonomsku mrežu zasnovanu na trgovini koja se odvijala između orijentalnih zemalja, Amerike i Evrope (Stošić 2017: 227, 232).

---

¹⁴ Preobraćenim Jevrejima i muslimanima.

PRVI DEO: IMPERIJALISTIČKA POLITIKA ŠPANIJE – FILIPINI, BISER ORIJENTA

Od prvog Krstaškog pohoda i uspostavljanja hrišćanskog kraljevstva pa do osvajanja franačkih država na istoku (1099–1291) narodi zapadne Evrope sve više su se okretali Orijentu. Kao obavezni pratioci pohoda, verska hodočašća su iznedrila nov koncept evropskog sveta koji je prilagođen muslimanskoj kulturi postepeno prihvatio nove gastronomske ukuse i začine, svilu i druge orijentalne luksuzne predmete.

Naime, sa misionarima su putovali i mnogi trgovci, pa su vremenom formirane male evropske enklave u glavnim trgovinskim centrima Kine. Na taj način, Evropljani su spoznali vrednost začina (cimeta, bibera, karanfilića, muskatnog oraščića, đumbira, itd.) koji su postali neizostavni u oblasti kulinarstva i spravljanju lekova. Zajedno sa dragocenim začinima, karavani i brodovi donosili su u luke istočnog Mediterana i boje, parfeme, drago kamenje i dr. Međutim, iako su kalifati duž mediteranskih obala tolerisali trgovinu sa Evropljanima, ljubomorno su čuvali tajne trgovačke rute ka Orijentu.

Zahvaljujući venecijanskim i đenovljanskim trgovcima koji su prenosili ovu robu, u Italiji je došlo do procvata gradova-država i Italija se nametnula kao glavni distributer za celu zapadnu Evropu. Osmansko širenje ka zapadu, zatim osvajanje Carigrada 1453. godine i odluka kineske Ming dinastije (1368–1644) da zatvori svoje granice prouzrokovali su privremenu obustavu trgovine između Zapada i Istoka zahvaljujući kojoj su se Evropljani snabdevali začinima i dugim dobrima. Stoga, potreba da se ponovo uspostavi trgovinska razmena sa Istokom navela je evropske vladare da rešenje problema potraže u pronalaženju pomorskog puta i novih ruta ka zoni Indija, a posebno ka Indiji i Kini.

Nažalost, tadašnja naučna saznanja bila su nedovoljno razvijena, što je često rezultiralo neuspešnim pokušajima osvajanja strateških tačaka i propalim ekspedicijama. Prva mogućnost otkrivanja novih ruta podrazumevala je oplovljavanje Afrike u cilju stizanja do Indijskog okeana i zemalja dalekog Orijenta. Međutim, prepreke ovom poduhvatu predstavljala su verovanja da je Indijski okean „zatvoreno more” čija temperatura raste s približavanjem

ekvatoru, gde konačno dostiže tačku ključanja.¹⁵ Druga mogućnost dolaska do Indija bila je još neizvesnija, jer se smatralo da treba krenuti u pravcu zapada i ploveći pravolinijski „sudariti” se sa obalama Azije.¹⁶

Ove dve opcije bile su od izuzetnog značaja za Španiju i Portugal koji su do tada bili u stalnom ratu protiv muslimana.¹⁷ I Španija i Portugal imali su potrebu da budu deo važne trgovačke mreže koja se od XII veka razvila u Evropi. Stoga je Portugal, u kome su posebno bili razvijeni brodogradnja i pomorstvo, nastojao da dođe do Indija oslanjajući se na prvu opciju, tj. ploveći oko Afrike, dok je Španija izabrala drugu mogućnost, tj. prelazak Atlantika u cilju sudaranja sa Azijom. Budući da je vremenom došlo do napretka u oblasti pomorstva (izuma kompasa, astrolaba, razvoja kartografije, brodogradnje, itd.), moreplovci su s više entuzijazma kretali u nove ekspedicije i istraživačke pohode.¹⁸ Stoga, upravo su XV i XVI vek vreme kada je svet na globalnom nivou počeo da se menja, a zahvaljujući velikim geografskim otkrićima Kristofera Kolumba i Vaska da Game začeta je univerzalna ekspanzija evropske ili tzv. zapadnjačke kulture koja je sa sobom donela velika kulturološka i civilizacijska trvenja.

Istraživački duh renesanse podržala je osvajačka politika Katoličkih kraljeva koja je postavila osnov za uvođenje Španije u epohu moderne istorije. Zahvaljujući otkriću Novog sveta i zauzimanju prekomorskih teritorija Kastilja se uključila u trgovinu koja se odvijala duž obala Atlantika. Vremenom se Sevilja utvrdila kao sedište trgovine sa celom Amerikom, dok se preko Kadisa održavala trgovina koja se odvijala duž obala severne Afrike.

---

¹⁵ Ovakva uverenja imala su koren u različitim predstavama o Zemlji koje su bile aktuelne do XVI veka: od uvreženog verovanja, zasnovanog na Aristotelovoj ideji, da je Zemlja ravna ploča koja pluta na vodi, do naučnika koji su, poput Nikole Kopernika (Nicholas Copernicus), prihvatili heliocentričnu teoriju prema kojoj je Sunce centar solarnog sistema, a Zemlja još jedna od planeta koje ga okružuju.

¹⁶ Ovo pogrešno uverenje poticalo je od ustaljenog shvatanja da je Atlanski okean u potpunosti nemoguće prepliviti, potvrđenog iskustvom tadašnjih moreplovaca koji su plovili Mediteranskim morem, uzimajući uvek kao različite referentne tačke obale Mediterana.

¹⁷ Muslimansko osvajanje Iberijskog poluostrva ostavilo je traga ne samo u istoriji Španije i Portugala nego i u Evropi uopšte. Naime, u roku od samo sedam godina (711–718) i sa relativno malim brojem vojnika, muslimani su uspeli da zauzmu gotovo celo poluostrvo osim planinskih krajeva na severozapadu. Počev od 719. godine Muslimani su krenuli na Pirineje, s namerom da se dalje šire na račun franačkih teritorija, ali je njihovo napredovanje zaustavljeno 732. godine od strane hrišćanskih snaga koje je predvodio franački majordom Karlo Martel (Charles Martel).

¹⁸ Svojom ekspedicijom na Daleki istok, Marko Polo (Marco Polo) je podstakao mnoge evropske pomorce da krenu njegovim stopama.

Ipak, jedna od osnova kastiljanskog društvenog i političkog uređenja bila je direktno uslovljena okvirima staleškog poretka koji se sastojao od titularnog plemstva (*el señorío*), klera i najširih slojeva. Dominacija velikaškog staleža nasleđenog iz društva starog režima znatno je usporila razvoj rane moderne kastiljanske ekonomije budući da je gotovo svo bogatstvo iz Amerike direktno usmeravano ka finansiranju raskošnog života i vođenju ratova. U tom smislu, nametanje jedinstvene, centralizovane monarhijske vlasti direktno je bilo suprotstavljeno interesima plemstva. Ipak, tokom XVI veka Španija je suštinski transformisana. Apsolutizam Katoličkih kraljeva podrazumevao je uspostavljanje jednog drugačijeg odnosa između monarha i plemstva, a taj odnos je ambicioznim i stručnim pojedincima iz nižih društvenih slojeva otvarao vrata ka uspehu.

U konstitucionalnom smislu, primenjeno je federativno načelo ujedinjavanja Kastilje i Aragona pod okriljem zajedničkih ustanova hispanске monarhije i vlašću monarha koji je zadržao isključivo pravo da kuje novac, određuje porez, izdaje zakone, objavljuje rat i mir i deluje kao vrhovni sudija. Centralna monarhijska vlast ojačala je birokratski aparat, uvodeći centralne ustanove i kontrolu nad provincijskim kortesima, crkvom, vojskom i stalnu diplomatsku službu. Moć plemstva suzbijena je većom finansijskom kontrolom i približavanjem dvoru, a ideja o verskom jedinstvu dovela je do reforme klera koji je i u Novom svetu nakon odluke pape Aleksandra VI potpao pod potpunu kontrolu kraljeva.

Osvajanjem Kanarskih ostrva Španija je potvrdila svoju nameru da uprkos Portugalcima nastavi svoja osvajanja na Atlantiku. Istovremeno, uspostavljanje baze na Kanarskim ostrvima poslužilo je Špancima kao polazište i model za buduća osvajanja Amerike. U želji da potisnu monopolističku ulogu Portugala u unosnoj trgovini začinima sa Indijom, Katolički kraljevi su 1491. godine potpisali dokument kojim su Kolumbu, osim novca i sredstava za put, dali i zvanje potkralja i admirala, kao i pravo na deseti deo zemalja koje otkrije.

Naime, Kolumbo je prvo izneo kraljici Isabeli I plan da plovidbom u pravcu zapada stigne do Indije, ističući takođe potrebu da Španija uspostavi bazu na Filipinima, a zatim i Marijanskim i Karolinškim ostrvima. Međutim, Kolumbova ideja bila je zasnovana na pogrešnim proračunima i pretpostavci o veličini zemljine lopte, te i uverenju da je zapadni put kraći od onoga oko Afrike. Stoga, kada je Kolumbo 12. oktobra 1492. godine otkrio Bahame za koje je mislio da su indijska ostrva dao im je naziv San Salvador. Potom su

otkriveni Antili, Kuba i Haiti i postalo je izvesno da je otkriven jedan potpuno novi svet, tj. Amerika.

Iako su u početku španske Indije obuhvatale samo nekoliko ostrva u Karijskom moru, postepeno je broj novootkrivenih teritorija rastao. Međutim, dok je Španiji otkriće novih teritorija donelo svetsku slavu i dodatni entuzijazam, za Portugal je ovakav rasplet događaja predstavljao izvor nezadovoljstva i brige, jer nije ispoštovan sporazum u vezi plovidbe Atlantikom.

Da bi razrešio sukob Španije i Portugala, 1493. godine papa Aleksandar VI je postavio granicu koja je trebalo da razdvaja postignuta i buduća osvajanja Španije i Portugala.¹⁹ Ova granica je prolazila 100 milja od obale Azorskih ostrva do Zelenortskih ostrva.²⁰ Ipak, zbog nedovoljne preciznosti ovakvog razgraničenja i nezadovoljstva Portugala, 1494. godine potpisani su novi sporazumi u Tordesiljasu (*Tratados de Tordesillas*) kojima je dogovorena nova granica koja se odnosila na buduća otkrića koja je trebalo da budu na udaljenosti od 70 milja od Zelenortskih ostrva, dok su teritorije otkrivene od 20. juna 1494. godine trebalo da budu na udaljenosti od 250 milja.²¹

Kolumbo je u narednom periodu plovio još četiri puta do Indija, a već početkom XVI veka Španija je zagospodarila Karijskim morem i osvojila

---

¹⁹ Rivalstvo između Španije i Portugala posebno je bilo izraženo u graničnim oblastima. Stoga je u Badahosu (Badajoz) ustanovljena komisija geografa i moreplovaca koji su imali zadatak da utvrde da li su se novootkrivena ostrva nalazila na istoku ili zapadu od granice koju je uspostavio Aleksandar VI.

²⁰ Cilj Katoličkih kraljeva bio je pripajanje novootkrivenih teritorija Kastilji i polaganje ekskluzivnog prava na buduća otkrića. Da bi u potpunosti istisnuli Portugalce, pod uticajem španske krune papa je proglasio postojeće sporazume sa Portugalom nevažećim, a od Aleksandra VI zatraženo je da sačini nova dokumenta. Nove papske bule poput *Inter Caetera*, koja je pripisivala Kastilji sve zemlje južno ili zapadno 100 liga od Zelenortskih ostrva, i *Dudum Siquidem*, koja je Špancima dozvolila plovidbu u pravcu zapada i osvajanje azijskih ostrva Indijskog okeana i time potpuno otvorila put ka kolonizaciji celog sveta, direktno su bile suprotstavljene portugalskim interesima.

²¹ Prema ovim sporazumima, teritorije na severu Afrike podeljene su tako da je sultanat Vatasida (Reino de Fez) pripao Portugalu, dok su Tremesen (Tremecén), Melilja i druge manje oblasti pripale Kastilji. Što se tiče Atlantika, utvrđen je meridijan, tj. linija podele udaljena 1900 km zapadno od Zelenortskih otoka (Cabo Verde). Istovremeno, teritorije koje su se nalazile istočno od meridijana pripadale su Portugalu, a one koje su se nalazile zapadno, Španiji.

Kubu, Santo Domingo, Puerto Riko,²² Jamajku i deo Antila. Španski istraživač i konkvistador Vasko Nunjes de Balboa (Vasco Núñez de Balboa) je 1513. godine izbio na Pacifik i ubrzo je osvojio Panamu. Na taj način, Balboa je postao prvi Evropljanin na čelu ekspedicije koja je stigla do Pacifika preko američkog kontinenta. Sa Kariba Španci su se otisnuli u pravcu centralne Amerike i došli do Hondurasa, odakle su krenuli ka Meksiku. Osvajanje Meksika, koji je bio čuven po svojoj razvijenosti i mitu o Eldoradu, predvodio je Ernán Cortés (Hernán Cortés) koji je osvojivši Montezumino carstvo nazvao Meksiko Novom Španijom. Podstaknut pričom o basnoslovnom bogatstvu Novog sveta, Fransisko Pisaro (Francisco Pizarro) je krenuo iz Paname u osvajanje čuvenog carstva Perua, gde je, pokorivši lokalno stanovništvo i plemstvo, 1535. godine osnovao Limu na obali.

Iz osvojenih teritorija nastavljena su osvajanja ostatka američkog kontinenta poput Gvatemale, El Salvadora, Hondurasa, Čilea, Kvite, Nove Galisije, dok su nezavisne ekspedicije organizovane u cilju osvajanje La Plate, Kolumbije, Floride, Amazonije i Novog Meksika.

Osvajanjima Novog sveta Kastilja je dobila status imperijalne sile budući da su preko Atlantika počele da pristižu ogromne količine američkog blaga, fascinantne za Evropljane. U tom smislu, kolonizacija Amerike iziskivala je izgradnju poslovne mreže i modela na osnovu kojih bi se uredila pomorska trgovina i poslovanje sa metropolom. U tom kontekstu Sevilja se izdvojila kao finansijski centar i riznica u koju su se slivali svi kolonijalni prihodi. U tu svrhu, u Sevilji je osnovana Trgovačka komora (*Casa de contratación*) koja je imala monopol nad svim poslovima koji su se odvijali u luci i direktno je štitila interese kraljevske riznice, a takođe je osnovan i državni savet (*Consejo de Indias*). Zapravo, imperijalistička politika naslednika Katoličkih kraljeva, Karla

---

²² Puerto Riko se izdvojio kao veoma važna tačka u pomorskoj mreži koja je počela da se razvija krajem XV veka između Evrope, Afrike i Amerike zahvaljujući specifičnim okeanskim strujama formiranim ekvatorijalnom strujom sa severa, Golfskog zaliva, sa severa Atlanika i Kanarskih ostrva. Trgovinske rute primoravale su moreplovce da putuju ka Americi kroz luk Malih Antila u blizini Dominike, a u ovakvom geopolitičkom kontekstu Puerto Riko je uvek bio prvo ostrvo Malih Antila preko koga su plovile flote u pravcu ka karipskim lukama koje su bile od izuzetnog ekonomskog značaja poput Karatagene (Kolumbije) u Indijama, Verakrusa (Meksika), Portobela (Paname). U tom smislu, kao neizostavna teritorija u odbrani španskih Kariba, ostrvo je od strane Španaca percipirano kao ključ Indija, što je odredilo njegovu kolonijalnu sudbinu u periodu XVI–XIX veka.

V Habzburškog (Carlo V de Habsburgo)²³ i Filipa II Habzburškog (Felipe II de Habsburgo) temeljila se prevashodno na prilivu američkog srebra i zlata koji je ostvarivan pomorskom trgovinom preko Atlantika.

Upravo stoga, brojni pustolovi i moreplovci su bili motivisani da u roku od svega nekoliko decenija oplove čitav novi kontinent. Podstaknuti pričama o stvarnom i izmišljenom blagu, željni slave i naoružani vatrenim oružjem, konkistadori su bili nadmoćniji u odnosu na urođeničko stanovništvo i u relativno kratkom vremenskom roku organizovane su brojne osvajačke ekspedicije kojima su savladane rute od severnoameričkih reka do Ognjene zemlje, od Meksika do Filipina, kao i od Perua do Melanezije i Polinezije.

Želeći da u pravcu zapada doplovi do Azije i preuzme kontrolu nad Molučkim ostrvima, portugalski moreplovac Fernando Magelan je započeo ekspediciju oplovljavanja sveta. Nakon potpisivanja ugovora sa kraljem Karlom V, Magelan je 1519. godine isplovio sa pet brodova iz luke u Sevilji. Magelanovo otkriće moreuza²⁴ koji razdvaja kopno Južne Amerike na severu od arhipelaga Ognjene zemlje (Isla Grande de Tierra del Fuego) na krajnjem jugu i omogućava put iz Atlantskog u Tih okean, ohrabrilu je Špance da pokrenu nove ekspedicije, menjajući stari moto Karla V *non plus ultra* (lat. *do ovde i ni korak dalje*) u osvajačko geslo *plus ultra* (lat. *još dalje*).²⁵

Iako je Magelan sticajem okolnosti stradao u okršaju sa urođenicima, ekspediciju je preuzeo i dovršio Španac Huan Sebastijan Elcano (Juan

---

²³ Karlo V Habzburški, poznat i kao Karlo I od Španije, bio je jedan od najmoćnijih vladara Evrope. Bio je sin Huane Lude i Filipa Lepog i unuk Maksimilijana I od Austrije i Marije od Burgundije sa očeve strane, od kojih je nasledio Holandiju, Austriju i presto Svetog rimskog carstva. Sa majčine strane bio je unuk Katoličkih kraljeva, od kojih je nasledio Kastilju, Aragon, Napulj, Siciliju, Sardiniju, Maltu, Kanarska ostrva i Zapadne Indije. Karlo V je bio poslednji nemački car koji je gajio srednjovekovni san o univerzalnoj monarhiji. Ovoj njegovoj ambiciji suprotstavili su se francuski vladari Fransa I i Anri II, prodor Osmanlija u centralnu Evropu, ali i verski potresi koji su 1517. god. pogodili Evropu. Iako je Karlo V odrastao u Flandriji, više vremena je provodio u Španiji, a Sveto rimsko carstvo ostavio je bratu Fernandu. Kako je vladao ogromnim prostranstvom, iz praktičnih razloga carstvo je podeljeno na habzburšku Španiju i habzburšku Austriju, a pobeda Turaka u Mohačkoj bici označila je kraj moći ugarskog kraljevstva.

²⁴ Prvobitno nazvan *Estrecho de Todos los Santos*, a kasnije Magelanov prolaz, ovaj tesnac je omogućio Špancima da ploveći na zapad dođu do Pacifika i bogatstva Indije, što su i nalagale Aleksandrijske bule i Sporazum iz Tordesiljasa. Španci su verovali da će im pronalazak zapadne rute ka Molučkim ostrvima pomoći da dokažu da ove teritorije takođe pripadaju njima.

²⁵ Prema mitološkim izvorima, kao upozorenje moreplovcima da ne idu dalje, na Herkulovim stubovima iznad Gibraltarskog moreuza pisalo je *Nec plus ultra* (*nema ničeg dalje* - prev. a.) jer se verovalo da iza Gibraltara nema živog sveta.

Sebastián Elcano) koji je brodom Viktorija uplovio u seviljsku luku 1522. godine. Budući da su tada sa Molučkih ostrva u Španiju stigli razni dragoceni začini, kralj Karlo V je bio ushićen poduhvatom prve plovidbe oko sveta i mogućnošću eksploatacije bogatstva kojim su obilovale nove preookeanske teritorije. U tom smislu, nova nacionalna ideologija ovaplotila se kroz period preobražaja u kome je krajem XVI veka dominirala iberijska imperijalistička politika i dostignut maksimum globalističkih težnji Španije i Portugala.

U ekonomskom smislu, od sredine XVI veka portugalsko kraljevstvo svakako je činilo sastavni deo španskog kraljevstva: Portugalcima je bilo potrebno špansko srebro; Sevilja je bila najznačajniji trgovinski centar; portugalski trgovci su plovili na relaciji Španija – severna Evropa; Španija i Portugal imali su iste neprijatelje; Španci su kontrolisali deo portugalske trgovine. Kastiljanska kultura bila je prisutna i na portugalskom dvoru i obe kraljevine delile su imperijalističke ambicije, poput osvajanja Kine. Ujedinjenje kastiljanskog i portugalskog kraljevstva 1580. godine dovelo je do svojevrzne međunarodne krize, čineći Filipa II najmoćnijim monarhom na svetu.²⁶

Budući da je imao pristup portugalskim brodogradilištima i Atlantiku, još od druge polovine 1570. Papa Grgur XIII vršio je pritisak na Filipa II da napadne Englesku. Udružene, trgovačke flote Španije i Portugala predstavljale su najveću pomorsku silu na svetu (250.000–300.000 tona naspram 232.000 tona holandske i 42.000 tona engleske flote). Osim toga, Kastiljanci su na taj način imali na raspolaganju deset portugalskih borbenih galija kojima su mogli da brane pomorsku trgovinu (Parker 2000: 165–167).

Videvši ujedinjenje kastiljanskog i portugalskog kraljevstva kao veliku pretnju, Holandani i Britanci postali su saveznici i otvoreni neprijatelji i rivali Španije i Portugala u preookeanskoj trgovini. Iako su pomenute strane sile u Španiji i Portugalu videle jednog neprijatelja, da bi izbegle direktan sukob sa moćnom španskom imperijom, sistematski su napadale isključivo portugalska utvrđenja i kolonije. Međutim, relativno brzo formirana je velika kastiljansko-portugalska flota koja je preplovila okean u cilju odbrane strateški važnih tačaka, simbolično ukazujući na iskrenu podršku španske krune. U datom istorijskom kontekstu, španski dvor nije imao drugu opciju nego da u ime časti i

---

²⁶ Nakon što je Filip II Habsburški prisvojio portugalski presto stvorena je Iberijska unija i sve portugalske kolonije prešle su u španske ruke.

reputacije kraljevstva zaštititi portugalske interese, ne dozvoljavajući neprijatelju da zauzme portugalski presto i osvojene teritorije.

Ipak, iako je ujedinjenje podrazumevalo očuvanje nezavisnosti portugalskih institucija, činjenica je da su Filip II i njegovi naslednici usmerili svoju pažnju ka osvajanju Brazila, napuštajući postepeno portugalske interesne sfere u oblasti Indija iz ekonomskih razloga. Kako finansijska situacija španskog kraljevstva nije mogla da izdrži troškove koje je iziskivala stalna vojna zaštita velikih utvrđenja i preookeanskih kolonija Portugala, te je dvor preusmerio sredstva ka očuvanju američkih kolonija. Bez obzira na pomenutu situaciju, bitno je imati na umu da se nije u potpunosti odustalo od portugalskog projekta osvajanja Indija, već je talasokratski sistem samo transformisan u cilju očuvanja najprofitabilnijih trgovačkih puteva istoka, kao što su Goa (Goa), Makao (Macau), Timor (Timor), Hormuz (Ormuz) itd.

Sa druge strane, jasno je da su sve ekspedicije organizovane vekovima unazad od strane španske i portugalske kraljevine bile u stvari načini i sredstva komunikacije u međunarodnim odnosima. Zapravo, raskol između Kastiljanaca i Portugalaca vukao je korene još iz prošlosti, tj. vremena nakon smrti Enrikea IV 1474. god. kada je izbio građanski rat između pristalica braka Isabele Kastiljske i Fernanda Aragonskog, kralja Napulja, i pristalica Ivane Kastiljske (Juana la Beltraneja), supruge portugalskog kralja Alfonsa V (Alfonso V). Nakon pobede Isabele, potpisani su mirovni sporazumi u Alkasovasu (Alcaçovas – Toledo) kojima su 1479. god. okončani sukobi, a kao legitimni kraljevi priznati su Isabela I i Fernando II.

Takođe, postignut je dogovor o podeli Atlantika, ali je svejedno nakon Kolumbovog otkrića i Aleksandrijskih bula došlo do eskalacije sukoba između Španije i Portugala. Iako je Portugal imao negativan stav po pitanju plovidbe zapadnom rutom, nakon Kolumbovog povratka i vesti prenetih Huanu II, Portugalci su odlučili da ponovo posvete pažnju pitanju Atlantika, želeći da se paralela Kanarskih ostrva takođe poštuje pri osvajanju Amerike.²⁷ Konačno, 1494. god. potpisani su Sporazumi u Tordesiljasu kojima je zapravo potvrđeno

---

²⁷ Proizvoljno tumačeći sporazume iz 1479. god. u kojima nije bilo pomena o podeli teritorija na istok i zapad, Huan II je želeo da se osvajanja na zapadu sprovode horizontalno u visini paralele Kanarskih ostrva, ali je Kastilja insistirala na tome da je ekspanzija Portugala eksplicitno određena od paralele Kanarskih ostrva ka Gvineji, ne uključujući prostranstva na zapadu.

učešće Portugala u osvajanju Amerike (Brazila), ali je i ostavljen prostor za dalje sukobljavanje Španije i Portugala oko granica Južne Amerike.

Istovremeno, Magelanova ekspedicija ponovo je razbukkala tenzije,²⁸ jer je dolazak Španaca na Molučka ostrva predstavljao za Portugalce mešanje u njihove trgovinske aktivnosti, posebno u veoma razvijenu i unosnu trgovinu začinicima. Ipak, Španci nisu imali puno mogućnosti za uspeh u trgovini jer je njihova povratna ruta preko Pacifika u potpunosti bila blokirana portugalskim širenjem na prostoru Indije. Osim toga, pobjeda Osmanskog carstva u Mohačkoj bici 1526. godine i loše finansijsko stanje kraljevstva, doprineli su tome da Karlo V 1529. godine potpiše sa Portugalcima Sporazum iz Saragose (*Tratado de Zaragoza*). Prema ovom sporazumu, u zamenu za pozamašnu svotu novca, španski kralj je privremeno ustupio Portugalcima pravo na eksploataciju Molučkih ostrva. Od tog trenutka, iako su nezvanično Molučka ostrva bila i dalje u fokusu interesovanja, Španci su se usredsredili na Marijanska i Karolinška ostrva, Filipine i pronalaženje povratne rute preko Pacifika.

Ovo rano moderno doba, obojeno neutoljivom žeđu za potpunom dominacijom i stremljenjem ka ujedinjenju svih naroda pod vlašću jedne Krune i papske vlasi iziskivalo je monumentalne napore pojedinih ličnosti, često motivisanih megalomanskim ambicijama. Tako se samo nakon nekoliko decenija od osvajanja Perua ideja o širenju Habzburške monarhije otelovila kroz san o osvajanju Kine. Uz religijsku pozadinu i pozivanje na potrebu za širenjem Jevanđelja kao opravdanju za svoje imperijalističke težnje, Španci su poslali nekoliko neuspelih ekspedicija četiri decenije nakon što je Magelanova posada oplovila svet ne bi li potvrdila špansku dominaciju nad prostorom od Južnog mora do Azije.

Iako je prvo uporište na Filipinima uspostavio španski istraživač Ruj Lopes de Viljalobos (Ruy López de Villalobos) u periodu 1542–1545, tek je po dolasku Migela Lopesa de Legaspija (Miguel López de Legazpi) iz Meksika 1565. godine osnovana prva stalna španska naseobina na filipinskom arhipelagu. Konačno, sa Urdanetinim uspešnim povratkom iz Azije u Ameriku 1565. godine i utvrđivanjem sigurne povratne rute (*tornaviaje*) započeta je prava kolonizacija Pacifika od strane španske krune i unosna razmena dobara između dva kontinenta. Po nalogu Legaspija 1571. godine osnovana je Manila

---

²⁸ Iako se kasnije pokazalo netačnim, Magelan je tvrdio da su Molučka ostrva deo kastiljanskih teritorija.

kao prestonica i utvrđenje koje je omogućilo dalju kolonizaciju arhipelaga koji je pod španskom vlašću ostao sve do kraja XIX veka.

Nazvana još od strane prvih španskih kolonizatora „biserom Orijenta” (*Pearl of the Orient*), Manila je kao centar trgovine sa Azijom postala poznata po unosnim poslovima i učinila je da se ovaj naziv ustalio i prenese na sva Filipinska ostrva.²⁹ Takmičeći se sa portugalskom trgovinom od Makaa do Indije, u Aziji je Manila predstavljala logističku bazu za ceo Orijent i medijator preko koga se Kina snabdevala srebrom, Japan i Amerika svilom, kolonije namirnicama i drugom robom, a Evropa začinama i luksuznim artiklima sa Istoka. Poznati i u XIX veku kao najbolja azijska luka, Filipini su bili epicentar razmene dragocenih dobara i smatrani su najvažnijim svetskim trgovinskim centrom. Naime, tokom više vekova Manila je bila tačka na kojoj su se ukrštali putevi Istoka i Zapada. susretale razne kulture i razmenjivali dragoceni proizvodi poput svile, porcelana, začina i plemenitih metala i sl.

Španci su iz luke Kaljao u Peru nastavili pomorska istraživanja ka Okeaniji i, ploveći južno od ekvatora, otkrili su 1567–1569 Solomonska ostrva. Španac Alvaro de Mendanja de Neira (Álvaro de Mendaña de Neira) otkrio je 1595. godine neka od Markiskih ostrva Polinezije, a pod njegovim vođstvom 1606. godine, portugalski moreplovac Pedro Fernandes de Kiros (Pedro Fernandes de Queirós) otkrio je deo arhipelaga Tuamotu. Među rudnicima Novog sveta po svom bogatstvu isticali su se Sakatekas (Zacatecas) u Meksiku (1546) i Potosi (Potosí) u Peru (1545). Starosedeooci su obrađivali imanja konkistadora i tako je uspostavljen sistem enkomijendi (*encomiendas*) i kolonizatorski svet u kome je kontakt između Španaca i urođenika sveden na minimum. Kako bi ograničila moć lokalnih poglavara, španska kraljevina je 1542. godine donela zakone kojima je u autohtono društveno-političko uređenje domorodačkih naroda uvela evropski model zasnovan na centralističkim ustanovama. Na taj način, teritorija Novog sveta potpala je pod vladavinu dva potkraljevstva Nove Španije (*El Virreinato de Nueva España*) i potkraljevstva Perua (*El Virreinato del Perú*), koja su se dalje delila na audijencije.

Uporedo sa razvojem preookeanske trgovine, povećavao se i broj Španaca na Filipinima, a time i njihova saradnja sa Kinezima i nastojanja

---

²⁹ Istoričar i jezuita, Juan Delgado (Juan Delgado) je 1751. godine upotrebio ovaj naziv za Manilu, da bi 1892. godine Hose Risal (José Rizal) objavio članak u kome je sva Filipinska ostrva nazvao ovim imenom.

misionara da prošire svoj uticaj u Kini. Kako bi razvio dobre odnose sa kineskim carstvom, Filip II je želeo da otvori ambasadu u Kini i 1580. god. poslao je diplomatsku depešu kineskom caru, najavljujući dolazak svog iskusnog podanika, sveštenika Huana Gonsalesa de Mendose (Juan González de Mendoza). Ipak, sama ideja o osvajanju Kine javila se neposredno nakon dolaska Španaca na Filipine, jer su kineski pirati često napadali španske trgovačke brodove. Osim toga, kako je ova aspiracija bila istovremeno plod crkvenog imperijalizma i želje za globalnim širenjem katoličanstva, 1586. god. jezuita Alonso Sanćes (Alonso Sánchez) uputio je kralju predlog o nasilnom osvajanju Kine. Srećom, ploveći preko Atlantika ka dvoru, Sanćesov saputnik Hose de Akosta (José de Acosta) uspeo je da odgovori Sanćesa koji je, stigavši u Madrid 1588. god., na kraju i sam promenio mišljenje (Ollé 2002).³⁰

Osvajanje prekookeanske baze na istoku imalo je za Španiju strateški značaj i svakako je doprinelo percepciji španske imperije kao univerzalne sile, te su Filipini kao takvi planski kolonizovani i vojno i finansijski podržavani od strane kraljevstva. Nesumnjivo je da je misao Fransiska de Vitoria (Francisco de Vitoria), kao istaknutog dominikanca i profesora teologije na univerzitetu u Salamanci znatno uticala na imperijalističku ideologiju kraljevstva, posebno kada je reč o kolonizaciji Filipina čija je ideološka opravdanost često bila predmet Vitoriovih predavanja Naime, 1570. god. avgustinci nisu uopšte dovodili u pitanje pravo Španaca da okupiraju ove prostore i kolonizuju arhipelag, ali su kategorički osuđivali upotrebu sile i tiraniju.

Naime, Vitoriovo stanovište po kome urođenicima nedostaju osnovne odlike civilizovanih naroda najbolje ilustruje pismo Martina de Rade (Martín de Rada) upućeno avgustinu Alonsu de Veri Krusu (Alonso de Vera Cruz). Prema mišljenju Martina de Rade, budući da na centralnom i severnom delu Filipinskog arhipelaga nije bilo nikakvog oblika državno-političke organizacije, već samo primitivnog, zelenaškog sistema prinudne naplate i zakona jačeg, Španci su zapravo imali moralnu obavezu da obrazuju i prosvetle „kulturno inferiorne” domoroce radi njihove sopstvene zaštite i dobra. Crkveni sabor održan 1582. godine produbio je ove ideje, zastupajući stav o legitimnosti kastiljskog suvereniteta nad Filipinima kao posledicu obaveze propovedanja

---

³⁰ Namera osvajanja Kine prvi put se javlja u delu avgustinca Martina de Rade, odnosno još pre osvajanja Manile. Sa uspostavljanjem prestonice Španci su od kineskih doseljenika dobili dragocene informacije o ovom dalekom i primamljivom kraljevstvu, ali je veoma brzo nakon sukoba sa kineskim piratima Španija odlučila da uspostavi prijateljske odnose sa Kinom ne bi li učvrstila trgovinsku enklavu sličnu onoj u Makau.

jevandjelja i pružanja zaštite preobraćenim urođenicima od njihovih paganskih suseda. U skladu sa učenjem Vitoria, na saboru je potvrđeno pravo pape da smenjuje lokalne vladare koji ometaju sprovođenje misionarskih aktivnosti, kao i poštovanje individualnih, političkih i svojinskih prava urođenika koja nisu u koliziji sa širenjem jevandjelja.

Iako nasuprot stanovištu Vitoria, opravdanost španske vladavine nad kolonizovanim narodima nije dovođena u pitanje, tvrdnja o „univerzalnoj vladavini” Kastilje nad Indijama, postala je oko 1590. god. predmet rasprave dominikanskih biskupa Dominga de Salasara (Domingo de Salazar) i Migela de Benavidesa (Miguel de Benavides). U tom kontekstu, odredbe Aleksandrijskih bula koje su kastiljanskim kraljevima pripisale pravo na Novi svet tumačene su kao svojevrsan čin božanske vladavine i zaštite urođeničkih prava, jer su kraljevi, kao „univerzalni gospodari Indija”, imali svetu obavezu da „bezbožne” narode upoznaju sa blagodetima katoličke vere, što je otklonilo i kontroverzu opravdanosti osvajanja Filipina. Zapravo, usvajanje odražavalo je u stvari prezir kako kolonizatora tako i misionara prema potčinjenim, „divljim i nerazvijenim” Filipincima, odnosno problematiku vezanu za sekularnu ili klerikalnu prevlast nad osvojenim teritorijama i narodima i naplatu danka (Stošić 2016: 209).

U periodu 1581–1586 održana su ukupno četiri crkvena sabora, na kojima je Alonso Sanćes nastojao da uspostavi skladne odnose između svetovne i crkvene vlasti u okviru kojih je takođe postojao unutrašnji raskol, oličen u suprotstavljenim interesima dominikanaca i jezuita.³¹ Zapravo, Sanćes je eksplicitno podržao stavove Martina de Rade i odluke sabora prema kojima zlodela počinjena od strane kraljevih podanika nisu mogla da naruše pravo pape i monarha da šalju crkvena lica da propovedaju jevandjelje i vojnike koji su štitili njihovu misiju. Ipak, ukoliko kralj ne bi sankcionisao nasilničko ponašanje svojih podanika, Sanćes je smatrao mogućom pobunu protiv opresivnog kastiljanskog režima.

Baveći se pitanjem „univerzalnog kastiljanskog suvereniteta” nad Indijama, dominikanski biskupi Salasar i Benavides otišli su još dalje. Prema

---

³¹ Kao protivnik eksploatacije urođenika, Salasar je bio poznat i kao filipinski Las Kasas. Osim Salasara, i Benavides je osuđivao Akostin predlog da se nepokrštenim stanovnicima nametne plaćanje danka, dok je Akosta smatrao da bi bilo besmisleno oporezivati pokršteno stanovništvo, jer bi versko podučavanje trebalo da bude besplatno. Nasuprot tome, jezuiti su odbacivali doktrinu Akoste i podržavali enkomenderose i guvernera Dasmariñasa (Dasmariñas), smatrajući da bi se Filipinci više opirali preobraćanju ukoliko bi shvatili da su nepokršteni stanovnici u povoljnijem položaju od pokrštenih.

Salasaru, postojale su samo dve vrste suvereniteta nad čovekom: prirodna, potpuna vlast vladara nad određenom teritorijom koja se ogleda u njegovoj obavezi da štiti svoje podanike i božanska, apsolutna i natprirodna vlast, oličena u liku klera čija je misija da vodi ljude ka putu večnog spasenja. Dok je u Španiji Filip II bio „prirodni vladar”, na Filipinima je jedino mogao da ima funkciju „natprirodnog vladara”, a „prirodni suverenitet” nad ovim prostorima Filip II je mogao da stekne samo izborom i slobodnom voljom urođenika ili „opravdanim ratom”.

Međutim, na Filipinima ništa od pomenutog nije bio slučaj, te je Salasar izjednačio božansku vlast crkve sa vlašću koju je Hrist imao nad svojim sledbenicima. U tom smislu, kako bi špansko kraljevstvo ostvarilo duhovne ciljeve i otelovljenje crkvene i božanske vlasti nad „nevernicima”, kleru je data privremena jurisdikcija nad urođencima. Na taj način, iako Sveta stolica nije imala direktnu vlast nad autohtonim stanovništvom, sveštenstvo je zapravo imalo obavezu da privremeno nametne svoju vlast „bezbožnicima” radi ostvarenja Božje vladavine (Phelan 1957: 221–226).

Ipak, krajem XVI veka savetnici kralja i teolozi su uvideli da je zasnivanje kastiljanskog suvereniteta na Filipinima isključivo na božanskom pravu nestabilna i, u najmanju ruku, nepoželjna opcija. Benavides, koji je ostao na španskom dvoru nakon Salasarove smrti, ubedio je Filipa II da bi urođenici trebalo da budu navedeni da dobrovoljno priznaju, tj. sami zatraže kastiljanski suverenitet na Filipinima, jer bi tako kralj bio priznat i prirodnim i božanskim zakonom i ne bi se moglo dovoditi u pitanje njegovo pravo na ubiranje danka. Stigavši 1598. god. kao biskup novoosnovane eparhije na Kagajanu, Benavides je počeo da sprovodi naredbu po kojoj je guverner morao da podstakne Filipince u svim oblastima pod španskom vlašću da se dobrovoljno potčine i prihvate vlast španske kraljevine. U Manili i u susjednim provincijama (Ilokosa, Lagune i Pangasinana) poglavari i njihovi sledbenici pozvani su da u prisustvu predstavnika španske crkvene i svetovne vlasti prihvate kastiljanskog kralja kao svog prirodnog gospodara, u zamenu za. obezbeđivanje i pružanje određenih usluga između kralja i njegovih podanika. Na taj način, Španci su, ukidajući paganske kultove i namećući sopstvenu vladavinu, zapravo „oslobodili” Filipince od đavolskih sila i tiranije urođeničkih vladara

Kao zamenu za prihvatanje podaništva, kralj je Filipincima garantovao podučavanje katoličanstvu, sprovođenje pravde i zaštitu od stranih neprijateljskih sila (Phelan 1957: 237–238). Ipak, iako su tokom XVII i XVIII

veka španski kraljevi nosili titule vladara Indija, Novog sveta ili Amerike, pomenute titule imale su više retoričku vrednost i nisu podrazumevale precizno utvrđeno značenje pravnih normi. Takođe, iako u teoriji Filipini nisu bili kolonija metropole, već su imali ravnopravan status sa drugim kraljevstvima Španije, u praksi to nije bio slučaj (Stošić 2016: 208–213).

Nakon što su dobrovoljno prihvatili španski suverenitet (1598–1600), usledio je period imperijalističke vladavine španskih Habsburga. Međutim, dolaskom dinastije Burbona na vlast 1700. god. Savet Indija koji je bio zadužen za prekookeanske kolonije zamenjen je Ministarstvom spoljnih poslova (*Ministerio de Ultramar*), tj. institucijom poput postojećih u Engleskoj, Francuskoj i Holandiji, čime je Filipinima umesto statusa španske provincije dodeljen status kolonije. Ovakav položaj Filipina naspram Španije bio je suprotan prvobitnom dogovoru, ali uprkos vidnom nezadovoljstvu Filipinaca, nije rezultirao većim nemirima.

Međutim, kako je Španija učestvovala u Napoleonskim ratovima koji su usledili, posle neizbežnih političko-vojnih promena zatrebala joj je podrška prekookeanskih podanika, pa je vlast 15. oktobra 1810. godine usvojila Uredbu o prekookeanskim kolonijama kao sastavnim delovima kraljevstva i njegovim ravnopravnim članovima. Kasnije, Ustavom iz 1812. god. precizno je odredila područje prekookeanskih teritorija, što je omogućilo španskim vlastima da zahtevaju od Amerikanaca i Filipinaca da učestvuju u pomenutim borbama u odbrani svoje otadžbine. Iako su se stanovnici kolonija Zapadnih Indija, tj. Amerike, delimično odazvali ovom pozivu, prihvatajući ga pre kao poziv u borbu za sopstvenom nezavisnošću, Filipinci su verno stali u odbranu španskih interesa kao sopstvenih.³² Nažalost, uprkos pokazanoj lojalnosti, španska politika suštinski je ostala burbonska. U duhu takve politike, 4. jula 1861. godine Španci su na Filipinima osnovali Administrativni savet (*Consejo de Administración*), a Filipini su ponovo izgubili status redovne španske provincije, postavši opet kolonija kraljevine (Stošić 2016: 213).

Istovremeno, prema Ustavu Španije iz 1876. god. utvrđeno je da se na Filipinima, kao i drugim španskim prekookeanskim kolonijama (izuzev Kube i Puerto Rika), primenjuju posebni zakoni, usvojeni nezavisno od pomenutog

---

³² Kao nagrada za pokazanu odanost, 8. maja 1826. god. u Španiji je doneta Uredba o priznanju Manile kao prestonice Filipina i odlučeno je da se kao simbol njenog grba koristi kraljevska kruna na zamku.

ustava. Na taj način, prvobitni stav pripajanja Filipina kao provincije Španije, koji su Filipinci usvojili, potisnula je politička volja kraljevine usmerena ka potčinjavanju kolonije, čime je utrt put ka filipinsko-hispanskom razdoru (Molina 2005).

Poglavlje 1: FILIPINI PREDKOLONIJALNOG DOBA

Za period praistorije Filipina može se reći da predstavlja nedovoljno rasvetljenu i kontroverznu oblast proučavanja, budući da se većina podataka o ovom razdoblju pre temelji na pretpostavkama nego li čvrstim dokazima. Među ovakve podatke spadaju na primer i oni prema kojima su Filipini u X veku pre Hrista bili poznati kao *Ophir*, tj. kao zemlja koja je snabdevala zlatom izraelskog kralja Solomona, ili *Islas Manjolas* u Ptolomejevom geografskom priručniku iz II veka. Takve su i pretpostavke da su nekoliko vekova pre dolaska Španaca Filipinci plaćali danak malajskim carstvima Sumatre i Jave sve do osnivanja Melaka sultanata.

Stoga, kako su i saznanja o prvobitnoj proto-Tagalog kulturi ograničenog karaktera, jer mnogi artefakti i ostaci pronađeni u prehispankim naseobinama i grobnicama samo delimično doprinose rekonstrukciji predkolonijalnog načina života na Filipinima, ovaj period je više mitološkog karaktera budući da se njegovo istraživanje dobrim delom oslanja na folklor, običaje i tradiciju kao glavne izvore. Osim toga, brojna arheološka istraživanja pojedinih regiona Filipina dovode do sučeljavanja različitih teorija vezanih za daleki period kasne filipinske praistorije (od X do sredine XVI veka), zbog čega celoviti odgovori vezani za pitanja o poreklu i prirodi urođenika i njihovom društveno-političkom uređenju predstavljaju pravi izazov (Jocano, 1975).

Istovremeno, pošto nema pisanih istorijskih izvora autohtonog stanovništva pre 1521. god., kao što smo već pomenuli, osnovne izvore za istraživanje Filipina ovog perioda predstavljaju uglavnom hronike koje su pisali španski podanici, sveštenici ili misionari od sredine XVI veka, a pojam prehispanski prvenstveno se odnosi na opis društveno-kulturne stvarnosti Filipina do tog perioda.

Budući da su ovakva dela nastajala od strane kolonizatora, odnosno iz perspektive drugoga, ona su prožeta najrazličitijim vrednosnim sudovima. Stoga, jasno je da je kulturno-civilizacijski okvir hrišćanske katoličke misli svakako uticao na predstave španskih autora koji su se, u manjoj ili većoj meri, ideološki ili interesno poistovećivali sa njegovim implikacijama, a nedovoljna emotivna distanciranost i odsustvo adekvatne vremenske udaljenosti u preseku različitih kulturnih stvarnosti kolonizatora i kolonizovanih doprineli su različitim interpretacijama istorijskog materijala.

U mnogim dnevnicima, pismima i memoarima osvajača, društvena stratifikacija i religijska uverenja Filipinaca često su sagledana iz zapadnjačko-kulturološke perspektive, a kasnije su takva pojednostavljena tumačenja bojni historiografi XX veka interpretirali kao istorijske činjenice. U tom smislu, pitanju filipinske istorije ovog perioda zaista je potrebno kritički pristupiti, jer često se dešava da je ona pre prikazana kao istorija Španije na Filipinima nego kao istorija Filipina u pravom smislu te reči.

Stoga, dragoceni izvori podataka za adekvatno tumačenje istorije Filipina jesu i brojni malajski tekstovi, te i pojedina saznanja o gradovima poput Manile, Sulua i Magindanaa u periodu XIV–XVI veka koja potiču iz hronika Bornea koje opisuju sklapanje brakova između pripadnika brunejske i filipinske elitne klase, kao i pomorske bitke sa filipinskim gradovima i ulogu koje su filipinske vođe imale u međunarodnoj trgovini. U ovu grupu takođe spadaju i artefakti pronađeni na različitim lokalitetima, kao i usmena predanja o čijem postojanju svedoče: brojna dela španskih hroničara; rane kineske istorije; carski trgovinski izveštaji iz X–XV veka koji opisuju tributarne misije slane sa Filipina u Kinu; kao i putopisi svedoka iz Kine i drugih učesnika u ovim misijama.

Da bi u svojim istraživanjima prehispankog perioda izbegli teološki i politički pečat španskih hroničara, rani filipinski autori poput Teofila Kastilja i Tusona (Teofilo Castillo y Tauson), Buenaventure S. Medine (Buenaventura S. Medina, 1966) i Asunsiona Davida-Marambe (Asuncion David-Maramba, 1971) okrenuli su se filipinskom folkloru, jednoglasno dajući prednost bogatom korpusu narodne književnosti negovanoj pre kolonizacije Španaca. Nažalost, tokom španskog režima skoro da nije bilo sistematskog istraživanja filipinskog folkloru, a autentičnost onih dela koja su postojala veoma je diskutabilna.

Od otkrića Filipina različiti španski autori posvetili su se opisivanju geografije arhipelaga, stanovnika, njihovog načina života i procesu izgradnje kolonijalnog aparata. Uglavnom su ovakva dela nastajala kao plod rada učenih ljudi tog vremena, od kojih je većina pripadala nekom crkvenom redu i imala obavezu da opisuje lokalne događaje. Iako skoro sva dela španskih hroničara odlikuje izvesno odsustvo originalnosti, istovremeno ih karakteriše jedinstvenost u pogledu detaljnog predstavljanja svih relevantnih podataka na osnovu kojih je moguće steći uvid u različite aspekte života kolonije na Filipinima: administraciji, društvenom uređenju, finansijama, aktivnostima crkvenih redova, vojsci i sl.

U tom smislu, budući da su pisana sa ciljem da izveštavaju, iako su rana dela španske historiografije bila često obojena interesima autora, istovremeno su sadržala vredne istorijske, geografske i etnografske informacije. Zapravo, proces jevanđelizacije domorodačkog stanovništva iziskivao je jedan širi koncept misionarskog angažmana, a dela koja su nastajala kao produkt ovog procesa gotovo uvek su imala identičnu strukturu.

Naime, nakon iscrpnog opisa fizičko-geografskih karakteristika arhipelaga i prirodnog okruženja, detaljno su opisivane navike urođenika, analiziran je njihov način života i mentalitet, prehispanki koreni i tradicija. Stoga, vrednost ovih dela svakako premašuje okvire pukog topografskog prikazivanja ostrva i, ma koliko u XVI veku ova dela po nalogu Saveta Indija imala prostu formu upitnika kroz čije odgovore su španske vlasti pre mogle da dobiju neku vrstu „geografskog izveštaja”, do XVI veka dela španskih hroničara su evoluirala, i u književnom i historiografskom smislu postala su vredni izvori koji istraživačima nude celovite opise različitih filipinskih provincija, njihovih regionalnih i etnografskih osobenosti, ali i sveobuhvatne izveštaje o stanju u koloniji, ekonomskim problemima, odnosima između crkve i svetovne vlasti, stanju u pravosuđu i ostalim organima kolonijalnog aparata.

Iako su autori etnografske kolonijalne književnosti ovog perioda mahom bili sveštena lica o čemu svedoče brojne istorije španskih misionara iz različitih crkvenih redova,³³ a rana španska historiografija bila je otelovljena u formi izveštaja (*relación*) kao deskriptivnog i više praktičnog žanra nego li izraza naučnog i akademskog diskursa koji je, kada se razvio, pristupio kulturološkom diverzitetu sa aspekta predreforme i humanističke teološke i kosmografske misli, izveštaji su ponekad bili veoma informativnog karaktera, a pojedini autori poput Antonija de Morge, Pedra Ćirina (Pedro Chirino), jezuite Fransiska Ignasija Alsine (Francisco Ignacio Alcina)³⁴ ili avgustinca Gaspara de San Agustina (Gaspar de San Agustín) svakako su bili kadri da uvide kulturološku osobenost arhipelaga.

---

³³ Kao jedno od najozbiljnijih istorijskih dela izdvaja se delo Antonija de Morge *Sucesos de las Islas Filipinas*, čije je originalno izdanje 1609. godine štampano je u Meksiku.

³⁴ Alsina je proveo mnogo godina na prostorima Visaja što mu je omogućilo da stekne dublji uvid u kulturološke osobenosti urođenika. Smatrao je da je kulturna razvijenost ono što razlikuje civilizovana društva od varvarskih, ali i da je civilizovanost prvenstveno uslovljena političkim kontekstom, a ne antropološkim. U tom smislu, Alsina je verovao da Visajcima prvenstveno nedostaje odgovarajuće političko uređenje i da se mogu porediti sa Špancima pre rimskih osvajača.

Kako su decenijama bili u direktnom kontaktu sa autohtonim stanovništvom Luzona i Visaja i dobro poznavali njihove jezike i običaje, ovi autori su ostavili iza sebe značajna etnografska i lingvistička istraživanja zasnovana na empirijski orijentisanom, analitički organizovanom i spekulativno-racionalističkom diskursu. Naučnu vrednost ovih dela takođe potvrđuje činjenica da su se pri izgradnji sistema lokalne uprave i pravosuđa i sami zvaničnici krune često oslanjali na njih kao na izvore specijalizovanog znanja.³⁵ Stoga, s pravom se može zaključiti da su pojedini izveštaji i hronike svakako vredni primarni izvori koji pokazuju kako je u susretu sa osvajačima filipinski identitet postepeno transformisan na razne načine.

U tom smislu, uprkos izvesnoj ideološkoj obojenosti, mnoga dela označena kao *Historias Generales* svakako nude neprocenjive informacije o odnosima sa susednim zemljama, kao i zbirke primarnih originalnih dokumenata izvorne vrednosti. Verujući da zlostavljanje autohtonog stanovništva doprinosi njihovom udaljavanju od hrišćanstva, Domingo de Salasar³⁶ pisao je kralju o zloupotrebama i zlostavljanju Filipinaca od strane kolonizatora (Retana 1895–1905 III: 3–45).

Činjenica da su ovakve pritužbe iznošene u javnost i da su pojedinci otvoreno osuđivali ugnjetavačku kolonizatorsku politiku svedoči o Španiji kao civilizacijski retkom fenomenu i kraljevstvu koje se u ono vreme ipak osvrtao i

---

³⁵ Npr. 1589. god. guverner Santjago de Vera (Santiago de Vera) iskoristio je izveštaj Huana de la Plasensije (Juan de la Placencia) da bi došao do podataka o političkom uređenju i običajnom pravu Tagala koje je zatim integrisao u španski sistem lokalnog filipinskog pravosuđa.

³⁶ Salasar je došao na Filipine devet godina nakon što je Legaspi osnovao naseobinu Manilu i veoma brzo je uvideo razorne posledice eksploatatorske politike koju su kolonijalne vlasti sprovodile u Manili zbog povećane potrošnje izazvane prilivom Španaca i Kineza i pada poljoprivredne proizvodnje na Luzonu. Naime, umesto rada na pirinčanim poljima meštani su bili prisiljeni da u nehumanim uslovima rade u rudnicima ili na brodogradilištima, zbog čega su masovno bežali u brda. Osim toga, praksa državnih činovnika i poverenika (*encomenderos*) bila je takva da su poreze naplaćivali ne u vreme žetve kada je pirinač jeftiniji, već kasnije kada su urođenici bili primorani da kupuju pirinač po višoj ceni kako bi isplatili porez. Istovremeno, gradonačelnici su lokalnom stanovništvu zabranjivali da prodaju pirinač da bi ga sami otkupljivali po najnižoj ceni i prodavali po najvišoj, a često nisu ni isplaćivali nadnice radnicima i oduzimali su urođencima čak i porodično blago. O ovakvim i sličnim zloupotrebama svedoči pismo Salasara kralju Filipu II, napisano u Manili 10. juna 1582.

na pokorene, „inferiorne” narode (De la Costa 1950: 320–321).³⁷ Iako je nemoguće utvrditi u kojoj meri je stepen civilizacijske razvijenosti filipinske zajednice napredovao posle dolaska Španaca, kroz uporednu analizu u odnosu na prehispaniski period jasno je da je hispanizacija proširila mnoge vidike Filipinaca, a njen najdalekosežniji uticaj izrazio se upravo kroz hristijanizaciju stanovništva.

Ipak, bez obzira na poteškoće u određivanju stepena u kome je proces hristijanizacije uticao na osnovne kulturne vrednosti i osobenost filipinskog mentaliteta i njegovo približavanje zapadnjačkom shvatanju religioznosti, neosporno je da su Filipinci pod uticajem Španaca prihvatili hrišćanstvo kao religiju i mnoga praktična učenja katoličkih sveštenika. Takođe, nesumnjivo je da su se u viševjekovnom kontaktu sa Špancima Filipinci udaljili od orijentalnog pogleda na svet i približili evropskom.

U XVI veku, pod španskim uticajem došlo je do promene u društvenom uređenju Filipina, a stalno trvenje među plemenima između kojih nije bilo krvnih saveza utihnulo je pred pojavom superiornih političkih figura. Plemenski savezi su nestali, a u gradovima koji su se postepeno razvijali formiralo se jezgro manje-više kultivisane društvene zajednice evropskog karaktera. Vremenom su osnovane škole u kojima su se mladi Filipinci obrazovali, razvijajući svest o evropskim vrednostima ili su odlazili direktno u Španiju odakle su se vraćali prosvেćeni i željni da podstaknu širenje obrazovanja među svojim sunarodnicima i osnivanje institucija sličnih evropskim (Moses 1904: 88–90).

Stoga, moguće je zaključiti da pri proučavanju Filipina, koji su iskusili više od tri veka strane kolonijalne vladavine i nisu sačuvali autentične izvore od značaja, u rasvetljavanju perioda pre španske kolonizacije raspoložemo kolonijalnom literaturom X–XI veka koja je u većini slučajeva plod percepcije stranaca i takođe ne predstavlja uvek na adekvatan način kulturnu stvarnost Filipina. Osim toga, pogrešne interpretacije potiču i iz doba prvog susreta urođenika i španskih osvajača, pri čemu su na primer Visajci predstavljeni kao

---

³⁷ Prvi misionari, avgustinici, još su 1570. god. osudili praksu porobljavanja urođenika, iznoseći svoje kritike i pred vicekraljem Meksika i pred kraljem Španije, na osnovu čega je Filip II 1574. godine doneo naredbu kojom je španskim državljanima zabranjeno da lokalno stanovništvo podvrgavaju bilo kakvim oblicima ropstva ili običajima sličnim ropstvu. Izuzeti od ove naredbe bili su muslimani (*moros of Mindanao*) kao potencijalni remetički faktor u širenju jevanđelja.

obojeni (*los pintados*) umesto tetovirani ljudi, pa sve do kasnijih tumačenja koja su rasistički prikazivala autohtone stanovnike kao divlje i necivilizovane.

Inače, debata oko kulturoloških osobnosti prehispanjskih Filipina nastavila se i tokom modernog doba i traje sve do danas. Kako je etnografsku literaturu o Filipinima iz XIX veka dobrim delom obeležila konfuzija u vezi imena filipinskih naroda, često se dešava da je u određenoj oblasti neka specifična društvena zajednica izdvojena kao zaseban narod, a zapravo je samo podgrupa u okviru date etničke grupe. Osim toga, sprovedena su brojna arheološka istraživanja pojedinih regiona Filipina na osnovu kojih su postavljene različite suprotstavljene teorije vezane za pitanje porekla filipinskih naroda i prirodu njihovih društvenih zajednica. Iako ni početkom XX veka holistička empirijsko-analitička metodologija nije uzela maha u stručnoj literaturi o Filipinima, pojavila su se određena etnografska dela zahvaljujući kojima je donekle rasvetljeno poreklo filipinskih naroda i izvršena klasifikacija različitih etničkih grupa. a kao opšteprihvaćen naziv za autohtono stanovništvo koje je naseljavalo planinske predele severnog Luzona prihvaćen je termin Igoroti kojim su obuhvaćene različite etničke grupe poput Ibaloja, Kankanajaca, Ifugaosa, Kalinga, Apajao naroda i Bontoka. Između većine ovih naroda nisu postojale značajnije kulturološke razlike osim u slučaju Ifugaosa i Kalinga.

1. KULTUROLOŠKE OSOBENOSTI PREHISPANSKIH FILIPINA

Podjednako kao i moderni Filipini, i Filipini prehispanjskog perioda bili su arhipelag kulturne šarolikosti i tesnih etničkih i kulturnih prožimanja. Još pre dolaska Španaca ostrva su bila izložena jakom uticaju moćnih okolnih sila poput Kine, Japana i različitih malajskih naroda. Druga velika sila u tom periodu bila je Indija, čiji se uticaj zbog udaljenosti ipak nije toliko preneo na arhipelag (Elizalde Pérez-Grueso 2009: 45).

Zahvaljujući intenzivnim trgovinskim aktivnostima za vreme Ming dinastije, oformili su se mali lučki gradovi-državice koji su imali i više od 100.000 stanovnika i funkcionisali su kao napredni kosmopolitski i trgovački centri koji su okupljali različite narode Jugoistočne Azije (Kineze, Indijce, Arape, Turke, pa čak i trgovce iz Armenije). Nakon pada interesovanja kineskih careva za trgovinu na jugu, ove lučke državice zadržale su status političkih, kulturnih i trgovačkih centara. Sa dolaskom Španaca, Filipini su se našli na istorijskoj raskrsnici u pogledu verskog i političkog uređenja.

Budući da predstavljaju deo Jugoistočne Azije, mnogi autori osudili su hispanski uticaj i pokrštavanje većine filipinskog stanovništva tokom XVI i XVII veka kao udaljavanje od autohtone kulturne matrice. Ipak, posmatrano iz šire istraživačke perspektive, u kulturološkom smislu rani moderni period Jugoistočne Azije bio je zreo za radikalne promene poput verske konverzije i drugih promena vrednosnog sistema, budući da je vreme 1550–1650 za celu Jugoistočnu Aziju upravo bilo obeleženo žestokim potresima i potrebom za promenama.

U tom smislu, za Filipine koji su bili meta osvajanja, poželjna trgovačka luka i baza za širenje hrišćanstva ka Orijentu, prodor islama, a potom i hrišćanstva, bio je posledica regionalne nestabilnosti i prijemčivosti ka novim vrednostima. Istovremeno, pomenuti religijski sistemi nisu bili u suprotnosti sa verskim uverenjima Jugoistočne Azije, već su podjednako insistirali na duhovnoj povezanosti svetovnog i državnog (Reid 1993).

Samodovoljne prehispanске društvene zajednice, ili tzv. barangaji (*barangay*), negovale su običaj kolektivnog rada pod vođstvom poglavara čija je moć počivala na ideji društvenog jedinstva kao celine, a ne primeni sile. Sa pokrštavanjem urođenika, crkva je preuzela ulogu i spasitelja i tlačitelja. Suštinski pobožni i radoznali Filipinci prihvatili su promene koje je donela hispanizacija, ali su u stanju kulturološke dezorijentisanosti, preopterećeni dažbinama koje su plaćali španskim osvajačima i kleru, Filipinci zapravo svojim radom plaćali i kolonizaciju i religijsku konverziju, kao i ratove koje je vodila Španija sa drugim zemljama i trgovinu galeona (Abinales & Amoroso 2005: 62, 64).

Međutim, činjenica je da je autohtona filipinska kultura suštinski odredila prirodu i razvoj domorodačke političke elite. Kako je kod Filipinaca kulturni obrazac i preovlađujući vrednosni sistem bio neraskidivo povezan sa političkim životom zajednice, odnosi u društvu bili su hijerarhijske prirode, što je podrazumevalo vladavinu superiornijeg pojedinca kao „gazde” u odnosu na koga su svi ostali imali položaj „klijenata”. Ovakav odnos preovladavao je i između zemljoposjednika i radnika najamnika. Naime, i zemljoposjednici su bili dužni da pomažu svojim slugama, tj. sledbenicima, koji su se zauzvrat ponašali prema njima kao zadovoljni „klijenti” koji su gajili dužno poštovanje i zahvalnost prema svojim pokroviteljima, što je pak kulturološki izražavalo filipinsko *utangna loob* koje je podrazumevalo da onaj koji je u podređenom

položaju, tj. položaju „klijenta”, bude zahvalan jer je pod zaštitom jačeg, tj. gazde kome će se odužiti lojalnošću ili političkom podrškom.³⁸

Takođe, kao i u ostalim zemljama Jugoistočne Azije, razvoj elitne klase na Filipinima odvijao se u okviru autohtone kulturne tradicije i njoj svojstvenog vrednosnog sistema utemeljenog na pretpostavci o egzistencijalnoj sigurnosti svih članova. U tom smislu, filipinske vođe ili „gazde” nisu bili jedini koji određuju uslove odnosa, već je on uvek bio dvosmeran ili interaktivan, zbog čega podređeni ili oni koji su imali status „klijenta” nikada nisu bili prosto žrtve onoga ko je na vlasti. Drugim rečima, filipinska kultura nije poznavala shvatanje apsolutne kontrole ili slepe podređenosti, već samo prilagođavanje datim uslovima. U tom smislu, same po sebi, političke vođe nisu bile od presudnog značaja, već su zavisile od reakcije naroda, tj. zajednice koja je podržavala ili ne poglavara. Ipak, neosporno je bilo da vođa kao veoma moćna figura, crpi snagu direktno iz naroda, odnosno njegova moć cirkuliše i nikada nije statična već usmerena ka potrebama njegovih sledbenika (Mateo 2001: 15).

Kao jasno raslojeno, prehispano filipinsko društvo imalo je na vrhu piramide pripadnike vladajuće klase *datus* i *maharlikas*, koji su živeli na račun naroda putem naplate zakupnine zemljišta i obavezivanja pripadnika niže klase *timagua* i *alipin* da rade u poljima gospodara. Kako su članovi vladajuće klase još jasnije utvrdili svoj elitni položaj u društvu sa dolaskom Španaca i proces stratifikacije je intenziviran. Iako je razvoj domorodačke političke elite bio prevashodno uslovljeni širim kontekstom filipinske kulturne matrice, hrišćanstvo koje je preneto na arhipelag sa dolaskom Španaca poslužilo je kao kohezivni društveni element koji je ujedinio filipinski narod.

Ovakvu situaciju omogućila je činjenica da su Filipinci kroz veru uspostavljali odnosne ne samo sa Tvorcem ili Bogom nego i sa svojim bližnjima. Na taj način, ni u oblastima koje su Španci kolonizovali viša klasa nije uništena, već su njeni pripadnici pretvoreni u urođeničko plemstvo iz kojeg su regrutovani predstavnici vlasti, tj. prekršajne sudije. U tom smislu, jedna od najupečatljivijih odlika hispanizacije jeste zapanjujuće visok stepen, lakoća i brzina kojom su Filipinci preuzeli španski politički sistem (Phelan 1957: 121).

Ipak, tokom pomenutog procesa adaptacije na novi kulturno-politički poredak, nekadašnji kult moćnog vođe barangaja, potpomognutog i podržanog

---

³⁸ Ovakav stav svojstven je istočnjačkim kulturama, a stran zapadnjačkim.

od strane božanskih sila pretrpeo je suštinsku promenu u smeru humanizacije u kome je figura poglavara postala ljudskija, a samim tim i ranjivija. Tako *datu* počinje da dela više kao pojedinac odabran da obavlja tehničke poslove španskih vlasti, a kako je osnovna funkcija vođe preusmerena ka prikupljanju i naplati poreza u ime španskog kralja, nekadašnja funkcija zaštitnika naroda zapravo biva degradirana, te jedini način na koji u takvim okolnostima *datu* može da sačuva društveni ugled jeste udruživanje i potčinjavanje novim duhovnim vođama filipinskog naroda, tj. španskim sveštenicima.

Međutim, kao što je i pre dolaska Španaca filipinski narod znao da prepozna lošeg vođu i pobuni se, tako je i na kolonijalnim Filipinima počelo da tinja nezadovoljstvo i izbijaju ustanci koji su, iako u početku kratkoročni i lako ugušeni, vremenom dobili karakter revolucionarnih borbi usmerenih ka sticanju filipinske autonomije. U tom smislu, duh filipinske nacije sačinjene od mnoštva različitih etničkih grupa konačno ujedinjenih u nacionalnom osvešćenju i borbi za osamostaljenjem i izgradnjom sopstvenog identiteta, određuje značaj španskog kulturnog nasleđa kao nepobitan, ali i relativan.

Naime, činjenica da je još u prehispankom periodu figura poglavara mogla da bude odbačena od strane njegovih podanika, te samim tim i svedena na nivo pripadnika niže klase, ukazuje upravo na integrisani društveni totalitet organizovan oko antagonističke struje između vladajuće klase i klase potčinjenih. U tom smislu, ukoliko narodni vođa nije u stanju da nametne svoju volju i utiče na konačnu odluku zajednice, njegova popularnost opada, a sledbenici se okreću drugom, moćnijem vođi (Jocano 1975:17)

Iz svega navedenog može se zaključiti da je filipinskom društvenom poretku bio srodan pojam feudalne eksploatacije, odnosno prisvajanje viška rada ili proizvoda pripadnika niže klase koji su vođama barangaja isplaćivali feudalnu rentu bilo u vidu kuluka, ili u vidu danka u naturi od letine, ili danka u novcu. Istovremeno, iako u ovakvom hijerarhijskom sistemu nije bilo otvorene klasne borbe, stanovnici su imali razvijenu svest o potrebi da se suprotstave neprikladnim i preteranim pretenzijama gospodara i njihovo biranje boljeg poglavara zapravo je predstavljalo vid otpora i snage da se upravlja sopstvenom sudbinom, insistirajući na uzajamnoj odgovornosti u odnosu između nadređenih i podređenih.

Ipak, i pored razvijene samosvesti i samosvojnosti filipinskog naroda, vladavina Španaca ostavila je vidljiv trag, posebno obeleživši ponašanje i način

govora obrazovanih Filipinaca. Držeći do forme i ceremonijala prilikom opštenja sa drugima, Španci su preneli svoje manire urođenicima koji su bili veoma skloni podražavanju. Preuzimajući modele ponašanja, vremenom su Filipinci usvojili deo španskog mentaliteta i način razmišljanja i življenja. Međutim, uticaj evropeizacije bio je prevashodno ograničen na malobrojne Filipince koji su imali privilegiju da nauče španski jezik i time usvoje evropske ideje i vrednosti.³⁹

Međutim, ono što je zaista dovelo do prelaska sa tradicionalnog, verskog i kulturno-evropskoorijentisanog vrednosnog sistema na sekularni, anglosaksonski i moderni kulturološki model, nije bilo suštinsko razmimoilaženje hispankog i filipinskog kulturnog identiteta, već nestanak hispanko-filipinske generacije intelektualaca koji su priznavali kulturološku asimilaciju i osnovali pokret za izjednačavanje filipinskih prava sa španskim. Naposljetku, tome su konačno doprineli revolucija i osnivanje Republike. Naime, tri generacije filipinskih istoričara formiranih pod uticajem američkog kolonijalnog režima, plasirale su koncept etničke čistote i odbacivanja španske i mestičke kulture.

Na taj način, istorijski uticaj hispanizacije je omalovažen i odbačen, a geografsko-rasni faktor azijskog stavljen je u prvi plan kao nosilac filipinskog identiteta. Uprkos svemu, u analizi izgradnje filipinskog nacionalnog identiteta nemoguće je prenebregnuti kolektivni identitet filipinskog naroda razvijan pod okriljem španskog kolonijalnog režima, isto kao što je nemoguće zanemariti autohtonu tradiciju samih Filipinaca ili bilo koje druge civilizacijske faktore koji utiču na izgradnju nacije.

1.1 Opšte geografske odlike Filipinskog arhipelaga

Filipini predstavljaju ostrvsko područje u Jugoistočnoj Aziji, tj. arhipelag sačinjen od 7.107 ostrva, od kojih je svega oko 1000 naseljeno. Ostrva se prostiru u formi trougla između Tajvana na severu i Indonezije na jugu, a udaljena su od azijskog kopna oko 800 km i okružena vodama Južnog kineskog mora na severu i zapadu, Pacifičkim okeanom na istoku i Celebeskim morem na jugu.

---

³⁹ Ovaj uticaj je bio toliko limitiran da je nakon više od tri veka španske vladavine manje od 10% stanovništva znalo španski jezik.

Od ukupne površine Filipina koja iznosi 300.000 km², 95% zauzima jedanaest ostrva: Luzon,⁴⁰ Mindanao, Samar (Sámar), Negros, Paragva (Paragua) ili Palavan, Panaj, Mindoro, Lejte (Leyte), Cebu, Bohol i Masbate, dok ostatak čine manja ostrva i poluostrva. Mnoga ostrva arhipelaga geografski se objedinjuju i nazivaju se zajedničkim imenom poput Visaja (*las Visayas*) - koji se koristi za oblast između ostrva Luzon i Mindanao; zatim Kalamianes (*las Calamianes*) - za oblast između Minodora i Kalavana (Calawan); i naziv Kagajan (*Cagayán*) - za mnogobrojna mala ostrva između Negrosa i Paragve (Abásolo 1986:159).

Kopnena masa Filipina sačinjena je od brdovitih i planinski predela, razuđenih obala i plodnih ravničarskih oblasti bogatih rekama, jezerima i bujnom vegetacijom. Planine Filipina prekrivene su gustim tropskim šumama koje zauzimaju više od trećine površine, što čini floru i faunu arhipelaga veoma raznolikom i bogatom. Od centralnog planinskog masiva Karabaljos (Caraballos) na Luzonu izdvajaju se ostali najveći planinski venci Filipina, među kojima se po svojoj dužini i visini vrhova ističu posebno oni na ostrvu Mindanao, Panaj i Paragva, kao i veliki planinski venac ostrva Negros, Sebu, Lejte i Samar. Većina velikih ostrva, kao što su Luzon, Samar, Lejte, Panaj, Palavan i Mindanao, ima nepravilne obalske linije u koje se more bukvalno useca praveći brojne uvale, rtove i zalive.

Oko 240 km od južnog vrha Tajvana, nalazi se najsevernije ostrvo Batan (Batanes), dok je najjužnije ostrvo Sulu arhipelaga udaljeno 450 km severno od ekvatora i 24 km od istočne obale Bornea. Balabak (Balabac) ostrvo koje se nalazi u blizini južnog vrha Palavana (Palawan) istovremeno je i najzapadnije ostrvo arhipelaga, a iza najistočnije tačke (Pusan Point) u provinciji Davao Orijental (Davao Oriental) nalaze se Filipinsko more, Marijanska ostrva i ostrva Južnog kineskog mora. Budući da čak dva ostrvska lanca povezuju Borneo sa Filipinima, treći ih povezuje sa Celebeskim ostrvom, a četvrti sa Tajvanom, Filipini uživaju izuzetan strateški položaj što je učinilo da arhipelag bude stalna meta imperijalističkih osvajanja, ali i istovremeno ga je izložilo viševjekovnom direktnom i indirektnom kulturološkom uticaju Kine, Indije i Arabije

Filipinska ostrva nalaze se u okviru zapadnog oboda Pacifičkog vatrenog pojasa, tj. na mestu sudara dveju velikih tektonskih ploča (okeanske pacifičke ploče koja se podvlači pod filipinsku na istoku i kontinentalne

---

⁴⁰ Najveće i najnaseljenije ostrvo arhipelaga na kome se nalazi i prestonica Manila.

evroazijske na zapadu), zbog čega je ovo područje veoma podložno vulkanskim erupcijama i razornim zemljotresima. Osim toga, oblast Filipina karakteriše tropska monsunska klima, izrazito obilne sezonske padavine i jaki vetrovi i oluje poput tajfuna i cunamija.

Iako je o hidrografskoj mreži na Filipinima u pravom smislu te reči skoro nemoguće govoriti, postoje četiri velike reke na ostrvu Luzon čiji su baseni oivičeni planinskim vencima pomenutog masiva Karabaljos i koje protiču u različitim pravcima skoro duž celog ostrva. To su Velika reka Kagajan⁴¹ (Río grande de Cagayán), Velika Agno (Agno Grande), reka Abra (Abra) i Velika reka Pampanga (Río grande de la Pampanga). Takođe, značajna je i reka Pasig (Pasig) koja se uliva u Manilski zaliv i koja, osim što navodnjava najlepši i najbogatiji region arhipelaga, kao unutrašnja luka prestonice omogućava direktnu vezu između provincija i trgovinskih centara (Govantes 1878: 11–14; Baranera 1880: 12). Osim toga, na arhipelagu postoje brojna jezera i rečice sa vodopadima koje u ravnicama stvaraju široke terasaste doline i omogućavaju razvoj lokalne trgovine.

---

⁴¹ Velika reka Kagajan, koju su Španaci takođe zvali Taho (Tajo), najduža je reka Filipina. Zbog svojih brojnih pritoka ova reka podložna je čestim poplavama.

Slika 1. – Mapa Filipina

Izvor: Perry-Castañeda Library

1.2 Poreklo Filipinaca

Pitanje porekla Filipinaca dugo je bilo predmet rasprava i različitih tumačenja. Naime, još od kada su kročili na tlo arhipelaga Španci su pokušali da opišu različite narode Filipina. Postoje razne hipoteze o vremenu i načinu naseljavanja Filipina, ali da bi se adekvatno shvatila praistorija Filipina neophodno je uzeti u obzir geološka zbivanja koja su uticala na promenu uslova i načina života na ostrvima. Najverovatnije, život na Filipinima je začet još u vreme tercijara (pre oko šezdeset miliona godina) kada je arhipelag bio povezan sa Tajvanom ili ostrvom Formoza (Zamora 1995: 31–32).

Pre oko dvanaest miliona godina počela su da se formiraju manja ostrva i izdvojila su se ostrva Davao, Samar, Lejte i istočni Luzon. Veza sa Tajvanom je nestala, ali je jug ostao povezan sa kontinentom što je omogućilo prodor australijske flore i faune na Mindanao. Kretanje lednika doprinelo je variranju nivoa vodenih površina, što je presudno uticalo na naizmenično spajanje i razdvajanje kopna, tj. formiranje ostrva.

Prvobitno se smatralo da je prvi čovek naselio Filipine pre oko 300.000 godina, ali je nakon otkrića američkog antropologa Roberta Foksa (Robert Fox) 1962. god. ova granica pomerena. Na osnovu ljudskih fosilnih ostataka koje je Foks pronašao u pećini Tabon na Palavanu zaključeno je da je prvi čovek, tj. *Tabon Man*, boravio na Filipinima pre 22.000 godina. Ipak, otkriće kosti stopala 2007. god. pokazalo je da su ostrva Filipina verovatno bila naseljena pre više od deset milenijuma u odnosu na ostatke koje je pronašao Foks. Naime, tim arheologa koji je predvodio profesor Armand Mihares (Armand Mijares) potvrdio je 2010. godine da je kost stopala pronađena u pećini Kaljao – *Callao Man* u provinciji Kagajan stara najmanje 67.000 godina, za razliku od ostataka iz Tabon pećine koji su stari oko 50.000 godina. Ostaci iz Kaljao pećine pokazali su da su još u ovom ranom periodu ljudi bili dobri lovci i kadri da preplove okean.

Iako su za sada raspoloživi arheološki podaci kontradiktorni i nepotpuni, najverovatnije je da su primitivni stanovnici Filipina bili Crnčići koji su stigli na arhipelag preko kopnenih mostova koji su se prostirali između kontinenta i ostrva. Pouzdano je da Aeta narodi nisu bili pomorski narodi i danas se smatra da je do njihove migracije došlo u vreme kada je poluostrvo Melaka još uvek bilo ujedinjeno sa Sumatrom i drugim indonežanskim ostrvima Sonda koja su

tada verovatno činila jednu celinu sa Filipinima (Díaz-Trechuelo Spínola 2001: 27).

Kasnije je usledila invazija Indonežana koji su na Filipine doneli neolitsku civilizaciju, a u vreme II–VIII veka pre nove ere u istočnoj Indiji je formirano kraljevstvo Palava (Pallava) koje se proširilo do Šri Lanke, južne Indije, Malajskog poluostrva, Kambodže, Jave, Sumatre i drugih ostrva Malezije. Nakon pada ovog carstva, nastala su nova nezavisna kraljevstva poput Čampe, Kambodže i malajskih carstva Šrividžaje (Sri-Vishaya) i Madžapahita (Majapahit) (Zaide 1939: 37–39).

Kraljevstva Čampa, Šrividžaja i Madžapahit najviše su uticala na kulturološki razvoj predkolonijalnih Filipina, mada nije sigurno da li je indijski uticaj potekao prvenstveno od kraljevstva Čampe⁴² ili talasokratskog malajskog carstva Šrividžaje. Kraljevstvo Šrividžaja vladalo je Malezijom od VIII veka do 1377. god., a do 1180. god. kontrolisalo je Sumatru, Šri Lanku, Malajsko poluostrvo, zapadni deo Jave, Molučka ostrva, Sulavesi (Celebes), Borneo (Kelimatan), Filipine i jug Formoze (Ibid., 39.).

Od 1293. godine kraljevstvo Šrividžaja počelo je da potiskuje Madžapahit kraljevstvo. Tokom XIV veka, kada je Java još uvek bila saveznik šrividžajanskog carstva, izbio je rat između Šrividžaje i istočnog dela Madžapahita. Do 1377. god. kraljevstvo Šrividžaja je poraženo i sva njegova ostrva, uključujući i donji deo Malajskog poluostrva, priznala su Madžapahit kao vladajuće kraljevstvo (Le May 1954: 108).

Hinduistički uticaj na Filipinima je dostigao vrhunac tokom XII veka, odnosno nakon pada carstva Šrividžaja i osnivanja Madžapahit kraljevstva. Hinduistička kultura ostavila je duboki trag na jezik, umetnost i mitologiju Filipina. Nakon propasti Madžapahit kraljevstva promenili su se trgovinski odnosi između Filipina i drugih zemalja. Iako su arapski trgovci još uvek učestvovali u trgovini, Kinezi su preuzeli njihove rute i sredinom XIII veka arapski trgovački brodovi istisnuti su iz pomorske trgovine u okolini Bornea i obližnjih regiona. Za vreme Sung dinastije (960–1279) kinesko-filipinski odnosi dostigli su kulminaciju zahvaljujući razmeni kineskog porcelana za filipinske oraščiče, drvenu građu, ukrase od korala, zlato, pamuk, gumu, bisere,

---

⁴² Hinduističkog kraljevstva u Indokini.

smolu i slično. Istovremeno, kineski trgovci ženili su Filipinke, čime je limitiran uticaj drugih stranih trgovaca (Scott 1983: 6).

Međutim, tokom XII veka sa Melake (Malacca) jača muslimanska religija koja sredinom XIV uspeva je da potisne bramanizam, prenoseći se na sve luke sadašnje Indonezije. Prodorom islamskog uticaja na Javu, početkom XVI veka došlo je do pada Madžapahit kraljevstva. Zahvaljujući Indiji i muslimanskim zajednicama iz arapskih zemalja koje su trgovale sa Indonežanima, islam su počeli da prihvataju trgovci i vladajuća klasa, a zatim i ostatak Indonezije (Rausa-Gómez 1967:89). Tokom XVI veka, islamski uticaj se sa juga Filipina proširio ka severu, dopirući čak do Sebuja i Manile. Iako je neposredno pred dolazak Španaca islamski uticaj bio osetan i na Visajskim ostrvima i Luzonu, procesom hispanizacije zaustavljeno je njegovo širenje, naročito u predelu plodnih rečnih dolina.

Tokom XIX i XX veka plasirano je više različitih teorija o naseljavanju arhipelaga i uticaju indonežanske, malajske i austronežanske kulture na razvoj Filipinaca.⁴³ Brojne teorije o naseljavanju Filipina zastupale su jedna za drugom različita stanovišta, razlikujući se uglavnom po pitanju utvrđivanja tačnog vremenskog perioda u kome je do naseljavanja došlo, kao i načina na koji su prvobitni stanovnici stigli sa različitih ostrva.

Većina autora prihvatila je verovanje da su prvi stanovnici došli na arhipelag sa azijskog kontinenta i da su bili pripadnici iste etničke grupe Pigmeja negroidnog tipa sa poluostrva Melake i zapadnog dela Nove Gvineje. Nakon ovih naroda počeli da pristižu protomalajski narodi iz Indije i Kine, a kasnije i drugih oblasti indonežansko-malajskog regiona koje su bile pod hinduističkim uticajem. Konačno, poslednji migracioni talas obuhvatao je period od oko 300. god. pre Hrista do XIII veka kada su austronezijski narodi, kao pripadnici razvijenije kulture, potisnuli u brda u unutrašnjosti arhipelaga pripadnike *negrito* plemena, odnosno vešte strelce niskog rasta i crne puti (Jocano 1975: 39).

Po dolasku na Filipine Španci su bili zatečeni velikim brojem različitih etničkih grupa sa kojima su se susreli. Iako su ove grupe imale zajednički jezik i neke slične običaje, svaki narod je imao svoje kulturološke specifičnosti. U

---

⁴³ Videti teoriju *Out-of-Taiwan* (OOT) Pitera Belvuda (Peter Bellwood) *A Hypothesis for Austronesian Origins*, 1985; teoriju Solhejma (Solheim) *The Nusantao Hypothesis: The Origin and Spread of Austronesian Speakers*, 1981.

tom smislu, ono što prvenstveno treba imati u vidu kada je reč o narodima Filipina jeste njihova izrazita multikulturalnost, tj. mešanje crnačke austroloidne rase (Negritosa ili Pigmeja iz Okeanije), indonezijsko-protomalajskih naroda i drugih doseljenika.

Negritosi ili Crnčići živeli su u manjim grupama (oko 50 članova) i bili pod upravom šefa izabranog od strane starijih članova zajednice. Živeli su izolovano od ostalih etničkih grupa, uglavnom monogamni, a praktikovali su animizam, uz posebno negovanje kulta mrtvih.⁴⁴

Indonežanski narodi koji su došli na Filipine u doba III–I milenijuma pre Hrista doneli su sa sobom neolitsku kulturu, oruđa od grubo klesanog kamena, kanue, kulturu uzgoja pirinča i neke domaće životinje, a kuće su izdizali iznad površine zemlje i pokrivali listovima palme. Tkaninu za odeću su pravili od kore drveta i različitih biljnih vlakana, a Španci su ih zvali Igorotima (igorrotos) ili Igototima (igolotes).⁴⁵ Sve grupe Igorota priznavale su postojanje jednog vrhovnog božanstva, praktikovale su animizam i negovale kult mrtvih koje su zvali *anitos* i kojima su prinosili žrtve i razne darove (Díaz-Trechuelo Spínola 2001: 28–30).

Engleski autori literature o Filipinima mahom su autohtono stanovništvo planinskih predela severnog Luzona određivali kao; pagansko, nehrišćansko, ili čak kao divlje, primitivno, varvarsko, necivilizovano i sl. Sa druge strane, za većinu španskih autora ovi narodi su prosto bili *infieles*,⁴⁶ ili oni koji nisu mogli da se uklope u podelu stanovništva na *moros*, *negritos* i *indios*,⁴⁷ jer nisu tako lako mogli da budu hispanizovani.

---

⁴⁴ Negritosi su zadržali svoj osobeni način života i tokom španskog perioda. Danas oni čine 0,5% filipinskog stanovništva. Naseljavaju ostrvo Luzon, Panaj, Negros i Mindanao i uspešno neguju svoju tradiciju i običaje svojih predaka.

⁴⁵ Ovaj naziv je imao pogrdno značenje i označavao je Indijance koji su bili pagani ili divljaci (indio montés, indio infiel, indio pagano ili indio salvaje), dok su oni koji su primili hrišćanstvo bili označeni kao civilizovani Malajci (indio ili indio cristiano).

⁴⁶ „Nevernici” (Prev. aut.). Španci su delili autohtono stanovništvo ne prema etničkoj pripadnosti, već prema religiji, razlikujući tako islamsko stanovništvo (moros) od onog koje to nije bilo (gentiles). Kasnije su, uzimajući u obzir i geografski kriterijum, pravili razliku između Indijanaca (indios) koji su živeli u planinskim predelima u unutrašnjosti arhipelaga i onih koji su živeli u priobalnim područjima.

⁴⁷ Muslimane, Crnčiče i Indijance. (Prev. aut.). Zapravo, rani španski hroničari su greškom nazvali Filipine Indijama, odnosno *Indias* ili *Indies* i samim tim su i Filipince pogrešno klasifikovali kao Indijance (indios). Tek nakon što je arhipelag u čast španskog kralja Filipa II imenovan kao *Filipinas*, narodi ovih ostrva mogli su se zvati Filipincima.

Konačno, na osnovu rasnih i kulturoloških karakteristika različite etnografske studije dale su različite klasifikacije ovih naroda, ali su pokušaji da se različite varijacije uklope u klasifikovane grupe rezultirali još većim brojem etnokulturoloških naziva. Osim toga, klasifikacija planinskog stanovništva Luzona dodatno je otežana činjenicom da su nazivi nekih grupa osim etnografskim, obojeni socijalno-političkim, religioznim ili kulturnim značenjem, a često je slučaj i da je jedna ista grupa označena različitim imenima, jer su različiti autori u svojoj klasifikaciji sledili različite kriterijume (geografske, lingvističke ili antropološke).⁴⁸

Iako se kao opšteprihvaćen naziv za sve ove narode ustalio termin Igoroti,⁴⁹ sa kulturološkog aspekta naziv Tagali je prikladniji, budući da je u etnokulturološkom smislu ovo širi pojam. Istovremeno, imajući u vidu da je svaka od pomenutih grupa imala svoj endogeni model kulturnog razvoja, radi njihove lakše klasifikacije u knjizi je korišćen lingvistički kriterijum. U skladu sa ovim kriterijumom, među urođenicima Kordillera posebno su izdvojeni: Ifugaosi (ifugaos) koji žive na visokim planinskim vrhovima; nešto severnije Kalinge (kalinga) ili Kagajanci (cagayanes) koji žive na granici sa provincijom Ilocos Sur (Ilocos Sur); narod Isneg (isneg) koji naseljava brada Apajao (Apayao); Bontok (bontoc) narod u provinciji Montanjosa (Monatañosa); Kankanajci (kankanai) u Benguetu (Benguet); Ibaloi narod (ibaloí) u Lepantu (Lepanto); Tingianci (tinguanes) u Abri (Abra).⁵⁰

Na istoku centralnih Kordiljera, na Karabaljo (Caraballo) planinama žive Ibang urođenci (ibang), Ilongoti (ilongot), Gadani (gaddans), Kalahani (kalahan) i narod Irinai (irinai). Osim navedenih grupa, zapad Luzona i provinciju Batan naseljavali su Zambali (zambales),⁵¹ a provinciju Pangasinan

---

⁴⁸ U jednom trenutku bilo je izdvojeno više od dvanaest etničkih grupa.

⁴⁹ Od 1884. do 1992. god. Španska kraljevska akademija (RAE) koristila je termin Igoroti kao zajednički naziv za stanovnike centralnih Kordiljera na severu Luzona, odnosno za narod Ibaloi (ibaloys), Kankanajci (kankanaeys), Ifugao (ifugaos), Kalinga (kalingas), Apajao (apayaos) i Bontok (bontocs).

⁵⁰ Urođenci Kordiljera su zbog planinskog staništa uspešno pružali otpor španskim osvajačima. Iako se često ove etničke grupe poistovećuju sa plemenima, trebalo bi imati u vidu da bez obzira na to što su njihovi narodi govorili istim jezikom i imali donekle sličan način života, one nikada nisu poznavale plemensko uređenje niti su bile ujedinjene pod vlašću jednog vođe.

⁵¹ Zambali su zadržali svoju autonomnost sve do kraja XVII veka kada su ipak hristijanizovani od strane Španaca.

Pampange (pampangos) i Pangasinanci (pangasinanes) (Díaz-Trechuelo Spínola 2001: 29–30).⁵²

Na Mindoru i Palavanu ističu se urođenici indonežanskog porekla poput Mangijanaca (*buhid-mangyans*) koji su tokom XV veka trpeli brojne napade muslimana koji su naselili ovu oblast, dok su na ostrvu Mindanao najvažnije grupe malajskih naroda *subanos*, *mandayas*, *manobos*, *bagobos*, *tirurays* i *tasaday*. Mangijanci su takođe naseljavali istočnu obalu ostrva Mindanao, od severoistoka ostrva Davao do uvale Liangan, dok su okolinu zaliva Butuan (provinciju Surigao i Davao) naseljavale Manobe (Ibid., 31–32).

Analizirajući kulturološku povezanost Filipinaca i Malajaca, Felipe Landa Jokano (Felipe Landa Jocano) kritički pristupa uverenju da su Filipinci malajskog porekla, smatrajući da je pojam malajski prevashodno etnički pojam. Osim toga, Hokano smatra da je kulturološki pogrešno odrediti filipinsku kulturu kao malajsku, jer se filipinsko istorijsko iskustvo i društvena organizacija razlikuju od istorije i društvenog uređenja Malajaca (Jocano 1975: 23).

1.3 Jezik i književnost

Doplovivši do Samara 1521. godine, Magelan se susreo sa potpuno novim svetom i stranim jezikom koji su govorili tamošnji žitelji. Da bi uspostavio komunikaciju sa urođenicima, Magelan je morao da potraži pomoć prevodioca i pribegao je upotrebi znakovnog jezika i prijateljskim gestovima (Sueiro Justel, 2002).⁵³

Istovremeno, raznolikost etničkih zajednica Filipina bila je tolika da je na arhipelagu postojalo barem 87 različitih dijalekata ili jezika, a najbitniji od ovih jezika, od kojih većina pripada grupi malajsko-polinežanskih jezika, bili su tagalog, visajski, ilokano, bikol, ifugao, pampanga, ibanag, moro magindav i jezik Zambala (Zaide 1939: 68).

---

⁵² Pangasinanci i Pampange su bili lako osvojeni i hispanizovani od strane Španaca. Dok su se Pangasinanci uglavnom bavili tradicionalnim poslovima u Manili, Pampange su proizvodile hranu za špansku vojsku.

⁵³ Kako je sve do XVI na ovim prostorima malajski jezik bio *lingua franca*, Magelan je imao prevodioca Enrikea iz Malake (Enrique de Malaca) koji je govorio malajski i kastiljanski jezik, te je prvo prevodio sa španskog na malajski, a zatim je njegov pomoćnik sa malajskog prevodio na jezik urođenika i obratno.

Samo na Visajskim ostrvima misionari su u priobalnim oblastima u prvih mah izbrojali 17 različitih grupa od kojih je svaka koristila poseban sistem pisanja, a krajem XVI veka na Luzonu je postojalo barem šest glavnih jezika, veliki broj manje razvijenih i oko 100 različitih dijalekata (Phelan 1955: 153). Oko 124.000 stanovnika govorilo je tagalog jezik, 75.000 ilokano 77.000 bikol, 24.000 pangasinan, 75.000 pampango, 96.000 ibanag, a najveću lingvističku grupu činili su Visajci koji su naseljavali centralna ostrva arhipelaga. Inače, osim ibanag jezika, ovi jezici danas čine osam najvažnijih jezika Filipina (Fernández Rodríguez, Villanueva, Zwartjes 2012: 97).⁵⁴

Uprkos određenim razlikama, sistem pisma koje su Španci zatekli na različitim filipinskim ostrvima⁵⁵ imao je u osnovi slične odlike i vodio je poreklo od bramanskih bukvara Indije prenetih na jugoistok Azije. Oponašajući model pisanja sličan sanskritu, narodi Jugoistočne Azije postepeno su razvili oblik sopstvenog pisma *kawi* koje je oko VIII veka pre Hrista počelo da se koristi kako bi se zabeležio stari malajski i javanski jezik (Scott 1984).

Mnoge reči u filipinskim jezicima koje su označavale božanstva *bathala* ili *diwata* prenete su iz Indije zahvaljujući kontaktu urođenika sa malajskim trgovcima i rasprostranjenosti hinduizma, baš kao što je i *baybayin* najverovatnije stigao do Filipina zahvaljujući sistemima pisama Malajskog arhipelaga. Pronalaskom zapisa, tj. bakarne ploče, poznate kao *Laguna Copperplate Inscription* (LCI) 1987. godine istaknuta je važnost hinduističkog uticaja i činjenica da je jezik koji se govorio na Luzonu još 900. god. obilovao rečima iz sanskrita. Istovremeno, ovaj pronalazak pomerio je granice filipinske istorije 621 godinu unazad i otkrio je da je tri veka pre pojave Tagalog pisma u Manili u upotrebi bilo mnogo razvijenije i savršenije javansko pismo koje je misteriozno ustupilo mesto pismu *baybayin* (Morrow 2009: 21).⁵⁶

---

⁵⁴ Prema prvim španskim hronikama, dijalekat tagalog je dijalekat malajskog jezika koji je dobio naziv po tagalskim Indijancima koji su naseljavali rečne oblasti, što ove dve reči, odnosno složenica Tagalog ili *Taga ylog*, upravo i označavaju – *onaj koji živi pored reke*.

⁵⁵ Narodi različitih regiona imali su sopstveno silabičko pismo sa različitim osobenostima, a čak se dešavalo da i urođenici koji su živeli na istom ostrvu imaju drugačija pisma (npr. hanunuo mangijansko i buhid mangijansko pismo).

⁵⁶ Kako je na ovom zapisu zabeležen tekst, preveden 1990. godine od strane Antona Postme (Antoon Postma), dokazano je da je na Filipinima još oko 900. godine u upotrebi bilo veoma razvijeno pismo. Pronađeni zapis je zapravo zvanični dokument izdat od strane glavešine oblasti Tondo u blizini Manile u svrhu oproštaja duga u zlatu jednoj porodici, jer je u filipinskom društvu bilo uobičajeno da ukoliko glava porodice upadne u dugove koje ne može da vrati, svi članovi te porodice postaju robovi.

Visajci su koristili pismo preuzeto od Tagaloga kod kojih se pomenuti sistem razvio zahvaljući trgovcima koji su iz Bornea dolazili u Manilu. Zbog toga su Visajci, a posebno njihove žene koje su bile pismenije, ovo pismo zvali mavarskim (Scott 1994: 96, 289). U Manili i na drugim ostrvima Luzona starosedeoci su pisali tako što su na stablima drveća, bambusu ili listovima palmi i banana urezivali oštricom bodeža ili komadićem gvožđa (*panulat*) znakove tagalog pisma, poznatog kao *baybayin* (Rafael 1993: 49)⁵⁷ ili *alibata* (Santos 1996).⁵⁸ Nakon pisanja urođenici su urezana slova brisali pepelom, da bi još više istakli njihov oblik, a kada su pisali na listovima koristili su oštre komadiće bambusa i sokove biljaka koje su ostavljale jaku boju (Morrow 2010).

Pismo *baybayin* činio je slogovni sistem sačinjen od tri vokala i 12–15 konsonanata koji je, uprkos određenim osobenostima, imao dosta sličnosti sa drugim pismima Jugoistočne Azije, nastalim pod indijskim uticajem. Kako je reč o silabičkom pismu, svaki simbol se izgovarao kao jedan slog, tj. čitanje konsonanata podrazumevalo je izgovor vokala /a/: [ka], [ga], [nga], [ta], [da], [na], [pa], [ba], [ma], [ya], [la], [wa], [sa] i [ha] (Ibid.). Iako nije poznato da li se u sistemu *baybayin* pisalo s leva na desno ili s desna na levo, zna se da su se simboli pisma različito izgovarali u zavisnosti od toga da li se dijakritički znak *corlit*⁵⁹ stavljao iznad ili ispod simbola. Sa dijakritičkim znakom iznad vokal /a/ je postajao [e] ili [i], a sa znakom ispod pretvarao se u [o] ili [u] (Mallat 1983: 354–355).⁶⁰

Za razliku od latinskog alfabeta u kome svaki simbol predstavlja jednu fonemu kao najmanju jedinicu govora, struktura tagalog jezika je takva da su glas (fonema) i njegov grafički zapis povezani na drugačiji način. Kako ističe San Agustin, *baybayin* je bio sistem pisma lak za pisanje, ali veoma nezgodan i težak za čitanje. Osim toga, ovakvo pismo bilo je nepodobno za razvoj književnosti, jer bilo koji čitalac koji prethodno nije imao veze sa tekstom zapravo nije bio u stanju ni da ga na odgovarajući način dešifruje. U sistemu

---

⁵⁷ Reč *baybayin* ima više značenja i osim što može da se odnosi na učenje slova-znakova, izgovor neke reči i morsku obalu, može da znači i jedriti rekom.

⁵⁸ *Alibata* je drugi naziv za *baybayin*, izmišljen tokom XX veka od strane Pola Versoze (Paul Versoza).

⁵⁹ *Corlit* je dijakritički znak koji je mogao da bude u obliku tačke, crtice ili strelice.

⁶⁰ Nažalost, tragovi drevnog tagalog pisma jedva da su očuvani jer se pisalo na listovima na kojima su urođenici beležili broj grla stoke koju su posedovali ili neke druge detalje koji su za njih bili od lične važnosti.

tagalog pisma pisanje zapravo pronalazi svoju svrhu u tome što omogućava „igru glasova, pre nego pojavu samog glasa, a čitanje tako postaje proces nalik nagađanju”. Drugim rečima, pisanje omogućava reprodukciju foneme, ali glasovi nisu podređeni semantičkom značenju ili precizno određenoj mentalnoj predstavi, već se fonema prvenstveno vrednuje zbog svoje mogućnosti da izazove određene senzacije od kojih zapravo zavisi sadržina poruke (Rafael 1993: 54).

Ovako komplikovan sistem pisma ukazivao je na činjenicu da je *baybayin* usvojen ne tako davno pre dolaska Španaca, tj. oko XIII ili XIV veka, te verovatno nije bilo dovoljno vremena da se pismo prilagodi potrebama korisnika (Morrow 2010), a pisanju se pribegavalo iz čisto pragmatičnih razloga, tj. radi ostvarivanja komunikacije i prenošenja poruka, a ne da bi o bilo čemu ostao pisani trag (Constantino 1975: 31).

Tokom prvog veka španske okupacije *baybayin* pismo je nastavilo da se razvija u mnogim delovima Filipina i pre kraja XVI veka Španci su štampali knjige koristeći ovo pismo. Upravo zahvaljujući aktivnostima misionara, 1539. godine objavljeno je delo *Doctrina Christiana, en lengua española y tagala* koje predstavlja najstariji sačuvani uzorak drevnog tagalog pisma (Morrow 2010).⁶¹ Ova knjiga štampana je korišćenjem drvenih ploča u koje je urezivana strana teksta, a zatim je na ploču sipano mastilo i ovlaš prislanjan tanak list papira na kome je ostajao otisak slova. Korišćenjem ovog metoda nije bilo moguće postići konzistentnost u oblicima *baybayin* slova, ali je sa pojavom štampe sa pokretnim slovima početkom XVII veka na Filipinima omogućen razvoj stilizovanog *baybayin* pisma (Morrow 2010).

Do kraja XVI veka *baybayin* pismo se koristilo u oblasti Ilokosa, Pangasinana, Pampange i Visaja, što je navelo Fransiska Lopesa (Francisco López) da 1620. god. objavi ilokansku verziju dela *Doctrina Christiana* u kome je pokušao da usavrši *baybayin* koji je po mišljenju većine Španaca bio nečitljiv i neadekvatan za prevod hrišćanske doktrine i pokršćavanje, te su znaci tog pisma morali da budu zamenjeni latinskim alfabetom (Rafael 1993: 50). Ipak, bez obzira na ovakav stav, misionari su koristili *baybayin* ne samo da bi

---

⁶¹ Za moderne filipiniste *Doctrina* ima neprocenjivu vrednost u proučavanju *baybayin* pisma i jezika tagalog, jer pruža uvide u lingvističku situaciju Filipina pre širenja uticaja španskog jezika. Svaki deo knjige predstavljen je u tri verzije. Prva verzija obuhvata tekstove na španskom, zatim sledi njihov prevod na tagalog zapisan španskim alfabetom, dok treća verzija daje tekstove na tagalogu zapisane *baybayin* pismom.

propovedali katolicizam urođenicima nego i da bi drugi sveštenici lakše ovladali lokalnim jezicima, tako da su pisci ranih gramatika zapravo podsticali na učenje *baybayin* pisma.⁶²

Prema zbirci rukopisa *Boxer Codex* (1590) na arhipelagu nije bilo knjiga niti istorija ili bilo kakvih obimnijih književnih dela, već samo slova, kratkih poruka lične prirode i zapisanih ljubavnih bajalica koje su zaljubljeni nosili sa sobom (Scott 1994: 210, 291). Međutim, zahvaljujući ranim rečnicima i opisima hroničara, kao i razvoju studija folklora tokom XIX veka, moguće je sagledati značaj oralne tradicije u prehispanskoj književnosti Filipina. Naime, usmena književnost prehispanskih Filipina jasno je odražavala stepen religijskog uticaja na celokupan ljudski život. Rani španski hroničari potvrdili su postojanje bogate usmene tradicije koja je obuhvatala sage, pesme, basne, poslovice, zagonetke, epska i lirski ostvarenja koja su se u različitim okolnostima pevala, prepričavala i ponavljala, opstajući tako iz generacije u generaciju. U ovim delima se opisivalo poreklo čoveka, nastanak sveta i razni događaji iz života bogova (Scott 1992: 129).⁶³

Da bi prepričali svoja iskustva i prevazišli razne strahove, narodi Filipina su sa kolena na koleno prenosili pesme, priče, zagonetke i poslovice vezane za svakodnevne aktivnosti i doživljaje. Svaki član zajednice bio je potencijalni pesnik, pevač ili pripovedač, a publika je lako mogla da prepozna i shvati značenje lokalne poruke. Kada su pokršteni Filipinci prestali da koriste stari sistem pisanja mnoge vredne informacije o predkolonijalnoj kulturi nepovratno su izgubljene jer je vremenom bilo sve manje onih koji su bili upoznati sa usmenim predanjima i mogli su da odgonetnu njihovo izvorno značenje.

---

⁶² Ipak, u kolonizovanim misionarskim centrima arhipelaga došlo je do spontanog kulturološkog i lingvističkog obrta i postepenog napuštanja starog pisma od strane autohtonog stanovništva koje je težeći institucionalnoj adaptaciji novog režima do XVIII veka skoro u potpunosti napustilo *baybayin*.

⁶³ Prema visajskom mitu prvo su postojali samo more i nebo između kojih je leteo soko koji je, ljut što nema mesta na kome bi zastao i odmorio se, okrenuo vodu protiv neba, te su iz uvređene vode iznikla brojna mala ostrva na kojima je jastreb mogao da se odmori. Nakon toga, kada je soko bio na jednom od ostrva struja je donela parče bambusa koje je on počeo da kljuca, a iz delova bambusa izašli su čovek i žena koji su se uz odobrenje boga Lionga (zemljotresa) venčali i vremenom dobili puno dece. Kada su se roditelji naljutili i želeli da isteraju decu iz kuće, neka deca su se sakrila u unutrašnjosti sobe i od njih su potekli pripadnici plemenitog roda, dok su od onih koji su se sjurili niz stepenice potekli plebejci (*timawas*), a od dece koja su se sakrila u kuhinji nastale su sluge.

Na prehispankim Filipinima lirika je posebno bila razvijena. Svaki narod je imao svoju vrstu pesama različitih po tonu, metru, ritmu, tekstu i idejama. Narodne pesme (uspavanke, ljubavne pesme, žetelačke pesme ili tužbalice) uglavnom su nastajale spontanom ispoljavanjem emocija ili nadahnuća i opisivale su različite aspekte života i običaje Filipina, dok je narodna poezija bila obojena metaforama i najčešće sačinjena od katrena koji su recitovani da bi se prizvala različita kosmička ili prirodna božanstva, ili životinje za koje se verovalo da imaju magične moći. Iako se generalno predkolonijalna poezija Filipina može okarakterisati kao sirova, njen spontani poetski izraz i naglašena ritmičnost čine je zaista posebnom (Kahayon & Zulueta 2000).

Brojne maksime, izreke i poslovice iz ovog perioda zabeležene su na različitim filipinskim jezicima, od kojih najveći deo čine one na tagalogu, sebuano ili ilokano jeziku, sastavljene od rimovanog para (od pet do osam slogova) u kome svaki ima isti broj slogova. Moguće je da je veliki broj poslovice nastao iz delova dužih pesama, ali su u usmenom predanju preživele samo filozofski obojene rečenice kojima su se na indirektan i satirično-humoristički način mladima prenosile moralne pouke.

Svim jezicima i dijalektima takođe su bile svojstvene zagonetke u kojima su sumirana sva životna znanja. Najpopularnije zagonetke bile su srodne ranoj poeziji, odnosno sa rimama i jednakim brojem slogova (od četiri do dvanaest) u svakoj rečenici i aluzijama na jednu ili dve slike koje su simbolizovale skriveno značenje. Funkcija pričanja zagonetki bila je višestruka, od obrazovne do društveno-manipulativne.

Iako su skoro svi važni događaji u životu urođenika praćeni ritualima i ceremonijama tokom kojih su recitovane ili pevane religijske pesme, drama kao književna forma nije postojala. U ovom stadijumu, pozorište je bilo na najnižem stupnju razvoja, svedeno na plesove koji su podražavali prirodne cikluse i radne aktivnosti ili, u najboljem slučaju, na izvođenje verskih rituala koje je sprovodio sveštenik ili sveštenica i u kojima je učestvovala cela zajednica.

Narodne priče (basne, bajke, legende i sl.) iz ovog perioda sadrže brojne mitološke elemente i oslikavaju običaje i verovanja starih Filipina, poput npr. mita o stvaranju sveta *A popular Bukidnon Folk Tale*. Glavna funkcija ovih priča bila je da objasne neki prirodni fenomen ili događaj i tako ga učine

razumljivijim, ili da jednostavno oboje trenutke dokolice šalom i maštom (Kahayon & Zulueta 2000).

Nasuprot tome, epske pesme i spevovi negovani su u svakom regionu arhipelaga, zbog čega Filipini nemaju jednu narodnu epiku, već nekoliko nacionalnih epika. Pesme epsko-narativnog karaktera zasnovane na usmenoj tradiciji oličavale su određene običaje, ideale i uverenja, a najčešće su pevane ili recitovane prilikom venčanja, žetvi ili sahrana.⁶⁴ Zahvaljujući stalnom prepričavanju natprirodnih događaja i različitih herojskih dela božanskih bića i velikih junaka, mnogi od filipinskih epova su sačuvani (Manuel 1963).⁶⁵

2. O NARODIMA FILIPINA, OBIČAJIMA I TRADICIJI

Filipinci su nesumnjivo pripadali jednoj istoj rasi (*negritos, aetas, agtas* ili *itas*), a njihova podela na različite narode bila uslovljena činjenicom da su naselili arhipelag tako što su doplovili do ostrva malim čamcima i potom zauzeli određene delove zemlje koju su obrađivali. Prema mišljenju Kolina, malajski narodi koji su fizički bili slični Filipincima naselili su arhipelag nakon Negritosa, prvobitnih stanovnika ostrva (Blair, Robertson 1909: XL).⁶⁶

Pedro Ćirino je bio prvi jezuitski hroničar koji je pisao o Filipinima.⁶⁷ U svojim delima Ćirino je sledio humanističku etiku, a njegova teološka misao bila je obojena eklektičkim sholastičkim pristupom. Renesansnim stilom i u duhu hrišćanskog humanizma i katoličke teološke tradicije, u svom delu pokušao je da opiše prirodni poredak novog sveta, tj. Filipina, (onako kako je dat od Boga), ali i njegovo moralno ustrojstvo (stvoren od strane ljudi). Hronološki opisujući kroz pet knjiga jezuitske aktivnosti u Manili, Ćirinovo

---

⁶⁴ Uz kraće epske pesme, svaki narod je imao najmanje jedan duži epski spev, a neki narodi su imali i od pet do šest epskih spevova.

⁶⁵ Ilokanski ep *Biag ni Lam-ang* je filipinska najstarija sačuvana epska pesma prenetu u celini.

⁶⁶ Kolin je verovao da su malajska plemena došla sa Sumatre, Celebeskih ili Molučkih ostrva, a Negritosi iz daleke Indije ili Nove Gvineje.

⁶⁷ Pedro Ćirino je proveo skoro četrdeset pet godina na Filipinima. Jedan je od osnivača škole *Colegio de San Ildefonso* iz koje se kasnije razvio Univerzitet u Sebuu, a zahvaljujući njegovom zalaganju Filipini su 1605. god. proglašeni nezavisnom provincijom u odnosu na Meksiko. Ćirinov istoriografski opus obuhvata dva ključna dela za razumevanje istorije Filipina: *Relación de las Islas Filipinas y de lo que en ellas han trabajado los Padres de la Compañía de Jesús* ([1604] 1890) i *Història de la Provincia de Filipines de la Companyia de Jesús, 1581-1606* (2000) koja je zapravo poslužila kao osnova za naredna istoriografska dela (naročito Kolinovo delo *Labor Evangélica*, 1663).

delo *Historia de la Provincia de Filipinas de la Compañía de Jesús* ostavilo je ne samo autentične opise najrazličitih aspekata života na arhipelagu već i njegovog prirodnog okruženja kao presudnog faktora za razumevanje mentaliteta stanovništva. Pišući o prirodi i bogatstvu Filipina, Ćirino je istakao Manilu kao najveće, politički najrazvijenije i najbogatije i ostrvo na celom arhipelagu (Chirino 2000: 166 [fol. 220r], 224 [fol. 337v]).

Kao Alsina, i Ćirino smatra da iako na prvi pogled urođenike odlikuje varvarstvo, zahvaljujući jevanđelizaciji i podučavanju ovi narodi mogu da postanu bolji i kultivisaniji. Međutim, Ćirino ističe da među etničkim grupama ovih prostora postoje velike razlike, i dok su npr. Zambali divljaci kod kojih je najbogatiji i najpoštovaniji onaj koji je najbolji ubica, a Negritosi žive poput zveri i nemaju ništa osim luka i strele, Tagali, kao i Visajci, kulturniji su i poštuju svoje običaje i tradiciju (Chirino 2000: 168 [fol. 224v], 172 [fol. 231r], 185 [fol. 256v], 169 [fols. 225r-226r]). Baveći se osobenostima različitih filipinskih naroda, Ćirino posebno izdvaja Ilokance kao izrazito pedantan i čist narod i ukazuje na naviku kupanja svih ostrvljana koji od kada se rode praktikuju svakodnevno kupanje u rekama, kao i pranje nogu pred ulazak u kuću (Chirino 2000: 172 [fol. 231v]).

Opisujući fizički izgled urođenika, u delu *Labor Evangélica* (1663) Kolin navodi da su pripadnici malajskih naroda srednje visine i skladne građe, žućkasto-bronkastog tena i malih brada. Dok Kagajanci imaju najdužu kosu, Tagali je nose do ramena, a, naspram njih Ilokanci imaju kraću kosu, narodi Visaja još kraću, dok Zambali briju prednji deo glave, puštajući da im ostatak kose slobodno pada na ramena. Smatrajući idealom lepote crnu i doteranu kosu, kako muškarci tako i žene nose kosu skupljenu u punđu na vrhu glave i koriste razne losione koje prave od kore drveća, ulja, mošusa i parfema. Ipak, najviše pažnje poklanja se zubima koji se od detinjstva premazuju crnim mastilom ili smolom, dok ih imućniji ukrašavaju tako što buše rupu u sredini zuba i ulepšavaju osmeh zlatom.

Žene, a u nekim krajevima i muškarci, ukrašavaju i uši velikim zlatnim alkama, noseći minđuše na različitim mestima. Muškarci briju bradu i brkove, a glavu ukrašavaju turbanom *potong* čija tkanina ukazuje na status i hrabrost muškaraca, te *potong* crvene boje nosi isključivo onaj koji je počinio bar jedno ubistvo, dok oni koji važe za hrabrije puštaju da im pažljivo obrađeni krajevi

turbana padaju preko ramena do nogu.⁶⁸ Odeća se mahom sastojala od kraće bluze (kod poglavica skarletno crvene boje) i pantalona jarkih boja, dužine do kolena. Najvažniji ukras i kod poglavica i kod žena bio je nakit, kao i tetovaže koje su posebno bile tipične za visajske i ilokanske poglavice i ratnike istetovirane od glave do pete.⁶⁹

Mladići su počinjali da se tetoviraju u dvadesetoj godini, dok su oni manje hrabrih odlagali ovaj čin sve do poslednjeg trenutka, jer je proces bio veoma bolan, a dešavalo se i da dođe do oticanja celog tela ili smrti. Stoga, osoba koja je poznavala umeće tetoviranja bila je dobro plaćena, a onaj koji se nije usuđivao da se tetovira smatran je kukavicom, jer se verovalo da takav muškarac nema snage da podnese neprijateljska koplja niti hrabrosti da izdrži igle prijatelja (Alcina, Yepes 1996: 30–31)

Ishrana ovih naroda uglavnom se sastojala od pirinča, ribe, krompira i voća, dok se divljač, svinjetina i govedina, obično konzumirala za vreme proslava. Za vreme venčanja i sahrana po celoj kući su postavljani mali stolovi i gosti su se posluživani sedeći na zemlji. Ukoliko je povod okupljanja bio veseo, igralo se, pevalo i slavilo ceo dan i noć, ali su se, i pored velike količine vina, gosti uvek ponašali trezveno, ljubazno i sa poštovanjem (Blair, Robertson 1909: XL. 37–26).

U svom delu *Primo viaggio intorno al mondo* Antonio Pigafeta⁷⁰ daje opširan opisa plodova, pića i hrane koja se konzumirala na arhipelagu, opisujući takođe detaljno proces proizvodnje vina od palminog drveta (*palmito*), kao i upotrebu kokosa od koga su pravljena užad za čamce, hleb, osvežavajući napitak, ulje, sirće i mleko. Za razliku od Legaspija koji ističe siromaštvo urođenika kao posledicu njihove lenjosti (Elliot 1966: 56–57), Martina de Rade (Martín de Rada) i Dijega de Artiede (Diego de Artieda) koji ukazuju na oskudicu hrane na ostrvima (Colín-Pastels 1900 II: 665; Constantino 1975:

---

⁶⁸ Ovakav *potong* ukazivao je na barem sedam počinjenih ubistava.

⁶⁹ Muškarci su za svaki podvig dodavali po jednu tetovažu, tetovirajući čak i lice, dok su žene tetovirale jednu ruku u celosti, a drugu samo do pola.

⁷⁰ Antonio Pigafeta (1491–1534) je bio italijanski plemić iz Vičence i vitez Malteškog reda. Njegovo delo *Primo viaggio intorno al globo terracqueo* predstavlja jednu od najvrednijih hronika koja detaljno opisuje Magelanovu ekspediciju i osvajanje Sebu. Kao svedok i učesnik Pigafeta je takođe opisao Magelanovu pogibiju.

30),⁷¹ Pigafeta opisuje kako su Španci po svom dolasku zatekli izobilje: razne vrste žitarice i voća, domaće životinje i puno zlata. Takođe, Pigafeta ističe gostoprimstvo urođenika za koje navodi da jedu skoro sirovu i veoma slanu hranu, a obrok im traje između pet i šest sati (Blair, Robertson, Bourne & Abella 1973: XXXIII. 119–151, 173). Poput Pigafete, u delu *Relación de las Yslas Filipinas* (1582) Migel de Loarka spominje iznenađujuću raznovrsnost i količinu hrane koju urođenici proizvode ili prikupljaju, kao i njihovu naviku da u ishrani koriste razne vrste trava i korenja, dok Alsina navodi da su Filipinska ostrva, ako ne najplodnija, onda svakako među najplodnijim na celom svetu (Alcina, Yepes 1996: 40).

Kada je reč o mentalitetu i navikama autohtonog stanovništva, iako su mnogi španski hroničari hvalili vaspitanje urođenika i njihovu inteligenciju, sveopšti doživljaj novootkrivenog sveta i njegovih stanovnika bio je uglavnom nepotpun i zamagljen osvajačkim kulturološkim diskursom. Sa druge strane, zaslepljena aktuelnim imperijalističkim idejama suštinski suprotstavljenim univerzalnim ljudskim vrednostima, većina autora iz XIX veka bila je još više zatvorena za kulturološke različitosti, zbog čega je filipinsko autohtono stanovništvo predstavljeno čak kao „ograničeno” (Monteverde y Sedano 1989: 60) ili „podmuklo i varvarsko” (Reid 1988).

Tako, dok Kolin ističe kako su urođenici pronicljivi, hitri i mogu da budu veoma dobri stampari i čak sposobni i da rade kao gradski činovnici Manile (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 9–10), u svom pismu iz 1720. god., misionar Gaspar de San Agustin navodi kako su ovi narodi: *prevrtljivi, maliciozni, nepoverljivi, spavalice, lenji, usporeni (...) izrazito nezahvalni (...)* (Delgado 1892: 275–276). Stoga, da bi drugim misionarima olakšao preobraćanje „nevernika”, San Agustin je opisao različita sujeverja i karakterne mane urođenika (arogantnost, apatiju, kukavičluk, bezobzirnost, neznanje, neumerenost, radoznalost, taštinu, osvetoljubivost, perfidnost i sl.). Ipak, i pored autorove osude,⁷² kao „plemenitije i hrabrije i one koji su kao Kastiljanci”, San Agustin izdvaja stanovnike provincije Pampanga, a zatim i

---

⁷¹ Jedan od razloga što su Španci po dolasku oskudevali u hrani bio je povezan sa činjenicom da je većina starijeh stanovnika bila uplašena i da se, noseći hranu sa sobom, povukla u unutrašnjost ostrva (Cushner 1965: 180).

⁷² Na osnovu završnog dela Agustinovog pisma može se pretpostaviti da su izrazita kritika i negativni stav prema urođenicima rezultat autorovog nezadovoljstva zbog predloga da se urođenicima dozvoli da se uključe u redove sveštenih lica (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 15).

žene jer su, zbog podređenosti muškarcu, pobožnije, skromnije i moralnije (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 14).

Podrobniji opis domorodaca dao je franjevac Huan Fransisko de San Antonio (Juan Francisco de San Antonio) u svom delu *Crónicas* (Manila, 1738–1744). Naime, nakon analize različitih etnografskih grupa na Filipinima,⁷³ San Antonio je detaljno prikazao običaje i život urođenika čije je ponašanje okarakterisao kao krajnje kontradiktorno, a stavove kao ambivalentne. Kako autor primećuje, ovi narodi su gostoljubivi prema strancima, a ipak nemarni prema sopstvenoj rodbini. Iako su veoma inteligentni i imaju razvijenu sposobnost podražavanja, skloni površnosti, i nemarnu, te iako mogu da budu sjajni službenici i visoki činovnici, svaki njihov izveštaj mora da bude pregledan od strane nekog drugog zbog eventualnih propusta. Takođe, mogu da budu dobri parničari, štampari ili govornici, ali kako nemaju nikakvu viziju potreban im je neko da ih usmeri i vodi. Osim toga, vešti su u izradi rukotvorina, dobre su zanatlije, prevodioci i muzičari, i da nisu toliko lenji i nemarni verovatno bi bili uspešni u bilo kom poslu i bogatiji (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. para. 412–416).

Kao odgovor na Agustinovo pismo zanimljivo je delo *Historia general* jezuite Hosea Delgada u kome autor opovrgava negativne stavove o autohtonom stanovništvu i dodaje da su narav i intelekt filipinskih dečaka i devojčica jednaki kao i kod kastiljanske i baskijske dece, jer su poroci urođenika pre odraz njihove lošeg vaspitanja i neobrazovanosti, zbog čega se oni lako mogu privoleti kako lošem tako i dobrom. Osim toga, Delgado smatra da su opisi mana od strane San Agustina i San Antonia preterani, neosnovani i površni. Takođe, Delgado podseća da su upravo starosedeooci ti koji omogućavaju da se odvija trgovina galeonima iz Akapulka i ističe da su oni ti koji su moreplovci, zemljoradnici i stočari koji ne samo što hrane Špance i omogućavaju im da putuju već im i daju šansu da se obogate preprodajom jeftinih proizvoda koje upravo oni proizvode. (Delgado 1892: 299–301).

---

⁷³ San Antonio ističe rasnu hibridnost filipinskih naroda među kojima razlikuje: polucivilizovane stanovnike planinskih predela koji su uglavnom trgovci i naseljavaju veća ostrva arhipelaga, a najverovatnije su potomci napredne rase Indijaca (*zambals*, *tingues*, *tagabaloöyes*, *manòbos*, *mangyànes*, i sl.), ili mešanaca urođenika i Kineza (*Sanglej mestizos*), urođenika i Japanaca (*Japanese mestizos*), i urođenika i Negritosa (*Criollos Morenos*); necivilizovane Negritose ili Crnčiče koji su prvobitni stanovnici ostrva; i civilizovane narode malajskog porekla, odnosno one koji naseljavaju priobalne, plodne krajeve poput Tagaloga, Pampanganaca, Visajaca i naroda na ostrvu Mindanao koje autor posebno analizira.

2.1 Način života i društvena stratifikacija

U delu *The Philippine Islands* (1906) koje je Englez Džon Foreman (John Foreman) napisao kao pripadnik Kraljevskog geografskog društva i svedok istorijskih zbivanja na Filipinima krajem XIX veka, među brojnim etnografskim grupama arhipelaga izdvojeni su Negritosi ili Aete, zatim narodi severnog Luzona, tj. Gadani, Igoroti, Tingianci, i dr. i različiti muslimanski narodi na jugu. U ovom delu autor veoma kritički predstavlja ostrvljane, te opisujući Negritose kao narod izrazito crne kože i guste, kovrdžave kose, navodi kako ovi narodi veoma podsećaju na crnačka plemena Papua Nove Gvineje. Njihovi muškarci pokrivaju samo bedra, a žene deo od struka do kolena. Iako ima onih koji su robusne građe, muškarci nisu zgodni, već pre neuhranjeni i slabašni, dok je prosečna žena od preko 30 godina verovatno jedna od najneprivlačnijih na planeti. Izuzetno su neinteligentni, te je svaki pokušaj da se vaspitaju i civilizuju uzaludan. Oni su divljački, kukavički i malodušan narod koji napada s leđa. Veoma dugo Negritosi su bili jedini vladari Luzona i Tagali i drugi narodi su bili predmet njihovih napada i razbojništva sve do dolaska Španaca kada su Negritosi definitivno potisnuti u planine. Podjednako varvarski i agresivni su i drugi narodi ove rase, poput Igorota ili Gadana (Foreman 1899: 129–130).

Official handbook of the Philippines opisuje Negritose kao aboridžinski domorodački narod skoro patuljastog rasta. Kao potpuni divljaci, ovi narodi nemaju stalno prebivalište, a svoj dom grade u krošnji drveća, koja obuhvata po jednu porodica sačinjenu od tri do pet članova. Iako su Crnčiči prost, stidljiv i plašljiv narod, civilizovaniji narodi zaziru od njih, jer se Crnčiči kreću po prašumama, zasipajući otrovnim strelama prozlanike. Crnčiči su ozloglašeni kradljivci stoke i lutaju od mesta do mesta vođeni svojim potrebama. Kao ukrase koriste češljeve od bambusa, peruške, narukvice i podvezice ili trake za nogu pletene od svinjske dlake. Imaju običaj da prave ožiljke po telu, što smatraju posebnim ukrasom, a sa stanovnicima obližnjih ostrva razmenjuju vosak i šumske plodove za pirinač, duvan, slatkiše i druge predmete (Louisiana Purchase Exposition 1903: 156–157).

Proučavajući Batak Crnčiče na ostrvu Palavan, antropolog Džejs Eder (James Eder) zaključio da su ovi narodi zbog izolovanog života u tropskim šumama dugo živeli istim načinom života kao i njihovi preci i nisu se bavili poljoprivredom sve do kraja XIX veka kada je došlo do sporadičnih kontakata sa doseljenicima, razvoja uzgajanja pirinča i trgovine (Eder 1978: 55–58).

Sličan način života tipičan je i za Agta negritose istočnog Luzona koji su živeli u malim nomadskim naseobinama duboko u šumama, baveći se lovom i sakupljanjem plodova.⁷⁴

Slika 2. – Pripadnici Aeta naroda

Izvor: Album provincije Kagajan, 1875–1880,
Nacionalni antropološki muzej Madrida

U odnosu na Tagale, Visajci su manje druželjubivi i pedantni, više piju i liče na Malajce Bornea i Melake. Kao i drugi ostrvljani, vole da puše i žvaću

---

⁷⁴ Kod ovih zajednica jedini vid zemljoradnje još uvek se zasniva na krčenju manjih površina šuma čija se vegetacija seče i pali, a zatim se pepeo koji ostane koristi kako bi se pospešila ponovna sadnja. Reč je o tzv. *slash and burn* agrikulturi zasnovanoj na sistemu dobijanja obradivog tla postupkom *seci, spali i posadi*, što je na Filipinima još poznato i kao *caingin*.

betel oraščiće. Osim toga, iskusni su lovci i ribolovci, veliki kockari i ljubitelji bobi petlova. Kao i ostali urođenici veoma su sujeverni i veruju u duše pokojnika, dobre i zle duhove i demone koje umesto *anitos* zovu *diwatas*. Po svom izgledu, Tingianci se prilično razlikuju od ostalih planinskih naroda Luzona jer su viši i imaju svetliji ten, a nos im je tup, kratak i orlovski spljošten. Muškarci nose turbane, košulje i pantalone, a žene uglednih porodica haljine ukrašene vezom i dragim kamenjem (Sawyer 1916: 300–302, 275–276). U odnosu na druge malajske narode Tingianci su druželjubiviji, a poput Kalinga veoma vode računa o fizičkom izgledu. Veliki su ljubitelji muzike (Foreman 1899: 136), a za vreme proslava muškarci se kite peruškama i, osim turbana, nose i kape napravljene od lijane, a žene narukvice i ogrlice od perlica i komadića školjki (Díaz-Trechuelo 2001: 30).

Kao oružje ovi narodi su koristili koplja sa metalnim vrhovima, štitove *kalataili kadsag* i velike noževe *bolos* koji izgledaju kao klasični zakrivljeni noževi sa sečivom sa dve oštrice, zatim sekire trapezoidnog oblika, zakrivljenih ivica i izduženih u obliku šiljka, sa drvenim drškama ukrašenim mesingom i crtežima raznih geometrijskih oblika. Ovakve sekire su se najčešće koristile prilikom dekapitacije i Igoroti su ih zvali *alioag* ili *aliwa* (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 70). Od svih Igorota, Kalinge su imale najbolje štitove. Njihov oblik je blago podsećao na oblik ljudskog tela, a dekoracija je bila slična njihovim tetovažama, jer, kao što je pomenuto, Igoroti su smatrali tetoviranje odrazom ratničkog duha (Ibid., 86).⁷⁵

Iako se bave zemljoradnjom, Ifugaosi vole da pljačkaju i veoma su uporni lovci na glave koji osim uobičajenim oružjem vešto barataju laslom kojim za tren mogu da skinu glavu neprijatelju (Sawyer 1916: 271).⁷⁶ Osim toga, u odnosu na druge planinske narode Luzona Ifugaosi se posebno ističu u uzgajanju pirinča na stepenastim terasama, uz visoko razvijen sistem

---

⁷⁵ Mnoštvo geometrijskih oblika ukazivalo je na hrabrog ratnika, a u slučaju osvete ili lova na glave štitovi su ukrašavani i motivima guštera i ljudskih figura.

⁷⁶ Broj alki koje su nosili na ušima pokazivao je broj žrtava koje su obezglavili.

navodnjavanja.⁷⁷ Osim pirinča, Ifugaosi takođe uzgajaju krtole, živinu i svinje i bave se lovom i ribolovom, a kuće grade izdižući ih od površine pomoću četiri podupirača napravljena od bambusa ili drveta.

Društveni poredak Ifugaosa počivao je na izričitom poštovanju određenih običaja kojima su međuljudski odnosi bili uređeni. Ukoliko bi muškarac imao odnose sa nekom ženom ili bi ona ostala u drugom stanju, muškarac je imao obavezu da se oženi njome, inače bi on, ili umesto njega neki njegov rođak, platili životom. Razvod je bio moguć u slučaju da nije bilo potomstva ili ako bi se potvrdilo neverstvo supruge.⁷⁸ Primogenitura je imala odlučujući značaj i privilegovani položaj glavnog naslednika porodičnog bogatstva pripadao je uvek prvorođenom sinu kao budućoj glavi porodice. Na taj način, među brojnim članovima porodica Ifugaosa izbegnuta je stalna podela zemlje i obezbeđeno je jedinstvo klanova. Svaka od porodica snosila je odgovornost za svoja dela i nisu postojali organi pravde ili lica zadužena za rešavanje sporova. Običajno pravo bilo je utemeljeno na konceptu *tabua* ili *zlodela* – *paniyo*, te su se dela poput pljačke, ubistva ili neisplaćivanja duga smatrala prestupima. Onaj ko bi počinio ubistvo bio je odgovoran za kršenje društvenog *tabua* i automatski je omogućavao roditeljima žrtve da sami uzmu pravdu u svoje ruke. Iako se žrtvama zločina kao odšteta davao novac i zemlja, a bogovima da bi se umilostivili prinosile žrtve, pravda je najčešće jedino mogla da bude zadovoljena ukoliko bi gubitak porodice koja je izgubila nekog člana bio jednak gubitku koji su doživeli roditelji ubice.

Na taj način, osveta je kao najprirodniji način sprovođenja pravde bila duboko ukorenjena u kulturi Ifugaosa. Sam čin osvete se sprovodio odsecanjem glave zločinca, dok su bliži članovi porodice ubijenog davali znak da se osveta izvrši. U suprotnom, ceo klan je mogao da bude osramoćen. Upravo stoga, porodice su znale godinama da gaje osećaj mržnje prema počinioocu zločina,

---

⁷⁷ Pripadnici Ifugaosa i Bontoka naročito su imalil razvijen sistem navodnjavanja koji su koristili za uzgajanje pirinča na strmim obroncima planina. Uz pomoć kamenih zidina (*kabitis*), koje su sa spoljašnje strane praktično postavljane vertikalno i sa izrazitim nagibom u unutrašnjosti, dobijali su izdužene jame koje su punili plodnom zemljom u koju su stavljali seme pirinča i tako dobijali obradive terase. Ove terase je odlikovao veoma komplikovan sistem navodnjavanja koji se dobijao izgradnjom brana i rovova, a funkcionisao je zahvaljujući složenoj mreži cevi od bambusa i dugih i šupljih drvenih debala, čime je voda dopirala do velikih razdaljina. Ovakav sistem navodnjavanja jedinstven je na celom svetu i očuvao se do današnjih dana.

⁷⁸ Rodenjem deteta svaki brak je postajao legitiman, te među Ifugaosima nije bilo vanbračne dece.

prenoseći želju za osvetom iz generacije u generaciju. Osim toga, obezglavljivanje je predstavljalo simbol prestiža kojim je počinilac potvrđivao svoju snagu, ali je ovaj čin jednostavno mogao da bude i puka vežba lovaca, te se dešavalo da mladići bez ikakvog povoda izvrše pokolj nad stanovnicima neke udaljene zajednice kako bi potvrdili svoju muškost.⁷⁹ Kako su Ifugaosi verovali, odsecanjem glave duša pokojnika je mogla da pronađe mir na drugom svetu, zbog čega je, u slučaju da mu žena premine na porođaju ili neki od članova porodice doživi nesreću, muž takođe praktikovao dekapitaciju (Zamora 1995: 154 –156).⁸⁰

Takođe, Ifugaosi su se izdvajali i po svom umetničkom stvaralaštvu i umeću izrade tkanina *ikat* tehnikom koja se sastojala u stavljanju prediva na razboj i njegovom bojenju pre tkanja, pravljenja metalnih oruđa, keramike i veoma lepo obrađenih drvenih skulptura i rezbarija. Od drveta su pravljene figure božanstava, grede za podupiranje kuća, štitovi, kovčezi, posude, štapovi poglavica, razni muzički instrumenti i kašike.

Kao i Ifugaosi, pripadnici naroda Isneg bili su poznati kao veliki lovci na glave. Ovaj narod je takođe negovao običaj dekapitacije bilo iz religijskih razloga, bilo radi osвете i sticanja prestiža. Međutim, za razliku od kuća Ifugaosa, kuće ovog naroda su bile veće i u njima je živelo više porodica. Najčešće su bile pravougaonog oblika, poduprete brojnim drvenim gredama ili štapovima od bambusa na koje se naslanjao pod prekriven uglačanim drvenim daskama. Obično su postojala i dvorišta, dok su uglednije porodice imale i staje i ambare gde su često isticale odsečene glave ili rogove žrtvovanih životinja (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 66).

Zambali su takođe bili lovci na glave i smatrali su ovaj običaj presudnim za pozicioniranje u društvu i postizanje prestiža. Očevi su prenosili tradiciju lova na glave na svoje sinove i učili su ih veštini lova, a kada bi došlo vreme

---

⁷⁹ Ratničkim pohodima lovaca na glave prethodili su sveti rituali, a glava žrtve dodeljivala se vodi neke od grupa. Nakon odsecanja glave lobanja bi bila pažljivo očišćena i postavljena na zid pored vatre ili vrata kao ukras. Broj izloženih lobanja ukazivao je na ugled lovca.

⁸⁰ Ako duša ne bi našla svoj mir, počinocu je pretila bolest i smrt, te je da bi izbegao ovakvu sudbinu on imao dužnost da vežba odrubljivanje glave, a da bi bio društveno prihvaćen svaki pripadnik zajednice morao je da odseče bar jednu glavu. Inače, Španci su 1841. god. okupirali teritoriju Ifugaosa, ali ovi narodi su se uspešno opirali španskom prozelitizmu i samo je manji broj prihvatio hrišćanstvo, dok se običaj lova na glave održao sve do XX veka (Zamora 1995: 149).

puberteta dečaci su morali da usmrte jednog roba tako što bi ga izboli noževima i rasporeli njegovo telo (Díaz-Trechuelo 2001: 31).

Slika 3. – Zambali u lovu

Izvor: Boxer codex 1595

Mangijanaci,⁸¹ koji su najverovatnije mešavina Visajaca i Negritosa, obuhvataju različite naroda: od starosedelaca koji žive blizu zapadne obale i svetlije su puti; tamnopusih žitelja centralnog dela ostrva izraženog čela i slabije inteligencije; do urođenika južnog dela ostrva koji imaju odlike kineske rase, tj. kose oči i žućkasti ten. Ipak, svi ovi narodi kao zajedničku osobinu imaju razvijen osećaj morala i poštenja (Sawyer 2016: 206).

U delu *Historia de las islas de Mindanao, Iolo, y sus adjacentes* (Madrid, 1667), Huan Fransisko Kombes (Juan Francisco Combés) opisuje stanovnike južnog dela Filipina. Kako navodi, na ovim prostorima su živeli takođe različiti narodi: Karage (Caragas), stanovnici ostrva Mindanao (Mindanaos), narod Lutaja (Lutaos) i Subano narod (Subanos) (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. chap. IX).

Karage su bile veoma hrabre i nisu prihvatale zaštitu nijednog paganskog vladara, ali su ipak podlegle jevandelizaciji katoličke crkve. Nasuprot njima, stanovnici ostrva Mindanao bili su podređeni nekolicini vladara, ali su svejedno uživali poštovanje drugih naroda, jer su prihvatili političko jedinstvo. Kao vernici bili su nepostojani i spremni da prihvate islam.

Lutajci su naseljavali Mindanao, Jolo i Basilan. Naziv ovog naroda ukazuje na njegovu najizraženiju veštinu, a potiče od reči *lutao*, što znači *onaj koji pliva i plovi po vodi*. Naime, ovi narodi su praktično živeli na moru i isključivo su se bavili ribolovom. Sela su formirali na vodi, a kuće podizali na mestima koje bi oseka ostavila pristupačnim. Zahvaljujući ribolovu, Lutajci su trgovali sa drugim narodima sa kojima su razmenjivali plodove mora za drvo koje im je bilo neophodno za izgradnju kuća i plovila. Stoga, iako su imali naseobine u kojima su obitavali, ovi narodi zapravo nisu imali stalno mesto prebivališta, već su stalno plovili duž zaliva i obala pogodnih za ribolov, a u zavisnosti od oblasti u kojoj bi se našli, bili su pod vlašću vladara ostrva Mindanao i Jolo i drugih poglavica. Međutim, zbog svoje veštine pravljenja plovila i jedrenja Lutajci su bili veoma cenjeni ratnici (Ibid., 103–105).

Zbog svoje mobilnosti i stalnog kontakta sa drugim narodima, iako malobrojni, u odnosu na druge narode, Lutajci su u svemu bili superiorniji i uspeli su da od vladara načine robove i uspostave robovlasništvo na ovim

---

⁸¹ U delu *Etimologia de las nombres de razas de Filipinas* (Manila, 1901) Pedro Tavera (Pedro Tavera) navodi da se u tagalskom, bikolanskom i visajskom dijalektu koristi naziv *manguianes* ili tačnije *mangyan*, da bi se označili „divlji, planinski” ili „paganski crnci” sa ostrva Mindanao.

prostorima. Po prirodi lenji, nisu išli u akciju zbog reputacije, već isključivo radi materijalne dobiti. Stoga, kada bi ugledali neki brod, ako bi im se učinilo da lako mogu da dođu do plena napadali su ga, koliko god bio mali ili udaljen. Takođe, Lutajci su bili čuveni osvajači morskih prolaza neophodnih radi komunikacije sa drugim ostrvima, zbog čega je onaj koji je među posadom imao najviše pripadnika ovog naroda smatran najopasnijim.⁸² Da ne bi postali žrtve Lutajaca, još od davnina svi drugi ostrvljani plaćali su danak kralju ostrva Mindanao, a narod ostrva Jolo, iako malobrojan, izdvojio se kao jedan od najmoćnijih jer je posedovao više ili bar isto plovila kao i Lutajci (Ibid., 106–109).⁸³

Za razliku od gore pomenutih naroda, Subanci su bili najmanje ugledni, što zbog njihovog „prirodnog divljaštva”, što zbog siromaštva u kome su živeli. Naime, ovi narodi su bili veoma zatvoreni i otuđeni od drugih i bili su u stanju da dočekaju starost u svojim kućama koje su gradili visoko u krošnjama drveta tako da neprijatelj ne bi mogao da ih pogodi strelama.⁸⁴ Nimalo radoznali ni ambiciozni, preživljavali su zadovoljavajući najosnovnije egzistencijalne potrebe, živeći kao vazali Lutajaca (Ibid., 110–111).⁸⁵ Međutim, Subanci su bili specifični po tome što su prilagođavali svoj način odevanja narodima sa kojima su komunicirali. Shodno tome, kada su trgovali sa Lutajcima ili muslimanima (moros) oblačili su se u skladu sa njihovim stilom, a kada su saradivali sa visajskim narodima oponašali su njihov izgled. Osim toga, Subanci su prema svima generalno bili neprijateljski nastrojeni i bili su spremni da ubiju i najboljeg prijatelja na spavanju jer su tako mogli da stave crveni *potong* kao znak hrabrosti (Ibid., 159 chap. XVI).

Iako nisu spadali u urođeničko stanovništvo, Kinezi i Japanci su činili bitan element ostrvske populacije. Bez obzira na to što su davno pre Španaca Kinezi trgovali sa urođenicima, nakon dolaska Španaca njihov broj se znatno uvećao i Kinezi su obavljali najrazličitija zanimanja, od zlatara i slikara do kurira i nosača.

Suštinska karakteristika prehispanskog društva bila je zapravo utemeljena na mreži međuzavisnosti u kojoj su pripadnici nižih klasa bili

---

⁸² O brodovima i oružju ovih urođenika videti. poglavlje XVIII (Blair, Bourne, Robertson 2009: XL. 172).

⁸³ *Brig* je jedrenjak sa dva jarbola ili gusarska lađa.

⁸⁴ Da bi se popeli koristili su užad napremljenu od lijana koju su noću povlačili uvis.

⁸⁵ Detaljnije o načinu života i običajima ovih naroda vid. poglavlja X–XVII (Ibid.)

upleteni u odnose višestruke podređenosti. Međutim, u okviru ovih kompleksnih i regionalno različitih društvenih sfera, status potlačenih nije bio odraz statičkog stanja, već su pomeranja na društvenoj lestvici bila uobičajena pojava. Upravo takva socijalna mobilnost omogućavala je da se sluga koji bi ispoljio hrabrost prateći gospodara u borbi uzdigne do nivoa samog vođe, a neke sluge su čak postale toliko bogate i ugledne da su i same imale svoje sluge (Jocano 1975: 97).

Zapravo, većina stanovništva društvenih zajednica Tagala i Visajaca pripadala je upravo klasi potčinjenih ili običnih ljudi jer su se skoro sve sudske presude sprovodile plaćanjem kazni, a oni koji nisu mogli da ih isplate ili osiguraju zajam isplativ krajem žetelačke sezone uz kamatnu stopu od 100% zapadali bi u dužničko ropstvo. Istovremeno, broj pripadnika klase potčinjenih održavao se takođe zahvaljujući praksi pohoda na susedne barangaje iz kojih su dovođeni zarobljenici (Phelan 1967: 20).

Ovako pažljivo iznijansirane razlike u nivoima potčinjenosti i društvenom statusu, kao i sveopšti rizik od zapadanja u dužničko ropstvo, ključni su za razumevanje prirode subordiniranog položaja na premodernim Filipinima i Jugoistočnoj Aziji uopšte. Međutim, treba imati na umu da je ovako struktuiran društveni poredak prvenstveno bio način kontrolisanja i mobilisanja radne snage u društvu u kome je postojao manjak ljudstva, a obilje prirodnih resursa. U tom smislu, društveno ustrojstvo Filipina zaista je bilo usmereno ka sveprožimajućoj kontroli stanovništva kao inherentnom svojstvu filipinske vladajuće klase čiji je osnovni cilj bio da ima što više podređenih sledbenika na različitim organizacionim nivoima (Abinales, Amoroso 2005: 31).

2.2 Odlike društva Tagaloga

Na vrhu piramide društvenog uređenja Tagaloga nalazila se aristokratska i vladajuća klasa *maginoo* iz koje se birao *datu* kao najmudriji, najhrabriji i najbogatiji pojedinac sposoban sa bude vođa barangaja, dok su nižu klasu činili njegovi podanici *timawa* i *maharlika*.

Pripadnici *timawa* klase obrađivali su u polju, veslali na brodovima i pleli ribarske mreže, ili su umesto radnih usluga ustupali deo svoje letine vođi. U ovu klasu su takođe spadali oslobođeni pripadnici niže klase i potomci koje bi vođa dobio sa drugom ženom (Jocano 1975: 11). Nasuprot *timawa* klasi,

maharlika klasu činili su nosioci aristokratskog porekla po rođenju. Pripadnici ove klase imali su dosta zemlje i bili su oslobođani rada u polju i plaćanja danka, iako su u nekim mestima *maharlikas* takođe davali danak u letini. I *timawa* i *maharlika* podanici mogli su da izaberu kom barangaju će pripadati (Scott 1992: 92–93).⁸⁶

Najnižu klasu činili su pripadnici podređene klase *alipin*.⁸⁷ koji su po rođenju sticali pravo da obrađuju deo zemlje koja pripada zajednici, i ta zemlja im nije mogla biti oduzeta osim u slučaju pomilovanja od smrtne kazne, kada bi zapadali u ropski položaj. Iako je status alipina bio nasledan, tj. sticao se rođenjem (*gintubo*),⁸⁸ najčešći razlog zbog koga je neko postajao alipin bili su dugovi koji su se kao i sve pogodbe i kazne prenosili sa roditelja na decu i obuhvatali celu porodicu. Iako *alipin* nije mogao zakonski da bude zarobljen ili prodat, njegov dug je mogao da bude prebačen na nekoga i zato je onaj koji bi postao dužnik uvek nastojao da postane *alipin* u službi kod svojih srodnika (Scott 1992: 93).

U okviru ove klase potčinjenih postojale su dve podgrupe – *aliping namamahay* i *aliping saguigulid*. Pripadnici prve podgrupe mogli su da poseduju zemlju i stupaju u brak bez prethodnog odobrenja nadređenih. Tokom četiri radna dana *aliping namamahay* je imao obavezu da jedan dan služi gospodaru (Phelan 1967: 20–22). *Aliping namamahay* je bio isto što i *pechero* ili *tribute-payer*, jer je imao obavezu da gospodaru plaća *buwis* ili polovinu svoje letine.⁸⁹ Osim toga, kao i svi drugi, na poziv gospodara morao je bez ikakve nadoknade da učestvuje u setvi i žetvi, izgradnji kuća, brodova, veslanju i bilo kojoj drugoj situaciji u kojoj je njegova pomoć bila potrebna. Takođe, *aliping namamahay* je mogao da ima svoju kuću, stvari i zlato i iste je mogao

---

⁸⁶ Da bi ostvarili pravo prelaska iz jednog barangaja u drugi, stanovnici su morali da plate izvesnu sumu i naprave gozbu u čast barangaja koji su ostavljali. Ipak, ukoliko su bili u braku ceo postupak je bio složeniji. Ako bi muškarac iz jednog barangaja oženio ženu iz drugog, prilikom prelaska vršila se podela i dece i robova (Blair, Robertson 1911: XL. 349).

⁸⁷ Kako za ovu filipinsku klasu u XVI veku nije postojala ekvivalentna evropska klasa, Španci su greškom njene pripadnike poistovetili sa robovima. *Alipin* je zapravo bio pojedinac koji je imao dug prema nekome i na osnovu tog duga je bio u podređenom položaju. *Alipin* je mogao da bude potčinjen bilo kome i njegov poverilac je mogao da bude *maginoo*, *maharlika*, *timawa* ili drugi *alipin* (Scott 1992: 93).

⁸⁸ U slučaju mešovitog braka između *timawa* i *alipina*, potomci su delimično nasledivali status *alipina*, kao i u slučaju da tri generacije unazad niko od alipinovitih baka i deka nije pripadao ovoj klasi.

⁸⁹ Ukoliko bi *aliping namamahay* zanemario ovu obavezu, običaj je nalagao da plati kaznu u iznosu od deset mera pirinča.

da ostavi nasljednicima, ali je njegovo vlasništvo nad zemljom bilo ograničeno i svoje imanje nije mogao da ostavi nikom. Nakon smrti, *aliping namamahay* je imao pravo da jedno od svoje dece ostavi da služi svom poveriocu (Scott 1992: 94–95).

Nasuprot tome, *aliping saguigulid* nije smeo da se venča bez dozvole gospodara, nije posedovao nikakva dobra i ako nije radio kao kućni sluga mogao je da bude prodat (Phelan 1967: 21). Kako i sam naziv ukazuje,⁹⁰ *aliping saguigulid* je imao status jednak članu gospodarevog domaćinstva i smeo je da jede iz njegove činije. Budući da je poput deteta skroz zavisio od gospodara, mogao je da bude prodat, ali se to retko dešavalo, već ga je češće gospodar nagrađivao dopuštajući mu da uživa u plodovima svog rada ili otkupi svoju slobodu. Društveni status *aliping saguigulid* uglavnom su sticala deca onih koji su služili gospodaru ili deca osuđenika na smrtnu kaznu prodana onome ko je mogao da ih izdržava, ali su i robovi kupljeni van zajednice i ratni zarobljenici pripadali ovoj kategoriji (Scott 1992: 96–97).⁹¹

Slika 4. – Tagalog devojčica

Izvor: (Foreman 2007: 128)

---

⁹⁰ *Gilid* je najprivatniji deo kuće ili njeno samo srce (Scott 1992: 96).

⁹¹ Ovakav *gigilid* nije neminovno bio član gospodarevog doma i ako je bio predodređen za preprodaju ili žrtvovanje, mogao je da bude privremeno zaposlen, ali nije imao društveni status. U slučaju da je bio doveden da bi služio, imao je pravo na hranu, sklonište i rad sa drugim alipinom. Negova deca se nisu radala kao stranci, već kao deca *alipina* ili *gintubo*.

Tagali su još u vreme španskog osvajanja oformili slabe konfederacije sa stanovnicima islamskog Bornea, te je upravo u ovim velikim priobalnim barangajima (prožetim kineskim i arapskim uticajem) i bio razvijen sistem podređenosti. Razvoj podaničke klase dodatno je produbio društvene i ekonomske razlike između Tagala. Sa druge strane, hidrokultura gajenja pirinča (*sawah*) ojačala je razlike u pogledu imućnosti između tzv. slobodnih stanovnika i plemstva. Kako su srodničke grupe i vođe barangaja podržavale bogate pojedince, razvila se amorfnu društvenu strukturu u okviru koje je prelazak iz jedne društvene klase u drugu relativno bio lak. Iako je društvena moć u krajnjoj liniji proizlazila iz statusa moći, vođe su održavale položaj deleći svoje bogatstvo sa ostalim članovima zajednice, bilo putem ritualnih gozbi organizovanih u čast svojih podanika, bilo putem ceremonija i svečanosti organizovanih u čast bogova (Fox 1959: 33).

2.3 Osobenosti društvenog uređenja Visajaca

Podjednako kao kod Tagaloga i kod Visajaca se društveni status sticao se rođenjem, tj. društvena klasa bila je naslednog karaktera. Kao i kod Tagaloga, visajski društveni poredak činile su tri klase: *datu*, *timawa* i *oripun*. Vršenje političke funkcije bilo je kod Visajca rezervisano za pripadnike najviše društvene klase. U sociološkom smislu, *datu* je po rođenju bio pripadnik aristokratije predodređen da očuva čistotu porekla, a njegova politička dužnost odnosila se na upravljanje ratnicima-sledbenicima *timawa* klase, dobrovoljno zakletim mu na odanost i spremnost da ga uvek brane, i osvetu od strane kako bližih tako i daljih članova porodice.⁹²

Slobodni pripadnici *timawa* klase bili su lični vazali vođe, poznati kao *tumao* i nisu morali da plaćaju danak niti rade u polju. Nasuprot njima, ostali pripadnici *timawa* klase plaćali su danak i morali su da služe gospodararu radeći za njega, učestvujući u ratnim pohodima i deleći počasti sa njim. Ako bi *timawa* klasa toliko ojačala da je prevazilazila potrebe koje je vođa mogao da zadovolji trgovinsko-piratskim aktivnostima, njeni članovi su morali da se priklone novom vođi ili su postajali vazali koji su obezbeđivali hranu i učestvovali u trgovini (Scott 1992: 86–87).⁹³

---

⁹² Radi vođine sigurnosti sledbenici su pre njega isprobavali piće i hranu.

⁹³ Pripadnici *timawa* klase razlikovali su se od pripadnika niže klase po tome što se nisu bavili uzgajanjem pirinča.

Ispod *datu* klase i *timawa* klase bila je *oripun* klasa potčinjenih pojedinaca koji su izdržavali pripadnike viših klasa i imali obavezu da obavljaju zemljoradničke i druge poslove ili plaćaju danak u pirinču.⁹⁴ Pripadnici *oripun* klase nisu mogli da se venčavaju sa pripadnicama plemićke ili *datu* loze, a, u zavisnosti od socio-ekonomskih razlika, u različitim visajskim društvima postojale su različite podgrupe u okviru *oripun* klase: *tumataban*, *tumaranpuh* i *ayuey* i sl. Među ovim podgrupama potlačenih *tumataban* je bio najpoštovaniji i nije imao obavezu da održava vođino domaćinstvo, ali je prilikom svečanosti morao vođi da donese poklon i obezbedi deo pića za proslavu. Takođe, *tumataban* je imao kuću i izdržavao je svoju porodicu, ali je bio dužan da pet dana u toku meseca radi za vođu, ili mu plaća danak u letini krajem godine, dok je njegova žena, ako je imala decu, prela tkaninu. Nakon smrti *tumataban* je ostavljao svoju zemlju i decu vođi u amanet.

Iako je *Tumaranpuh* ili *tumaranpok* takođe imao kuću i porodicu, njegova dužnička obaveza svodila se na četiri radna dana u toku sedmice ili mogućnost isplate duga većom količinom letine na kraju godine. Poput žene pripadnika *tumataban* klase i žene iz *tumaranpok* klase morale su da se bave izradom tkanine za gospodara.

Takođe, *oripun* klasi pripadala je i grupa *horo-han* pojedinaca koji su bili vršiocci vojne dužnosti nižeg ranga, angažovani uglavnom kao veslači ili pešadini i pomoćnici pri organizaciji javnih proslava i ceremonija. Pripadnici podgrupe *oripun* klase poznati kao *gintobo*, *mamahay* ili *johai*, učestvovali su u piratskim napadima i uzimali manji deo plena, ali ako bi se više puta istakli u borbi mogli su da privuku sopstvene sledbenike i sami postanu vođe. Ovi pojedinci su takođe imali obavezu da učestvuju u komunalnom radu i aktivnostima izgradnje kuća, ali nisu morali da rade u polju, već su mogli da plate „priznanje” ili čast vazalskog statusa pirinčem, tkaninom ili nekim drugim dobrima. Poput pripadnika *timawa* klase ili onih koji su bili ispod njih, ni pripadnici ove klase nisu mogli svoju imovinu da ostave u nasledstvo nekome, već su je isključivo delili sa vođom.

---

⁹⁴ Naspram jedva vidljive razlike između *datu* klase i *timawa* sledbenika, podređenost *oripuna* koji je morao da služi zajednici bila je očigledna, tako da Španci u prvi mah nisu uopšte ni razaznali postojanje tri društvene klase. Stoga je Legaspi prvo mislio da su postojale samo dve klase: *timawa* sledbenici koji su okruživali vođu i pripadnici *oripun* klase koji su plaćali danak (Scott 1992: 87).

Najniži društveni stalež bila je *ayuey* podgrupa čiji su pripadnici potpuno pripadali gospodaru. Naime, *ayuey* je živio u domu gospodara, jeo njegovu hranu i nosio njegovu odeću. *Ayuey* nije posedovao ništa, morao je da radi tri od četiri dana za gospodara, a bez njegove dozvole nije mogao da stupi u bračni odnos. Ipak, ako bi se oženio, dobijao je kuću i sticao status *tuhey* na osnovu koga je morao da od pet radnih dana služi dva. Žene pripadnika ove klase služile su u kući gospodara sve dok ne bi dobile decu, a ukoliko je porodica imala puno potomaka, supružnici su mogli da budu oslobođeni ovog statusa. Društveno uređenje ovog tipa pogodovalo je razvoju dužničkog ropstva, pa je postojao i naziv *lito* za pripadnike *oripun* klase koji su po isplati duga išli od poverioca do poverioca. Tokom prve generacije u podgrupi *ayuey* bili su dužnici, oni koji su kupljeni, zarobljeni,⁹⁵ ili oni koji su bežeći od siromaštva dobrovoljno pristupili ovoj grupi.⁹⁶

Oni koji su zbog nemogućnosti isplate duga zapali u status potčinjenih zvali su se *sirot*, dok su oni koji su kažnjeni zbog obračunatih dugova bili *lupig* ili otpadnici. Poverioci su mogli da otplate dužnika i tada bi oni postajali *loas* ili iskupljeni, ali su strani zatočenici *bihag*, strogo odvajani od ostalih pripadnika *ayuey* statusa i najčešće žrtvovani prilikom rituala. Potomci prve *ayuey* generacije bili su pravi robovi koji su se radali u kući gospodara i bili su *bug-us* ili „totalno dati”, odnosno *tuman*, tj. „u najvećoj meri”. Ipak, neka od ove dece vaspitavana su kao gospodareva i mogla su da žive u sopstvenoj kući. Nakon smrti gospodara ova deca su obično dobijala slobodu, a grupa kojoj su pripadali zvala se *silin*, *sibin* i *ginogatan* (Scott 1992: 88–91).

Nazivi ovih različitih društvenih podgrupa ukazivali su na stepen potčinjenosti, tj. vrstu kuluka, a ponekad su ukazivali na različite načine putem kojih su dužničke obaveze mogle da budu ispunjene, ili pak načine i razloge za ulaženje u dužničko ropstvo. Istovremeno, neki od ovih naziva isključivo su korišćeni za vladareve konkubine ili druge žene *sandil*, usvojenu decu zarobljenika koja su uživala u privilegijama viših klasa *silin*, ili prve ljude vladara koji su mu bili savetnici, glavni pomoćnici ili verni kompanjoni *atubang* (Scott 1992: 100).

---

⁹⁵ Običaj hvatanja zatočenika bio je aktuelan i u vreme ranog modernog perioda kada su i neki od samih članova španske ekspedicije bili žrtve istog. U ovakvom sistemu svako je mogao da postane zatočenik, pa čak i sam *datu* koji bi ipak obično brzo otkupila njegova porodica (Abinales, Amoroso 2005:30).

⁹⁶ U situacijama kada nisu imali šta da jedu ovakvi pojednici odlazili su kod bogatijih rodaka i u zamenu za hranu služili im (Jocano 1975: 92).

Konačno, u poređenju sa evropskom društvenom stratifikacijom, u visajskom društvu nije bilo plemića ili robova, već je najniža društvena klasa počivala na složenoj hijerarhijskoj mreži utemeljenoj na nivoima potčinjenosti i društvene zavisnosti.⁹⁷ Sa druge strane, uprkos statusu društveno zavisnih i podređenih, upravo su pripadnici *oripun* klase bili glavni proizvođači, jer su putem ribolova i rada u polju i šumama oni obezbeđivali hranu za lokalno stanovništvo, ili za potrebe trgovinske razmene organizovane od strane pripadnika više klase i izrađivali predmete i posude od keramike, kao i razna oruđa od školjki, drveta, metala i sl.

---

⁹⁷ Gradacija podređenosti kretala se od statusa potpune potčinjenosti npr. *bihag* kategorije, pa sve do povlašćenog statusa *horo-han* podgrupe poput *tumataban* ili *tumaranpok* pripadnika koji su imali najpovlašćeniji položaj u *oripun* klasi. Naime, kada bi gospodar svog kućnog *ayuey* slugu sa dna društvene lestvice oženio pripadnicom istog statusa, *ayuey* je prelazio u sopstveni dom i on i njegova žena su nastavljali da služe svojim gospodarima. Po rođenju njihova deca su takođe postajala sluge tim istim gospodarima, ali je glava kuće sticala *tumaranpok* status. Na ovakav način, visajska podređena klasa pela se na društvenoj lestvici, ali je tokom poboljšanja svog vazalskog odnosa ostavljala dovoljno potomaka koji su služili potrebama gospodara. Osim toga, iako je postojala mogućnost da pripadnik najniže klase bude prodat, ista je bila više posledica slučajnih okolnosti. (Scott 1992: 92, 100).

Poglavlje 2: FILIPINSKA POGLAVIŠTVA

Zahvaljujući arheološkim istraživanjima i savremenom pristupu etnoistorijskih izvora, moguće je otkriti mnoge skrivene aspekte vezane za prirodu filipinskih poglavištava⁹⁸ i dinamiku njihovog prerastanja u gradove-državice.⁹⁹ Termin poglavištva podrazumeva klasnu poddelu društva na kojoj počivaju različiti nivoi političke vlasti, kao i društveno uređenje na kojem se zasniva ekonomski sistem proizvodnje, akumulacije i raspodele bogatstva.

Sa stanovišta arheologije, na Filipinima je nastanak i razvoj poglavištava uočljiv u postepenom povećanju populacije i veličine naseobina, izraženijem socijalnom raslojavanju, kao i porastu i diverzifikaciji lokalne i inostrane trgovine (Junker 1998), do čega dolazi još tokom prvog milenijuma nove ere. U odnosu na istorijske izvore, arheološka istraživanja pomerila su granice filipinskog društvenog razvoja unazad barem jedan milenijum, te se filipinsko metalno doba vezuje za period od oko 500. god. pre nove ere do 1000. god. nove ere, dok se protoistorijski period odnosi na razdoblje od oko 1000. god. nove ere do 1520. god., kada su u raznim regionima počeli da se razvijaju prvi veći gradovi i trgovinski centri.

Baveći se evolucijom poglavištava kroz analizu razvoja političke hijerarhije i različitih obrazaca naseljavanja i pojavu velikih centara duž glavnih rečnih tokova, arheološki podaci ukazali su na rastuće socijalno raslojavanje izraženo kroz različitu raspodelu statusnih simbola u domaćinstvima i prilikom pogrebnih obreda, ubrzani razvoj keramičke i metalurške specijalizacije, širenje morskih i rečnih trgovinskih mreža, učestalost organizovanja ritualnih gozbi, ali i mnoge druge autohtone demografske, ekološke, društveno-ekonomske i ideološke faktore koji su doprineli razvoju filipinskih društava i njihovom prerastanju u premoderne zajednice, slične državama (Junker 1999: 15–16).

Iako arheološki podaci ukazuju na limitiran broj filipinskih poglavištava Manile, Tandžaja (Tanjay), Butuana, Sebuja i Kalatagana (Calatagan), oni su ključni pokazatelji u hronologiji razvoja pomenutih naseobina, evoluciji spoljne

---

⁹⁸ Poglavištva se obično definišu kao „regionalno organizovani politički entiteti sa centralizovanim upravljačkim i hijerarhijski koordinisanim aktivnostima između nekoliko seoskih zajednica” (Earle 1987: 288).

⁹⁹ Budući da su se filipinski gradovi razvijali u geografski specifičnom okruženju, tj. da su bili podjednako rasepkani i funkcionisali su kao nezavisna jezgra političkog i društvenog života, sasvim je prikladno nazvati ih gradovima-državama (prim. aut.)

trgovine, poljoprivrede, zanatske proizvodnje, vojne organizacije i ceremonija i rituala s kraja XIV do sredine XVI veka. Naime, u vreme kontakta sa Evropljanima tokom ranog XVI veka, u priobalnim predelima i rečnim dolinama većine istaknutih filipinskih ostrva postojale su kompleksne društvene strukture veoma stratificirane u socio-političkom smislu, koje su sa kulturološkog aspekta predstavljala zapravo poglavištva ili *chiefdoms* koncentrisana oko nasledne elite ili razvijene društvene zajednice velikih gradova u kojima je glavešina bio arbitar grupe i njen stručni savetnik. Sa sociološkog aspekta, ova autonomna poglavištava ili gradovi-države borili su se za ekonomsku i političku vlast putem kontrole trgovine ne samo na regionalnom već i na inostranom nivou, a odlikovala ih je tzv. segmentna struktura građena na spontanim i privremenim savezničkim koalicijama. Osim toga, na njihov jedinstveni evolutivni razvoj i strukturu uticalo je i specifično ekološko i geografsko okruženje Jugoistočne Azije, kao i različiti obrasci u porastu broja stanovnika u zavisnosti od resursa.

Tokom X–XI, veka kada su Kinezi primarno trgovali preko Južnog kineskog mora, veliki trgovinski centri i gradovi razvili su se na severozapadnim obalama Luzona i Mindora, a u vreme XV–XVI veka, kada se trgovina odvijala preko Javanskog mora, kao moćni ekonomsko-politički centri izdvojili su se gradovi-države na Suluu i ostrvu Mindanao. U tom smislu, priroda i razvoj filipinskih poglavištava zavisili su pre od dinamičke interakcije između ulaganja u trgovinu luksuznim dobrima i drugih oblika lokalnih političkih ekonomija koje su bile u povoju, nego od samih inostranih uticaja. Stoga, upravo kros-kulturalno proučavanje zasnovano na bogatoj bazi istorijskih podataka vezanih za ovaj period i rezultati arheoloških istraživanja ukazanju na neosnovanost određivanja filipinskih društava kao zajednica koje su se kasno razvile, formirajući se isključivo pod stranim uticajima. Naime, organizacija naseobina, uređenost domaćinstava, zatim specifičnost pogrebnih običaja, načina života i ishrane, kao i drugi pokazatelji razvijene socio-političke strukture, dokazuju postojanje plemenskih društvenih organizacija različite razvijenosti koje su činile sastavni deo filipinskog kulturološkog mozaika barem još od prvog milenijuma nove ere, a verovatno i ranije (Junker 1999: 5).¹⁰⁰

---

¹⁰⁰ Sudeći po ostacima čamca iz 320. god. naše ere pronađenim na severoistočnom delu ostrva Mindanao, stanovnici Filipina bavili su se pomorskom trgovinom još bar od IV veka (Patanje 1996).

1. IZBOR VOĐE I POLITIČKI ŽIVOT

Budući da istorijski izvori vezani za interpretaciju prehispankog filipinskog društvenog sistema datiraju još s kraja I milenijuma nove ere i produkt su široke lepeze različitih kulturoloških matrica (malajskih tekstova, kineskih istorijskih zapisa i evropskih hronika)¹⁰¹, postoji više perspektiva iz kojih je moguće analizirati filipinsko autohtono socio-političko uređenje, političku ekonomiju i ideologiju. Imajući u vidu da istorijski kontekst svakog od pomenutih izvora značajno određuje interpretaciju analiziranih kulturoloških sadržaja, razumljivo je što je za kineske autore filipinsko prehispanko društveno uređenje bilo centralizovan i jasno strukturiran sistem u kome je politička ekonomija poglavištava skoro u potpunosti zavisila od pomorske trgovine. Sa druge strane, za španske autore dati sistem bio je haotičan i nesređen, a za malajске fluidan, relativistički i uslovljen harizmatičnošću lidera, pa je u lokalnim zapisima, usmenim predanjima i ranim hronikama politička ekonomija Filipina usko vezana za domaću proizvodnju, regionalnu trgovinu i organizovanje ritualnih svečanosti (Junker 1998: 315).

U skladu sa stepenom društvenog raslojavanja, sve društvene zajednice prehispankih Filipina mogle su da se podele u četiri grupe: 1) bez ikakvih klasnih razlika, tj. *classless societies*; 2) sa razvijenom ratničkom ili vojnom elitom, tj. *warrior societies*; 3) sa izdvojenim imućnim i bogatim pojedincima, tj. manja plutokratska društva ili *petty plutocracies*; 4) sa razvijenom vladajućom elitom, tj. *principalities* (Scott 1979).

Ovakva podela zasnovana je na ekonomskim, ekološkim, socijalnim i političkim distinkcijama filipinskih naroda. Tako je npr. Negritosima (Mangijanacima iz planina Mindora, Sulodima sa Panaja, Batacima sa Palavana i drugim tamnoputim narodima Luzona, Negrosa i Mindanaa)¹⁰² bio stran bilo kakav oblik ekonomske ili političke organizacije, a svojstven egalitarijanistički i lovačko-sakupljački, ili zemljoradnički način života, u kome je figura vođe minimalizovana, a eventualne razlike u pogledu imućnosti nisu dovele do

---

¹⁰¹ Ovo je bio važan period za socio-politički razvoj Filipina jer je tada došlo do mnogih promena u društvenom, ekonomskom i političkom životu arhipelaga koje su do II milenijuma dovele do integracije mnogobrojnih i rasepkanih ostrvskih zajednica u zasebne, političko-ekonomski razvijene regionalne gradove-državice ili poglavištva (Solheim 1981; Bacus 1996; Nishimura 1988; Junker 2000).

¹⁰² U ovu grupu takođe spadaju Hanuno (*Hanunoo*), Ilongoti (*Ilongots*), Magahati (*Magahats*), Bukidnonci (*Bukidnons*), Dumagati (*Dumagats*) i dr. narodi. (Ibid.).

stvaranja aristokratije ili teritorijalno-političke konsolidacije (Scott 1979: 139–143).

Nasuprot tome, u zajednicama Manoba, Subanonaca, Isnega, Tingijanaca, Bagobo naroda i dr. bila je izražena potreba za individualnim isticanjem, herojstvom ili učešćem u organizovanim osvetničkim ili osvajačkim pohodima.¹⁰³ Ovakav način života bio je zasnovan na metafizičkom verovanju po kome su pitanja pravde, kazne i osvete uzročno-posledično povezana, te je sklonost ka ekstremno agresivnom i krvoločnom ponašanju bila prirodno ukorenjena u herojskom etosu ovih naroda. Stoga, svaki stranac bio je potencijalni neprijatelj i žrtva, a lična i opšta sigurnost ovih naroda nalagala je stalno stanje pripravnosti i vojne organizovanosti.

Iako je nemoguće precizno utvrditi nivo ekonomskog razvoja ovih naroda, empirijski dokazi navode na zaključak da se u odnosu na prethodna (besklasna) društva, nasleđeno bogatstvo ovih naroda sastojalo uglavnom od uvoznih dobara (Scott 1979: 156).¹⁰⁴ Rani društveno-politički razvoj prehispanjskih Filipina obeležen je postojanjem slabo naseljenih i decentralizovanih naseobina koje su u kulturološkom smislu odlikovali hijerarhijsko, ali ipak fluidno društveno uređenje i politika uslovljena trgovinskim aktivnostima i tributarnim odnosom prema Kini. Mali barangaji su mahom bili povezani međusobnim trgovinskim aktivnostima i srodničkim vezama poglavara, zadržavajući pritom svoju političku autonomnost.

Ipak, uprkos nepostojanju centralizovanog političkog uređenja, ovaj period jasno karakterišu začeci formiranja države kroz praksu negovanja rodbinskih odnosa, religijskih verovanja i poštovanja društveno-ekonomske hijerarhije. Intenziviranje trgovine od XII veka rezultiralo je porastom populacije, socijalnim raslojavanjem i koncentracijom političke moći (Abinales, Amoroso 2005: 38–39), a dramatično povećanje interne konkurencije među razvijenim gradovima tokom XV i XVI veka dovelo je do evolucije filipinske političke ekonomije i njenog usmeravanja ka trgovini prestižnom robom.

---

¹⁰³ Takvi narodi su i Mandajasi (*Mandayas*), Tagakaolosi (*Tagakaolos*), Kalinge i dr. (Ibid., 143–146).

¹⁰⁴ Narodi ostrva Mindanao imali su bogatu tradiciju negovanja metalurških zanata i tkanja, neuporedivu u odnosu na besklasna društva (Ibid., 156).

Slika 5. – Pirničane terase Kordiljera

Izvor: RTVE.es

1.1 Radanje regionalne ekonomske politike

U nekim lokalnim zajednicama se na osnovu nadmoći stečene rođenjem ili imovinom izdvojila klasa bogatih ljudi koji su imali društveno-politički uticaj i mogućnost da organizuju ceremonije od opšteg značaja. Vladavina ove klase bila je isključivo lokalnog karaktera i njen autoritet nije počivao na teritorijalnoj potčinjenosti ili zemljoposjedništvu. Ovako izgrađeno gospodarstvo plutokratije bilo je zastupljeno samo u centralnim Kordiljerima severnog Luzona gde se su se pripadnici bogataške klase nazivali *kadangyan*¹⁰⁵ ili

---

¹⁰⁵ Ovo je naziv na jeziku Ifugaosa, Bontoka i Kankanajaca. Pripadnici ove klase nisu se venčavali sa pripadnicima drugih klasa, imali su pravo na prepoznatljivu garderobu i sahranjivani su u skladu sa osobenim, propisanim običajima. Da bi vršio funkciju poglavara i održao svoj položaj *kadangyan* potvrđuje svoju moć tako što povremeno organizuje prestižne gozbe uz pratnju gongova i prisustvo lulsuznih perli i porcelana, javno ističući na taj način svoje bogatstvo i tetovaže koje svedoče o njegovoj hrabrosti (Ibid., 146–147).

baknang.¹⁰⁶ Pomenuti status mogao je da se stekne zahvaljujući roditeljskom nasleđu, ali i organizovanjem javnih, prestižnih gozbi, ili nizom proslava različitog ranga tokom kojih su žrtvovane životinje ne bi li se zajednici ukazala čast i njeni članovi počastili. Dok je nasleđivanje pirinčanih polja omogućavalo sticanje *kadangyan* statusa, *baknang* status se pre dobijao nasleđstvom mineralnih izvora i nalazišta važnih ruda ili bogatog stočnog fonda. Putem hipoteka, naknada za kršenje ugovora ili direktnom prodajom, vrednost nasleđenog imanja mogla je da se uveća u vidu izgradnje novih pirinčanih terasa, a dobijena zemlja nije se smatrala osnovom za sticanje *kadangyan* statusa sve dok ne bi bila prenetu iz jedne generacije u drugu. Naslednici su imali pravo plodouživanja, ali su da bi zaštitili pirinčana polja od eventualnog otuđenja pribegavali periodičnim ritualima žrtvovanja pilića. U okviru ovih plutokratskih zajednica ne samo da su svi *kadangyan* članovi nasleđivali određene privilegije i obaveze izvođenja rituala, nego su i oni koji su učestvovali u izvršenju visoko rangiranih ceremonija sticali prestižan položaj, zbog čega je od potomaka moglo da se zahteva da izvrše žrtveni obred, npr. klanjem većeg broja stoke, dok su u nekim poljima ili na svetim mestima žrtvu isključivo prinosili pripadnici određene loze.¹⁰⁷ Plutokratama su pripadale obradive površine najuzvišenijih delova ostrva, a dostupnost vode ovim površinama zavisio je od broja izgrađenih terasastih polja na njima. Kako su polja uglavnom bila mala, raštrkana i teško pristupačna, njihova obrada zahtevala je zajednički rad i udruživanje različitih grupa, bilo na osnovu srodničkih veza, ili na osnovu mesta prebivališta. Pravilo je bilo da se prvo navodnjavaju starija polja, kao i da se nova polja ne grade iznad starijih sa kojima dele isti izvor vode. U Bontoku je cela zajednica vodila računa o kontroli vode koja se ostvarivala irigacionim sistemima i izgradnjom kanala ili, u slučaju skretanja rečnog toka, podizanjem veštačkih vodopada i brana, dok se u oblasti Ifugao o ovome starao šef koji je uživao poverenje zemljoradnika.

U slučaju troškova koji si nastajali kao posledica nesrećnih okolnosti (bolesti, smrti, nevremena i neuspešne žetve), pirinčana polja su stavljana pod hipoteku ili na prodaju. U provinciji Ifugao i Benguet (Benguet) ovakav profit bio je zamena za kapital na osnovu koga su se razvijale zelenaški visoke kamatne stope, a odgovornost za dugove ostavioca prenosila se na naslednika,

---

¹⁰⁶ Naziv koji se koristi u jeziku Ibaloja

¹⁰⁷ Unutar određenih zajednica obredi su nalagali da sveštenici i sveštenice budu potomci uspešnih predaka, kao i prilikom izvođenja svadbenih ili pogrebnih rituala koji su odražavali socijalni status.

što je pogodovalo jačanju opisanog statusa zavisnosti.¹⁰⁸ Sve poljoprivredne aktivnosti sprovodile su u skladu sa utvrđenim ritualnim kalendarom, pri čemu su neka polja bila zaštićena posebnim pravom.¹⁰⁹

Društva oformljena oko terasastih pirinčanih polja bila su organizovana u zajednicama 800–2.000 članova, a njihovi obrasci naseljavanja su bili raznoliki. Tako je npr., u provinciji Ifugao od pet do deset združenih kuća bilo tipična pojava, ali su se kuće obično nalazile u vidokrugu nekoliko sličnih klastera. Nasuprot tome, za Bontok su bile tipične veoma kompaktne zajednice slične veličine, tako da je većina domaćinstava bila jedna pored drugih, a njihova organizacija je bila toliko urbana da su politički činila različite okruge sačinjene od deset do petnaest kuća sa ritualnim i pravosudnim okružnim centrima zvanim *ator*. Sa druge strane, obrazac naseljavanja u Bengetu oscilirao je između dva prethodno pomenuta modela sa tendencijom postepene divergencije srazmerno udaljavanju od priobalnog pojasa. Međutim, svim ovim društvima bila je zajednička činjenica da nijedna od njihovih naseobina ili klastera domaćinstava nije imala određenog vođu ili poglavara.

Kako je osnovna namirnica bio pirinač, i indeks ekonomskog i socijalnog položaja zavisio je od komparativnog procenta konzumiranog pirinča. Tako, dok su oni najbogatiji ostavljali žitnice pune pirinča svojim naslednicima, najsiromašniji su ga jeli samo tokom ritualnih gozbi i svečanosti. U tom smislu, iako su se članovi *kadangyan* klase kvalitetnije hranili, imali su i više posla u polju i nisu uživali u dokolici. Mali zemljoposednici koji nisu imali *kadangyan* status, smatrani su siromašnim,¹¹⁰ iako su se učestalošću i kvalitetom rituala koje su organizovali (*rites de passage*) trudili da zadobiju prestižniji položaj. Oni koji pak nisu imali nikakvu zemlju smatrani su razbaštinjenim ili „prokletim” i čak su bili lišeni mogućnosti da napreduju na društvenoj lestvici (Ibid., 146–150).¹¹¹

---

¹⁰⁸ Životinje koje su žrtvovane tokom javnih svečanosti otplaćivala je zajednica svojim radom, a vrednost tog rada premašivala je vrednost žrtvovanih životinja (Ibid., 147).

¹⁰⁹ U provinciji Ifugao, pravo da seje i žanje bilo je oličeno u liku seoskog predstavnika *tumona*, odnosno „*onog koji ide prvi*”, ili ritualnog poglavice *manungaw* koji je određivao ključne datume u proizvodnom ciklusu pirinča. Svaki od ovih glavešina je bio toliko autoritativan da je pre mogao da se poredi sa političkim funkcionerom nego bilo kojim drugim pojedincem koji je obavljao neku drugu funkciju vezanu za kulturnu tradiciju Kordiljera (Ibid., 149).

¹¹⁰ Kad Ibaloja *abitog*, Kankanajaca *kodo*, a Bontoka *kokitak*. Kako je ekonomski položaj ovih pojedinaca bio nesiguran, Ifugao narod zvao ih je *namatuk* ili *mabitol*, tj. „oni koji mogu da budu gladni” (Ibid., 148).

¹¹¹ Takvi pojedinci su često bili u dužničkom ropstvu.

U određenim društvima razvila se prepoznatljiva aristokratska ili *datu* loza koja je odmah po rođenju sticala verne sledbenike, što je dovelo do izdvajanja lokalnih gospodara sa individualnim političkim pozicijama koji su, zauzvrat, jednom od njih kao vodećoj ličnosti priznavali nasledno pravo na vernost svih ostalih. Tako je nastala klasa vlastodavca ili principala sa manje ili više centralizovanim političkim uređenjem, ili čak kraljevskim državama čiji su vladari morali da budu direktni potomci prethodnih vladara, a čiji je suverenitet često bio i međunarodno priznat.¹¹²

Ova društva bila su razvijena samo na Sulu arhipelagu i praktikovala su islam, zbog čega su Španci njihove članove zvali *moros*. Politička uloga vođe ponekad je prevazilazila granice same zajednice, zahvaljujući njegovoj moći utemeljenoj na odnosima tipa „klijent-gazda” razvijenim sa drugim vođama. Iako je politička pozicija glavešine u načelu bila naslednog karaktera i prevashodno darovana od strane nadređenog, tj. vrhovnog vladara, u praksi se često dešavalo da glavešina stekne dati položaj na osnovu sopstvene inicijative i moći da pridobije neophodnu podršku kako bi stekao pomenutu titulu. Filipinska reč *datu* mogla je da se upotrebi da označi ovu titulu, mada je ova titula prvenstveno imala ceremonijalni karakter kao, na primer, titula radže, tj. *raja*, preuzeta iz hindu jezika, ili titula sultana, preuzeta iz arapskog.¹¹³ Međutim, tako nazvani vladari prevashodno su ispoljavali svoj autoritet nad svojim podanicima i manjim gospodarima nego nad narodom kojim su vladali.¹¹⁴

Prema tradicionalnom islamskom verovanju vladar muslimanskog naroda neizostavno je bio potomak proroka Muhameda *sharif*, te je kraljevska ili aristokratska loza u ovim društvima uživala legitimitet božanskog ili

---

¹¹² U okviru ove klase vladar se bavio upravljačkim aktivnostima i imenovanjem nadzornika podređenih, a aristokratska klasa koja ga je podržavala zauzimala je elitne pozicije.

¹¹³ Postoje dokazi koji jasno ukazuju na malajsko-sanskritske nazive titula brojnih moćnih glavešina u priobalnim oblastima arhipelaga, poput titule Plemenitog Gospodara (*batara*) ili Njegovog Visočanstva (*Salipada*, *Sipad* i *Paduka*, što su varijante sanskritske titule *Sri-Paduka*) (Scott 1994: 128–129).

¹¹⁴ Sam vladar ili *datu* nije imao vlast nad određenom geografskom teritorijom, već grupom ljudi koji su bili njegovi lični sledbenici. U tom smislu, čak i sam sultan, kao vođa nad vođama, nije uticao na celokupnu *datu* klasu nego na svoje *datu* sledbenike koji često nisu ni morali da budu muslimani niti članovi date zajednice. U ovakvom društvenom uređenju zapravo je postojala klasa onih koji su pružali podršku i onih koji su bivali podržani, te su u ovakvom sastavu društvene hijerarhijske raslojenosti društveni slojevi činili kontinuum, zbog čega je društvena mobilnost bila veoma izražena.

natprirodnog.¹¹⁵ Sultan je imao pravo da naplaćuje poreze i prikuplja danak, liši nekog zemlje, prenese odgovornost i imenuje sudije, ministre i administrativne pomoćnike.

Slobodni članovi muslimanske zajednice pripadali su klasi *sakop*., i kao i glavešine, mogli su da obrađuju zemlju, formiraju i raskidaju „klijentsko-gospodarske” odnose, sklapaju bratsva ili ratne saveze, ali nisu imali pravo na neke druge funkcije ili titule, jer su imali status vazala koji je služio određenom glavešini.¹¹⁶ Pošto je ovakva pozicija iziskivala ekonomsku stabilnost, u slučaju nesreće ili gubitka sredstava, vazali su takođe gubili svoj status i često zapadali u dužničko ropstvo (Ibid., 151–154).

Pošto su Španci prve naseobine podigli u centralnim delovima Manile i Sebuja, rene hronike uglavnom opisuju društvo Tagaloga i Visaja. Od etničkih grupa ovih prostora, Tagali i Pampange izdvajaju se po najvišem stepenu razvijenosti, zbog čega smatramo da su upravo ove oblasti od ključne važnosti za razumevanje nacionalnog filipinskog identiteta i stoga ćemo se na narednim stranicama knjige njima prvenstveno i baviti.¹¹⁷ Kao najznačajniji izvor informacija o društvu Tagaloga u prehispanskom periodu izdvaja se delo franjevca Huana de Plasensije,¹¹⁸ koji ne samo što je verovatno bio autor prve štampane tagalog-španske kateheze o katoličkoj veri, već je imao i odlučujuću ulogu u naseljavanju autohtonog stanovništva u kompaktnije seoske zajednice i promociji obrazovanja. Kada je reč o društvu Visaja, kao kapitalno delo izdvaja se rukopis Fransiska Ignasia Alsine *Historia de las islas e Indios de Bisayas*.

Prema opisima Morge i Plasensije, za razliku od Visaja, na Luzonu je bila razvijenija trgovina i ekonomske aktivnosti, a pod izraženim političkim uticajem Bornea, osnovna delatnost je bila navodnjavanje pirinčanih polja. Avgustinski sveštenik Martin de Rada pripisao je odsustvo običaja prinošenja

---

¹¹⁵ Arapske gene doneli su na Filipine tokom XV veka arapski plemići koji su oženili ćerke lokalnog poglavara, a njihovi potomci nasledili su prava na zemlju (Ibid., 152–153).

¹¹⁶ *Sakop* znači sledbenik ili sluga na maranao i maguindanao jeziku, ali narod Tausug sa Sulua jasno je razlikovao pripadnike *datu* klase kao pripadnike visokog plemstva (*bangsa mataas*) od *sakopa* kao pojedinaca bez visokog porekla (*tau way bangsa*) (Ibid., 153).

¹¹⁷ Zahvaljujući trgovini i formiranju vladajuće elite, u odnosu na ostale filipinske zajednice ovog perioda muslimanska zajednica na jugu arhipelaga dostigla je najviši stupanj društvenog razvoja. Ipak, kako ove oblasti nikada potpuno nisu ni bile pod španskom vlašću, proučavanje muslimanskog uticaja na Filipinima prevazilazi okvire našeg istraživanja.

¹¹⁸ Plasensija je svoje delo napisao kao odgovor guverneru Santijagu de Veri (Santiago de Vera) 1589. god., ali je ono objavljeno tek 1892. god. Pre toga, u opticaju su bile različite verzije rukopisa, a samo delo je špansko sudstvo prihvatilo kao zbornik običajnog prava Tagaloga.

ljudskih žrtava u Manili pripisao činjenici da su stanovnici ove oblasti više bili trgovci no ratnici, dok je Legaspi istakao monopolističku ulogu luzonskih i borneanskih brodova u filipinskoj trgovini. Nasuprot tome, visajske naseobine duž obala Panaja, Negrosa, Sebua, Bohola, zatim na ostrvu Lejte, Samar i severoistoku ostrva Mindanao, obuhvatale su manje društvene zajednice,¹¹⁹ čija je ekonomija počivala na eksploataciji tla metodom seci, spali i posadi, ubiranju plodova iz šuma i mora i njihovoj raspodeli putem otmica trgovinskog plena. Takav način života uticao je na Visajce da usavrše tehniku izrade brzih ratnih brodova koji su noseći određenu količinu tovara mogli da plove i u oblasti plitkih voda i koralnih grebenova, a u njihovom društvenom uređenju dominirao je model „gospodara i klijenta” (Scott 1992: 86, 92).

1.2 Razvoj predmodernog društvenog uređenja

Još od prvog milenijuma nove ere, a verovatno i pre, na Filipinima je bila razvijena specijalizacija zanata i proizvodnje,¹²⁰ što je bilo ključni element za formiranje filipinskih gradova-državica, odnosno predmodernog društvenog uređenja u kome su se lokalne glavešine različitih barangaja nadmetale za prevlast nad proizvodnjom i distribucijom posebnih ili prestižnih dobara i usluga kao osnove za uvećanje svoje ekonomske, političke i ritualne moći. Ovakav društveno-ekonomski ambijent zapravo je odgovarao periodu ranog doba nastajanja državnog uređenja.

Iako je generalno gledajući ekonomija prehispanjskih filipinskih zajednica bila na nivou održivog razvoja, tj. usmerena prvenstveno ka zadovoljenju osnovnih životnih potreba, a ne akumulaciji bogatstva, preživljavanje određenih društvenih zajednica je usko zavisilo od trgovinskih aktivnosti. Tako je stanovništvo regije Bikol pravilo čamce i prodavalo ih žiteljima priobalnih zajednica Luzona koje su bilo okrenuto uzgajanju pirinča i predstavljalo glavnu proizvodnu snagu brojnih barangaja ili poglavištava orijentisanih ka pomorskoj trgovini sa Kinom i dobavljanju luksuzne robe (Hutterer 1977). Sa druge strane, Suluanci i neke zajednice Visaja videle su pirateriju i otimanje robova kao centralnu delatnost, dok je trgovina bila logičan

---

¹¹⁹ Najrazvijenije društvene zajednice imale su manje od 1.000 stanovnika.

¹²⁰ Prema arheološkim istraživanjima, u periodu 500–1600 god. pre Hrista, u oblasti visajskih Tandžaja (Negros Oriental) uporedo sa proizvodnjom i razmenom keramičkih predmeta na lokalnom nivou, izrađivala se i grnčarija i keramika isključivo za vladajuću elitu i inostranu trgovinu (Niziolek 2013).

ishod, jer su ovi narodi svoj plen i zatočenike prodavali ili drugim regijama, ili narodima susednih ostrva poput Bornea, Jave i Melake (Valdepeñas, Bautista 1977).

Takođe, postojala je jaka međuzavisnost između lovačko-sakupljačkih zajednica Crnčića naseljenih duboko u šumama i manjih, plemenski organizovanih društava koja su obitavala u priobalnim ili planinskim predelima, baveći se zemljoradnjom i uzgajanjem pirinča.¹²¹ Prema ranim španskim izvorima, lovcima-sakupljačima iz šuma nedostajala je so¹²² i morski plodovi, dok su glavešinama ravničarskih barangaja bili potrebni šumski proizvodi, meso i sirovi materijali poput gvožđa, zlata, gume, smole i sl., neophodni za izradu luksuznih proizvoda i plasman izvoznih dobara u Kinu (Junker 1996: 398).¹²³

Vremenom se *tiangui*,¹²⁴ tj. domorodačka seoska tržnica, ustalila kao pijačni dan koji se održavao jednom nedeljno. Na pijacama seljaci ne samo što su mogli da razmenjuju lokalne proizvode (šumske i morske plodove) nego i usluge stanovnika iz planinskih predela *sa-ilud* i onih koji iz dolina *sa-ilaya*. Vremenom je razvijeno relativno stabilno ruralno društvo, a proces hispanizacije doveo je do kontinuirane interakcije između planinskih etničkih grupa i hispanizovanih ravničarskih naroda, što je doprinelo proširenju i opstanku ovakvog vida ekonomije sve do današnjih dana (Quiason 1985: 22–23).

---

¹²¹ U slučaju da zajednica nije bila u stanju da proizvede dovoljno hrane, pirinča ili drugih namirnica neophodnih za obavljanje ceremonijalnih rituala, dolazilo je do razmene dobara sa susedima. Tako su npr. Tingianci koji su naseljavali planine razmenjivali med i vosak koji su mogli da prikupe za proizvode koji su bili dostupni stanovnicima ravnica, dok su Suluanci iz morske vode dobijali so i razmenjivali je za pirinač. Sa druge strane, zajednica Igolota ekspolitala zlato i srebro iz planina i razmenjivala ga za pirinač, svinjetinu i tkanine Ilokanaca (Valdepeñas, Bautista 1977).

¹²² Prema Solhejmu (Solheim 2002), so je bila jedan od najzastupljenijih i najvažnijih proizvoda koji su stanovnici ravničarskih predela nudili stanovnicima planinskih krajeva i koristila se kao zamena za novac.

¹²³ Stanovništvo iz unutrašnjost arhipelaga izvozilo je lako kvarljivu robu poput šumskih plodova, životinjske kože, pčelinjeg voska, smole, lekovitog bilja ili drveta, dok su trgovci iz ravničarskih predela nudili su robu poput lokalnih keramičkih proizvoda, ali i prestižnih dobara kao što je metalno oružje, ukrasna grnčarija i kineski porcelan (Ibid).

¹²⁴ *Tiangui* se može okarakterisati kao važan činilac seoske ekonomije prehispanskih Filipina, a u mnogim ruralnim delovima Filipina ovaj oblik trgovine postoji i danas. Sam termin *tiangui* potiče od astečke reči *tianguiztli* koja označava pijacu ili vašar koji se tokom određenih dana u nedelji organizavao u meksičkim selima i gde su se prodavali i kupovali najzastupljeniji poljoprivredni proizvodi i roba.

Brojni etnografski i istorijski izvori (Hutterer 1974, 1976; Scott 1982: 118, 190, 209, 1983: 24; Warren 1977: 233, 240; Colín 1900: 115; Morga 1909: 275, 284–285) navode da trgovinski odnosi naroda iz priobalnih područja i unutrašnjosti arhipelaga nisu bili isključivo podstaknuti pojavom nizozemske poglavarске političke ekonomije i razvojem inostrane trgovine početkom drugog milenijuma nove ere, već je domaća trgovina bila uslovljena i međuregionalnim ekološkim diverzitetom, uključujući istovremeno razmenu osnovnih životnih namirnica i drugih materijalnih dobara. Pored sirovina neophodnih za trgovinu prestižnim dobrima, narodi ravničarskih krajeva dobavljali su meso, kožu i krzno divljih životinja, voće, bobice, žitarice, krtole, korpe i druge košarske proizvode koje su pravili njihovi partneri iz unutrašnjosti, dok su narodi planinskih predela od naroda ravničarskih krajeva dobijali so, morske plodove, grnčariju, stoku, metalna oruđa, oružje i drugu inostranu luksuznu robu.

Na osnovu ovakve saradnje između naroda ravničarskih i planinskih predela formirana je unutrašnja trgovinska mreža i poreski sistem koji je bio pod kontrolom Tandžaja. Ovakav model prostorne organizacije i razmene, podrazumevao je da trgovinski centri funkcionišu kao priobalne državnice podignute duž rečnih ušća. Sekundarni i tercijarni centri bili su locirani uzvodno, na primarnim i sekundarnim rečnim čvorištima, a još uzvodnije relativno udaljene naseobine bile su proizvođači i dobavljači proizvoda iz udaljenijih krajeva. Na taj način, trgovina se odvijala između svih naseobina, kao i sa Kinom od koje su filipinske zajednice nabavljale svilu, porcelan i dr. (Junker 2010).

Takođe, običaj ukrašavanja elitne vladajuće klase pokazuje da su u ovom dobu kineski porcelan, svila, ogledala i nakit bili prepoznatljivi statusni simboli i važni indikatori političke moći Naime, ova luksuzna dobra često su bila prateći elementi pogrebnih obreda kod članova aristokratske loze, a njihovo prisustvo u domaćinstvima nasledne elite bilo je znak bogatstva (Blair, Robertson 1903: III. 102–103). Međutim, Iako su se radi očuvanja trgovinskih saveza prestižna dobra iz ravničarskih krajeva (kineski porcelan, ukrasna grnčarija i aristokratske titule) često dodeljivala vođama planinskih barangaja, trgovina ovakvom robom razvijala se u unutrašnjim poljoprivrednim društvima koja je odlikovalo rastuće društveno raslojavanje i nejednakost, a ne u susednim lovačko-sakupljačkim zajednicama egalitarnijanskog karaktera (Junker 1996: 391).

Sasvim je izvesno je u vreme dolaska Španaca veliki broj filipinskih priobalnih zajednica karakterisala razvijena socio-politička struktura i kompleksne regionalne veze s okruženjem, što je pogodovalo jačanju vladajuće klase koja je imala centralnu ulogu u vođenju regionalne ekonomske politike. Vremenom je broj lokalnih glavešina koje su se nadmetale za učešće u inostranoj trgovini znatno porastao i kroz restriktivni zakup zemljišta oni su kontrolisali poljoprivredni život, akumulirajući bogatstvo putem formalnog poreskog sistema, sponzorstva zanatlija-juvelira, proizvodnje plemenitih metala ili piratskih i trgovačkih ekspedicija zahvaljujući kojima su dolazili do prestižnih dobara korišćenih prilikom sklapanja političkih saveza.

Kako se još u prvom milenijumu nove ere preko Južnog kineskog mora odvijala međunarodna trgovina između Kine i drugih naroda Jugoistočne Azije, a filipinski narod poznat Kinezima kao *Ma-i*¹²⁵ učestvovao je direktno u ovoj trgovini sve do kasnog X veka, Filipinski arhipelag izdvojio se kao najistočnija tačka široke trgovinske mreže Kine, Jugoistočne Azije, Indije i Arabije. Prema kineskim istorijskim zapisima (Scott 1984; Wang 1959; Wu 1959) i arheološkim izvorima (Liao 1964; Fox 1967; Hutterer 1977), do X veka znatan deo luksuzne robe bio je dostupan filipinskim poglavarima upravo zahvaljujući ovoj preookeanskoj inostranoj trgovini.

Kineski i drugi inostrani trgovci donosili su sa Filipina morske, šumske i poljoprivredne proizvode, zatim tekstil, pamuk, pčelinji vosak, drvo, smolu, kornjačin oklop, bisere i zlato, dok su filipinske vođe kupovale porcelan, svilu, staklene perle, lakirane japanske ukrasne predmete i gvožđe koje su kao dragocene statusne simbole koristili u pregovorima i isticanju političkog autoriteta (Bacus 2012: 54).

Kao centralno i moralno-uzvišeno kraljevstvo, još od Tang dinastije (618–907) Kina je susedne države smatrala „varvarskim” i zahtevala je od njih pokornost i ukazivanje počasti, zbog čega su joj sve tributarne azijske države koje su učestvovala u trgovini slale vredne darove i plaćale danak. Tako je uspostavljena hijerarhija među regionalnim filipinskim vladarima, jer su samo

---

¹²⁵ Prema kineskim izvorima, *Ma-i* trgovci, naseljeni najverovatnije u gradiću podignutom na severnoj obali Mindoro, počeli su 982. god. direktno da isporučuju robu u luku u Kantonu.

oni koji su bili priznati od strane kineskog cara mogli da šalju trbutarne misije na osnovu kojih je formirana regionalna trgovinska mreža.¹²⁶

Za vreme Sung dinastije (960–1279) u raznim primorskim gradovima postojala je kancelarija upravnika pomorskom trgovinom od kojih je jedna bila zadužena za trgovinu sa arapskim i indijskim narodima, Javom, Borneom i *Mai* ostrvljanima. Prema podacima iz Sung istorije - *Sung Shih* 1345, filipinski trgovci prodavali su mirisne biljke, slonovaču i rogove nosoroga, koral, ćilibar, bisere, fini čelik, oklop kornjača, poludragi kamen karneol, ahata, tkanine, drvo i sl., pri čemu su biseri bili najprepoznatljiviji filipinski proizvod. Takođe, u ovim zapisima spominje se i filipinski Butuan kao rudnik zlata i trgovinski centar sa ostrva Mindanao, koji je prvu tributarnu misiju poslao u Kinu 1001. godine (Scott 1984: 65).¹²⁷

Međutim, tokom XII veka kineski trgovci odlučili su da umesto do velike luke u kojoj se prikupljala roba za izvoz počnu direktno da plove do istočnoazijskih proizvođača, čime je došlo do slabljenja Šrividžaje i jačanja kineskih trgovaca kao dominantnih regionalnih prevoznika i manjih trgovinskih centara poput Butuana. Tokom narednog perioda i vladavine Juan dinastije (1279–1368) kontakti između kineskih trgovaca i filipinskih trgovinskih centara su intenzivirani, a naročito su se izdvojile visajske naseobine poput Butuana, Tandžaja i Sebua koje su od malih ribarskih sela postale kolvka metalurške proizvodnje i brodogradnje, razvijajući se kao međunarodni trgovinski centri (Patanje 1996: 134).

Vremenom, ustanovljeni su novi centri moći koji su kao važni trgovački gradovi postajali sve uticajniji. Tokom XI i XII veka Malajci iz Bruneja (severnog dela Bornea) naselili su Tondo (područje Manile) i oženili se meštankama, što se odrazilo na poljoprivredni i industrijski razvoj, kao i na

---

¹²⁶ Slanje danka je bio jedini način da se osigura legalna trgovina sa Kinom. Osim toga, slanje tributarnih misija bilo je veoma isplativo za same vladare koji su na taj način pokazivali da su sposobni da budu deo vazalske trgovinske mreže. O ovome detaljnije videti: Stošić, S. (2017) The Ancient Maritime Silk Road: A Shift to Globalization, *The Journal of International Civilization Studies INCISS*, 3, 1, pp. 304 – 320.

¹²⁷ U periodu X–XIII veka, Butuan je bio poznat po izradi metalnih alata i oružja (mačeva, noževa i projektila), muzičkih instrumenata (zvona, činela i gongova) i zlatnog nakita (minduša, šnala, kopči i prstenja). Iako je najverovatnije bio jedan od prvih većih trgovinskih centara na Filipinima, tributarne misije koje su stizale iz Butuana nisu bile u istom rangu kao i one koje su dolazile iz moćnog kraljevstva Čampa, zbog čega Sung istoričari pre govore o Butuanskoj regionalnoj mreži, a trgovinske aktivnosti unutar ove oblasti posmatraju kao sastavni deo trgovine velike Čampe (Abinales, Amoroso 2005: 36).

procvat priobalnih centara i razvoj imućne elite koja je bila promoter kosmopolitskih ideja, novih životnih navika i islamske religije (Abinales, Amoroso 2005: 36–37).

Pre jačanja konkurentskih kineskih trgovinskih aktivnosti tokom kasnog XIV i početkom XV veka, jedina zabeležena zvanična poseta sa Filipina datira s početka XI veka i vezuje se za seriju poseta grada-državice *P'u-tuan* (Butuan) koji je, sudeći po čestom spominjanju u sudskim spisima, analima i hronikama nastalim u vreme Sung i Juan epohe, zajedno sa gradom poznatim kao *Ma-i*, tokom XIV veka bio jedan od retkih filipinskih gradova koji je u ekonomskom smislu imao važnost za Kinu. Osim toga, izveštaji o filipinskim trgovinskim misijama potkrepljeni su arheološkim nalazima prema kojima se nadmetanje među filipinskim trgovinskim centrima za visoko-cenjenom robom iz Kine intenziviralo upravo krajem XIV i početkom XV veka (Junker 2010: 242).¹²⁸

Zapravo, moć i ugled filipinskih poglavara zavisili su od njihove mogućnosti da osiguraju stalan priliv šumskih proizvoda iz unutrašnjosti arhipelaga, kao i sposobnosti da stranim trgovcima obezbede sigurnu luku. Na taj način, stari modeli trgovanja postepeno su se menjali, a uporedo sa rastućom potražnjom za filipinskim šumskim proizvodima od strane Kine došlo je do centralizacije trgovinskih procesa, odnosno specijalizacije u oblasti zanatstva, kao i povećane razmene prestižnih dobara između udruženih elitnih grupa.¹²⁹ Iako su se prestižna dobra dugo proizvodila i razmenjivala samo na lokalnom nivou, masovni priliv luksuzne robe i ogromne količine porcelana iz Kine doprineo je jačanju prekookeanske trgovine i razvoju političke ekonomije. Kako bi došli do novih luksuznih predmeta kojima su isticali imućnost i učvršćivali svoj društveni položaj, u periodu od XV do XVI veka filipinske glavešine počele su intenzivnije da učestvuju u trgovini prestižnom robom koja je stizala ne samo iz Kine već i iz drugih razvijenih država na severu i zapadu.

---

¹²⁸ U dvorskim zapisima Ming dinastije iz 1373. god. pominje se tributarna misija iz Manile, Kinezima poznate kao *Mali-Iu*. Ubrzo nakon ove i sličnih misija Luzon je proglašen za politički stabilnog trgovinskog saveznika, što je početkom XV veka podstaklo razvoj spoljnotrgovinske politike i slanje u Kinu novih tributarnih misija i sa drugih filipinskih ostrva poput Panagasinana, Sulua i Mindanaa (Chen 1966: 272–273; Scott 1984: 67, 75–77).

¹²⁹ Imajući u vidu da je za Filipine ovog perioda u političkom smislu bilo karakteristično okruženje fluidne moći zasnovane prevashodno na savezničkim odnosima i vezama, ovakav oblik trgovinske razmene među članovima vladajuće klase bio je od izuzetne važnosti upravo radi održavanja pomenutih odnosa.

Ovaj period u kome je zapravo došlo do pravog buma u nadmetanju filipinskih gradova za kontrolom nad trgovinom prestižnim dobrima, podudara se sa periodom političkog ekspanzionizma i strukturnog razvoja pojedinih regionalno moćnih, razvijenih poglavištava ili trgovinskih centara, poput Sulua, Manile, Sebu, Magindanaa i drugih.¹³⁰ Ova poglavištva razvila su se iz velikih gradova, najkonkurentnijih u inostranoj trgovini prestižnom robom zahvaljujući pogodnim lokacijama duž trgovačkih pomorskih ruta, efikasnoj unutrašnjoj organizaciji, razvoju internih trgovinskih mreža i konkurentskih strategija usmerenih ka planiranju napada na glavne učesnike u ovoj lukrativnoj trgovini.

Arheološki podaci pokazuju da se tokom XV i XVI veka centralno poglavištvo na obalama Tandžaja uvećalo dva do tri puta u odnosu na prethodnu kulturološku fazu. Osim toga, na strateškim tačkama duž obala reke Tandžaj, u okviru regionalne hijerarhije naselja formirani su različiti nivoi „sekundarnih centara” u kojima je prostorna organizacija naseobina bila usko povezana sa višim nivoima upravljačke hijerarhije. Ovi centri bili su mnogoljudniji i znatno veći u odnosu na one s početka drugog milenijuma naše ere, a grupisanje tandžajskih kuća jasno je odražavalo rezidencijalnu segregaciju između elite i siromašnih (Junker 2010: 235–240).¹³¹

Istovremeno, arheološki dokazi svedoče o razvijenoj brodogradnji još iz najranijeg doba (i pre X veka) i potvrđuju da filipinske zajednice prevashodno nisu bile ostrvskog tipa, već je putovanje radi trgovine sa susedima bilo uobičajena pojava koja je direktno uticala na rast naseobina i način njihovog društvenog uređenja. Naime, do XVI veka kuće su se već razlikovale po tipu i veličini, a počele su da se grade i one sa utvrđenjima i javljaju i ostali znaci rastuće društvene stratifikacije.

Uporedo sa prilivom robe iz inostranstva, rasla je i moć vođa koje su kontrolisale trgovinske aktivnosti i izdvajale se kao klasa imućnih sa dobro izgrađenim kućama punim luksuznih predmeta, poput vaza od kineskog porcelana, svile, pamuka, zlatnih ukrasa, muzičkih instrumenata i predmeta ukrašenih duborezom. Međutim, ova novonastala elitna klasa nije samo

---

¹³⁰ O razmeni prestižnih dobara i statusnih simbola koja se odvijala između poglavištava i razvijenih država i bila svojstvena vladajućoj filipinskoj eliti videti detaljnije: (Earle 1987; Shennan 1982; Hall 1985; Reid 1988).

¹³¹ Domaćinstva glavešina brojala su mnogo veći broj stočnih grla, poput domaćih svinja i vodenih bufala *carabaos* koji su često korišćeni prilikom priređivanja gozbi, prinošenja žrtava ili razmenjivanja poklona u cilju sklapanja saveza između različitih poglavištava.

gomilala bogatstvo nego ga je i stvarala, što potvrđuju i iskopine iz Tandžaja na osnovu kojih se da zaključiti da je vođa, uz pomoć žena ili sam, proizvodio različite predmete od keramike,¹³² ili je finansirao proizvodnju i tražio tržište za luksuznu robu, obezbeđujući i regionalnu i inostranu trgovinu. Zauzvrat, intenzivna trgovinska aktivnost privlačila je nove doseljenike i stimulisala je izgradnju novih kuća, brodogradnju, proizvodnju hrane i gvođenih predmeta.

Kada je reč o međuzavisnosti filipinskih gradova-državica, uporedo sa razvojem naseobina glavešine su nastojale da prošire svoj uticaj van neposrednog okruženja i po potrebi su kršile sklopljene saveze napadajući slabije vođe. Ipak, uglavnom takvi ratovi nisu trajali dugo, već su bili sporadičnog karaktera, obično završavajući se pljačkom, porobljavanjem i nametanjem danka poraženima. Međutim, postoje i dokazi o oružanim sukobima većih razmera između filipinskih gradova-država i formiranju specijalizovane ratničke klase tokom XV veka. Ovi ratovi nisu vođeni radi osvajanja novih teritorija, već da bi se pribavili robovi i ljudske žrtve i uništili rivalski trgovinski centri (Junker 1999), tako što bi se opljačkala svojina vladajuće klase, otele zalihe hrane i metalno oružje (Reid 1988: 12–129).

Iako je svaki lokalitet ostajao pod vlašću prvobitnog vođe, u slučaju apsolutnog ratnog poraza i nemogućnosti da se odupre stranom uticaju, vođa je potpadao pod vlast moćnijeg rivala (Abinales, Amoroso 2005: 32–33), a pomorska piraterija bila je jedna od strategija koje su filipinski poglavari koristili da bi uvećali svoj socio-ekonomski prestiž i političku moć (Junker 1999: 336–369; Scottt 1994: 147–157, 186–188).

Pošto je filipinsko društvo karakterisala relativno niska populacija u odnosu na površinu poljoprivredno obradive zemlje, nedostatak dugoročne političke stabilnosti odrazio se i na naglašenu kontrolu radne snage, te je tokom XV i XVI veka došlo do češćeg konzumiranja gozbene hrane među svim društvenim klasama poglavištava. Na nekim ritualnim svečanostima i ceremonijama koje su organizovali poglavari takođe su prisustvovali predstavnici vladajuće elite iz drugih gradova, što je imalo za cilj da se stvore ili ojačaju kako trgovinski tako i ratni savezi (Boxer MS 1590: 190, 207–209).

Arheološke iskopine iz XIV do XVI u oblasti Sebua ukazuju na značaj samo odabranih inostranih dobara i njihov uticaj na socio-ekonomsku i socio-

---

¹³² Keramički predmeti za svakodnevnu upotrebu prodavali su se pripadnicima nižih slojeva, dok se kvalitetna i dekorativna keramika poklanjala saveznicima i pripadnicima elite.

političku stratifikaciju filipinskih društava. Uporedo sa proučavanjem etnoistorijskih izvora, kao statusni simboli na Filipinima izdvajali su se zlato, srebro, slonovača, poludrago kamenje, haljine od kineske svile ili pamuka, ukrasne dijademe, veštački zubi, ukrasi od staklenih i kristalnih perli, oružje od gvožđa i bronzne, gongovi i bubnjevi od mesinga i bakra, metalni mačevi sa drvenim koricama, ukrasna keramika i komplikovane i geometrijski složene tetetovaže (Patanñe 1996; Junker 1999). Većina ovih dobara smatrana je prestižnim jer su se za njihovu izradu prevashodno koristili strani materijali koji su lokalnom stanovništvu bili nedostupni i, kao takvi, ovi predmeti su imali poseban značaj jer su sa društvenog aspekta smatrani luksuznim i naročito poželjnim. Veštački zlatni zubi npr. bili su statusni simboli rezervisani za pripadnike više klase koja je pre smrti ovom estetskom komponentom isticala svoj društveni i ekonomski položaj (Barretto-Tesoro 2003: 299, 307).

Ovakva situacija bila je povezana i sa međuostrvskom trgovinom, čija je primarna uloga bila obezbeđivanje hrane za centralni deo arhipelaga u kome nije bilo dovoljno neophodnih resursa za održivi razvoj zajednice, zbog čega su poglavari i upravljačke strukture pribegavale organizaciji svećanih gozbi putem kojih su mobilisali radnu snagu i motivisali ljude da rade u polju, bave se ribolovom, izradom zanatskih proizvoda i njihovom distribucijom. Tokom samih gozbi, pojedini objekti poput lakiranih keramičkih predmeta bili su tipična obeležja ekonomskog statusa i političke moći više klase (Nishimura 1988), dok su, na osnovu iskopina iz oblasti Dumageta-Bakonga (Dumaguete-Bacong) u periodu od XIV do XVII veka ukrasni keramički predmeti lokalnog i azijskog porekla, gvožđe i perle bili samo delimično zastupljeni (Bacus 1996).

U odnosu na ukrase lokalnog porekla, predmeti za svakodnevnu upotrebu napravljeni od lokalnih materijala smatrani su vrednijim, a lokalni metalni ukrasi bili su cenjeniji od lokalno proizvedenih predmeta za svakodnevnu upotrebu, jer je sam proces vađenja rude i kovanja metala iziskivao više vremena i napora. Iako je u metalnom i protoistorijskom dobu gvožđe bilo najcenjenije i bilo je više nalazišta gvozdene rude na teritoriji Filipina, prema etnoistorijskim izvorima stanovnici su naspram lokalnih, preferirali gvozdene šipke, navoje i kotlove iz Kine, jer su u procesu topljenja i livenja gvožđa koristili primitivne metode i ceo postupak je bio veoma složen. Takođe, gvozdeni dodaci za različite alate i oruđa, kao i samo oružje, često su se uvozili iz Kine i bili su cenjeniji u poređenju sa drugim predmetima. Po vrednosti odmah posle ovih predmeta nalazili su se porcelanski predmeti i

dekorativna (glazirana) keramika. Upravo stoga, velikim delom lokalna grnčarija bila je kopija fine kineske keramike i žitelji ravničarskih predela koristili su ove predmete uglavnom prilikom trgovine sa planinskim stanovništvom i narodima iz unutrašnjosti arhipelaga da bi došli do šumskih proizvoda, traženih na inostranom tržištu. Takođe, inostrani ukrasi, poput staklenih perli i narukvica, bili su traženiji nego lokalno izrađene glinene vaze, čupovi, posude i predmeti od školjki (Barretto-Tesoro 2003: 309).

Izvesno je da je u ovom periodu model filipinske ekonomije zavisio od inostrane trgovine prestižnim dobrima zahvaljujući kojoj se vladajuća elita bogatila i postajala politički sve moćnija. Ovakav model društveno-političke evolucije transformisao je takođe unutrašnju ekonomiju i uređenje Filipina koji su, zahvaljujući ubrzanom razvoju pomorsko-trgovinskih gradova, postajali sve složeniji. Politička struktura filipinskih poglavištava u ovo doba bila je slična političkoj strukturi drugih država Jugoistočne Azije za koje je takođe bila karakteristična raštrkanost, širenje moći putem srodničkih veza i poligamnih brakova, odsustvo jasno definisane teritorijalnosti i politički pejzaž sačinjen od izdvojenih gradova različite veličine i razvijenosti, a pod kontrolom vođa veštih u manipulisanju nestabilnim savezničkim odnosima. U ovakvom okruženju bogatstvo i politička moć pre su se sticali: putem savezništava nego na osnovu teritorijalno određenih tributarnih sistema; povećanom poljoprivrednom proizvodnjom ostvarenom zahvaljujući prinudnom radu robova umesto kapitalnim investicijama; sponzorstvom veštih zanatlija u izradi luksuznih predmeta radi međuostrvske trgovine; i otimanjem plena od suseda. Osim navedenog, borba za ugledom, bogatstvom i vlašću vodila se i pomoću strateškog sklapanja bračnih zajednica, održavanja kontinuiranih odnosa sa vođama saveznicima i organizovanja ritualnih proslava tokom kojih se javno ispoljavala teatralna ceremonijalnost vođa i sposobnost da privuku sledbenike i mobilišu neophodne resurse.

2. RELIGIJSKA UVERENJA I RODNA IDEOLOGIJA

Shvatanje vlasti na Filipinima razvilo se iz lokalnog kulturnog konteksta i tumačenja obaveza i odgovornosti koje su proisticale iz porodice kao osnovne ćelije društva. Sprovođenje bilo koje vlasti metaforički se vezivalo za porodične odnose, pa su vladajuće klase duboko poštovale rodne režime koji ne samo što su bili slika celokupnog društva nego su i imali uticaj na njegov poredak (Andaya 2000: 21).

Nažalost, postoji mali broj izvora vezanih za rani istorijski period na koji bi istoričari prilikom određivanja društvene uloge muškarca i žene mogli da se oslone. Međutim, u skladu sa kulturnim kontekstom Jugoistočne Azije, i žena i muškarac jednako su bili važni kao delovi šire društvene zajednice i njihova moć i uloge usko su bili povezani sa načinom na koji se upravljalo društvom. Podela rada među polovima bila je takva da su se muškarci uglavnom bavili lovom, ribolovom, obradom zemljišta, sakupljanjem plodova, izradom predmeta, izgradnjom i prevozom, a žene aktivnostima vezanim za zemljoradnju. Istovremeno, žene su vršile ulogu šamanke, tj. one su obavljale sve religijske obrede i rituale i komunicirale sa bogovima, raznim duhovima i demonima (Zamora 1995: 147).

Iako se junaštvo logično vezivalo za vođstvo muškarca, u razni mitovi o poreklu sveta ukazuju na ulogu žene i njenu podjednaku važnost za život filipinske zajednice. Mada nije bilo isključeno ni postojanje žena poglavara,¹³³ žene su mahom ostvarivale društveni uticaj kao šamanke (*baylan* ili *babaylan* kod Visajaca ili *catalonan* kod Tagaloga) koje su imale moć da utiču na duhove prirode. Uglavnom su to bile starije žene (ili muški transvestiti) koje su znanje sticale od svojih majki ili rođaka i održavale su kontakte sa prijateljski nastrojenim duhovima koji su ih opsedali tokom transa u koji bi one, pomažući zajednici, porodici, ili bilo kome ko je tražio njihove usluge, padale (Aguilar 1998).¹³⁴

Prilikom različitih svakodnevnih aktivnosti i značajnih događaja: poput setve, žetve, putovanja, lova na glave, rođenja, sklapanja braka, isceljenja ili povratka duše mrtvih i priprema za njihovu reinkarnaciju, vršili su se

---

¹³³ U slučaju da su bile jedini naslednik, žene su mogle da preuzmu funkciju poglavara barangaja i zauzmu vladajuću poziciju (Zaide 1939: 54).

¹³⁴ Često su i sami duhovi prirode bili ženskog roda, poput npr. visajskog božanstva *Laon* kome se narod molio tokom žetve.

komplikovani rituali. U svakoj zajednici sveštenice (*baylans* ili kod Visajaca *daitan*) su izvodile religijske ceremonije, jer su ljudi verovali da one poseduju natprirodne moći i da mogu da leče bolesne, komuniciraju sa duhovima, štite od negativnih sila pomoću amajlija i bajalica. Kao veoma intuitivne i senzitivne osobe, sveštenice su rešavale mnoge probleme zajednice, a takođe su imale ulogu proročica jer su tumačile znamenja, predznake i snove. Ipak, podjednako kao što su verovali u pozitivne sile sveštenica, urođenici su verovali i u zle sile čarobnjaka i veštica za koje su smatrali da izazivaju smrt svojih žrtvi i prikazuju se čoveku u životinjskom obliku (Zaide 1939: 62, 65).

Odnosi između muškaraca i žena pre stupanja u bračnu zajednicu bili su relativno slobodni i još od detinjstva su i muškarci i žene nesmetano izražavali svoju seksualnost. Brakovi su uglavnom bili ugovoreni, a sam proces sklapanja braka podrazumevao je duge i delikatne pregovore, kao i razmenu darova između porodica. Braku je prethodio dogovor o naknadi koju je mladoženja plaćao za prošenje, odnosno otkup, mlade.¹³⁵

Kod Tagaloga se otkup mlade zvao *bigaykaya*, a kod Visajca *bugay*, dok je kod Ilokanaca bio poznat kao *sab-ong* i mogao je da bude isplaćen bilo čime za šta se smatralo da ima vrednost (zemljom, robovima, životinjama i sl.). Osim toga, običaj je nalagao darivanje specijalnim poklonima: *panghimuyat* ili isplatu novca jednaku petini ukupne vrednosti poklona datih majci mlade za sve neprospavane noći tokom podizanja ćerke *bigaysuso*, zatim novac isplaćen dojilji za korišćenje njenog mleka *himarao* ili novac isplaćen roditeljima mlade za hranu potrošenu prilikom odgajanja mlade i, kod Zambala *sambon*, ili novac za sitne poklone namenjene njenim rođacima (Zaide 1939: 55).

Nakon predaje dogovorene sume, što značilo da je veridba sklopljena, vršio se ritual sklapanja braka, a posle venčanja mladenci su počinjali zajednički život sa mladim ili mladoženjenim roditeljima, dok je rođenje deteta formalizovalo sklapanje braka (Zamora 1995: 41).¹³⁶ Nakon porođaja imućniji su obično organizovali svečanu proslavu *maganito* prilikom koje se

---

¹³⁵ Još tokom udvaranja od mladoženje se zahtevalo da mladinoj porodici bude na usluzi, tj. radi bez naknade (*maninirbihan*), ili da njegova bliža rodbina da određenu količinu zlata ili druge poklone mladinom ocu (*bigay haya*).

¹³⁶ Deo otkupa mlade koji je podrazumevao mladoženjinin dobrovoljni rad u kući mlade pružao je mladom paru bojne prilike za užitak u predbračnim odnosima, ali je brak formalno bivao priznat tek nakon rođenja deteta, što dodatno naglašava racionalni pristup sklapanju braka i istovremeno ukazuje na sekundarnu važnost bračne ceremonije u odnosu na rođenje deteta (Phelan 1967: 19).

klalo prase, a babicama je plaćano da dete ne bi izraslo u plačljivka (Jocano 1975: 211). Pošto je potvrda bračne zajednice bila uslovljena bukvalno potomstvom, postojala je velika mogućnost razvoda. Uprkos tome što je otkazivanje ugovorenog braka podrazumevalo plaćanje kazne, ovaj čin nije uticao na ugled ugovornih strana.

Osim kod muslimana na jugu arhipelaga, Visajaca sa ostrva Samar i Lejte i Sebuana, većina filipinskih brakova bila je monogamna. Verovatno pod uticajem muslimanskih trgovaca iz Bornea, poligamiju su praktikovali samo imućniji pojedinci kojima je bilo dozvoljeno da izdržavaju onoliko žena koliko mogli, ali je prva, zakonita žena ili *asawa* u svemu imala prioritet (Phelan 1967: 18).

Ženinom familiji svako je bio dužan da plati otkup mlade, mada bračna ceremonija nije bila ista za pripadnike više i niže klase. Prilikom sklapanja braka *datu* je organizovao proslavu. Mladu je preuzimala porodica mladoženje i na putu do mladoženjine kuće potkupljivala ju je poklonima kako bi ceremonija trajala. Tokom gozbe, stariji muškarac bi izgovorio imena mladenaca i bračne zavete prema kojima ukoliko bi se muž nedolično ponašao, žena ne samo što je imala pravo da ga napusti već nije morala ni da vrati novac dat za njen otkup i mogla je slobodno da se uda za drugog muškarca, dok je muž, u slučaju da ga žena prevari, mogao da uzme novac dat za njen otkup, napusti je i oženi neku drugu.

Nakon ovoga, mladenci su uzimali posudu sa čistim, nekuvanim pirinčem, a sveštenica *babaylan* bi spojila njihove ruke, polažući ih na pirinač. Držeći ruke mladenaca spojene, starica je bacala pirinač po svim gostima, glasno uzvikujući, a gosti bi odgovarali takođe uzvikom. Na taj način, bračna ceremonija se završavala. Manje imućni pripadnici *timawa* klase nisu posmatrali ceremoniju sklapanja ruku, jer je ona bila rezervisana za vođe (Jocano 1975: 96–97).

Iz svega navedenog, jasno je da su žene imale skoro jednak status kao i muškarci. Imanje koje je pre stupanja u brak pripadalo mužu, u slučaju razvoda ostajalo je u njegovom vlasništvu, dok su supružnici delili samo zajednički stečenu imovinu (Fox 1959: 34–35). Osim bilateralne prirode srodničkih veza, žena je davala ime detetu, a imala je pravo da poseduje i nasledi imanje, bavi se trgovinom i proizvodnjom. Ipak, po pitanju seksualnosti, muškarci su uživali veću slobodu i u slučaju preljube nisu snosili nikakvu odgovornost ako bi bili u

stanju da isplate oštećenoj strani kaznu u zlatu. Takođe, osim u slučajevima kada je počinitelj bio nižeg društvenog statusa, a oštećena pripadnica više klase, seksualni prestupi poput konkubinata, silovanja i incesta nisu strogo kažnjavani (Zaide 1939: 71).

2.1 Kult predaka i dominantni religijski rituali

Osnove religijskih verovanja autohtonog stanovništva na Filipinima temelje se na poštovanju jednog vrhovnog boga koji putem duhova i predaka ostvaruje vezu i komunicira sa ljudima,¹³⁷ kao i svetoj povezanost čoveka sa elementima prirode. Stoga, religija prehispanjskih Filipina ipak nije bila sasvim monoteistička, već je pre predstavljala sintezu monoteističkih, politeističkih i animističkih uticaja prihvaćenih iz višestrukih izvora (hinduističkih, bramanističkih i islamskih). Postojanje jednog vrhovnog boga kao svemoćnog Tvorca ovozemaljskog i nebeskog sveta verovatno je bilo povezano sa taoizmom, tj. kineskim filozofskim i religijskim učenjem koje postavlja *tao* kao osnovnu i pokretačku energiju koja nastaje ni iz čega (Felix 1966).¹³⁸ Međutim, moguće je i da se malajski animizam, uprkos određenim dodirnim tačkama, razvio nezavisno od kineske religije (Hislop 1971: 144–145).¹³⁹

Različiti filipinski narodi različito su nazivali Vrhovnog Tvorca, zbog čega je: kod urođenika zapadnih Visaja njegovo ime bilo *Laon*; kod onih koji su naseljavali istočne Visaje *Abba*; kod Zambala to je bilo *Akasi*; a kod Igorota, Ifugaosa i Tingijanaca *Kambunyan*. (Stošić, Marković & A. J. Smith 2016: 193). Pored ovog vrhovnog božanstva koje je često opisivano kao ogromna ptica *Tigmamanukin* i kod Tagala bilo poznato kao *Bathala*,¹⁴⁰ postojalo je mnoštvo

---

¹³⁷ Filipinci su verovali u postojanje Svevišnjeg, ali je on za njih bio nepristupačan i zbog prevelikog poštovanja nisu sebe smatrali dostojnim da bi mu se direktno obraćali.

¹³⁸ Jedan od primera u kome se najjasnije ogleda taoistički uticaj jeste u nazivu *tao* koji se koristio za oslovljavanje starca koji je rukovodio Savetom Tagala (Roger 1949: 67).

¹³⁹ Pokušavajući da ukažu na hinduistički uticaj, različiti autori povezivali su različite sanskriptske reči sa rečju *Bathala*. Neki autori, poput npr. Pabla Pasteljsa (Pablo Pastells), doveli su ovu reč u vezu i sa islamom. Ipak, najverovatnije je da je reč *Bathala* zapravo malajskog porekla (Hislop 1971: 145).

¹⁴⁰ Pun naziv za Svevišnjeg tvorca kod Tagala bio je *Bathala-Maykapal* (Hislop 1971: 151).

drugih bogova i duhova prirode oličenih u nekom predmetu ili elementu prirode koji su urođenici obožavali.¹⁴¹

Nebeska tela i izvori su na Visajima bili najčešće personifikacije božanstava, a najvažniji su bili Sunce i Mesec, pa je rađanje novog Meseca bio poseban događaj povezivan sa prosperitetom i plodnošću. Sa druge strane, zvezde i zvezdane konstelacije povezivane su sa agrarnim ciklusima i uspešnom žetvom, a molitve za dobro vreme i povoljne vetrove upućivane su samom vetru. Takođe, postojala su rečna božanstva koja su živela u pojedinim izvorima, kao i važni bogovi i duhovi mora u koje su se slivale sve vode.

Duhovi prirode mogli su da ispoljavaju kako pozitivne tako i negativne magijske sile, zbog čega je bilo neophodno umilostiviti ih molitvama, žrtvama i obavljanjem raznih rituala. Stoga, Visajci su u ime cele zajednice puštali nizvodno kao dar bogovima brod pun ponuda i ritualnih predmeta, dok su lovci svoj prvi ulov nudili duhovima koji lutaju planinama, poznatim kao *banwanun* (Scott 1992: 118).¹⁴² Magijske sile su direktno bile povezane sa tokom životne energije *chi* koja prožima ceo univerzum, pa je od volje bogova zavisila plodnost setve, uspeh u lovu i sl.

Kako su magijske sile nadahnjivale sve, bilo je veoma važno putem rituala pokrenuti ih na pozitivan način. Stoga, magijska praksa je bila sastavni deo svakodnevice, a sociološki i religijski aspekt skoro nerazdvojivi. Tako su npr, dok bi prelazili reke ili ulazili u čamac, Visajci sa posebnom pažnjom nudili simbolične darove krokodilima zbog opasnosti koju su predstavljali, dok su stabla drveća, stene i litice takođe bile predmet posebnog poštovanja (Scott 1992: 119).

Osim kulta prirode, ne manje važan bio je kult predaka. Uporedo sa poštovanjem bogova prirode verovalo se u različite duhove zvane *anitos* ili *diwatas* na koje su se urođenici oslanjali kao na anđele čuvare u svakodnevnom životu, tj. prilikom izlaska iz kuće, za vreme ratova, setve, žetve itd. Dušu i

---

¹⁴¹ Tagali su tako poštovali boga ljubavi i zemljoradnje; Visajci boga koji je prevozio duše u podzemni svet i druge podzemne bogove, zatim boga smrti, boginju vatre, žetve i dr.; meštani ostrva Pangasinan i narod Bagobo divili su se bogu rata; Zambali bogu moći i snage itd. (Zaide 1939: 62–63).

¹⁴² Ritual prinošenja žrtve podrazumevao je da sveštenica na smrt rani žrtvu i zatim tumači volju bogova. Ritual se završavao velikom gozdom na kojoj se jelo meso žrtve uz konzumiranje velike količine alkohola da bi se lakše palo u trans. U slučaju da se žrtva prinostila radi ozdravljenja bolesnika, krv žrtve se koristila kao melem, a iznutrica kao sredstvo za proricanje.

životnu energiju Visajci su označavali rečju *kalag*, dok su za duhove predaka koristili pojam *umalagad*, što znači lični pratilac ili dobročinitelj. U snu, bolesti, neuračunljivosti, ili zbog bajalica na smrt, *kalag* je mogao da napusti telo ili postane plen želje i zavisti duha *diwata*. Stoga je pri svakom pomorskom pohodu *umalagad* bio neizostavni pratilac čoveka koji mu se često prikazivao u obliku pitona (Scott 1992: 121).

Uz bogove prirode, duhovi predaka bili su najbliži volji vrhovnog božanstva i imali su ključnu ulogu u životu urođenika. Verovalo se da su dobri duhovi u stvari duhovi preminulih srodnika, a da zli duhovi potiču od duša neprijatelja. Pošto su duhovi direktno uticali na blagostanje zajednice, žitelji su nastojavali da ih umilostive putem darova, žrtvi i molitvi, a sveštenice putem rituala u kojima su im nudile hranu, piće, voće, zlato i druge dragocenosti.¹⁴³

Urođenici su u stvari doživljavali svet kao pozornicu na kojoj se ostvarivala volja duhova, dok su Mesec, zvezde, sazvežđa, Sunce, duga, reke, pećine, biljke, drveće, ptice i životinje (krokodili, krave, golubovi, ajkule i sl.) mogli su da budu opsednuti dobrim ili zlim duhovima, i tako učine dobro, ili nanesu zlo. Istovremeno, svaki događaj je imao skriveno značenje i verovalo se da cika pacova, zavijanje psa ili pad drveta tokom noći predstavljaju loše predskazanje, tj. znak smrti ili nesreće (Zaide 1939: 66–67).¹⁴⁴

Izvođenje rituala i religijskih ceremonija uključivalo je ne samo prinošenje ljudskih¹⁴⁵ i životinjskih žrtava (svinja, petlova, pasa i sl.) uz različite ponude u vidu darova i hrane,¹⁴⁶ već i izvođenje svečanih pesama i plesova i upotrebu drvenih idola i raznih ritualnih predmeta (kutijica, činija,

---

¹⁴³ Pošto je blagostanje preminulih predaka direktno zavisilo od žrtava koje su im potomci nudili, njima se obavezno namenjivao svaki ručak i piće.

¹⁴⁴ Visajci su verovali da se prisustvo natprirodnih sila ispoljava putem raznih predskazanja koja se ne smeju ignorisati. Te predznake otkrivalo je ponašanje ptica i reptila, pa je prelazak zmije ili guštera preko puta bio svakome znak da ne nastavlja put, već da se vrati, dok je kljanje tumačeno kao znak da treba prekinuti neku aktivnost, a lovci su bili u stanju da odustanu od lova ako bi ih neko upitao kuda su krenuli, jer bi tako lovina saznala za njihove planove i sakrila se. Šumski monitor gušter ispod kuće ukazivao je na predstojeću nesreću ili smrt, mada ukoliko bi bio ubijen i pokopan kao ljudsko biće, njegov život mogao je da bude prihvaćen kao zamena za domaćinov život. Ipak, od svih znamenja najveća važnost pridavana je pevanju goluba *limokon*, takođe poznatom kao *koro-koro* (Scott 1992: 123).

¹⁴⁵ U slučaju bolesti vođe Visajci su žrtvovali sluge ili robove otete iz druge zajednice, nadajući se da će duh predaka umesto vođe prihvatiti njih kao žrtvu. Ovi zarobljenici bili su prvo opijeni, a zatim žrtvovani na razne, brutalne načine (Scott 1992: 130).

¹⁴⁶ Hrana za Filipince i danas ima važan ceremonijalni aspekt i predstavlja neizostavni element u iskazivanju prijateljstva i dočekivanju gostiju (Fernandez 1987: 283–284).

skulptura, klupa i sl). U tom smislu, umetnost ovog perioda imala je funkcionalni karakter i simboličko značenje, a bujnost šuma omogućila je da drvo bude jedan od najzastupljenijih materijala u izradi umetničkih predmeta.

U nekim regijama Filipina verovalo se da se određeni deo duhovne energije koja se oslobađa u trenutku umiranja može preneti na drveni idol napravljen posebno u tu svrhu. Tokom ceremonija, kroz određene rituale posvećene idolima, verovalo se da se ta duhovna energija može prizvati, zbog čega su Visajci u svojim kućama držali male drvene idole poznate kao *taotao*, *batabata* ili *larawan*. Zapravo, ovi drveni idoli imali su funkciju čuvara doma i u trenucima nesreće ukućani su im se obraćali za pomoć. Međutim, pojedinačni idoli predaka nisu predstavljali poseban predmet obožavanja za Visajce niti su poput svetaca bili ukrašavani zlatom i draguljima kao što je to bio slučaj u jezerskim oblastima Manile (Scott 1992: 127).

Likovi predaka povezivani su sa ciklusima setve i žetve i predstavljani putem skulptura i figura izrezbarenih u drvetu, zvanih *bulul*. Ove figure ili skulpture imale su funkciju da prizovu uspešnu žetvu i predstavljale su božanstva povezana sa plodnošću i ciklusom rađanja, zbog čega su čuvane u kućama i ambarima i obično su izrađivane u paru kao muške i ženske figure u sedećem ili stojećem položaju. Povezanost drvenih figura sa zemljom bila je izraz božanskog modela utemeljenog na hijerogamiji Boga oploditelja i Majke zemlje.¹⁴⁷ Da bi se na skulpture prenela i aktivirala duhovna energija bogova žetve, sam proces izrade skulptura (od biranja drveta do njegovog unošenja u kuću) podrazumevao je izvođenje posebnih ceremonija tokom kojih su skulpture polivane krvlju žrtvovanih životinja i unošene u ambar. Isto kao i pirinčana polja, *bulul* figure su se prenosile sa kolena na koleno (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005: 93–96).¹⁴⁸

Od svih etničkih grupa Filipina, Ifugaosi su se najviše isticali po svom umetničkom stvaralaštvu. Osim izrade tkanina, keramičkih i metalnih predmeta, Ifugaosi su za religijske potrebe od drveta pravili ručno ukrašene posude i činije

---

¹⁴⁷ Ovakvo shvatanje rasprostranjeno je u celoj Jugoistočnoj Aziji, Okeaniji i Africi.

¹⁴⁸ Samo su imućnije porodice mogle da poseduju *bulul* figure.

koje su koristili u posebnim prilikama.¹⁴⁹ Takođe, pravili su i drvene kutijice i škrinje korišćene prilikom ceremonijalnih rituala poznatih kao *punamhan*¹⁵⁰ ili za čuvanje nakita, zatim drvene klupe *hagabi*,¹⁵¹ kovčege i poklopce u obliku guštera ili krokodila¹⁵² i sl. Ovakav stil ukrašavanja bio je prisutan i u arhitekturi, zbog čega su kod imućnijih porodica Ifugaosa stubovi na ulazu kuća i ambara zvani *kinabbigat* bili prekriveni duborezom u vidu ljudskih skulptura koje su oličavale pretke i vršile funkciju zaštitnika doma.

Osim pomenutih *bulul* figura, među rezbarskim radovima Ifugaosa posebno mesto zauzimale su i antropomorfne *hipag* figurice korišćene u kultne svrhe. Ove figure oličavale su idole sa ljudskim likom i bile su povezane sa ratničkom funkcijom i magijom, zbog čega su se koristile pri izvođenju osvetničkih rituala zbog nečije nasilne smrti. Iako skoro iste kao *bulul* figure koje su polivane krvlju žrtvenih životinja, *hipag* figurice bile su manjih dimenzija i čuvane su u kutijama u blizini žrtvenika - *hechiceras*, ili pored ostataka ritualnih objekata, tj. amajlija i hrane, korišćenih tokom prethodnih obreda.¹⁵³

Kada je reč o plemenitim metalima, Filipinci su verovali da su rudnici i blaga zemlje vlasništvo bogova podzemlja, zbog čega su mogli da ih eksploatišu samo uz prinošenje žrtve odgovarajućim božanstvima.¹⁵⁴ Verovali su da će im se nakon toga u snu javiti duhovi predaka ili bogovi i reći im da li im je dozvoljeno da na određenom prostoru traže blago.

Još jedan važan aspekt religijske prakse urođeničkih naroda koji su naseljavali planinske predele Filipina bio je i ritualni lov na glave. Prilikom

---

¹⁴⁹ Ove činije obično su se koristile za posebnu vrstu mesa i povrća, a posedovali su ih pripadnici višeg staleža. Bile su često ukrašene antropomornim motivima ili napravljene tako da ih pridržava ljudska figura u sedećem položaju. Ponekad su se koristile prilikom ceremonija plodnosti kada se u čast uspešne žetve iz njih pilo pirinčano vino, ili prilikom pogrebnih rituala kada su najčešće bile ukrašene motivom svinje koja je simbolizovala svet podzemlja i stavljane su pored *bulul* figura.

¹⁵⁰ U kutijicama ili škrinjama koje su imale ritualnu vrednost uglavnom su čuvani ostaci žrtvene ponude bogovima (životinjska krv, pirinač, betel itd.). U odnosu na obične kutije za nakit, ovakve kutijice su bile ukrašene duborezom, tj. stilizovanim ljudskim ili zoomornim motivima.

¹⁵¹ Klupe su takođe bile simbol bogatstva i posedovali su ih samo imućniji pojedinci.

¹⁵² Ove životinje povezivane su sa podzemnim svetom i verovalo se da imaju zaštitničku moć.

¹⁵³ Ifugaosi su koristili specifične kutijice namenjene za specijalne ceremonije i rituale za teranje neprijatelja. U ovim kutijicama čuvane su amajlije, rečni obluci, figurice u obliku pevca, patke ili divljeg veptra i drvene *hipag* figurice sa ljudskim likovima.

¹⁵⁴ Ako bi našao zlatnu žicu, onaj koji je hteo da eksploatiše blago morao je da odseče sebi prst ili priredi gozbu i tako uveri bogove u opravdanost svojih nastojanja.

lova na glave koristili su se posebni predmeti koji su imali simboličko značenje. U tu svrhu su se takođe koristile male rezbarije u drvetu koje su bile sastavni deo ratnih i osvetničkih rituala, zvanih *minnahu*. Narod Isneg je poklanjao posebnu pažnju ceremonijama povezanim sa lovom na glave, jer je verovao da je gornji deo lobanje najbolji dar bogovima. Ritual lova je počinjao u martu, kao periodu svadbi i žetve, jer je običaj nalagao da se roditeljima mlade kao svadbeni dar poklone ljudske glave. Nakon lova organizovana je svečana proslava gde se plesalo oko kopalja na koja su bile nabijene odsečene glave.

Mada su se ceremonije najčešće izvodile u ime cele zajednice, ceremonije u kojima se tražila zaštita i pomoć predaka izvodile su se isključivo u krugu porodice. Ceremonije su izvođene tokom cele godine, ali su mahom bile povezane sa tokom prirodnog ciklusa, te je za svaku etapu ciklusa i njemu svojstvenih klimatskih promena i biljaka postojala prigodna ceremonija. Ipak, bez obzira da li su ceremonije bile agrarnog karaktera ili ne, prilikom izvođenja negovan je kult predaka od kojih se tražila milost i podrška.¹⁵⁵

Verovanje da je celokupna stvarnost nastanjena duhovima uticalo je takođe na shvatanje smrti kod urođenika, uključujući i njihovu veru u zagrobni život. Autohtono stanovništvo nije smatralo da ima suštinske razlike između živih i mrtvih, osim toga što je svet živih vidljiv, a svet mrtvih nevidljiv. Jedinstvo duše i tela je prirodno jedinstvo, a smrt koja nije rezultat ratnog okršaja ili nesreće bila je posledica vetra ili zlih duhova (Delbeke 1928: 20–24).¹⁵⁶ U zavisnosti od uzroka smrti, urođenici su verovali da duše umrlih

---

¹⁵⁵ Zbog specifične klime od koje je zavisio uspeh žetve, religijski sistem Ifugaosa jedan je od najsloženijih u oblasti Jugoistočne Azije, zbog čega tokom cele godine urođenici organizuju veliki broj svetkovina (Barton 1969).

¹⁵⁶ Jedno od osnovnih verovanja urođenika odnosilo se na mogućnost života posle smrti, postojanje demona i nevidljivih sila koje su mahom bile negativne. Iako je svaki narod imao svoja verovanja, generalno, život na onom svetu shvatan je kao prijatno iskustvo i nije bio uslovljen ovozemaljskim delima. Na Luzonu se verovalo da duše pokojnika počivaju u rekama ili jezerima dokle ih prevozi stari čamdžija, zbog čega se za vreme sahrane izvodio pogrebni ritual prilikom koga se izdvajao određen novac kojim bi pokojnik plaćao svoj put.

odlaze u neki od nebeskih ili podzemnih svetova gde kao duhovi¹⁵⁷ nastavljaju da vode isti način života kao i na zemlji (Jocano 1967).

Način umiranja (smrt na porođaju, smrt prouzrokovana napadom aligatora, zmije ili udarom groma) mogao je da spreči dušu pokojnika da uđe u svet predaka, jer se smatralo da su osobe koje su preminule neprirodnim putem zapravo prešle samo polovinu svog životnog puta. Zbog nasilne smrti ove duše nisu mogle da se upokoje i odlazile su u podzemni svet, a njihov uticaj na žive bio je negativan (Ruiz Gutiérrez, Henares Cuellar 2005:91).

Nasuprot tome, onima koji bi poginuli u ratu odavana je počast i nakon sahrane organizovana je velika proslava tokom koje je kroz pesme opevana hrabrost pokojnih, dok je poginule nasilnom smrću, ili tokom lova na glave, porodica imala obavezu da osveti.¹⁵⁸ Međutim, uprkos tvrdnjama pojedinih istoričara, zapadnjačka ideja raja i pakla nikada nije činila deo filipinskog religijskog sistema i prvi put je ove pojmove spomenuo sveštenik Fransisko de Santa Ines (Francisco de Santa Ines) 1676. godine, tj. u vreme kada su španski misionari već uveliko širili hrišćanstvo na ostrvima. Stoga, jasno je da je judeo-hrišćanski koncept raja i pakla zapravo nastao kao produkt hispanizacije (Delbeke 1928: 25–26).

Zbog verovanja u zagrobni život ceremonija sahranjivanja bila je veoma složena i podrazumevala je spremanje preminulog koji je trebalo da sačuva isti socijalni status kao i tokom života. Osim mazanja tela aromatičnim uljima, čime se sprečavalo njegovo raspadanje, sa pokojnikom su sahranjivani brojni predmeti koje je on koristio, ali i mnogi članovi posluge i oni koji su mu služili.¹⁵⁹ Tako je npr. *datu* sahranjivan sa svojim brodom i veslačima, a u

---

¹⁵⁷ Opšti naziv za duh svakog pokojnika bio je *anito*. Verovalo se da duhovi lutaju sve dok se ne obavi odgovarajući ceremonijal sahranjivanja i da za to vreme njihovi rođaci treba da ih nahrane, zbog čega se u nekom delu kuće uvek ostavljala hrana za njih. Duhovi obično nisu obitavali u samoj naseobini, već u njenoj okolini, nastanjujući se najčešće u planinama gde su imitirali svet živih (obrađivali zemlju, venčavali se i sl.). Iako su se duhovi najčešće pretvarali u fluorescentnu svetlost *li-fa*, dešavalo se da neki od duhova promeni svoj oblik i pretvori se u stenu ili zmiju, zbog čega nije trebalo ubijati životinje (Jenks 1905: 196).

¹⁵⁸ Prilikom sahranjivanja ovakva smrt je podrazumevala posebne običaje, pa se umesto da telo pokojnika bude položeno, pokojnik sahranjivao u neudobnom položaju. Međutim, ako bi članovi porodice osvetili pokojnikovu smrt, njegovo telo je otkopavano i priređivana je gozba pokojniku u čast koji je umesto da egzistira kao duh pretka prelazio u svet bogova i živeo kao jedan od njih.

¹⁵⁹ U grobovima neuglednih pojedinaca pronađena je grnčarija lokalne izrade koja je bila kopija prestižnog kineskog porcelana koji se stavljao u kovčege imućnih.

njegova usta stavljanu je zlato i drugi vredni predmeti.¹⁶⁰ Veliki značaj pridavao se i oplakivanju pokojnika i, u zavisnosti od njegovog socijalnog statusa ponekad su se u žaljenju porodici pridruživale profesionalne narikače koje su oplakivale pokojnika, nabrajajući njegove vrline. Telo je obično stavljanu u drveni kovčeg ispod kuće preminulog,¹⁶¹ a ukoliko se sahrana obavljala na polju ili u pećini, ožalošćeni su spaljivali svoje kuće ili postavljali čuvare da bi sprečili da se pokojnik vrati i odvede nekog od živih. U znak žalosti Tagali su nosili crninu, a Visajci belu odeću. Nakon sahrane završavao se i period oplakivanja i sledila je gozba tokom koje je, iako se obilno jelo i pilo, preovladavala svečana atmosfera. Posle smrti pripadnika plemstva barangaj je proglašavao period tihovanja koji je trajao koliko i period oplakivanja, a dužina tihovanja zavisila je od pozicije preminulog. Takođe, pod pretnjom smrti u to vreme je i strancima bio zabranjen prolaz kroz naseobinu (Blair, Robertson 1904: XII. 302–303).¹⁶²

Ipak, iako važni, pogrebni rituali sami po sebi nisu bili centar interesovanja urođenika, već su pre predstavljali način da se osigura put prelaska duše iz jednog u drugi svet, budući da ono što je zaista Filipincima bilo važno jesu bili duhovi i bogovi kao sastavni deo života. Svi magijski rituali imali su za cilj povezivanje materijalnog sveta sa nevidljivim, duhovnim

---

¹⁶⁰ Pokojnici su takođe ulepšavani nakitom pravljenim od životinjskih zuba, kostiju ili školjki za koji se verovalo da tera zle duhove, ali ako ove amajlice nisu bile blagoslovene od strane bogova i duhova, one nisu imale nikakvu moć.

¹⁶¹ Telo siromašnih Visajaca umotavano je u listove banane i polagano u tanak kovčeg od bambusa, dok je tradicionani visajski kovčeg *longon* bio deblji, izdržljiviji i hermetički zatvoren, jer je često neko vreme čuvan u samoj kući. Sve istaknutije ličnosti sahranjivane su u ovom kovčegu koji su pokojnici sami još za života ukrašavali duborezom. Nasuprot tome, preminula deca, mrtva novorođenčad, abortirane bebe i ponovo sahranjeni čuvani su u zemljanim loncima ili velikim kineskim porcelanskim vazama sa poklopcem. Iako su postojala groblja van naseobina, šamani i članovi vođine porodice nikad nisu sahranjivani na javnim grobljima, a izraz posebne časti i poštovanja bio je čin ponovnog sahranjivanja kada su nakon godinu dana čuvanja u kući ili ispod kuće iskopavane pokojnikove kosti koje su odlagane u manji kovčeg koji je ostajao zauvek u vlasništvu porodice (Scott 1992: 131–133).

¹⁶² Ukoliko ritual ne bi bio sproveden na adekvatan način, duh pokojnika je ostajao da luta, pričinjavajući neprijatnosti članovima svoje porodice. Visajski udovci i udovice posmatrali su gozbu organizovanu povodom sahrane, ali za to vreme nisu učestvovali u slavlju, već su tihovali i nisu se kupali niti češljali, a ponekad su čak i u znak žalosti brijali glavu i obrve i sve do kraja perioda punog Meseca nisu jeli kuvanu hranu. Takođe, kada su izlazili članovi porodice preminulog nisu nosili turbane u boji, a kuće su bile odvojene od drugih ogradom i svo posađeno seme se vadilo iz zemlje, a vatra u kući gasila. U slučaju smrti glavešine, njegove dece ili žene, cela zajednica je poštovala zabranu *pumaraw* i niko nije smeo da nosi odeću u boji, penje se na palmino drveće ili peca u određenim potocima, a koplja su nošena okrenuta naopako (Scott 1992: 133–134).

svetom, a sveštenice *babaylan* su u ovom procesu imale ulogu posrednika. Duhovi su imali moć da dovedu do propasti ili spasenja zajednice od neke prirodne katastrofe ili bolesti poput kuge, posebno za vreme napuštanja fizičkog tela, tj. umiranja. Stoga, religijski rituali izvođeni su prvenstveno da bi se umilostivili duhovi, odnosno omogućilo čudesno spasenje preminulog koji počinje novi život i ima moć da zaustavi kugu, sušu ili bilo koju drugu nepogodu i tako omogući plodnu setvu.

Kada je reč o obožavanju bogova ne zna se pouzdano da li su postojali hramovi ili ne. Različiti hroničari navode različite informacije, od potpunog negiranja hramova, ceremonija ili sveštenih lica, do tvrdnje da je na obalama mora bilo mnogo hramova u kojima su se ljudi okupljali i jeli meso u čast bogova (Pigaffeta 1999: 108). Ipak, imajući u vidu prirodu opisanih verovanja, najverovatnije je da je stanovnicima Filipina u ovom periodu kao mesto obožavanja duhova moglo da posluži bilo koje mesto, od sopstvene kuće do vulkana, pećine, ogromnog drveta, ili bilo kog drugog mesta u prirodi (Phelan 1967: 24).

Složene ceremonije i običaji urođenika bili su zapravo ukorenjeni u autohtonom shvatanju univerzuma i uslovljeni prirodnim okruženjem. Istovremeno, religijska uverenja neraskidivo su bila povezana sa poimanjem srodničkih odnosa, zbog čega je religija ovih društvenih zajednica uvek imala dozu ličnog, a ne nečeg nametnutog višom silom. Takođe, iako su Filipini konstantno bili izloženi uplivu stranih religijskih uticaja, u cilju redukovanja konfliktnih situacija u društvu utemeljenom na srodničkim vezama, ostrvljani su negovali toleranciju prema različitim običajima, razvijajući jedan kohezivan kosmološki sistem. U tom smislu, u vreme dolaska Španaca islamski uticaj na Luzonu i drugim ostrvima na jugu arhipelaga (osim na Mindanau) bio je pre površno prihvaćen, odnoseći se prvenstveno na želju urođenika da ostvare trgovinsku saradnju.

2.2 *Binukot* – simbol ženstvenosti i žene ratnika

Pored *babaylan*, društveno važnu funkciju imale su i izabrane dame plemenitog porekla koje su živele zatvorene u posebnoj odaji i velom su skrivale svoju lepotu od drugih. Iako u kolonijalnim delima o njima jedva da ima pomena, o njihovom uticaju svedoči usmena filipinska književnost i brojni

epovi.¹⁶³ Kako ne postoje etnografski ni drugi dokazi koji potvrđuju praktikovanje ovog običaja u svim etničkim grupama arhipelaga, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je život u izolaciji i pokrivanje velom lepih, mladih i odabranih žena plemenitog roda bio opšta praksa na Filipinima.

Slika 6. – *Bunukot* ili dama plementiog roda

Izvor: (Abrera 2009: 39)

Opšti naziv za žene koje su pripadale ovoj kategoriji jeste *binukot*,¹⁶⁴ što znači zatvoren, skriven ili ograničen, ali takođe implicira čistotu i žensku nevinost ili devičanstvo. Pored ovog termina, postoji i termin *liyamin*, što znači princeza, dok se koren reči odnosi na toranj ili nepristupačnu kulu gde je

---

¹⁶³ Iako su prisustvo ovih devojaka zabeležili Fransisko Alsina i San Huan, nijedan hroničar ili istoričar nije ih izdvojio kao posebnu društvenu klasu ili grupu. Ipak, brojni epovi opisali su direktno ili indirektno posebnu grupu devojaka plemenitog porekla koje su zbog svoje lepote i moći ljubomorno čuvane u domu svoje porodice. Osim toga, na osnovu glosara pojedinih španskih sveštenika (Fransiska de San Antonija i Alonsa de Mentride) moguće je steći određena znanja i predstavu o ulozi i značaju skrivenih mladih plemkinja. Zahvaljujući Alsini sačuvan je jedini crtež koji prikazuje kako su zapravo ove dame izgledale.

¹⁶⁴ Ovaj pojam je još uvek u upotrebi u brdsko-planinskim i ruralnim oblastima Panaja.

princeza zatočena. *Binukot* devojka nije bila bilo koja devojka, već isključivo najlepša ćerka, jedinica ili mezimica poglavara, a porodica ju je skrivala od očiju stranaca upravo da bi mogla da se uda za podjednako uglednog i moćnog muškarca. Kao pripadnica elite, *binukot* je zapravo imala isti status kao i sam *datu*, a nakon udaje nastavljala je da živi povučeno od običnog sveta. Ovaj status bio je privilegija imućnih, a porodici je donosio čast i prestiž, jer su vođe rado uzimale *binukot* devojke za supruge, a sama devojka je ovakav način života prihvatila kao dužnost prema porodici.

U skladu sa tradicijom, *binukot* devojka nije obavljala ni kućne ni poslove u polju, već je imala sluškinje zvane *apid* koje su brinule o njoj. Od detinjstva do puberteta nijedan muškarac, osim oca i mlađe braće, nije smeo da vidi *binukot*, a da bi ostala skrivena od pogleda muškaraca i zaštićena od Sunca *binukot* devojka se kupala noću u reci, ili je za nju postavljan poseban paravan. Sve do svoje šesnaeste godine *binukot* je živela u izolaciji, a nakon toga su je u vreme organizovanja procesija u čast božanstva reke roditelji ponosno provodili kroz celo selo.

Nijedan muškarac nije se usuđivao ni da pogleda *binukot* jer je postojala opasnost od kazne smrću koja se izricala svakome ko bi se usudio da naruši njenu čistotu. Pošto je *binukot* živela u samoći, cena koju je mladoženja za nju morao da plati bila je veća, a njena lepota oduzimala je dah i bila je uporediva sa izlazećim Suncem. Jedino čime se *binukot* bavila bilo je tkanje i vezenje i skoro sva odeća muških članova njene porodice bila je istkana njenom rukom.

Osim po svojoj blistavoj lepoti i belini tena, *binukot* se isticala po svojim duhovnim i fiziološkim sposobnostima da podari i očuva život. Kako je bila žena vođa i velikih ratnika, sposobnost da rađa decu za *binukot* je bila veoma važna. Za razliku od *babaylan* čija se moć proteže od sfere duhovnog do sfere zdravstvenog i političkog i deluje kao faktor ujedinjenja ljudi, *binukot* je sama po sebi ujedinjujući faktor društva i njena uloga bi pre mogla da se dovede u vezu sa kosmološkim shvatanjem sveta i konceptom moći, žene i stvaranja (Abrera 2008).

DRUGI DEO:

ŠPANSKI PACIFIK I RAĐANJE GLOBALNOG SVETA

Budući da su se na Filipinima tokom vekova razvijale razne tradicije i običaji brojnih naroda koji su još pre dolaska Španaca naselili arhipelag, Filipini su bili pravi mozaik kulturne konvergencije različitih etničkih grupa i zajednica, a zahvaljujući unosnoj trgovini koja je vukla korene još iz daleke prošlosti, na ostrvima je bio osetan uticaj Kine, Japana, malajskih naroda, Indije, a i muslimanske zajednice.

Tokom XVIII veka, Pacifik je postao jedna od najatraktivnijih oblasti istraživanja, a brojne transpacifičke plovidbe bile su pokrenute različitim motivima koji su se kretali od pronalaženja novih trgovinskih ruta do proslavljanja onih koji bi ovladali istima. Istraživačke ekspedicije organizovane su od strane različitih zemalja, čime je posle dugo vremena Španija izgubila ekskluzivitet u istraživanju pacifičkih obala. Međutim, iako su se i Holandani, Englezi i Francuzi tokom XVI posvetili istraživanju Pacifika, tek početkom XVIII veka njihovo prisustvo na Pacifiku je postalo uobičajena pojava.

Motivisana željom da osnuje bazu u blizini Molučkih ostrva (Ostrva začina) i prisvoji bogatstva Indije i Kine, Španija je tokom XVI veka organizovala više pomorskih ekspedicija usmerenih ka istraživanju pacifičke obale i širenju svog uticaja na Orijentu. Osim statusa velike pomorske sile, Španija je u svom nastojanju svakako uživala i podršku intelektualne elite, odnosno imala je ljudstvo sposobno da viziju o svetskoj imperiji i Španiji kao univerzalnoj monarhiji sprovede u delo.

U tom smislu, upravo je počast prvih Evropljana koji su otkrili i istražili Filipinski arhipelag, Mikroneziju i različita ostrva Melanezije i Polinezije, pripala Španiji koja nije štedela svoje resurse u angažovanju stranih moreplovaca posvećenih pomenutom cilju.¹⁶⁵ Tako je portugalski moreplovac Ferdinand Magelan 1521. godine doplovio do ostrva Sebu, gde je u ime španske

---

¹⁶⁵ U samoj Španiji nije bilo naročito talentovanih kartografa, ali je status podanika španskog dvora bila stvar prestiža, zbog čega su brojni italijanski i portugalski kartografi rado stupali u službu španskog kraljevstva.

kraljevine zauzeo arhipelag, ali je pravo osvajanje Filipina sproveo zapravo 1565. godine Miguel de Legaspi koji je osvojio 1571. godine ostrvo Luzon i zvanično osnovao Manilu kao glavni grad Filipina. Nakon toga su Filipini kao produžetak Indija stavljeni pod upravu vicekraljevstva Nove Španije, tj. Meksika.

Sledeći korak u osvajanju i kolonizaciji novoosvojene teritorije bilo je utvrđivanje pomorske rute, poznate kao *galeón de Manila* ili *nao de Acapulco*, tj. *nao de China*, što je omogućilo Španiji da preko luke u Sevilji i meksičke luke Akapulko razvije kontrolu nad transpacifičkom trgovinom, dok je Manila, zahvaljujući viševekovnoj komercijalnoj saradnji sa Kinom, Japanom i Jugoistočnom Azijom, postala središte prve globalne trgovinske mreže i bastion španske kolonizacije Mikronezije i širenja katoličanstva na području Orijenta.

Proučavajući začetke globalizacije, ekonomski istoričari istakli su značaj azijsko-španske transpacifičke trgovine u formiranju globalne ekonomije ranog modernog doba, određivši period XVI–XIX veka kao doba Španije na Pacifiku ili *Pacific Century* (Stošić 2017: 306–307). U tom smislu, smatramo apsolutno odgovarajućom upotrebu koncepta *pacifički Rim* (Flynn, Giráldez 1995; Headley 1995) kao oznaku za azijsko-špansko pacifičko carstvo. Kroz svoje prisustvo na Istoku i učešće u osvajanju Pacifika, Španija se potvrdila kao nosilac ideje o univerzalnoj monarhiji, a ne samo promoter evropskog pitanja. U skladu sa tim je i stanovište koje jasno ističe globalnu viziju Novog sveta kao zajednice Zapadnih i Istočnih Indija i koje je prisutno ne samo u delu Hosea de Akoste,¹⁶⁶ već i u celokupnoj kolonijalnoj dokumentaciji.

Isplivavajući iz Meksika španski galeoni mahom su prevozili srebro i evropske proizvode koje su ili prodavali, ili menjali za orijentalne. Zahvaljujući ogromnim količinama američkog srebra, Španija se pretvorila u glavnog distributera plemenitih metala, dok je Kina postala najveći konzument srebra, te je tokom skoro celog kolonijalnog doba iberijski Pacifik¹⁶⁷ funkcionisao kao prostor veoma razvijene trgovinske aktivnosti između Meksika, Perua i

---

¹⁶⁶ V. *Historia Natural y Moral de las Indias*.

¹⁶⁷ Pacifička regija prostire se od Kalifornijskog zaliva na severu pa sve do oblasti Čilea na jugu i može se smatrati geografskom celinom koja obuhvata prostranstvo od 4.000 nautičkih milja, a njen geografski centar je oblast oko luke u Panami. Zemlje ovog regiona bile su deo političke jedinice koja je bila pod španskom vlašću i, iako su kasnije razdvojene, imale su slične obrasce potonjeg društveno-ekonomskog razvoja.

Filipina¹⁶⁸ i zamajac razvoja rane svetske trgovine. Naime, čak 90% celokupne proizvodnje srebra na tadašnjem svetskom tržištu stizalo je iz vicekraljevstva Nove Španije i Perua, tj. od srebra koje se vadilo iz rudnika Zakatekasa (Zacatecas) i Potosija (Potosí). Jedan deo ovog srebra transportovan je u Evropu gde ga je kraljevina koristila da bi njime pokrila vojne troškove ili očuvala monetarnu stabilnost, dok je drugi deo srebra transportovan u Aziju gde je srebro bilo glavno platežno sredstvo. Prilikom povratka, galeoni su donosili svilu, porcelan, drago kamenje, slonovaču, lakovane predmete, začine, čaj i druge proizvode kako na Filipinima tako i u Evropi slabo dostupne, a veoma cenjene.

Istovremeno, u skladu sa političkim prilikama u Istočnoj Aziji, španski odnosi sa Kinom i Japanom prolazili su kroz radikalne promene. Na ovakvu situaciju uticalo je istovremeno i smanjenje količine srebra koje je iz Amerike stizalo na Filipine. Na taj način, iako su sve tri sile doživljavale promene u svom razvojnom putu, njihov zajednički doprinos učinio je da Manila postane urbani multikulturalni fenomen u ovom ranom modernom periodu globalnih integracija. Stoga, sa aspekta ekonomske politike i kontakata Kine, Japana i Španije, brojni autori vezali su upravo vreme utvrđivanja Manile kao prestonice za period začetka globalizacije (Stošić, Marković, J.M. Smith 2016:188).

Međunarodna trgovina srebrom i njen neposredni uticaj na tokove svetske ekonomije pretvorili su Manilu u ključnu luku preko koje je prvi put ostvarena direktna i kontinuirana trgovina između Amerike i Azije (Flynn, Giráldez 1995: 201). Prema rečima Smita (Smith 1952), srebro sa Novog kontinenta, kao jedan od vodećih proizvoda kojim se trgovalo između dva kraja sveta bilo je spona između Istoka i Zapada. Počev od 1570. godine proizvodnja srebra uticala je na kontinuirani razvoj trgovine na svetskom nivou, dok je na teritoriji američkih kolonija činila preko 80% celokupne svetske proizvodnje (Cross 1983: 397).

Iako su tokom XVI veka učesnici u trgovini manilskim galeonima ili galeonima iz Akapulka imali različite ambicije, a špansko prisustvo na Orijentu nije bilo politički učvršćeno, zahvaljujući prirodi Južnog kineskog mora kao

---

¹⁶⁸ Kako je ruta Manila-Akapulko bila jedino priznata od strane španske krune, trgovina između Filipina i Perua bila je ilegalna i prenos robe ovom rutom bio je organizovan najšješće od strane peruanskih vladara, ali bez kraljevske dozvole. Budući da je krijumčarenje bila veoma učestala pojava, zvanični obim ostvarene trgovine između Nove Španije i Jugoistočne Azije drastično je varirao.

regionu podobnom za razvoj prekookenske trgovine i različitim kulturološkim i političko-ekonomskim obrascima Kine i Japana, udaljeno špansko kraljevstvo ipak je zadržalo pod svojim okriljem Manilu (Hamashita, Grove & Selden 2008).

Razvojem Manile kao trgovinskog centra preko koga je vršena razmena američkog srebra i kineske svile, došlo je do formiranja rane moderne ekonomske zone i tzv. manilskog sistema koji se zasnivao na višestrukim vezama i tržištu monopolističke i slobodne trgovine, triangularne razmene i bilateralne ili multilateralne komunikacije Kine u periodu Ming dinastije, Japana Azući-Momojama i Tokugava razdoblja i kolonijalne kraljevine Španije. Međutim, budući da kontakti pomenutih ekonomskih aktera nisu bili isključivo ograničeni na oblast Manile, već su ostvarivani i preko kineskih i japanskih luka (Quanzhou ili Nagasaki) i okolnog okeanskog prostranstva sve do Meksika, istočna i jugoistočna Azija postale su sastavni deo globalne ekonomske mreže koja se rađala u kroskulturalnoj trgovini razvijenoj krajem XVI i početkom XVII veka. U tom smislu, ekonomski i urbanistički razvoj Manile definitivno je bio pod direktnim i indirektnim kulturno-ekonomskim uticajem Kine, Japana i Španije (Tremml 2012).

Poglavlje 1: OSVAJANJE FILIPINA

Prve vesti o postojanju brojnih arhipelaga u Pacifiku potekle su od portugalskog moreplovca Magelana koji je, kao podanik španske krune, 1519. godine krenuo na put oko sveta.¹⁶⁹ Sa pet brodova *Trinidad*, *San Antonio*, *Concepción*, *Victoria*, *Santiago* i oko 270 ljudi, Magelan je isplovio iz Sevilje 20. septembra, i preko Rio de Žaneira (Rio de Janeiro) i Rio de la Plata (Río de la Plata) krenuo je zapadnom obalom Afrike ka jugu, tj. Argentini. Tražeći prolaz koji spaja Atlantski i Tihí okean, Magelan je odlučio da prođe kroz moreuz između krajnjeg juga matičnog kopna Južne Amerike i arhipelaga Ognjena zemlja, jer je to bio najkraći put između dva okeana. Posle 38 dana plovidbe, Magelan je 28. novembra uplovio u Tihí okean (poznat kao Veliki okean),¹⁷⁰ a njegova ekspedicija je bila prva koja je doplovila iz Evrope u Aziju ploveći ka zapadu.

Došavši do Guama 7. marta 1521. godine, Magelan je otkrio ostrva koja je, u čast sveca koji se slavio na taj dan, nazvao *San Lázaro*, a kasnije Marijanskim ostrvima.¹⁷¹ Prvi Evropljani koji su stigli na Filipine 16. marta 1521. god. bili su upravo članovi Magelanove ekspedicije koja se kasnije iskrcala na ostrvu Sebu. Nakon što je Magelan zauzeo Sebu sklopivši krvni pakt sa radžom Humabonom (Humabon) koji je pristao da bude vazal španskog kralja, filipinsko-hispanski savez prekršen je napadom radže Lapu-Lapua (Lapu-Lapu) sa susednog ostrva Maktan (Mactán) tokom koga je Magelan stradao (Molina 82: 2005).

Ipak, Huan Sebastijan de Elcano (Juan Sebastián de Elcano) preuzeo je vođstvo nad Magelanovom ekspedicijom koja je nastavila plovidbu prema

---

¹⁶⁹ U to doba su se Španija i Portugal nadmetale oko prevlasti u trgovini začinima i pronalaženju istih. Magelan je bio ubeđen da će stići do Ostrva začina ploveći ka zapadu, tj. mimo američkih kontinenata ili kroz njih. Pošto nije uspeo da ubedi portugalskog kralja Manuela I da podrži njegovu ekspediciju, obratio se 1518. godine španskom kralju Karlu I koji je pristao da finansira Magelanovo putovanje. Kako je Magelan već bio na teritoriji portugalskih Indija i poznao je granicu utvrđenu ugovorom iz Tordesaljsa, smatran je najpodobnijim moreplovcem koji je mogao da istraži ovu rutu nad kojom je do tada Portugal imao monopol.

¹⁷⁰ Magelan mu je dao naziv *Mirno more* (lat. *Mare pacificum*), jer je bio znatno mirniji od Atlantskog mora. Sredinom XVIII veka u upotrebi je bio još i naziv *Južno more*.

¹⁷¹ Marijanska ostrva (Las islas Marianas) prvobitno poznata kao Latinska jedra ili Ostrva lopova (*Velas Latinas* ili *Islas de los Ladrones*), jevandelizovali su u XVII veku jezuite koje je poslala kraljica Marijana Austrijska, zbog čega su po njoj i dobila naziv.

Ostrvima začina, do kojih je stigla 8. novembra iste godine. Nastavljajući da plovi u pravcu zapada do povratka kući, Elkano je nakon tri godine, 6. septembra 1522. godine, uplovio u luku Sanlukar (Sanlucar de Barrameda) u Sevilji, brodom Viktorija na kome je bilo 18 članova posade. Na taj način završeno je prvo putovanje oko Zemlje kojim je dokazano da je ona okruglog oblika. Pošto je Elkano sa Molučkih ostrva doneo razne egzotične začine, probudio je interesovanje za osvajanjem Indije i Kine, zbog čega je špansko kraljevstvo počelo sukcesivno da šalje ekspedicije iz prestonice i iz Meksika ka Dalekom istoku.¹⁷²

Nakon Magelanove ekspedicije i Elkanovog povratka, sledeću ekspediciju preko Tihog okeana poveo je Espinosa (Gonzalo Gómez de Espinosa), a zatim je ka Molučkim ostrvima iz Korunje krenuo Loajasa (García Jofré de Loaysa). Kako na putu do Dalekog istoka još uvek nisu utvrđene baze na Tihom okeanu, šanse za uspeh ovih ekspedicija bile su minimalne. Međutim, osvajanjem astečkog carstva u Meksiku (1519–1521), carstva Inka u Peruu (1530–1533) i zauzimanjem Čilea, oformljene su baze pogodne za plovidbu zapadnim obalama Amerike, čime je ne samo olakšano opremanje ekspedicija već i njihov povratak. Posle ekspedicije Savedre (Álvaro de Saavedra) usledila je ekspedicija Viljalobosa (Ruy López de Villalobos) koji je 01. novembra 1542. godine krenuo iz luke Huan Galjego (Juan Gallego) i otkrio ostrvo Tandaja (Tandaya), danas poznato kao Lejte (Leyte) i, u čast Filipa II (Felipe II), nazvao ga Filipini (Felipina). Od tada se ovaj naziv koristi za više od sedam hiljada ostrva na jugoistoku azijskog kontinenta.

Posle četiri neuspela pokušaja povratka ekspedicija u Novu Španiju preko Pacifika, vicekralj Luis de Velasko (Luis de Velasco), organizovao je ekspediciju koju je poverio Legaspiju. Glavni cilj ove ekspedicije nije bilo osnivanje trajne naseobine na Filipinima, već prvenstveno pronalaženje povratne rute preko Pacifika zvane *vuelta del Poniente*. Međutim, iako je tokom nekoliko decenija Španija neumorno slala ekspedicije na arhipelag, Filipini su postali sastavni deo španskog kraljevstva tek nakon Legaspijeve ekspedicije. Isplovivši iz luke Navidad (Navidad) u Meksiku, 21. novembra 1564. godine, sa 400 ljudi i četiri broda, u pratnji svog strica i avgustinskog sveštenika, a nekada Magelanovog saputnika, oca Andresa de Urdanete (Fray Andrés de

---

¹⁷² Iako je zapravo prvi oplovio svet Elkano, zbog izveštaja koji je izdat godinu dana nakon povratka ekspedicije, Magelan koji je izgubio život u okršaju na Filipinima ostao je zapamćen kao prvi moreplovac kome je pripala ta zasluga.

Urdaneta), Legaspi je došao do arhipelaga, tj. ostrva Ibabao (isla de Ibabao) i preko Samara i ostrva Lejte stigao je do ostrva Sebu gde je, 27. aprila 1565. godine, osnovao prvu špansku naseobinu San Migel (San Miguel), započevši kolonizaciju ostrva (Buzeta, Bravo 1851: I. 67–83).

Zahvaljujući trvenju lokalnih poglavara, Legaspi je uspeo da uspostavi kontrolu nad većim delom Filipinskih ostrva i 1569. godine imenovan je za guvernera i glavnog upravnika Filipina. Veoma brzo nad većinom malih nezavisnih ostrvskih zajednica ustanovljen je oblik centralne vladavine koji je do tada bio nepoznat na ovim prostorima. Budući da je uspeo da uvede španski sistem enkomijende i pospeši trgovinske odnose sa drugim narodima, naročito sa Kinezima, Legaspi se za kratko vreme pokazao kao veoma sposoban upravnik. Nakon šest godina i pobede nad muslimanima, Legaspi je osnovao prestonicu Manilu na lokaciji koja je obezbeđivala izvrsnu luku u Manilskom zalivu, imala brojnu populaciju i nije bila udaljena od luzonskih pirinčanih polja kao glavnih izvora hrane. Veoma brzo, Manila je postala centar španske civilne, vojne, religiozne i komercijalne aktivnosti na ostrvima. Do 1571. godine, kada je Legaspi osnovao Manilu na mestu nekadašnjeg mavarskog grada koji je godinu dana ranije osvojio, Španci su u potpunosti utvrdili svoju poziciju na Filipinima.¹⁷³

Kada je reč o spoljnoj politici Španije prema Filipinima, osnovni ciljevi Španije bili su vezani za učešće u trgovini začinima, poboljšanje odnosa sa Kinom i Japanom u cilju trgovinske saradnje i misionarskog širenja hrišćanstva u tim zemljama, kao i na samim Filipinima.¹⁷⁴ Ipak, velika udaljenost, surovi klimatski uslovi i nemogućnost lagodnog života, učinili su da se veoma mali broj Španaca odluči za nastanjivanje na Filipinima.¹⁷⁵ U tom smislu, bitno je imati u vidu činjenicu da je kolonizacija Filipina suštinski sprovedena kao delo

---

¹⁷³ Skoro 45 godina posle Magelanove smrti, Legaspi je gotovo pod identičnim uslovima na Sebuu sklopio savez sa radžom Tupasom (Tupas), potomkom Humabona. Ovom savezu prethodio je njegov pakt sa Sikatunom (Sikatuna), radžom sa ostrva Bohol, da bi kasnije, kada je već podigao utvrđenje u Manili, Legaspi sklopio slične saveze i sa vladarima ostrva Matanda (Matandá) i Lakandola (Lakandola) koji su priznali suverenitet kraljevine Španije, postajući tako podanici njenih prekookeanskih teritorija (Molina 2005: 82).

¹⁷⁴ Od pomenutih pretenzija jedino je treći cilj donekle ostvaren jer, uprkos tome što je izvestan broj starosedelaca prihvatio hrišćanstvo, postojao je znatan otpor prema hristijanizaciji od strane muslimana na jugu i plemena sa severa.

¹⁷⁵ Za razliku od kolonizacije sprovedene u hispanskoj Americi, manji priliv ljudstva i evropskih kolonizatora na Filipinima imo je dobru stranu jer je umanjio rizik od oboljevanja lokalnog stanovništva od stranih i zaraznih bolesti.

misionarskih aktivnosti, što jasno oslikavaju i reči Filipa II (Felipe II) prema kojima je svaki trošak nastao na teritoriji arhipelaga bio opravdan pod uslovom da je imao za cilj preobraćanje lokalnih bezbožnika u hrišćane.¹⁷⁶

Da bi izbegao krvoproliće do koga je došlo prilikom osvajanja Amerike, Filip II je izričito naredio da kolonizacija Filipina bude sprovedena pacifistički, tj. uz što manju primenu sile. Na taj način su kolonizacija i pokrštavanje urođenika sprovedeni relativno miroljubivo, čemu je doprinela i činjenica da je većina populacije (osim muslimanskog dela stanovništva)¹⁷⁷ pružala slab oružani otpor. Proces diplomatskog osvajanja i koegzistencije sa pokorenim autohtonim stanovništvom takođe je olakšalo postojanje barangaja kao jedinih oblika društveno-političke organizacije, što je španska uprava prepoznala i iskoristila, jer se pomenuti sistem savršeno uklapao u španski sistem gradske uprave.

Naime, plemenska organizacija barangaja koji su međusobno bili izolovani i nisu formirali države, omogućila je Špancima da uz minimalnu primenu sile kolonizuju ostrva i nametnu suverenitet nad odvojenim plemenskim grupama. Sa druge strane, zbog geografske razuđenosti Filipinskog arhipelaga, kao i etničke raznolikosti, širenje španske kulture svakako je bilo otežano, te se hispanski uticaj postepeno širio od barangaja do barangaja i prenosio od ostrva do ostrva. Iako su u izvesnom smislu ovi faktori takođe doprineli pacifističkom osvajanju arhipelaga, istovremeno su otežali proces kolonizacije, učinivši da raspoređivanje starosedelaca u male naseobine u cilju njihovog pokrštavanja bude veoma spora i ne tako efikasna.¹⁷⁸

Za Špance je pokrštavanje urođenika predstavljalo simboličan odraz potčinjavanja i potvrdu prihvatanja njihove vladavine. U tom smislu, crkva i država bile su neraskidivo povezane u sprovođenju imperijalističke politike i religija je igrala ključnu ulogu u odnosima i stavu prema autohtonom

---

¹⁷⁶ Ovakva situacija trajala je praktično dva i po veka tokom kojih je svake godine Nova Španija slala novac ili *el situado* da bi pokrila budžetski deficit na Filipinima.

¹⁷⁷ Značajan problem sa kojim su se Španci suočili bila je muslimanska invazija na Mindanao i Sulu arhipelag. Osim toga, kao odgovor na napad Španaca, muslimani su upali na teritoriju Luzona i Visaja koje su bile pod španskom vlašću.

¹⁷⁸ Dok je u Novoj Španiji već krajem XVI veka ovaj proces bio skoro sproveden, na Filipinima XVII veka nije bilo više od dvadesetak naseobina, i to uglavnom u predelu rečnih dolina (Phelan 1976).

stanovništvu.¹⁷⁹ U skladu sa takvom politikom, državni službenici preuzeli su administrativne poslove, kao što su finansiranje javnih rashoda i odabir crkvenih kadrova, dok su se verskom preobraćanju urođenika u katoličanstvo posvetili sveštenici iz crkveni redova dominikanaca, franjevac, avgustinaca, jezuita i rekoleta.

Osim islama koji je bio rasprostranjen na jugu arhipelaga, na Filipinima, nisu postojale druge zvanične religije, pa je crkva nije nailazila na organizovan i jak otpor žitelja i lokalno stanovništvo je generalno pristupilo verskom preobraćanju kao nečemu novom i korisnom. Sam proces prihvatanja hrišćanstva olakšao je i proces kolonizacije, a najviše uspeha u svom radu imali su misionari prilikom preobraćanja žena i dece. Na taj način, osim ka verskoj konverziji, misionarske aktivnosti su takođe bile usmerene ka društveno-ekonomskom razvoju zajednice putem uspostavljanja političke stabilnosti; obrazovanja starosedelaca; uvođenja agrikulturalnih novina (kukuruza, kaka, kafe ili šećerne trske iz Amerike).¹⁸⁰

Španski kolonijalni režim bio je presudan za proces formiranja društvenog uređenja i razvoja tadašnjih Filipina. Naime, zahvaljujući njegovom neposrednom delovanju putem dodele titula lokalnom plemstvu, tj. postavljanju lokalnih glavešina, poznatih kao *principalía* ili *principales*, na pozicije lokalnih kancelarija, stvoren je i učvršćen oligarhijski sistem lokalne kontrole. U odnosu na predkolonijalno plemstvo, pripadnici ovog staleža nisu plaćali porez niti su imali značajnija zaduženja u parohijskoj crkvi, što je uticalo na promenu svesti autohtonog stanovništva koje zamenjuje nekadašnju ideju o komunalnoj upotrebi i vlasništvu zemlje konceptom o privatnom, tj. individualnom vlasništvu.

Sa urbanističke i pravno-administrativne strane, uređenje opština i gradova na Filipinima je bilo sprovedeno po ugledu na španske gradove. Meštani su podučavani zapadnjačkim zanatima, poput zemljoradnje, tkanja, građevinarstva ili stamparskog zanata, a iz Španije su na Filipine uvedene i druge novine poput pluga, točka, centralizovanog administrativno-pravnog poretka, izgradnje bolnica, univerziteta i sistema javnog obrazovanja. Na taj

---

¹⁷⁹ Bez obzira na činjenicu da su Španci prvenstveno bili vođeni željom da profitiraju kroz svoje kolonizatorske poduhvate, ipak su preuzimali i odgovornost kada je reč o zaštiti prava i imovine tzv. novih hrišćana.

¹⁸⁰ Kako je kontrareformistički duh uzdrmao temelje katoličke crkve, sveštenici su se okrenuli istovremeno i jevanđelizatorskim i svetovnim poslovima.

način, tehnološka dostignuća zapadne civilizacije koja je španski kolonijalni aparat doneo unapredila su ekonomiju i infrastrukturu ostrva, a španski jezik koji se upotrebljavao kao *lingua franca* omogućio je ujedinjenje i administrativnu organizaciju države na teritoriji od preko sedam hiljada ostrva. Novcem koji se naplaćivao od enkomijende¹⁸¹ i prikupljanjem verskih priloga podignuta je katedrala u Manili sa episkopskom palatom, avgustinski, dominikanski i franjevački manastiri, kao i jezuitska kuća. Kralj je isplaćivao sredstva za održavanje bolnice za Špance, a franjevci za održavanje bolnice za autohtono stanovništvo. Međutim, sa druge strane, sistem enkomijende, kao i naplate poreza, prouzrokovali su mnoge poteškoće i nemire kako na području hispanse Amerike, tako i na Filipinima (Hidalgo Nuchera 1995).

1. USPOSTAVLJANJE ŠPANSKOG KOLONIJALNOG APARATA

U svom delu *La formación de una colonia: Filipinas*, Fradera (Fradera 2001: 83–84) zastupa stav po kome društvo Filipina tek sa dolaskom Španaca, tačnije u periodu od XVI veka do 1898. godine, prolazi kroz transformativni proces koji ga vodi u pravcu ujedinjenja i konstituisanja kolektivnog identiteta. Za razliku od tradicionalističkog stava pojedinih španskih autora prema kojima se razvoj filipinskog društva odvijao na teritoriji skoro lišenoj elementarnih društvenih jedinica, što je bila višedecenijska realnost sve do sredine XIX veka i pojave autohtone „prosvেćene” buržoazije koja je odredila viziju Filipina kao nacionalno nezavisne države, Fradera je promovisao ideju o sekularnoj borbi podanika španske krune koji su oblikovali kolonijalni prostor autohtonog stanovništva koje se opiralo stranoj vojnoj, političkoj i kulturnoj kontroli.

Prema Fraderinom mišljenju, izbegavajući opresivne mehanizme kolonizacije, urođenička društva su zapravo funkcionisala kao nosioci razvojnog procesa i društvene organizacije jer su sukobi sa kolonizatorima proizveli kod starosedelaca određenu dinamiku odnosa i različitih odgovora

---

¹⁸¹ Pri organizaciji nove kolonije Legaspi je primenio sistem enkomijende, preuzet iz Nove Španije i Perua 1572. godine. Reč *encomienda* potiče od španske reči *encomendar* što znači poveriti. U sistemu enkomijende lokalni stanovnici poveravani su kao nagrada zemljoposjedniku, tj. povereniku španske krune koji je imao obavezu da ih štiti, obrazuje i pokatoliči. Zauzvrat, *encomendero* je iamp pravo da ubira porez od lokalnog stanovništva i angažuje radnike, ali nije imao političku vlast. Sistem enkomijende je već u drugoj polovini XVI veka bio prevaziđen, ali se na Filipinima održao sve do kraja XVIII veka. Iako je ovaj sistem trebalo da omogući administrativnu organizaciju kolonije i širenje katoličanstva, u praksi je više delovao kao opresivni i eksploatatorski mehanizam vlasti.

pred silom koja nije bila u stanju da sprovede efikasnu kolonizaciju sve do XIX veka. Drugim rečima, u takvom kontekstu kolonijalna politika nije mogla da prati tačno utvrđeni model, već je pre funkcionisala kao jedna vrsta odnosa koji se razvijao putem primene sile u različitim društvenim segmentima ili rešavanja konflikata.

Ističući kompleksnost odnosa između kolonizatora i urođenika, Fradera je identifikovao pet etapa u kolonijalnoj istoriji Filipina – prve tri koje pripadaju tzv. imperijalističkom periodu i druge dve koje slede nakon sloma španskog kraljevstva (1810–1824). Tokom imperijalističkog perioda mogu da se izdvoje tri faze: prva koja počinje od dolaska Španaca i prvih kontakata sa urođenicima, pa sve do poslednjih godina XVI veka; druga koja obuhvata prve decenije XVII veka i vreme do sredine XVIII veka; i konačno, treća koja obuhvata centralni period XVIII veka i traje sve do propadanja španske imperije, početkom XIX veka. Pritom, poslednje dve etape se zapravo mogu odrediti kao postkolonijalne,¹⁸² jer se protežu sve do prve decenije XX veka kada se na Filipinima, iako pod severnoameričkom vlašću, još uvek osećaju uticaji španskog kolonijalnog nasleđa.

Filipini su u pravom smislu pripojeni španskom kraljevstvu sa dolaskom Legaspijeve ekspedicije, jer je zapravo epoha 1565–1585. god. bila odlučujuća za uspostavljanje kolonije i miroljubivo osvajanje i pokatoličavanje autohtonog stanovništva. U ovom periodu Špancima je bio cilj da osnuju naseobine na povoljnom terenu, zbog čega su se okrenuli proučavanju ekonomskih mogućnosti na ostrvima i pronalaženju načina da uspostave odnos sa Kinom. Takođe, u ovo vreme utvrđeni su obrasci tipični za celokupan period španske vladavine, a u političkom smislu pažnja je posvećena uspostavljanju baza i sticanju kontrole nad ostrvima (García-Abásolo 1982: 55–57).

U pratnji uglednih španskih podanika, među kojima su se posebno istakli Martin de Goyti (Martín de Gojti), Huan de la Isla (Juan de la Isla), Gvido de Lavesares (Guido de Lavezares), Huan i Felipe Salsedo (Juan y Felipe Salcedo), Andres de Urdaneta i još četiri avgustinska sveštenika – Martin de Rada, Dijego de Erera (Diego de Herrera), Andres de Agire (Andrés de Aguire)

---

¹⁸² U opštem smislu, termin postkolonijalni se odnosi na proučavanje međudnosa i sučeljavanja evropskih naroda i društava koje su ti narodi kolonizovali u relativno moderno doba.

i Pedro de Gamboa, Lopes de Legaspi uspešno ostvario prve ideje o uspostavljanju katoličanstva i hristijanizaciji Filipina.¹⁸³

Kolonijalna dostignuća ostvarena tokom ovog prvog perioda detaljno prikazuje izveštaj *Los agustinos y la evangeliazcion de Filipinas* (1591), Isasija Rodriguesa (Isacio Rodríguez). U ovom izveštaju autor opisuje uspeh sveštenika koji su došli sa Legaspijem, navodeći kako je u oblasti Luzona i drugim filipinskim ostrvima tačnije Manili i susednim mestima, provinciji Pampanga, Pangasinanu, Ilokosu, Kagajanu, Laguni, provinciji Kamarines, na ostrvu Masbate, Sebuu, Panaju i obali Kalilaje (Calilaya) bilo ukupno 166.903 bračnih parova koji su pristali da plaćaju porez, a zajedno sa decom, taj broj je bio ukupno oko 667.612 duša. Takođe, navodi se da je u pomenutim oblastima raspoređeno 140 sveštenika zaduženih da podučavaju urođenike svetim tajnama, kao i da je potrebno da se na ostrva što pre pošalju novi (Retana 1895 : IV. 33–111).

Ipak, u odnosu na pomenuti izveštaj, Retanino izdanje Morgine istorije daje daleko potpuniji opis kolonizatorskih rezultata. Prema ovim podacima, avgustinci su na Visajskim ostrvima imali puno učilišta i izgrađenih manastira koji su bili veoma posećivani od strane urođenika, što je bio slučaj i na Luzonu, i u provinciji Ilokos, Pampanga, zatim u oblasti Manile i u nekim delovima Pangasinana. Istovremeno, dominikanci su svoja učenja proširili u provinciju Kagajan, dok su franjevci podigli učilišta i manastire u okolini Manile i celoj provinciji Kamarines i Laguna, a jezuiti su izgradili tri velika učilišta u blizini Manile, kao i mnoga druga na ostrvu Sebu, Lejte, Ibabao, Samar i Bohol (Morga 1609: 205).

Posle Legaspijeve smrti ostalo je ukupno 98 enkomijendi, od kojih guverner sebi nije dodelio nijednu. Nakon deset godina osnivanja Manile (1581), izabran je i prvi manilski biskup Domingo de Salasar, koji je u delu *Arancel de Filipinas* (1588) definisao pravila ponašanja sveštenih lica u eparhiji. Istovremeno brinući o interesima i pravima autohtonog stanovništva, Salasar je nastojao da pronađe najbolja birokratska i ekonomska rešenja za

---

¹⁸³ Legaspi i Urdaneta isticali su se po svom moralu i integritetu ličnosti i savršeno su se dopunjavali u svojim uverenjima i aktivnostima vezanim za uspostavljanje kolonije na Filipinima. Legaspi je sa svojim vojnicima ostao na Sebuu ukupno pet godina tokom kojih je branio vojnicima da čine zlodela i pljačkaju ostrvljane uprkos velikoj suši i gladi (Cuevas 1943; Muro 1975; Cabrero 1987).

očuvanje kolonijalnog sistema u kome je sukob između kolonizovanih i kolonizatora bio neizbežan (Cabrero 2009: 138–139).

Tokom nastupajućeg perioda, poznatog i kao perioda vladavine guvernera, tj. *etapa de los gobernadores*, uspostavljena je izvesna pravna i politička stabilnost kolonijalnog režima koja se protezala kroz XVIII vek. Ipak, istovremeno u ovom periodu sve više se oseća i ekonomsko-političko slabljenje Španije i kriza imperijalističke politike koja vuče korene još iz vremena Habzburgovaca (Celdrán Ruano 2009).¹⁸⁴ Naime, nastupajuća faza burbonskih institucionalnih reformi oslanjala se na ideju ekonomskog progresa novih vladara Burbona i evropskog duha ilustracije. Kada je započeo proces političke i administrativno-upravne unifikacije, Filip V je razvio efikasniji birokratski sistem zasnovan na modernizaciji ministarstava, ali je tek sa Karlosom III započela apsolutna reforma prekookeanskih teritorija.¹⁸⁵

Međutim, uticaj burbonskih političkih interesa doveo je do slabljenja sprege između crkve i države, zbog čega je napušten i ideal jevanđelizacije. Ipak, najvažnije promene u ovom periodu odrazile su se na pravni sektor i oblast javnih prihoda vezanih za uspostavljanje sistema opština ili *intendencias*). U ovom sistemu razvijena je veća povezanost između ostrva i centralne vlasti, postignuta je bolja kontrola činovnika, kao i efikasnost u naplati poreza koja se odvijala pod direktnom upravom Kraljevskog trezora *Real Hacienda* (Celdrán Ruano 2009).

Za razliku od kolonizatorskog modela Portugalaca, Holandana i Engleza u kome je dominirala slabo razvijena administrativna struktura, a okupacija i kolonizacija sprovodile su se posredstvom osnivanja fabrika ili trgovačkih kompanija na strateški važnim mestima, španska monarhija učinila je Filipine delom svojih teritorija pomoću osnivanja manjih naseobina koje su uz podršku vojnika sprovodili nadzornici ili šefovi *capataces*.

Na ovaj način, kolonijalni administrativni aparat oformljen od vojnika, činovnika i crkvenih lica uspevao je da opstane i pored limitiranih novčanih sredstava, jer su veći deo njihovih nadležnosti preuzeli enkomenderosi, misionari i lokalni predstavnici vlasti koji su omogućili očuvanje glavne rute

---

¹⁸⁴ Od vladavine Filipa III Španija je u rukama nesposobnih vladara i neefikasne administracije, postala oslabljena sila, što je svakako odredilo i njenu politiku prema dalekim kolonijama kao što su Filipini, čija je sudbina stoga bila izrazito obeležena ličnim pečatom njenih političara.

¹⁸⁵ Od 1574. godine prekookeanske teritorije pripale su upravi nezavisnog tela, tj. Generalnog sekretarijata Indija (*Secretaría del Despacho Universal de Indias*).

preko koje je ostvarivana trgovina i eksploatacija prirodnih bogatstava kolonije, ali bez upotrebe prekomerne sile. Takođe, uprkos limitiranom broju Španaca koji osim osnivanja enkomijendi nisu razvijali druge oblike eksploatacije, prisustvo misionara u velikom broju olakšalo je organizaciju života u koloniji, a dogovorena saradnja sa lokalnim liderima koji su se prilagodili sistemu španske uprave omogućila je razvoj ekonomije zasnovane na obradi parcela na enkomijendama, naplati poreza, prinudnom radu Filipinaca i samoodrživom privrednom sistemu na osnovu navodnjavanja pirinčanih polja. U cilju održanja rada filipinske uprave, po nalogu iz Nove Španije na Filipine je stizala finansijska pomoć kao dopuna prethodno pomenutim resursima. Zahvaljujući ovim mehanizmima, početkom kolonijalnog perioda na Filipinima pokriveni su administrativni troškovi, kao i troškovi odbrane i jevandelizacije (Elizalde 2009: 54).

1.1. Osnivanje prvih naseobina

Početni period potčinjavanja autohtonog stanovništva i uspostavljanja prvih naseobina na Filipinima vezan je za vladavinu vicekralja Martina Enrikesa u Novoj Španiji i vladavinu guvernera Legaspija (1565–1572), Gvida de Lavesarisa (1572–1575)¹⁸⁶ i Fransiska de Sandea (1575–1579) na arhipelagu.¹⁸⁷ Nakon obilaska Visajskih ostrva u centralnom delu arhipelaga, 8. maja 1565. godine, Legaspi je rešio da osnuje prvu hispansko-azijsku naseobinu na ostrvu Sebu.¹⁸⁸ Kako bi zaštitio naseobinu, Legasi je prvo sagradio utvrđenje *San Pedro* u obliku trougla. Pošto je za vreme izgradnje naseobine na ovom mestu nađena figurica Hrista, Legaspi je crkvu koju je podigao posvetio Isusu i nazvao je *Jesús* ili *Santo Niño*, a samu naseobinu, u čast Svetog Arhandela

---

¹⁸⁶ Manila je prvi put napadnuta 1574. god. od strane kineskog pirata Limahonga i njegove vojske. Ipak, Španci su uspeli da se odbrane 30. novembra, a kako je to bio praznik Svetog Andresa (*San Andrés*), ovaj svetac prihvaćen je kao zaštitnik filipinske prestonice.

¹⁸⁷ Po dolasku na vlast, Fransisko de Sande zatekao je Manilu razrušenu i spaljenu tokom okršaja sa Kinezima, što ga je podstaklo u želji da pokrene osvajački pohod na Kinu. Ipak, Savet Indija je odreaogvao racionalno, usmerivši politiku ka ekonomskoj saradnji sa Kinom (Díaz-Trechuelo 2001: 123).

¹⁸⁸ U pratnji tri broda poslatih kao podrška Legaspiju, kapetan Huan de la Isla doplovio je iz Nove Španije 9. marta 1570. god., donoseći depešu u kojoj je vicekralj Martin Enrikes de Almansa (Martín Enríquez de Almansa) potvrdio Legaspijevu titulu zapovednika, tj. guvernera novoosvojenih provincija, uz odobrenje da najistaknutije vojnike nagradi imanjima i enkomijendama (Díaz-Trechuelo 1965: 80). Zvanična dokumenta upućena iz Meksika (16. april 1570.) kalju Filipu II koja se čuvaju u Opštem arhivu Indija (AGI/G, leg. 323) potvrđuje pomenutu činjenicu.

Mihajla koji se slavio na taj dan, nazvao je *villa de San Miguel* (Díaz-Trechuelo 2001: 65).¹⁸⁹

Nakon što je Legaspi podigao naseobinu na Sebuu, uspostavio je kontakt sa meštanima ostrva Panaj gde je klima bila umerenija i gde je zajedno sa Salsedom i još nekoliko vojnika takođe podigao naseobinu.¹⁹⁰ Ubrzo posle toga, uz vojnu pratnju i pod vođstvom urođenika Maomate (Maomat), Legaspi je izdao naređenje Martinu de Gojtiju i Salsedu da krenu u pravcu Luzona kako bi oslobodili naseobine na Mindoru koje su bile pod muslimanskom vlašću. Stigavši do Manilskog zaliva 19. maja 1571. godine, na ušću reke Pasig Gojti je naišao na utvrđenje sultana Solimana (Soliman), a preko puta, na drugoj obali, na naseobinu drugog muhamedanskog vladara Radže Aće (Raja Acha) sa kojim je sklopio savez. Međutim, nasuprot miroljubivom Radži Aći, sultan Soliman je bio neprijateljski raspoložen prema pridošlicama i insistirao je da Španci plaćaju danak, zbog čega se Gojti vratio na Panaj da bi o zatekloj situaciji izvestio Legaspija (Cabrero 2009: 128–129).¹⁹¹

---

¹⁸⁹ Magelan je ovu figuricu Isusa poklonio poglavici Sebuu, a bila je čuvana u jednoj kući kao figurica *anitosa*, tj. filipinskih predaka. Nakon što je Huan de la Isla doneo iz Nove Španije ovlašćenje vicekralja kojim je Legaspi proglašen guvernerom, što mu je davalo i pravo da osniva gradove, Legaspi je prvi put proglasio naseobinu San Miguel gradom koji je u čast pronađene figurice nazvan *Ciudad del Santísimo Nombre de Jesús de Cebú* (Díaz-Trechuelo 2001: 69).

¹⁹⁰ Na Panaju je bilo više hrane i, za razliku od Sebuu, urođenici su bili srdačniji i prijateljski raspoloženi. Legaspi je izgradio selo na mestu gde se danas nalazi Ilo-Ilo, tj. prestonica Panaja i dobro osigurana luka (Ibid., 68).

¹⁹¹ Gojti je uspeo da pokori i susedna mesta Manile gotovo bez ikakve borbe. Izuzetak je bila naseobina poglavice Tonda koja je, tek nakon što je zarobljen vođa, takođe uspešno pokorena.

Slika 7. – *Prvobitno utvrđenje Manile, ulje na platnu – 1640-1650*

Izvor: Museo de Arte Jose Luis Bello, Puebla. Mexico

Pre osvajanje Manile, Legaspi se sa Panaja vratio na Sebu da bi u gradu naselio španske bračne parove koje je Huan de la Isla doveo iz Nove Španije, jer je početkom kolonizacije na Filipinima bilo veoma malo Španjolki i ženska populacije je neznatno počela da se uvećava tek nakon što se u Meksiku raširio glas o uspehu Legaspijeve ekspedicije.

U početku Manila je bila mala španska enklava napravljena od kuća od trske i bambusa, zaštićena bedemom i rekom Pasig. Po dolasku, Španci su u Manili zatekli 2.000–6.000 malajskih muslimana, koloniju od oko 40 kineskih trgovaca i dvadesetak Japanaca. Iako se o Filipinima prvobitno mislilo kao o podneblju pogodnom za dobijanje začina i eksploataciju ruda, ubrzo se ova nada izjalovila i pažnja kolonizatora preusmerena je ka razvijanju trgovine sa Kinezima.

Slika 8. – *Patuljasti vodeni bufalo*

Izvor: Album provincije Kagajan, 1875–1880,
Nacionalni antropološki muzej Madrida

Još na početku, Legaspi je ukazao na mogućnost organizovanja izvoza filipinskih proizvoda (pamučnih prekrivača, voska, netkanog tekstila, pletiva i užadi, kao i manje količine zlata) u Novu Španiju, iako je dobit ostvarena ovom trgovinom svakako bila nedovoljna da bi pokrila troškove kolonizacije. Stoga, Španci su se usmerili ka povećanju izvoza i unapređivanju proizvodnje. U tom cilju, umesto uzgajanja pirinča bez navodnjavanja, počela je da se primenjuje tehnika irigacije i oranje plugom koji je vukao patuljasti vodeni bufalo. Ovakva promena proizvodnog sistema iziskivala je angažovanje veće radne snage, zbog čega su Španci počeli intenzivnije da organizuju naseljavanje stanovništva u selima i uzgoj useva u dolinama.

Istovremeno, Filipini su razmatrani kao teritorija pogodna za jevanđelizaciju Azije i eventualnu invaziju na Kinu. Međutim, iako su takve ambicije ubrzo pokazale kao neosnovane, Španci su uvideli izuzetan strateški značaj položaja Filipina na azijskom kontinentu i u pogledu ruta ka Indijskom

okeanu, zbog čega nisu želeli da prepuste arhipelag drugim evropskim zemljama. Umesto toga, bez obzira na relativnu neprofitabilnost kolonije, španska kraljevina posvetila se tome da Filipine pretvori u „granicu sa Azijom”, odnosno svoju bazu na Istoku i bastion američkog kolonijalnog carstva u odbrani protiv neprijateljskih sila. Tako je zapravo započeta transpacifička etapa Filipina tokom koje su se oni izgradili *kao put srebra i most između Amerike i Azije* (Elizalde 2009: 50, 52–53).

I na Sebuu i u Manili, doseljenici, kao i pomoć za osvajačke ekspedicije, uglavnom su stizali iz Meksika. Međutim, uprkos početnom entuzijazmu, nepovoljni klimatski uslovi na koje evropsko stanovništvo nije naviklo usporili su znatno demografski rast zajednice. Primer koji ovo ilustruje jeste izveštaj iz 1583. godine prema kome je u ovo vreme u Manili boravilo svega ukupno 329 muškaraca različite dobi. Osim toga, 63 je bilo nastanjeno na Sebuu, 69 u Novom Kaseresu, 97 u Novoj Segoviji i 19 u Fernandini, što je ukupno bilo 577 muškaraca, plus još sedmoro u Pangasinanu i 64 u provinciji Kavite (Cavite) i okolini Manile (Díaz-Trechuelo 2001: 77–78).

Legaspi je naredio da urođeničko stanovništvo plaća porez na godišnjem nivou u vrednosti od osam reala ili jednog pezosa. Ovaj iznos meštani su mogli da isplate takođe u zlatu, pamuku, pirinču, živini ili drugim dobrima kojima su raspolagali, a kasnije su dobili i mogućnost da biraju da li će plaćati novcem ili začinima. Nakon izgradnje odbrambenog utvrđenja, zbog troškova na osnovu održavanja manilske katedrale, 1593. god. porez je povišen za dva reala. Osim poreza koji su plaćali, urođenici su morali da pružaju određene usluge poznate kao *los polos*. Iako je pružanje ovih usluga suštinski bilo isto što i prinudni rad, urođenici su za njihovo izvršavanje dobijali od kolonijalnih vlasti dnevnicu. Iako su neki Španci tretirali urođenike kao robove, špansko kraljevstvo je svakom podaniku garantovalo slobodu, zbog čega su jedino pobunjenici, odnosno zarobljenici tokom rata, najčešće Crnčići ili Mavari, zapravo imali status sličan zarobljeničkom.¹⁹²

Inače, brakovi između Španaca i urođenika bili su veoma mlobrojni i tokom XVII veka broj dece iz ovakvih mešovutih brakova bio je neznatan. Kako su urođenici uglavnom živeli u svojim selima na polju, jedini kolonizatori sa kojima su bili u kontaktu su bili sveštenici i gradonačelnici. U tom smislu, Španci su bili manjina koja se nalazila na vrhu društvene piramide i mahom su

---

¹⁹² Opširnije o poreskom kolonijalnom sistemu na Filipinima od XVI do XVIII veka videti članak “¿Qué nos queréis, castillas? El tributo indígena en las islas Filipinas entre los siglos XVI y XVIII” (Álvarez 2003).

boravili u Manili, radeći kao činovnici i vojna lica. Ipak, posebno mesto među njima imali su oni koji su bili angažovani na utovaru trgovačkih brodova i bili usko povezani sa gradskim odbornicima Manile. Ovi podanici španske krune bili su poznati kao *cargadores de la nao*, a njihova prepiska uvek je bila označena početnim natpisom *la Ciudad y Comercio de Manila* (Díaz-Trechuelo 2001: 83).

Usled manjka osoblja i nedostatka svetovnih lica koja bi im pomagala, predstavnici katoličkog klera bavili su se i obrazovanjem i sprovođenjem hristijanizacije urođenika van Manile. Uprkos tome što je važan deo filipinskog stanovništva činila vojska, ovu društvenu grupu teško je precizno odrediti, jer se sastojala od oficira i vojnih lica različitog ranga i prilično mutnih karijernih puteva. Zapravo, vojnici koji su dolazili na Filipine uglavnom su bili dezerteri, tj. osobe koje su pod prinudom dolazile iz Meksika (Mazín Gómez 2000).

Kako ne postoje pouzdani podaci, veoma je teško odrediti tačan broj pripadnika urođeničke populacije u ovo vreme. Jedini materijal koji može da doprinese stvaranju preciznije predstave o tadašnjoj demografskoj slici jesu zapravo poreski obračuni koje su Španci sačuvali. Prema tim podacima, najnaseljenije oblasti oduvek su bile na severu arhipelaga, tj. bliže prestonici i na teritoriji Ilokosa i Kagajana. Na Visajima su po broju stanovnika na prvom mestu bili Panaj, Cebu, zatim Negros, Mindoro i Bohol, a vremenom je u Manili ojačala i po broju stanovnika preovladala kineska zajednica (Díaz-Trechuelo 2001: 84).

Nakon što je tokom prethodnih godina na Sebuu i okolnim visajskim ostrvima sproveo mirno osvajanje i uspostavio kolonijalni sistem, Legaspi je prepustio upravu nad ovim teritorijama nekolicini najuglednijih vojnika.¹⁹³ Nakon toga, u pratnji preostale vojske, Legaspi se uputio ka Manili. Kako bi odbranili Manilu kao dragoceni trgovinski centar sa Azijom, muslimani ne samo da su imali dva utvrđenja već su i raspolagali i artiljerijom, zbog šega nije bilo lako isterati ih iz Manile. Ipak, kako je Huan de la Isla u međuvremenu doveo pomoć iz Meksika, Legaspi je uspeo da natera muslimane da se povuku,

---

¹⁹³ Nasuprot američkom modelu kolonizacije, Legaspi je primenio kolonijalni model u kome se umesto upotrebi sile i nasilja uglavnom pribegavalo sklapanju paktova i sporazuma sa urođenicima. Na taj način, primitivni mehanizam pomoću koga je Legaspi zapravo omogućio snabdevanje španske enklave pridobivši poverenje urođenika, temeljio se na kupovini namirnica i drugih dobara, ili tzv. *bandala*, na osnovu kojih se vremenom uobličio sistem raspodele novca. Zahvaljujući ovom sistemu, Legaspi je savladao otpor prvih barangaja na Sebuu i pridobio je podršku urođenika koji su prihvatili suverenitet Španije, a samim tim i plaćanje poreza u zamenu za zaštitu od neprijateljskih barangaja (Alonso 2000: 190–191).

nakon čega su potlačeni urođenici spalili grad, prihvativši Špance kao oslobodioce. Pošto je diplomatskim putem pridobio podršku sultana Solimana koji je 19. maja 1571. god. predao svoje utvrđenje, Legaspi je 24. juna iste godine osnovao Manilu, što mu je omogućilo dalji prodor ka unutrašnjosti Luzona (Díaz-Trechuelo 2001: 72).

Za vreme pomenutih osvajačkih pohoda vojnici su uvek išli u pratnji misionara. Tokom prve etape španske vladavine, misionarskim radom bavili su se isključivo članovi verskih redova, ali kasnije, sa prihvatanjem odluka usvojenih na Tridentskom saboru (1545–1563), osim redovničkog klera u parohijskom radu postepeno je počeo da učestvuje i svetovni kler. Međutim, kako su od trenutka dolaska na arhipelag sveštena lica u svakom pogledu imala veliki uticaj na urođenike, hristijanizacija Filipina predstavljala je za pripadnike redovničkog klera poseban slučaj.

Tokom celog kolonijalnog perioda uticaj misionara je rastao, zbog čega su sveštena lica uživala nesumnjiv ugled i razne privilegije dodeljene od strane španske prestonice. Ovakvo stanje bilo je posledica specifične situacije na Filipinima prouzrokovane činjenicom da su sveštenici činili jedino permanentno stanovništvo i nepokolebljivu podršku uspostavljanju španske kolonijalne vlasti. Osim toga, okupljajući Filipince koji su u vreme dolaska Legaspija živeli u raštrkanim, manjim zajednicama, sveštenici su bili ti koji su najviše doprineli kolonijalnoj organizaciji i urbanizaciji ostrva. Kako su se bavili i administrativnim poslovima i nastupali kao priznati predstavnici kolonijalne vlasti, od odobrenja sveštenstva zavisilo je sprovođenje i uspeh bilo kog projekta na Filipinima (García-Abásolo 1982: 78–79).

Pošto su urođenici zasnivali svoje društveno uređenje na vrednostima sličnim španskom kulturnom sistemu (monogamiji, poštovanju predaka i starijih, ispunjavanju obaveza i monoteističkom religijskom uverenju), Legaspijeva ekspedicija je relativno lako uspostavila kontakt i dogovor sa autohtonim stanovništvom. Ipak, mnogo veći problem vukao je korene iz prehispankog perioda i odnosio se na prisustvo stranih naroda koji su porobljavali starosedeoce i prodavali ih kao robove. Naime, Kinezi i Arapi koji su dolazili sa Bornea i iz Melake i naseljavali su se na priobalnim delovima ostrva, mešajući su se sa autohtonim stanovništvom. Tako je došlo do formiranja malajsko-muhamedanske hibridne etničke grupe koja je po dolasku Španaca na arhipelagu već razvila sopstveni sistem vladavine. U tom smislu, Legaspi koji je sa svojom vojskom zaustavio dalje porobljavanje urođenika može se smatrati i „oslobodiocem” (Cabrero 2009: 133, 135, 136).

Na osnovu Salsedovih političkih sposobnosti, španskom kraljevstvu pripojeno je oko 200 filipinskih naseobina, pri čemu je jedino u okolini Lagune upotrebljena sila. Početkom 1572. god. Salsedo je stigao do indonežanskih sela čije su teritorije uglavnom naseljavali neprijateljski nastrojeni Igoroti. Opkoljenu rekama i strmim planinskim liticama, oblast Kagajana bilo je teško pokoriti. Salsedova ekspedicija uspjela je da stigne do rta Bolinao (Bolinao) na Pangasinanu gde je sa kineske džunke oslobodila zarobljene urođenike, zadobijajući time njihovo poštovanje i poverenje. Međutim, da bi teritorije osvojene na Luzonu ostale pod španskom vlašću, bilo je neophodno uspostaviti trajnu naseobinu na Ilokosu, pa je na mestu koje su urođenici zvali *Bigan* Salsedo podigao grad Fernandinu, poznat kao *villa Fernandina*). Na taj način, Legaspijeva ekspedicija uspostavila je tri stalne baze na Filipinima – na Sebuu, Manili i Fernandini.¹⁹⁴

Osim Salseda, među Legaspijevim vojnicima posebno se isticao i Gvido de Lavesares koji je zamenio Legaspija nakon odlaska u Manilu i 1572. god. postao guverner Sebuu. Lavesares je potvrdio enkomijende koje je Legaspi dodelio i istaknute vojnike i sebe nagradio je novim. Osvajanje provincije Pampanga, Ilokosa i ostrva Negros nastavili su avgustinci, a Lavesares je 1575. god. predao vlast Fransisku de Sandeu (Francisco de Sande) koji je, uz prethodno pomenute ličnosti, postavio temelje „hispanске Azije” (Ibid., 130–131).

Svoju osvajačku ambiciju Sande je usmerio ka pokoravanju provincije Kamarines (Camarines) gde je, u znak poštovanja svoje otadžbine, osnovao naseobinu pod nazivom Novi Kaseres (Nueva Cáceres) koja je, prema rečima Morge, početkom XVII veka brojala oko 100 španskih suseda. Takođe, Sande je poveo ekspediciju na Borneo gde nije uspeo da uspostavi špansku vladavinu i poslao je Estebana Rodrigesa de Figeroa (Esteban Rodríguez de Figueroa) da pokori ostva Jolo i Mindanao (Sulu za Engleze) koja ipak nikada nisu pristala da prihvate španski suverenitet.

U periodu 1580–1584 došlo je do razvoja inflacije i skoro svi poljoprivredni proizvodi i druge namirnice su poskupele. U početku su se Španci zadovoljavali lokalnim proizvodima, ali uporedo sa razvojem trgovine sa Meksikom i porastom novčane mase u Manili počela je da se uvozi roba ne samo iz Meksika već i iz Španije (masline, maslinovo ulje, bademi, šunka, vino, sirće, kao i suvo grožđe, somot, saten, čarape, kape, *cordobanes* ili kozja koža,

---

¹⁹⁴ Osim toga, Salsedo je osvojio priobalna sela Lagune, došavši sa vojskom čak do jugoistoka Luzona i poluostrva Kamarines (Díaz-Trechuelo 2001: 79).

kastiljski papir, i sl. Do ove ekonomske krize došlo je ne samo zbog povećanog priliva Španaca koji su iz Meksika stizali na Filipine, nego i Kineza koji su dolazili u sve većem broju (Díaz-Trechuelo 2001: 124–126).¹⁹⁵

Da bi umanjili deficitarnu špansku populaciju na ostrvima, španski zvaničnici su potpisali sporazum sa Gonsalom Ronkiljom de Penjalosom (Gonzalo Ronquillo de Peñalosa) koji je obećao da će da dovede u Manilu 600 muškaraca (od kojih je bar 200 trebalo da doputuje sa porodicama). Među doseljenicima je trebalo da bude 12 misionara i različitih zanatlija, a posebno brodograditelja. U zamenu za titulu guvernera i generalnog kapetana, sa godišnjom platom od 4.000 pezosa i drugim fiskalnim olakšicama, Ronkiljo je pristao da o svom trošku preveze doseljenike do Paname odakle su brodovima stigli na Filipine 1. juna 1580. godine.

Po dolasku na Filipine, severoistočno od Luzona Ronkiljo je osnovao Novu Segoviju (Nueva Segovia), grad koji je krajem XVI veka naseljavalo preko 200 Španaca. U to vreme, na ostrvu Panaj osnovan je i grad Arevalo (Arévalo) u kome je boravilo 80 Španaca (Ibid., 126–127).

Iako je poput Sandea Ronkiljo poslao ekspediciju na Borneo, nije uspeo na ovom prostoru da nametne špansku vlast. Kako je Ronkiljo bio veoma koristoljubiv i nije birao sredstva da bi zgrnuo bogatstvo, zloupotrebe njegovog položaja i vlasti izazvale su veliko nezadovoljstvo u Manili i pritužbe kod španskog kralja. Ronkiljo je preminuo 28. februara 1583. godine. Dok je njegovo telo ležalo položeno u katedrali, nesrećnim slučajem izbio je požar koji je zahvatio ne samo zgradu već je i velikom brzinom uništio ostatak grada budući da je sve bilo izgrađeno od drveta i lako zapaljivih materijala. U ovakvom stanju zatekao je Manilu Ronkiljov naslednik, Santjago de Vera (Santiago de Vera), za vreme čije vladavine je došlo i do prve pobune nativnog stanovništva i razvoja svesti o ranjivosti trgovine galeona koja je postala primamljiva i drugim evropskim narodima koji su počeli da pljačkaju španske brodove, nanoseći ogromnu štetu manilskoj ekonomiji (Ibid., 128–130).¹⁹⁶ Ipak,

---

¹⁹⁵ Zbog transporta, svi artikli koji su stizali iz Španije koštali su mnogo više na Filipinima nego u Meksiku, ali su takođe poskupeli i kineski i lokalni proizvodi.

¹⁹⁶ Osim ove pobune koja je brzo ugušena i čiji su učesni najstrože kažnjeni, desio je još jedan nemili događaj vezan za pljačku španskog blaga. Naime, trgovački brod *Santa Ana* opljačkan je od strane Engleza Tomasa Kavendiša (Thomas Cavendish), podanika Izabele I (Isabela I). Ovaj piratski poduhvat je po pitanju otetog plena bio jedan od imponantnijih, ali svakako ne i jedini, jer su Kavendiš i drugi engleski morepolovci napadali i druge španske brodove na Pacifiku. Ipak, ogromni gubitak blaga sa broda *Santa Ana* označio je jasan početak kraja mirnog perioda *španskog jezera* (od Magelanovog otkrića do 1588. god.) i dolazeći period nadmetanja za prevlašću nad unosnom trgovinom galeona koja je postala meta i drugih stranih sila.

nakon početne organizacione faze i uspostavljanja kolonijalnog aparata, na Filipinima je nastupio period stabilizacije i postepenog progressa uslovljenog konsolidacijom političke i crkvene vlasti i industrijskim razvojem arhipelaga.

1.2. Konsolidacija društvenog uređenja - razvoj javne uprave i pravosudnog sistema

Posle Santjaga de Vere za guvernera je postavljen Gomes Peres Dasmariñas (Gómez Pérez Dasmariñas). Došavši sa 270 vojnika iz Meksika 1590. god., Dasmariñas je pokušao da proširi španski uticaj na Luzonu i u tom cilju je organizovao tri ekspedicije na provinciju Ituj (Ituy) i Kagajan. Ipak, njegova najveća ambicija bio je pohod na Terenate (Terrenate), ali je prilikom isplovljavanja iz luke Kavite 1593. godine stradao od strane kineskih pobunjenika. Nakon smrti Dasmariñasa, kralj je imenovao za guvernera Fransiska Telja de Gusmana (Francisco Tello de Guzmán), u čije vreme je Salasar proglasio Manilu sedištem biskupije. Takođe, neposredno pre dolaska Telja na vlast ponovo je uspostavljen Vrhovni sud u Manili 1596. god., a kao sudija ili *oidor* imenovan je Antonio de Morga.

Što se tiče političko-administrativne organizacije Filipina, Legaspi je osnovao gradsku opštinu (*el Cabildo Secular el Ayuntamiento de Manila*) i putem izabranih odbornika u skupštini gradske opštine naredio je da u vršenju poslova manilske opštine učestvuju gradonačelnici (*alcaldes ordinarios*),¹⁹⁷ 12 odbornika, glavni tužilac i jedan notar. U vreme dolaska na vlast Gvida de Lavesarisa, 1570. godine, stanovništvo Manile činilo je oko 50 porodica (Díaz-Trechuelo 1965: 77–80; Montero y Vidal 1887: I. 37–38; Ortiz Armengol 1958: 21–23). Tri godine nakon osnivanja, tj. 1595. godine, Manila je dobila status prestonice Filipina, tj. *cabeza de Filipinas*, i kao takvoj dodeljen joj je kraljevski grb (Díaz-Trechuelo 2001: 78).

---

¹⁹⁷ *Alcaldes ordinarios* su bili članovi Veća u Savetu Indija. Prva dva gradonačelnika određivana su na osnovu prvog izbora, a druga dva, drugim glasačkim krugom. Inače, sve do XIX veka, građanski život Manile zasnivao se upravo na uredbama poznatim kao *Las Ordenanzas del Cabildo Secular de Manila* koje je Legaspi uveo. Ove uredbe garantovale su slobodnu trgovinu svim trgovcima (hrišćanima, muslimanima i urođenicima), a opština Manila je jedino određivala fiksnu cenu namirnica kako bi se izbegla oskudica u hrani i osnovnim sredstvima za život. Na taj način, trgovina svim drugim proizvodima i robom zavisila je isključivo od zakona ponude i potražnje (Díaz-Trechuelo 2001: 78, 2001: 74–77).

Slika 9. – Kraljevski grb Manile iz 1596.

Izvor: Nacionalna biblioteka Filipina

Pošto su se veoma brzo Španci suočili sa problemom vezanim za naseljavanje novoosvojenih teritorija, kao rešenje, vicekralj Nove Španije, Martin Enrikes (Martín Enríquez de Almanza), ponudio je kralju Filipu II mogućnost slanja na Filipine meksičkih indijaca, veštih u određenim zanatima, a indoktriniranih hrišćanstvom i voljnih da se nastane na arhipelagu. Istovremeno, da bi izbegao neprijatnosti, vicekralj je naredio da se vrši pažljiva selekcija doseljenika i zabranio je da se mulati doseljavaju na Filipine, što je

odobreno od španskog dvora i primenjivano i tokom narednih godina, tj. do 1575. god.¹⁹⁸

Stoga, većinu doseljenika iz Nove Španije ili Meksika činili su vojnici koji su od meksičke vlasti dobijali novac za opremu, ali ne i platu za službovanje na Filipinima.¹⁹⁹ Umesto vojničke plate, ovim vojnicima pripadala je privilegija dobijanja prvih enkomijendi. Urgencijom vicekralja Martina Enrikesa prva pomoć upućena Legaspiju stigla je u martu 1570. godine,²⁰⁰ ali kasnije je vicekralj, kao i njegovi naslednici, s poteškoćom uspevao da privuče nove doseljenike, jer su stanovnici Meksika i Španije na osnovu izveštaja koji su stizali iz kolonije jasno mogli da zaključe da Filipini nisu obećana zemlja, tj. zemlja brzog bogaćenja i bezbrižnog življenja (García-Abásolo 1982: 58–62).

Osnivanjem gradske skupštine u Manili - *el Ayuntamiento de Manila*, došlo je do osnivanja drugih gradova pod zapovedništvom guvernera Legaspija kome je Filip II 14. avgusta 1569. godine dodelio titulu guvernera ili generalnog kapetana Ostrva Iopova - *el Adelantado de la isla de los Ladrones*,²⁰¹ poverivši mu tako političku, sudsku i vojnu odgovornost na provincijskom nivou kao kompenzaciju za ekonomske troškove nastale na osnovu ekspedicije.²⁰²

Prilikom osnivanja gradova i enkomijendi, Legaspi je uspostavio prvi poreski sistem u zemlji 1. januara 1571. godine, pretvorivši mesto San Migel na Sebuu u filipinsko-hispanski gradić nastanjen sa pedesetak bračnih parova. Već 24. juna iste godine Legaspi je osnovao opštinu Manilu sa upravom koju su

---

¹⁹⁸ Videti: Opšti arhiv Indija u Sevilji, odeljak Gobierno, Audiencia de México (AGI/G), Meksiko 30. maj 1572. i Meksiko 18. mart 1575, zak.19.

¹⁹⁹ U pismu koje je vicekralj Martin Enrikes poslao 31. oktobra 1576. Filipu II navodi se da su za naoružanje i put do Filipina vojnici obično dobijali 120 pezosa, ali da po dolasku na ostrva nisu imali nikakvu novčanu naknadu, te su za hranu i odeću morali sami da se snalaze. Videti: Ibid.

²⁰⁰ Ovom flotom, koju je predvodio Huan de la Isla, na Filipine je stiglo 2.000 vojnika, mornara i nekoliko porodica, kao i namirnice i roba neophodna za svakodnevni život. Pre toga, galeonom *San Jerónimo* 1566. god na Filipine je iz Akapulka transportovano 50 vojnika i 100 mornara, a naredne godine stigla su još dva broda i 300 ljudi.

²⁰¹ Izdavanje titule guvernera (*el título de Adelantado*) od strane španskog kraljevstva imalo je dugu tradiciju. U Indijama se još od Fernanda III (zvanog Sveti) pojedincima koji su potpisivali sa monarhom sporazum prema kome su se obavezali da će osvojiti i kolonizovati neku teritoriju na svoj račun, ali u ime kraljevstva, zauzvrat biti dodeljeno mesto guvernera i određene privilegije koje su pratile ovaj položaj (oslobađanje od poreza, fisklane olakšice, i sl.) (Celdrán Ruano 2009).

²⁰² Da bi finansirao petu ekspediciju na Filipine Legaspi je morao da rasproda svu svoju imovinu, jer mu je špansko kraljevstvo samo obezbedilo namirnice za preookeanski put.

činili dva gradonačelnika, dvanaest odbornika ili *regidores*, jedan notar zvani *escribano*, jedan policijski komesar poznat kao *alguacil mayor*, i, u skladu sa uredbama punovažnim u Meksiku, 19. novembra 1595. godine, Filip II proglasio je Manilu prestonicom.

Ovim činom Manila je zvanično dobila odobrenja i privilegije koje su imali i ostali gradovi španskog kraljevstva. Iako su ubrzo počeli da niču i drugi gradovi na Filipinima, poput Vile Fernandine, Novog Kaseresa, Nove Segovije, Pangasinana, Kavitea, Arevala i sl., Manila se izdvojila kao urbano i komercijalno središte koje je okupljalo i poslovne i duhovne ljude. Istovremeno, sa urbanizacijom koju su sprovodili Španci započet je proces hispanizacije lokalnog stanovništva koje počinje postepeno da se uključuje u novonastale društvene organizacije.

Po ugledu na američki model, na ostrvima se sprovodi reorganizacija društvenog prehispanskog uređenja i, u skladu sa odredbama španske krune, priznaju se prava filipinske klase *principalía* tako da u novim indijskim gradovima, poznatim kao *reducciones*, Španci zadržavaju staru administrativnu jedinicu *barangay* na čijem čelu ostaje stari vladar *datu*, ali imenovan kao poglavar barangaja, tj. *cabeza de barangay*,²⁰³ i ovlašćen da vrši naplatu u svom distriktu *cabecera*. Istovremeno, poglavari barangaja bivaju povlašćeni nizom privilegija, kao što su oslobađanje od plaćanja nameta i služenja vlasniku i njegovoj porodici i dobijanje novčane naknade za obavljanje dužnosti.²⁰⁴ Kao telo političkog rukovodstva koje kontroliše rad nekoliko barangaja, formira se do tada nepostojeći upravni organ oličen u liku guvernera Indija

---

²⁰³ Osim za prikupljanje poreza, poglavari su bili odgovorni i za organizaciju prinudnog rada, a do 1789. god. njihova pozicija bila je nasledna. Preostali deo višeg staleža *principalía* činile su tri specijalne sudije *jueces mayores* zadužene za rad policije, setvu i uzgoj stoke; nekoliko zvaničnika ili ministara pravde zaduženih za rad pravosudnih organa i lokalne samouprave; jedan viši poručnik *teniente mayor* sa najviše osam pomoćnika; i konačno, nekolicina šerifa, vojnika i lokalnih čuvara (Elizalde 2009: 56).

²⁰⁴ Pripadnici ovog staleža imali su takođe manja zaduženja u parohijskoj crkvi i imenovani su kao šefovi lokalnih kancelarija. U odnosu na predkolonijalno plemstvo, članovi koji su pripadali višem sloju bili su brojniji, uticajniji i podobni za formiranje i očuvanje oligarhijskog sistema lokalne kontrole.

*gobnadorcillo–capitán*²⁰⁵ koji će vremenom postati najviša civilna vlast sa administrativno-sudskim ovlašćenjima, a kome su pomagali različiti saradnici birani od strane članova *principalía* i istaknutih poglavara.

Takođe, u svakom selu osniva se parohijski dom prvobitno vođen isključivo španskim klerom, a kasnije, sa napretkom kolonizacije, i autohtonim sveštenstvom. Osim misionarskih aktivnosti i organizacije kulturnih događaja, parohijanci takođe učestvuju u izboru guvernera, a imaju i kontrolu nad autohtonim predstavnicima vlasti i stanovnicima.²⁰⁶

Po ugledu na poreski sistem u Americi, lokalnom stanovništvu, kao vazalima kraljevstva, od početka je nametnuto plaćanje poreza ili kraljevskog danka *tributo real*,²⁰⁷ a kasnije i obaveze služenja *los polos* i *las bandalas*.²⁰⁸ Zloupotreba prava enkomenderosa i ovlašćenja gradonačelnika, klera, pa čak i samih lokalnih predstavnika vlasti, bila je prateća pojava procesa kolonizacije u kojoj su izrabljivanje domaćih poljoprivrednika i fiskalni nameti bili osnovni mehanizmi koji su omogućavali opstanak španskih podanika na tako udaljenim teritorijama, a bez prevelikih troškova za kraljevstvo.

U etapi formiranja Vrhovnog suda Manile (*la creación de la Audiencia de Manila*) izbegnut je problem i potreba konstantnih putovanja stanovništva u Meksiko radi rešavanja sudskih sporova. Osnivanje ovog pravosudnog organa nije bio izraz samo želje monarha da se uspostavi apelacioni sud koji bi bio na

---

²⁰⁵ Gradske sudije ili glavne magistratke urođeničke opštine *gobnadorcillos* birali su odrasli muškarci barangaja. na osnovu užeg izbora predstavljenog od strane nativnih stanovnika, a Španci su potom birali najpogodnijeg kandidata, mada su uglavnom potvrđivali već napravljeni izbor. Dužnost koju je obavljao glavni magistrat podrazumevala je upravljanje unutrašnjim poslovima i obavljanje različitih administrativnih zadataka, poput sprovođenja zakona ili predsedavanja sudskim procesima manjeg značaja (Elizalde 2009: 55).

²⁰⁶ Iako često u konfliktu, parohijanci i članovi plemstva predstavljale sponu između španskih vlasti i lokalnog stanovništva i imale ključnu ulogu u konsolidaciji hispanске kolonizacije.

²⁰⁷ *Tributo real* ili porez je prvobitno iznosio osam reala, a njegovu vrednost u začinima, hrani, plemenitim metalima ili drugim dobrima i kroz pružnje usluga morala da plaćala svaka porodica. Kasnije je dozvoljeno je da se porez isplaćuje novcem, što je poreskim obveznicima olakšalo da prikupe novčana sredstva koja su žitelji mogli da steknu putem prodaje malog dela žetve i zahvaljujući plati koju su dobijali kao nadnicu za rad kod Španaca. Međutim, kako više nisu morali da proizvode više od onog što im je potrebno za preživljavanje, došlo je do neželjenog pada proizvodnje (Elizalde 2009: 59).

²⁰⁸ *Los polos* su bile usluge koje su jednom nedeljno starosedeoци pružali sveštenicima i gradonačelnicima. Ove usluge su uglavnom bile vezane za obavljanje svakodnevnih poslova, ali i ostalih javnih radova, a u vreme ratnih sukoba nametale su starosedeoциma i obavezu veslanja. Sa druge strane, obaveze koje je obuhvatala *bandala* podrazumevale su trgovinske aktivnosti kupoprodaje (Celdrán Ruano 2009).

dohvat ruke strankama u sporu, već i želje da se obezbedi poštovanje prava starosedelaca i spreči njihova zloupotreba od strane kolonizatora. U tom smislu, sud je imao i sudsku i konsultativnu ulogu. Zahvaljujući sudskoj funkciji bilo je moguće rešavanje građanskih i krivičnih sporova prve instance i žalbe na odluke nižih sudova, dok je konsultativna funkcija omogućavala donošenje zakonodavnih odluka.²⁰⁹ Vremenom, zakonodavni sistem u Manili se usavršio i, iako se sama struktura Vrhovnog suda manje ili više menjala, njegove funkcije u osnovi su ostale iste sve do burbonskih reformi i sredine XIX veka, kada sud konačno gubi važnu političku ulogu koju je u skladu sa Kraljevskim sporazumom imao.

Po ugledu na američki model, na Filipinima je takođe zajednica Španaca bila odvojena od zajednice nativnog stanovništva. Iako je na ostrvima jedva bilo španskih gradova i rezidencija, Manila kao prestonica je od svog osnivanja imala status grada i gradske skupštine (*cabildo secular* ili *ayuntamiento*). Kasnije je takođe Sebu dobio status grada sa gradskim odborom u čijem su radu učestvovali gradonačelnici prvog i drugog glasa (*alcaldes ordinarios*), odnosno gradske sudije sa pravnim i administrativnim funkcijama, zatim šest gradskih načelnika (*regidores*) i 50 španskih porodica. Ipak, sredinom XVIII veka gradski odbor Sebu je raspušten, jer su se zbog unosne trgovine galeona Španci mahom preselili u Manilu.

Između ostalog, gradska uprava Manile bila je odgovorna za snabdevanje grada, utvrđivanje cena i količine osnovnih životnih namirnica i proizvoda, ali nije mogla da predupredi periode oskudice i gladi. U okviru gradske skupštine najznačajniju poziciju imao je gradski načelnik ili *regidor*, tj. *corregidor*, a zajedno sa vojnim aparatom dužnost načelnika bila je vezana za zaštitu građana.²¹⁰

Pozicije gradskih funkcionera su u početku bile veoma cenjene, ali od 1589. godine počinju da se prodaju i gube prestiž, tako da se često dešavalo da prilikom javnog konkursa ova mesta ostanu upražnjena. Tako je sredinom XVII veka u Manili bilo svega tri gradska načelnika, a pomenute funkcije su

---

²⁰⁹ Određenim danima u nedelji Vrhovni sud se umesto sudskim bavio zakonodavnim pitanjima. Rezultat ovog rada bilo je usvajanje autentičnih zakonskih normi *los autos* ili *los acuerdos*, čime je Sud postajao zakonodavno i političko telo kojim je upravljao guverner.

²¹⁰ Prve gradske odbornike Legaspi je imenovao iz redova svojih svojih najistaknutijih ljudi. Svi oni takođe su se bavili trgovinom i bili su enkomenderosi. Kako su ovo bili prestižni položaji, uglavnom su ljudi koji su se nalazili na tim pozicijama bili finansijski dobro situirani i dovoljno imućni da odgovore na potrebe gradskog veća.

opet počele da se dodeljuju određenim pojedincima iz naklonosti, iako se svejedno dešavalo da ne budu prihvaćene. Na taj način, sprovođenje zakona vršilo je dvoje gradskih sudija ili *alcaldes ordinarios* koje je na godišnjem nivou birao gradski odbor.

Takođe, prestižnu funkciju obavljao je i glavni policijski komesar (*alguacil mayor*) koji je bio rukovodilac izvršnog sudskog odeljenja i sprovodio vlast u ime gradske uprave, i takođe bio odgovoran za održavanje javnog reda i mira.²¹¹ Osim njega, kraljevski zastavnik, ili *alférez real*, imao je funkciju šefa protokola. Zapravo, njegova funkcija bila je počasnog karaktera i odnosila se na sprovođenje svečanosti u ime španske monarhije za vreme praznika i zvaničnih ceremonija (Díaz-Trechuelo 2001: 110–114).²¹²

U skladu sa španskim zakonodavstvom, autohtono stanovništvo imalo je status nacionalne manjine i uživalo je zaštitu Kraljevstva i njegovih podanika. Sa administrativnog aspekta, urođenici su na Filipinima uživali status političke zajednice naroda (*la republica de los Indios*) sa sopstvenim zakonodavstvom i sudijama. Odvajanje „Indijaca” od Španaca i mestika dalo je indijskoj ili nativnoj zajednici etničko-teritorijalni kontekst i visoki stepen lokalne samouprave. Drugim rečima, iako su Španci donosili političke odluke, na lokalnom nivou urođenici su imali izvršnu vlast. Iako je bio prilagođen regionalnim potrebama, sistem lokalnog samoupravljanja koji su Španci usvojili na Filipinima suštinski je preuzet iz Meksika.

Barangaj koji je u proseku činilo oko tridesetak porodica sačuvan je kao najmanja jedinica lokalne uprave, a funkciju koju je vršio *datu* preuzeo je *cabeza de barangay* uz zaduženje da prikuplja porez od članova barangajske

---

²¹¹ Prvobitno su ovu funkciju vršili samo istaknuti pojedinci, ali kako nisu primali nikakvu novčanu nadoknadu, vremenom je popularnost ovog zaduženja opala.

²¹² Takve su bile svečanosti poput gradske proslave *San Andrés* tokom koje je kraljevski zastavnik išao na čelu povorke, noseći špansku zastavu, zatim razne ceremonije održavane povodom rođenja, venčanja i smrti članova kraljevske porodice, ili dolaska novog guvernera i drugih činovnika na vlast. U zavisnosti od prilike, ceremonije su ponekad trajale i nekoliko dana, a u njima su učestvovali i predstavnici gradskih i crkvenih vlasti i bile su praćene vatrometom i plesom, često iziskujući finansijsku podršku gradskih odbornika.

zajednice.²¹³ U odnosu na prehispanski period, postkolonijalni barangaj odlikovala je stabilnost i horizontalna mobilnost, jer je titula vođe bila nasledna i prenosila se sa oca na najstarijeg sina, a u slučaju da nije bilo potomaka postojao je sistem na osnovu koga se birao novi poglavar. Istovremeno, svaki Filipinac kao podanik kralja morao je da bude član barangaja i mogao je da se preseli iz jednog barangaja u drugi. Ipak, pokršteni urođenici nisu mogli da se sele iz barangaja u okviru iste zajednice niti u barangaje u kojima nije bilo verskog podučavanja.

Međutim, tokom vladavine Karlosa III (1759–1788) i uticaja prosvetljenog apsolutizma težilo se stvaranju racionalnijeg i efikasnijeg sistema kraljevske administracije. Kako su troškovi odbrane kraljevstva stalno rasli, jedan od osnovnih političkih ciljeva bilo je pronalaženje načina da se uveća kraljevski prihod, zbog čega je 1786. god. forma klasičnog barangaja modifikovana. Naime, ova promena ogledala se u tome što, iako je poglavarima i dalje osnovna funkcija bila naplata poreza, sistem nasleđivanja titule promenjen je tako što se najmanje na svake tri godine birao novi poglavar. Poglavarima su imenovali članovi barangaja i imao je iste privilegije kao i pre, a ako bi istu dužnost vršio tokom više od 10 godina, sticao bi doživotno pravo na privilegije (Phelan 1967: 121–123).

Osim barangaja, drugu najvažniju jedinicu lokalne uprave predstavljalo je urođeničko selo, ili *pueblo de Indios*, koje je zapravo preteča opštine. U XVII veku ova urođenička zajednica bila je glavna naseobina ili isto što i grad, tj. *cabecera* sa župnom crkvom. Seoskoj opštini bilo je pripojeno nekoliko seoskih krajeva, tj. *visitas* ili *barrios*, koja je, kao i razna druga mesta gde je živelo manje od deset porodica, obilazio sveštenik iz glavne naseobine (Ibid., 124).²¹⁴

Glavni magistrat urođeničke opštine zvao se *gobernadorcillo*, što je značilo da je u odnosu na guvernera reč o funkcioneru nižeg ranga. Početkom XVII veka svi odrasli muškarci imali su pravo da predlože tri kandidata za ovu

---

²¹³ Avgustinski crkveni velikodostojnici uputili su 1573. god. molbu Filipu II da zaštiti poglavare kao pripadnike više clase, a 1594. god. kralj je odbrio filipinskim vođama iste privilegije koje su imale indijanske poglavice *caciques* u Americi. Ove privilegije oslobađale su poglavare i njihove najstarije sinove godišnjeg danka i obaveze učestvovanja u prinudnom radu. Istovremeno, omogućavale su im učešće u počastima i prestiž korišćenja španske titule *don*, poput kastiljanskih plemića.

²¹⁴ Svako selo je bilo sačinjeno od više barangaja, a. u zavisnosti od broja stanovnika, glavno selo *cabecera* moglo je da ima više od jednog barangaja, ali je u seoskim krajevima poznatim kao *visitas-barrios* uglavnom postojao po jedan barangaj.

poziciju, a predstavnik Krune je birao jednog koji bi u toku godine obavljao dužnost vrhovnog sudije. Međutim, pošto su se pojedinci ozbiljno politički angažovali, priređujući čak neku vrstu mitinga ili javne proslave kojoj su prisustvovali i predstavnici klera, ovakav sistem izazivao je mnogo trvenja u zajednici, zbog čega su sredinom XVII veka Španci ovaj način glasanja zamenili onim u kome je odluku donosio mali broj plemićkih porodica.

U tom smislu, pre nego što bi glavni magistrat bio razrešen dužnosti, u njegovom ličnom prisustvu, prisustvu parohijskog sveštenika i 12 starijih poglavara imenovana su tri kandidata, a na godišnjim izborima (između januara i februara) guverner Manile birao je po jednog kandidata za svaku zajednicu u okolini Manile. Na taj način, iako su Španci imali konačnu reč po pitanju dodeljivanja funkcije, filipinsko plemstvo i dalje je značajno učestvovalo u političkom odlučivanju.

Provincijski načelnici, tj. *alcaldes mayores* ili *corregidores*, imali su izvršnu sudsku, administrativnu, vojnu i zakonodavnu vlast nad različitim teritorijalnim jedinicama, tj. pokrajinama različite veličine i značaja (*alcaldías mayores*). Osim u izričitim slučajevima, regionalni ili provincijski upravnici nisu smeli da utiču na izbor kandidata za funkciju vrhovnog sudije. Iako je ponekad dolazilo do zloupotrebe položaja, nepoštovanje zakona nije bilo učestala pojava, a u cilju sprečavanja loše uprave i korupcije, glavni magistrat ili *gobernadorcillo* morao je da prođe proces sudske i javne revizije tokom koga je njegov rad temeljno ispitivan.²¹⁵

Sam arhipelag je imao 12 pokrajina ili *alcaldías mayores*, od kojih su one veće bile podeljene na provincije ili *corregimientos*.²¹⁶ Pokrajinski ili provincijski upravnici, tj. *alcaldes mayores* ili *corregidores*, direktno su bili odgovorni vlastima u Manili, tj. guverneru i Vrhovnom sudu. Međutim, pošto je plata ovih funkcionera bila veoma mala, često su na štetu urođenika zloupotrebljavali svoj položaj i uprkos obaveznom sistemu interne kontrole zvanom *residencia*, rukovodili su se sopstvenim interesima. Budući da su

---

²¹⁵ U malim filipinskim zajednicama revizorski proces je svakako sproveden lošije nego u velikim administrativnim jedinicama, preplavaljenim profesionalnim španskim birokratama, zbog čega su sitne nepavilnosti u radu i prekršaji lokalnih magistrata uglavnom prolazili nekažnjeno, naročito ukoliko su bili podržani od strane pokrajinskog upravitelja ili načelnika.

²¹⁶ U početku je bilo osam provincija, ali je vremenom teritorijalno-administrativno uređenje Filipina postajalo sve složenije, pa su nekadašnje administrativno-upravne jedinice *alcaldías* i *corregimientos* preuređene, baš kao što su i *cabeceras* i *visitas* razvile strukturu modernih naselja, odnosno gradova.

zauzimali središnju poziciju u administrativnom lancu, načelnici i njihovi zamjenici bili su neka vrsta posrednika između centralne vlasti u Manili i glavnih magistrata u urođeničkim selima, i okrenuti sprovođenju političkih direktiva izdatih u Madridu i Manili na lokalnom nivou, a ne formulaciji propisa (Phelan 1967: 125–126).

Dobrim delom filipinsko plemstvo činili su vladari po naslednoj liniji i niz zvaničnika koji su takođe uživali u zakonskim privilegijama visokog društva. Osim glavnog magistrata postojali su brojni visoki funkcioneri koji su bili deo birokratsko-despotskog tela, poput njegovog zamenika, policajca, inspektora zaduženog za palme, pirinčana polja, notara, kao i pojedinaca u službi španskog klera, poput đakona (*fiscales*), ili članova crkvenog hora. Političke funkcije su se često preklapale, pa se dešavalo da poglavari istovremeno budu i glavni magistrati, a crkvenjaci su obično bili bivši glavni magistrati. Drugim rečima, vlast se bazirala na principu rotacije i nakon procesa unutrašnje kontrole, glavni magistrati su mogli da budu reizabrani (Ibid., 128–129).

Organi lokalne samouprave kojima su upravljali pripadnici lokalnog plemstva, nisu imali status skupštinskog doma ili opštinskih veća *cabildos*, *ayuntamientos* ili *concejos*, već seoskih sudova *tribunales de los pueblos* koji su takođe jednom godišnje učestvovali u izboru glavnog magistrata. Ovakva struktura lokalne samouprave održala se sve do kraja XIX veka, odnosno perioda institucionalnih reformi (Díaz-Trechuelo 2001: 114).

Kada je reč o finansijama, uz Legaspija su bili računovođa, blagajnik i finansijski nadzornik koji su bili zaduženi da štite interese španske krune na Filipinima.²¹⁷ Nakon osnivanja Manile, otvorene su lokalne kancelarije ili ogranci (*cajas reales*) Kraljevskog trezora ili blagajne Manile kao centralizovane institucije za finansije.²¹⁸ Kraljevski zvaničnici koji su upravljali blagajnama Manile dobili su zaduženja od guvernera don Fransiska de Sandea koja su se prvenstveno odnosila na regulisanje pitanja vezanih za prikupljanje prihoda Kraljevske blagajne, njene troškove, kraljevska skladišta itd.

---

²¹⁷ U to vreme nije bila jasno definisana razlika između privatnog vlasništva kralja i kraljevstva.

²¹⁸ Činovnici Kraljevske blagajne morali su da vrše prijem svih prihoda i plaćaju sve troškove, vodeći evidenciju po principu dvojnog knjigovodstva. U opštem arhivu Indija u Sevilji (AGI), u odelu za računovodstvo, dokumenta 1195 do 1280 B čuvaju se sve manilske fakture 1565–1760, a u odelu *Gobierno, Audiencia de Filipinas*, dokumenta 858 do 871 do 1831. godine.

Nekoliko godina kasnije, tj. 1605. god., usvojene su nove uredbe kojima su jasno definisane funkcije blagajnika, računovođe i finansijskog nadzornika, kao i knjige koje je svaki od zvaničnika morao da vodi i način izrade godišnjeg finansijskog izveštaja. Takođe, činovnicima je naloženo da vrše kontrolu trgovine i naplatu carinskog poreza zvanog *almojarifazgo*, koji se odnosio na robu koja je ulazila i izlazila iz luke u Manili, kao i na dažbine koje su se naplaćivale na sve pošiljke, manjeg ili većeg obima (Díaz-Trechuelo 2001: 107–108).²¹⁹

Istovremeno, da bi jedinice lokalne uprave (*pueblos de Indios*) mogle da funkcionišu, svaka urođenička zajednica morala je da ima sopstveni trezor ili blagajnu (*caja de comunidad*), a Kraljevina joj je u tu svrhu dodeljivala određenu površinu zemlje. U vreme isplate danka, svaki Filipinac je ostavljao u trezoru pola bušela²²⁰ pirinča da bi se obezbedile zalihe, ili poljoprivredni višak u slučaju godina lošeg prinosa i gladi stvorili uslovi za davanje pozajmica u vreme setve, isplatile nominalne zarade lokalnih funkcionera i izdvojila sredstva za finansiranje javnog obrazovanja. Kraljevski činovnici zaduženi za finansije formirali su autonomni ogranak kolonijalne birokratije koja je nadgledala rad trezora, dok je pravna zaštita prikupljenih sredstava potpadala pod nadležnost Vrhovnog suda (Phelan 1967: 127).

Međutim, ispostavilo se da ovaj sistem komunalnih blagajni nije bio naročito uspešan, jer blagajnici iz Manile nisu mogli potpuno da kontrolišu raspodelu komunalnih sredstava, te u svim trezorima kolonizovanih ostrva nisu prikupljena značajnija sredstva jer su provincijski načelnici neprekidno uzimali novac iz lokalnih blagajni, ne vraćajući ga. Istovremeno, blagajnici su trpeli pritisak klera i glavnih magistrata koji su nemilice trošili novac na proslave religijskih praznika, tako da su trezori zapravo služili da bi se isplatile nominalne zarade lokalnih funkcionera i obezbedio mito za nativne i španske činovnike, a ne za prikupljanje sredstava za krizne situacije i razvoj obrazovanja (Ibid., 128).

Ipak, činjenica je da je kolonijalni režim doneo Filipincima razvijen sudskim sistem putem koga su oštećeni pojedinci mogli da traže zadovoljenje

---

²¹⁹ Za robu kojom se trgovalo plaćala se petina plemenitih metala ili *el quinto*, danak naplaćen od urođenika (*el tributo indígena*), porez na promet (*alcabala*), deseti deo (*el diezmo*) i carina (*el almojarifazgo*). Ipak, na Filipinima samo je carinski porez mogao da se smatra dažbinom na pošiljke većeg obima, jer na ostrvima nije bilo srebra, a proizvodnja zlata je bila zanemarljiva.

²²⁰ Bušel (*bushel*) je engleska mera za žito, tj. merica = 36,349 l.

pravde. U slučajevima koji nisu bili u koliziji sa osnovnim principima špansko-hrišćanskog morala, administrativni aparat oslanjao se na običajno pravo Filipina. U građanskim parnicama Filipinca običajno pravo primenjivalo se u sporovima vezanim za prehispanki status potčinjenih građana, pitanja nasledstva i miraza,²²¹ dok se u svim krivičnim i građanskim postupcima izuzetim od običajnog prava primenjivalo klasično rimsko pravo. Sporovi nastali kao posledica osvajanja rešavani su na osnovu svedočenja, a prelazak sa paganskih praksi na španske zakonodavne procedure tekao je relativno glatko.

Prema kraljevskim uredbama naloženo je da lokalne parnice traju u što kraćem vremenskom roku, uz iziskivanje minimalnih troškova. Glavni magistrati lokalne uprave vodili su građanske sporove uz simboličnu naplatu, dok su se žalbama bavili načelnici i njihovi zamenici. U slučaju građanskih postupaka nastalih na osnovu veće novčane sume, kriminalnih prekršaja i sporova u kojima je stranka bio Kraljevski trezor, načelnici su delovali kao sudije prvostepenog suda, dok je razmatranje žalbi potpadalo pod nadležnost Vrhovnog suda (Phelan 1967: 129).

Iako je Kraljevski vrhovni savet Indija imao funkciju najvišeg žalbenog suda za španske kolonije, parnice Filipinaca retko su bile predmet zasedanja Žalbenog veća, jer je španska uprava nastojala da obeshrabri Filipince da se upuste u dugotrajne sudske procese. Naime, smatrajući da su urođenici skloni tome da bespotrebno troše svoja skromna sredstva i vreme i upuštaju se u sudske procese više radi samog procesa parničenja, Španci su se trudili da ograniče jurisdikciju Vrhovnog suda koji je kao apelacioni sud imao pravo da prema sopstvenom nahođenju odbije razmatranje nekog predmeta (Cunningham 1919: 99–104).

Uprkos tome što su ograničavali broj i vremensko trajanje parnica, Španci su omogućili Filipincima da traže svoja prava pred Vrhovnim sudom posredstvom pravobranioca (*fiscal de la Audiencia*) koji je zastupao lokalne stanovnike bez nadoknade. Međutim, iz straha da će primena rimskog zakonodavstva u svakodnevnom životu osigurati nadmoć civilne vlasti i tako oslabiti uticaj sveštenstva nad Filipincima, pripadnici klera dovodili su u pitanje primenu španskih sudskih procedura u lokalnim sporovima. Zapravo, Španci su zaista sumnjali u istinitost iskaza Filipinaca, osuđujući urođenike kao

---

²²¹ Pod običajnim pravom celog arhipelaga 1599. god. Vrhovni sud je odredio običaje Tagaloga kodifikovane od strane Huana de Plasenije.

prevrtljive i sklone laganju. U skladu sa ovom predrasudom, sklonost ka krivokletstvu videna je kao inherentno svojstvo Filipinaca, zbog čega su pojedini sveštenici oštro osuđivali praksu donošenja presuda od strane Vrhovnog suda bez prethodnog preispitivanja kredibiliteta svedoka. Po mišljenu sveštenika, Filipinci su često zloupotrebljavali španski pravosudni sistem da bi se osvetili svojim neprijateljima protiv kojih su lažno svedočili, tako da je lokalni „paternalistički sistem” nanosio manje štete u sprovođenju pravde, jer je svedočenje učesnika u sporu moglo da bude potvrđeno od strane drugih lokalnih stanovnika (Phelan 1967: 130–131).²²²

1.3. Razvoj Manile kao prestonice i multikulturalnog trgovinskog centra

Nakon više od pet godina uspostavljanja španske vlasti na ostrvu Sebu i u okolnim oblastima, Legaspi je krenuo ka severu, tj. Luzonu kao strateški pogodnom mestu u blizini reke Pasig. Naime, pre samog polaska, španska ekspedicija uputila je Legaspija u politički i ekonomski potencijal teritorije na levoj obali reke Pasig i Manilskog zaliva.

Po dolasku, na obalama reke Pasig Španci su zatekli dva manja muslimanska utvrđenja, Manilu (Maynila) i Tondo, ali su Muslimani sklopili pakt sa Špancima, pa je Legaspi 19. maja 1571. zauzeo teritoriju u blizini rečnog ušća. Kako je Legaspi želeo da se Španci uključe u trgovinu začinima u kojoj su tada Portugalci prednjačili, a Manilski zaliv je bio tako pozicioniran da je grad mogao da se zaštititi i odbrani od neprijatelja s mora i istovremeno je predstavljao dobru bazu za razvoj trgovine sa susednom Kinom, Japanom i Sijamom, podizanje Manile kao prestonice arhipelaga predstavljalo je logičan potez u skladu sa imperijalističkom politikom španskog kraljevstva.

Istovremeno, kako je na Panajima preovladavalo neprijateljsko okruženje i nedostatak resursa za preživljavanje, Legaspi se usmerio ka Manili gde je, 24. juna 1571. god., organizovao izgradnju zgrade vlade i manastira katoličkom redu avgustinaca, kao i 150 manjih stambenih objekata za španske porodice. Na taj način započeta je izgradnja manilske tvrđave (*fortificación de*

---

²²² Činjenica je da su Filipinci u određenim slučajevima zloupotrebljavali španski pravosudni sistem i koristili ga kao oružje u ličnim sukobima.

Manila)²²³ u okviru koje su prvobitno građevine pravljene mahom od drveta, a kasnije od drveta i opeke.

Prvo kameno utvrđenje nazvano *Nuestra Señora de Guía* sazidano je za vreme vladavine Santjaga de Vere²²⁴. Utvrđenje se sastojalo od kule i dva krila, a za njegovu odbranu bilo je potrebno 30–40 ljudi. U drugom krilu nalazile su se odaje za vojnike i skladište za municiju, ali pošto su u izgradnji učestvovali neiskusni urođenici ono nije dobro konstruisano, pa su radovi nastavljeni pod nadzorom guvernera Dasmarinjasa (1590–1593) koji je, primetivši nedostatak važnih ojačanja, naredio da se izgradi zaštitni bedem oko grada, završavajući fortifikaciju celog grada oko 1592. godine. Uprkos velikim požarima koji su zahvatili grad (1577, 1579 i 1583) i intenzivnim napadima pirata udruženih sa neprijateljskim ponašanjem lokalnog stanovništva, osnovni plan grada ostao je nepromenjen, odnosno prilagođen topografiji ostrva. U tom smislu, utvrđenje *Intramros* konstruisano je na obliku petougaoone osnove.

Poput drugih španskih gradova u Americi, izgradnja Manile bila je prilagođena španskom renesansnom stilu tipičnom za Indije, a taj stil je podrazumevao izgradnju geometrijski pravougaonih uličnih mreža sličnih uređenju logora rimskih legionara (Díaz-Trechuelo 2001: 78, 186). Drugim rečima, u unutrašnjosti samog *Intramurosa* ili „kolonijalnog srca Manile” koje se isticalo impresivnim bedemima, osmatračnicama, nasipima i drugim odbrambenim sistemima, izgrađivani su blokovi i zgrade pravougaonog ili kvadratnog oblika sa centralnim trgom oko koga su bila smeštena neka od najvažnijih javnih zdanja.²²⁵

Pod vlašću Dasmarinjasa sazidana je i tvrđava Santjago (Santiago), kao i prva crkva San Agustin, a tokom narednih decenija na prostoru prvobitnih, srušenih zidina tokom XVI i XVII veka izgrađene su i ostale najznačajnije institucije kolonijalne prestonice i stambeni objekti. Na taj način, zaštitni bedemi i utvrđenje Manile usavršavani su u skladu sa vladajućim vojnim

---

²²³ Postojale su četiri glavne ulice koje su povezivale gradske blokove i vodile do glavnog trga. Na ostacima bedema koje su podigli muslimani Legaspi je sagradio drveno utvrđenje. Opširnije o manilskoj citadeli i arhitekturi videti: *Arquitectura Española en Filipinas (1565-1800)* (Díaz-Trechuelo 1959).

²²⁴ Uz pomoć guvernera Santjaga de Vere (1584–1589) i podršku biskupa Dominga Salasara, Sedanjo je konstruisao prvo kameno utvrđenje koje je u čast Bogorodice nazvano *Nuestra Señora de Guía* i naredio podizanje drugih kamenih zdanja.

²²⁵ Ipak, zbog specifične topografije, manilski trg nije mogao da bude podignut u središnjem delu grada (Gomà 2012: 6).

teorijama, dok je osnovni oblik *Intramurosa* ostajao isti,²²⁶ tako da je grad sačuvao oblik nepravilnog trapezoida čiji je prednji deo pod pravim uglom izlazio na more, dok je zadnji pratio obale reke Pasig, a druge dve strane bile su oivičene kopnom (Díaz-Trechuelo 2001: 115–116).

Slika 10. – *Ulaz u tvrđavu Santiago u Manili*

Izvor: Juan de Ciscara. 1714. AGI

Zahvaljujući sigurnosnim bedemima centralnog utvrđenja *Intramuros* na kojima su Španci podigli Manilu, utvrđeno je i osigurano sedište širenja španskog uticaja na Filipinima. Obuhvatajući površinu od 0,62 km², *Intramuros* je stvorio osnovu za formiranje moderne Manile koja je, oslanjajući se na principe španskog kolonijalnog urbanizma, od praznog utvrđenja opasanog drvenim bedemima vremenom prerasla u grad koji je tokom više od tri veka funkcionisao kao vojni, politički, trgovinski i obrazovni centar španske kolonije.²²⁷

Naime, još tokom početne faze razvoja, tj. od kraja XVI veka, Manila je počela da se širi i, u oblasti van gradskih zidina koja se može nazvati *Extramuros* i koja je iz bezbednosnih razloga takođe bila pod nadzorom

²²⁶ Posle podizanja tvrđave Santiago konstruisne su i druge tvrđave i bastioni, bedemi su još podignuti, a rovovi prošireni.

²²⁷ Primenjujući urbanistički model upotrebljen u Americi, Španci su projektovali Manilu po ugledu na druge kolonijalne gradove kao što su Lima, Bogota i Buenos Ajres. Izgled šahovske table, ili mreže paralelnih ulica koje se ukrštaju pod pravim uglom, stvarao je utisak urednosti i pravougaonih blokova, uprkos gradskoj periferiji nepravilnog oblika (Gomà 2012: 5).

kolonijalnih vlasti, postepeno se razvijao multietnički grad doseljenika i građana Manile. Kako je veličina prvobitnog utvrđenja ubrzo postala premala za broj stanovnika koji su se doseljavali u Manilu, grad se proširio na obe obale reke Pasig, a specifičan razvoj Manile omogućio je i razvoj urbanističkog života do tada nepoznatog na Filipinima. Već oko 1620. god. Manila je predstavljala multietnički grad sa oko 40.000 stanovnika i bila jedna od glavnih azijskih luka u transpacifičkoj trgovini.

Oblast koja se razvila izvan gradskih zidina, poznata kao *Extramuros*, širila se u polukružnom luku oko osnovnog utvrđenja *Intramurosa*, a njena izgradnja bila je uglavnom delo crkvenih lica. U cilju sprovođenja hristijanizacije lokalnog stanovništva, nadomak grada pripadnici različitih crkvenih redova podizali su u blizini sela i polja crkve, manastire i kapele, što je rezultiralo negodovanjem vlasti, jer je ovakav sistem umanjivao bezbednost *Intramurosa*, posebno početkom XVII veka kada su Holanđani pokušavali da osvoje Manilu (Gomà 2012: 8).

Uprkos svemu, istovremeno sa širenjem *Intramurosa*, desetak kilometara od zidina, nastavio je da se širi prigradski pojas i sa druge strane reke Pasig (Reed 1978: 59–60). Tako je tokom XVII veka oblast *Ekstramurosa* proširena, a izgradnja predgrađa pratila je granice postojećih bedema i jaraka *Intramurosa*. Kao najbrojnijim zajednicama, u prvom navratu na periferiji *Intramurosa* odobren je boravak kineskoj, a zatim i japanskoj zajednici.²²⁸ Međutim, pomenute zajednice vremenom su postale pretnja španskim vlastima, pa su za njih posebno izgrađene gradske četvrti van granica *Intramurosa*. Sa druge strane, druge prigradske četvrti, tj. *arrabales*, u koje se naseljavalo autohtono stanovništvo, drugi strani doseljenici ili španski misionari, razvijale su se spontano, tj. bez uplitanja španskih vlasti, a poput samog grada, i predgrađa su sledila pravila američkog urbanističkog modela po kome su se u centru podizali trgovi, crkve, manastiri i pijace.

Budući da su se osećali ugroženim zbog velikog priliva japanskih i kineskih doseljenika, a samim tim i mogućnosti pobune, Španci su usvojili razne restriktivne mere kojima su ograničili prisustvo Azijata u *Intramurosu*. Naime, osim pojedinaca čije usluge su im bile neophodne, poput posluge,

---

²²⁸ Kako se Manila razvijala kao glavni trgovinski centar, rastao je i broj doseljenika koji su se privremeno ili trajno naseljavali u njenoj blizini. Prema zvaničnim podacima, početkom XVII u Manili je boravilo 20.000 kineskih doseljenika, dok je Japanaca bilo svega nekoliko hiljada (Reed 1978: 52).

zanatlija, činovnika i sl., svi ostali morali su da napuste *Intramuros*, dok su oni koji su radili u gradu imali obavezu da krenu kući u sumrak, jer se gradska kapija zatvarala. Osim toga, pod strogu kontrolu kolonijalnih vlasti stavljene su sve ekonomske aktivnosti Azijata, a centar grada ostao je rezervisan isključivo za kolonijalnu elitu (Gomà 2012: 11).

Iako u početku japanska zajednica nije bila velika, od 1580., tačnije 1585. godine, kada je započet progon hrišćana u Japanu, broj japanskih doseljenika na Filipine konstantno je rastao. Međutim, istovremeni napadi japanskih pirata koji su u ovo vreme opsedali Manilu probudio je nepoverenje kod Španaca i, po naredbi guvernera Dasmarinjasa, japanska zajednica stavljena je pod kontrolu franjevac a i 1592. smeštena van granica *Intramurosa*, tj. u posebnu četvrt zvanu *Dilao*. Sredinom XVI veka u ovoj četvrti boravilo je oko 1000 Japanaca, ali je sa zatvaranjem japanskih granica sredinom XVII veka broj japanskih doseljenika ipak prestao da se povećava (Borao 2005: 28–31).

Nasuprot tome, od samog osnivanja Manile kineski trgovci konstantno su pristizali, te je zbog velike brojnosti doseljenika kineska zajednica posebno zabrinjavala španske kolonijalne vlasti. Međutim, Kinezi su istovremeno bili i jeftina radna snaga i izvrsne zanatlije, zbog čega su postali i neizostavni deo manilskog građanstva. Stoga je, u periodu 1580–1581 Gonsalo Ronkiljo (Gonzalo Ronquillo de Peñalosa) naredio da i kineska zajednica dobije svoju četvrt poznatu kao *Parián* koja je bila pod stalnim nadzorom vlasti. Zbog velikog broja kineskih doseljenika, jedna kineska četvrt nije bila dovoljna, te su nakon prve, koja se nalazila u unutrašnjosti grada, naredne kineske četvrti građene van gradskog centra.²²⁹ Posle požara koji je zahvatio kineski deo grada, 1595. god. kao odgovarajuće područje za naseljavanje kineske zajednice određeno je predgrađe u blizini bastiona San Gabrijel (*San Gabriel*), jer su Španci smatrali da bi tako, u slučaju pobune, mogli lako da reaguju i uguše nemire. Osim što je bio u dometu artiljerije, novi *Parián* je bio blizu dominikanske crkve Santo Domingo, čime je olakšano i pokatoličavanje Kineza (Díaz-Trechuelo 1959: 14–15, 24).

Osim u Parijanu, Kinezima je dozvoljeno da sa druge strane reke Pasig osnuju i naseobine *Binondo*, *Bay-Bay* i *Tondo*, gde su uglavnom živeli kineski

---

²²⁹ Kako se prva kineska četvrt nalazila u okviru *Intramurosa*, Kinezi su lako preuzeli kontrolu nad gradskom trgovinom, nametnuvši se u očima vlasti kao neizostavni činioći gradskog života. Zabrane kretanja koje su usledile učinile su da *Parián* postane ekonomski centar (Gomà 2012: 12).

mestici i pokršteni Kinezi koji su, za razliku od Kineza iz Parijana koji nisu prihvatili hrišćanstvo, uživali i određene privilegije. Ipak, Španci su zadržali podozrivost prema kineskom stanovništvu i u XVII veku donet je dekret po kome Kinezi nisu mogli da poseduju kuće ili borave u naseobinama van Binonda i Pariana niti da grade bilo šta u blizini ovih naselja.²³⁰ Takođe, kineskom stanovništvu bilo je zabranjeno udaljavanje više od 10 km od Intramurosa, a ako bi se neki Kinez zatekao unutar grada nakon zatvaranja kapije, mogao je da bude osuđen na smrtnu kaznu. Ipak, sredinom XVII veka kineska populacija u Manili je počela da opada i njen uticaj je postepeno oslabio, kao i razlozi za brigu (Reed 1978: 58–59).

Imajući u vidu sve prethodno navedeno, lako je sagledati multikulturalni karakter Manile u kojoj je već sama urođenička populacija bila multietničkog karaktera, a kasnije je obeležena i kulturološkim uticajem Kine, Japana, kao i stranih suseda. Manila, kao centar kastiljanske kolonije, nalazila se zapravo u središtu regije globalne trgovinske mreže formirane krajem XVI i početkom XVII veka, i takođe je bila poznata i kao „kineski i japanski kolonijalni grad” (Wills 1993: 99).

Zbog trgovine koja se odvijala u Manilskom zalivu, na Filipinima je oduvek bilo stranih trgovaca koji su dolazili iz evropskih kolonija sa indijskih obala, Jave, Sumatre, zatim Jermena, Portugalaca i drugih dobrih morepolvaca iz susednih kraljevstava koji su delovali u ime Holandana, Engleza i Francuza kako bi prenebregnuli mere o zabrani trgovine sa Filipinima. Istovremeno, i sama španska zajednica na Filipinima bila je multietničkog karaktera, tj. sačinjena od Španaca sa Iberijskog poluostrva i meksičkih kreolaca, američkih domorodaca i afričkih robova pridošlih iz Nove Španije ili susednih kraljevstava. Ova skupina različitih naroda pretvorila je Manilu u najegzotičniju špansku koloniju u kojoj je kineski uticaj bio najosetniji, jer su svake godine kineski trgovci iz južnih provincija, posebno Fudžijana i Guandong (Guandong), dolazili u Manilu i vremenom su se sve više naseljavali na Filipinima (Stošić, Marković & , A. J. Smith 2016: 193).

---

²³⁰ Nakon kineskih pobuna 1603. i 1609. god. ugušenih masakrom Kineza, ekonomski razlozi doveli su do nove migracije kineskog stanovništva i 1629. god. napravljen je most koji je spajao *Parian* i mesta na kojima su živeli Kinezi hrišćanske vere. Na ulazu na most izgrađena je tvrđava sa pogledom na *Parian* i okolinu, čime je, u slučaju pobune, mogla da bude prekinuta komunikacija između naseobina sa jedne i druge strane reke (Gomà 2012: 13).

Osim u Parijanu u Manili, naseobini Tondo, Binondo i Santa Krusu, kineski doseljenici su se nastanjivali i u drugim provincijama, preuzimajući apsolutnu kontrolu nad lokalnom trgovinom. Istovremeno, sa porastom kineske populacije došlo je do rasnog mešanja, tj. mestizacije sa filipinskim stanovništvom, a posebno u okolini Manile i obližnjim provincijama gde su sredinom XVIII veka četvrtinu populacije činili kineski mestici ili *mestizos de sangley* (García-Abásolo 2008: 257).²³¹

Iako je konstantni priliv kineskih migranata tokom španskog kolonijalnog perioda zapravo ukazivao na povoljan životni ambijent i visoko lukrativnu saradnju sa Špancima i nativnim stanovništvom (Chen 1968: 90), a sklapanje mešovitih brakova na relativno visok stepen kulturološke asimilacije sa lokalnim stanovništvom, odnosi između Kineza i Filipinaca bili su nestabilni i ambivalentni jer su kineski mestici često, lakše i od samih urođenika ili Španaca kojima je bilo omogućeno da plove između lokalnih ostrva i nastanjuju ih, imali monopol nad trgovinom, plasirajući gotovo sve proizvode na manilskoj pijaci.

Međutim, problem razmimoilaženja Kineza i Španaca bio je vezan za faktor kulturološko-religijske prirode, zbog čega je dolazilo do povremenih okršaja u kojima su, uprkos njihovoj brojnoj nadmoći, mahom stradali kineski pobunjenici. Mada su redovno posle ovakvih okršaja na snagu stupali dekreti o proterivanju Kineza, život se vremenom vraćao u normalu i Španci su nastavljali da tolerišu pripadnike kineske zajednice kao neophodne članove društva, a Kinezi su postepeno tonuli u rezignaciju. Drugim rečima, međuzavisnost Kineza i Španaca u Manili činila je da se svaki sukob završavao prećutnim kompromisom i nekom vrstom primirja koji su omogućavali dalji zajednički život (García-Abásolo 2008: 259–260).

Osim toga, karakteristični uslovi života u Manili koji se odvijao unutar gradskih bedema i u iščekivanju galeona, suštinski su odredili način života španske zajednice. Homogenost i malobrojnost španskog stanovništva doprineli su usvajanju osobenih pravila ponašanja i života u kome su višak slobodnog vremena i ograničenost kretanja činili da svako zna sve o svakome, brišući granicu između privatnog i javnog života. Stoga se u oblasti gradskog utvrđenja razvio jedan specifičan društveni ambijent kolonijalne Manile koja je, budući da

---

²³¹ Detaljnije o odnosu Španaca i Kineza XVI–XVIII na Filipinima videti: (García-Abásolo 2012).

je bila pod upravom Nove Španije, bila zapravo granica do koje se prostirala španska preookeanska imperija na Istoku.

Kako je tokom XVI, XVII i XVIII veka put od Filipina do Nove Španije trajao od pet do šest meseci, a povratak galeona iz Akapulka do Manile još dva ili tri meseca duže, izolovanost arhipelaga zbog udaljenosti davala je posebnu dimenziju životu na ovom području. Zapravo, ovakva udaljenost slabila je vezu između vicekraljevstva i Filipina kako u administrativnom tako i u bezbednosnom smislu, zbog čega je svakodnevica u prestonici bila obeležena stalnim osećajem tenzije i iščekivanja, a sama Manila bila je ranjiva i prepuštena sama sebi u sukobu sa neprijateljem. Upravo ovakva situacija navela je Špance da podignu kameni grad i naprave neku vrstu „granične oblasti na samoj granici”, u kojoj je Manila zapravo funkcionisala kao *zatvoreni svet otvorenih granica* (García-Abásolo 2011)

Između XVI i XVII veka, učestali su napadi Holandana i Engleza koji su bili zainteresovani za Indiju i Jugoistočnu Aziju, što je neminovno odredilo Filipine, a naročito Manilu, kao trgovačku enklavu na granici španskog kraljevstva. Strah od napada holandske armade u XVII i engleske ratne flote u XVIII veku uticao je na sve aspekte života u Manili, zaustavljajući trgovinu galeona iz Akapulka i plasman srebra u Evropu i Aziju. Ipak, manilska zajednica ophrvana monotonijom i sklona tračarenju i lokalnim razmiricama u kriznim situacijama se solidarisala u zajedničkoj odbrani od neprijatelja.²³²

Pretnja od stranih neprijateljskih sila i unutrašnjih nemira prožimala je život u Manili osećajem nesigurnosti i stalne pripravnosti,²³³ a ovakvu atmosferu pogoršavala je i surova klima i česte vremenske nepogode na koje kolonizatori nisu navikli, zbog čega im život u Manili i nije baš bio prijatan. Istovremeno, mnogi prestupnici iz Španije i Meksika koji su bežali od zakona naseljavali su se upravo na dalekim Filipinima, što je činilo život u Manili još

---

²³² U periodu 1745–1750 vesti o engleskoj armadi u blizini Manilskog zaliva prouzrokovale su obustavljanje trgovine galeona, što je imalo za posledicu drastičan pad ekonomske aktivnosti i stvaranje atmosfere vanrednog stanja. Ipak, svi žitelji grada udružili su snage kako bi dočekali neprijatelja i susedi Manile donirali su kuhinjsko posuđe, a misionari crkvena zvona, da bi se izlili gradski topovi (García-Abásolo 1997: 353–368).

²³³ U junu 1686. god. žitelji Manile optužili su kineske mestike koji su snabdevali grad pekarskim proizvodima da su, u nameri da ubiju Špance, ubacili mleveno staklo u brašno. Događaj se desio neposredno nakon kineske pobune, odnosno kada su još uvek na ulazu u *Parian* visili obešeni leševi kineskih pobunjenika, zbog čega je brzo došlo do panike i optuživanja Kineza. Međutim, nakon istrage utvrđeno je da je u pitanju bila lažna uzbuna jer su se ostaci stakla pojavili kao posledica trošenja točka prilikom mlevenja brašna (Ibid.).

neizvesnijim. U tom smislu, manilska zajednica sačinjena od limitiranog broja Španaca i brojnih neprijateljskih činioca (od klime do unutrašnjih i spoljnih pretnji drugih evropskih sila) bila je osuđena na život ispunjen nesigurnošću, strahom i sklonošću ka porocima poput kocke i alkohola kao bega od realnosti. Stoga su stanovnici Manile neretko bili razdražljivi i skloni izlivima besa, tj. na granici između razumnog i impulsivnog ekscesivnog ponašanja (García-Abásolo 2008: 261–262).

Kako je tokom prvih decenija španske vladavine u Manili bilo više Kineza nego Španaca, kao što je već pomenuto, kolonijalne vlasti su pokušavale da ih drže pod kontrolom nametanjem boravišnih restriktivnih mera,²³⁴ periodičnim deportovanjem i upotrebom sile, što je u određenim momentima rezultiralo socijalnim nemirima i neredima.²³⁵ U svakom slučaju, kineska radna snaga i trgovina sa Kinom bile su od velikog značaja za rani razvoj španske kolonije i do kraja XVI veka Manila je, kao lider u prosperitetnoj trgovini sa Kinom, Indijom i Istočnim Indijama, postala vodeći trgovinski centar cele Istočne Azije. Zbog opisanog specifičnog načina života, u periodu XVI–XVIII veka Filipini su funkcionisali kao „zatvoreni svet otvorenih granica”, a u pravom smislu reči mogli su da se smatraju granicom jer su: predstavljali mesto razmene materijalnih dobara; bili linija preseka na kojoj su se sretale različite kulture i prožimala donedavno najudaljenija kulturološka nasleđa (kinesko, špansko i starosedelačko);²³⁶ bili mesto ljudske interakcije i mešanja rasa (hispansko-filipinske u manjoj meri i kinesko-filipinske u većoj) (García-Abásolo 2011: 77).²³⁷

---

²³⁴ Kao porez svojstven isključivo Filipinima i jedan od najvažnijih za kraljevski trezor Manile izdvaja se taksa naplaćivana Kinezima za dobijanje boravišnih dozvola po završetku godine i obavljanju trgovinskih aktivnosti (Díaz-Trechuelo 2001: 109).

²³⁵ U periodu 1603–1762. godine došlo je do masakra Kineza koji su zbog uvećanja populacije postajali sve omraženiji (Bernal 1965).

²³⁶ Manila je bila najegzotičniji od svih gradova. Mešanje različitih etnički grupa učinilo je da ona postane raskršće kultura, a koegzistencija Kineza (specifične tradicije i potpuno različitog sistema vrednosti) i Španaca, iako nije bila jednostavna, predstavljala je autentično iskustvo za zapadni svet. (Cabrero 2004).

²³⁷ Detaljnije o Manili videti: “The Spanish Manila as the Pathway of Global Communication and Cultural Heritage” (Stošić 2017: 113–115).

Poglavlje 2: FILIPINI: ZEMLJA GALEONA I MISIONARA

Nakon što je Urdaneta otkrio povratnu rutu do Filipina 1565. godine, luka u Akapulku postala je strateški veoma značajna. Dolazak galeona iz Manile bio je veoma važan događaj kako za društveni život Akapulka tako i za društveni život Filipina. Naime, celokupni ekonomski život Filipina zavisio je upravo od trgovine koja se odvijala galeonima, te je život u Manili bio neminovno obeležen dolaskom kineskih trgovaca koji su pristizali u Manilski zaliv, donoseći robu koja je trebalo da se transportuje u Meksiko (indijsku slonovaču i drago kamenje, kinesku svilu i porcelan, timorsku sandalovinu, cejlonski cimet, malabarski đumbir i druge začine, damask, pamuk, japanske lepeze i ukrasne lakirane škrinje, parfeme, kineske vaze, persijske tepihe i sl).²³⁸

Za vreme dolaska galeona ceo grad bi oživeo, a *cargadores de la nao*, tj. pojedinci zaduženi za utovar i istovar, obavljali su kupovinu, dok su se pristigli brodovi i posada spremali u luci Kavite.²³⁹ Sa odlaskom galeona život u Manili se opet vraćao rutini, sve dok ne bi pristigle nove vesti o dolasku broda iz Akapulka koji je donosio *situado*, tj. srebro za Kraljevsku kuću (*real hacienda*). Ponekad su ovim brodom dolazila i crkvena lica ili činovnici, kao i malobrojni doseljenici, a ukoliko bi pristizao novi guverner, podizali su se i spomenici i tende ukrašene cvećem. Pešadini su obezbeđivali puteve, a artiljerci su pucali u vazduh dok je guverner na konju dolazio do katedrale, gde su ga čekali predstavnici opštinske i crkvene vlasti, a u hramu je u znak počasti hor pevao *Te Deum*. Nakon toga organizovana je svečanost uz vatromet, muziku i ples, koridu i pozorišne predstave (Díaz-Trechuelo 2001: 104–105).

I Španci i Meksikanci koji su želeli da se nasele na Filipinima imali su u vidu neizvesnost dugačkog preookeanskog putovanja od Akapulka do Manile.

---

²³⁸ Vrstu robe koju su prenosili galeonima određivali su tržišni uslovi, odnosno aktuelni zakon ponude i potražnje (Yuste 1987).

²³⁹ Jugoistočno od Manile nalazi se luka Kavite (Cavite). Na ovom prostoru Španci su podigli brodograđilište za izgradnju galeona i tokom XVI i XVII veka ova oblast imala je veliku stratešku važnost jer je bila jedina kroz koju neprijatelj nije mogao da dođe do Manile. Stoga je tokom XVII veka Kavite važio za ključnu tačku i postojala je namera da se na njegovim teritorijama izgradi utvrđenje. Ipak, početkom XVIII veka velika plima poplavila je izgrađene kule, a trg su, zajedno sa prestonicom Filipina, 1762. god. zauzeli Englezi. Nakon potpisivanja Pariskog sporazuma 1763. i povratka izgubljenih teritorija ponovo je uzeta u razmatranje ideja o podizanju odbrambenog utvrđenja, ali je tadašnji guverner Rafael Marija de Agilar (Rafael María de Aguilar) smatrao da je Kavite kao trg štetan, a kao luka bezvredan, te u svakom smislu i nepodoban da obezbedi sigurnost prestonice (Díaz-Trechuelo 2001: 120).

Ipak, osnovni interes Meksikanaca koji su želeli da se nasele na Filipinima bila je lukrativna trgovina sa Kinezima koja je u poslednjoj četvrtini XVI veka skoro u potpunosti bila zasnovana na transportu srebra. Prema rečima vicekralja Martina Enriqueza, profit koji su Meksikanci ostvarivali kroz trgovinu srebrom bio je veći nego profit koji se ostvarivao u trgovini zlatom i to u odnosu 300% prema 100%.

Transport američkog srebra u Akapulko od 1670. godine postao je nezaustavljiv proces, a predstavnici vicekraljevstva i krune morali su da zanemare prevare i švercerske aktivnosti, jer čim bi kontrole vlasti postale striktnije Španci i meksički kreolci su pretili napuštanjem Manile. Drugim rečima, razvoj Manile i život u gradu bili su obeleženi uplivom meksičkog uticaja i upravom kolonije Nove Španije koja je na teritoriju Manile slala naoružanu silu, tj. vojnike kojima je prioritet bila unosna manilska trgovina, a ne razvoj gradskog života, što je u određenim situacijama rezultiralo oružanim sukobima.²⁴⁰

Budući da Španci nisu imali potpunu kontrolu nad potčinjenim ili kolonizovanim sugrađanima, trgovinskim tokovima i spoljnim pretnjama, Manila je odisala atmosferom „male, klaustrofobične zajednice”, funkcionišući kao jedan posve zaseban svet u kome se, u skladu sa sredinom, potrebama i specifičnim mogućnostima, vodio specifičan način života koji je za većinu žitelja bio vezan za egzotičnu, ali i monotonu svakidašnjicu u kojoj je dominiralo iščekivanje kineskih brodova i galeona iz Akapulka, kao i opšta nezainteresovanost za zemljoposedištvo, dok je za sveštena lica ovaj život prvenstveno bio usmeren ka uspostavljanju misionarske države (Díaz-Trechuelo 2001: 78–86).

Iako se često dešavalo da mnogi od putnika iz Španije na putu do Filipina ostanu u Meksiku jer im je vicekraljevstvo Nove Španije delovalo

---

²⁴⁰ O ovome svedoči pismo Filipa II poslao iz 1574. god. u kome je naloženo da uprava na Filipinima bude pod vlašću vicekralja Nove Španije, a pravosuđe pod okriljem meksičkog suda (*audiencia de México*). Međutim, 1584. god. osnovan je sud u Manili (*audiencia de Manila*), ali je sa dolaskom guvernera Dasmariñasa 1590. god. manilski sud ukinut, a zastupanje građana Manile povereno je savetniku, odnosno zemeniku, koji je njihove sporove i pravna pitanja predstavljao ponovo pred sudom Meksika. Konačno, 1593. god. ova dužnost predata je Antoniju de Morgi koji je zvanično počeo da je obavlja 1595. god., sa ponovnim uspostavljanjem suda u Manili koji je, u skladu sa novim zakonima (*Ordenanzas de 1596*) počeo sa radom 1598. godine. U tom smislu, političko-administrativna zavisnost Filipina od Meksika postojala je ipak samo teoretski, jer se u praksi komunikacija između guvernera Filipina i kralja odvijala preko Vrhovnog saveta Indija (Díaz-Trechuelo 2001: 105–106).

primamljivije za život od dalekih i egzotičnih Filipinskih ostrva,²⁴¹ treba uzeti u obzir činjenicu da su putnici koji su se ukrcavali u Sevilji morali da prođu komplikovanu proceduru koja je zahtevala proces prikupljanja i prihvatanja ozbiljne papirologije i prijavu u Trogovačkoj komori poznatoj kao *Casa de Contratación*,²⁴² kao i dosta utrošenog vremena, novca i pokrenutih veza. Osim u velikim ekspedicijama organizovanim u XVI veku, većina putnika koja se prijavljivala za iseljenje na Filipine činila je to u svojstvu članova pratnje vladinih funkcionera ili sveštenika, čime je automatski bila pod strogim državnim nadzorom. Krajem XVI veka došlo je do povećanja broja sveštenih lica koja su iz Španije emigrirala na Filipine. Međutim, zbog antropološke raznovrsnosti stanovništva Manile formirane mešanjem različitih lokalnih i stranih etničkih grupa tokom prvog migracionog talasa (1570–1600), teško je precizno utvrditi i izolovano posmatrati španski uticaj na Filipinima. Ipak, nesumnjivo je da su sa prostora Kastilje najbrojniji stanovnici u Manili bili upravo oni poreklom iz Andaluzije i Ekstramadure (García-Abásolo 2007: 149–150).

Razvijena intenzivna trgovina galeonima koji su plovili natovareni robom i dobrima iz Kine, Indije i drugih orijentalnih zemalja, ili iz Amerike i Evrope, učinila je da preookeanske plovidbe organizovane tokom više od tri veka (1565–1815) u ime španske monarhije izdvoje rutu Sevilja²⁴³–Verakruz–Akapulko–Filipini kao okosnicu svih trgovinskih aktivnosti (Sanz Ayán 1993: 62).²⁴⁴ Uprkos tome što su Špancima Filipini delovali kao daleko mesto, ne baš prijemljivo za život, Manila im je delovala primamljivo i intrigantno, jer je zbog dobro razvijene trgovine nudila priliku da se zgrne bogatstvo. Osim toga,

---

²⁴¹ Još od prvih emigracionih talasa Meksiko je delovao kao privlačnije odredište putnicima, zbog čega su neke ekspedicije prolazile kroz Panamu, a vlada je vršila strogu kontrolu nad emigrantima progoneći begunce i vraćajući ih na originalnu maršrutu i, iako su neki i uspevali da zametnu svoj trag i ostanu u Novoj Španiji, većina onih koji su se prijavili u Trogovačku komoru stizala je na Filipine (García-Abásolo 1997: 143–155).

²⁴² *Casa de Contratación* je regulisala trgovinu sa Indijama i davala dozvole za iseljavanje u Novi svet.

²⁴³ U Sevilji se nalazila glavna *Arhiva Indija* (*Archivo de Indias*) u kojoj su sačuvani ne samo podaci o Trgovinskoj komori (*Casa de contratación*) nego i originalne računovodstvene knjige i dnevni kraljevskog blaga prikupljenog od raznih kolonija. Inače, 12. maja 1717. godine Kuća trgovine preseljena je iz Sevilje u Kadiz (Cádiz) koji je ubrzo postao podjednako važan ekonomski centar.

²⁴⁴ Ova ruta uspostavljena je kao alternativa kopnenim putevima i ruti oko Rta dobre nade da bi se spojilo orijentalno i evropsko tržište. Uopšteno uzev, trgovina galeona iz Akapulka bila je komercijalni projekat španske imperije u osnovi usmeren ka iskorišćavanju kraljevskih teritorija radi pribavljanja azijske robe koja je u Evropi bila veoma cenjena (Flynn, Giraldez 1996).

prisustvo velikog broja crkvenih lica koja su se neprekidno doseljavala na ostrva učinilo je Filipine „zemljom misionara”, što u Americi nije bio slučaj. Upravo stoga, za same Špance Filipini su predstavljali paradoks i istovremeno su doživljavani i kao granica španskog kraljevstva, ali i kao vrata Azije. Od ukupnog broja putnika koji su dolazili na Filipine čak 78% su činili sveštenici i druga crkvena lica. Takođe, veliki procenat su činile i sluge (17.4%), odnosno lica koja su se često tako prijavljivala da bi dobila dozvolu i putovala u pratnji familije i rođaka. Preostalih 0.5% putnika činile su zanatlije, stolari i drvodelje koji su bili veoma traženi na brodogradilištima (García-Abásolo 1997: 143–155).

1. STABILIZACIJA EKNOMSKO-POLITIČKOG I CRKVENOG SISTEMA I POČETAK IMPERIJALNE KRIZE

Španci nisu našli niti začine (ni karanfilić ni biber ni muskatni oraščić, već samo cimet na ostrvu Mindanao) niti plemenite metale na Filipinima. Ipak, njihovo naseljavanje i propratne tehnološke inovacije koje su sproveli uticali su na promene ekoloških uslova arhipelaga i najviše su bili povezani sa kukuruznim usevima i sistemima za navodnjavanje koji su bili neophodni kako bi se pospešio prinos pirinča i hrane neophodne za rastuću urbanu populaciju. Zbog neprofitabilnosti same kolonije, kao i višegodišnjeg rata sa Holandijom u XVII veku i konstantnih sukoba sa Mavarima, skoro da je došlo do bankrota kolonijalnog trezora, ali su deficiti pokriveni svake godine zahvaljujući subvencijama iz Meksika.²⁴⁵ Naime, tokom celog XVII veka Filipine su konstantno potresale ili pobune unutar same prestonice i napadi stranih sila, ili razne prirodne katastrofe poput požara i zemljotresa.²⁴⁶

Ipak, uprkos svim nedaćama, Manila je nastavila da se razvija i u prestonici su zidane velike kuće, sa prostranim balkonima i potkrovljima, a na

---

²⁴⁵ Sve do meksičke nezavisnosti 1821. god. Filipini su bili pod upravom Nove Španije, tj. Meksika. U vicekraljevstvu Nove Španije Filipinci su bili poznati kao Kinezi, što je razumljivo ako se ima u vidu da je nakon dolaska Legaspija na ostrva prošlo puno vremena pre nego što su iz Meksika stigle precizne instrukcije o kolonizaciji. Čak je u jednom periodu među Špancima u Manili vladala velika neizvesnost, jer je većina njih verovala da je naseobina na Filipinima u stvari samo usputna baza za budući pohod na Kinu.

²⁴⁶ Čak trećina Manile uništena je u požaru koji je izbio 1603. god., a pre nego što je grad i počeo da se oporavlja Kinezi su podigli pobunu. Kako je kineska populacija rapidno godinama rasla, u odnosu na nekih 700 Španaca, Kineza je bilo gotovo nekoliko hiljada. Ipak, zahvaljujući podršci nativnog stanovništva Španci su uspjeli da uguše pobunu.

obalama reke nicali su vikendice sa raskošnim vrtovima i baštama, zbog čega je Manila važila za „najlepši i najistaknutiji grad Orijenta”. Međutim, 1645. godine tokom dva meseca potresi su razarali Manilu, uništavajući tadašnje najveće građevine. Nakon ovog zemljotresa u rekonstrukciji grada ponovo se pribeglo drvetu i lakšim materijalima, što je ublažilo posledice zemljotresa koji je usledio 1658. godine. U tom smislu, prirodne pojave direktno su uticale na arhitektonski stil i izgradnju Manile, sve dok graditelji nisu počeli da konstruišu zdanja uokvirena potpornim i nosećim zidovima (Díaz-Trechuelo 2001: 133–134, 135–139, 140).

Specifični društveno-politički uslovi u kojima je jedino autohtono stanovništvo malajskog porekla bilo naseljeno na teritoriji Luzona i Visaja i organizovano u drevne društvene zajednice barangaja olakšali su proces kolonizacije i verske konverzije, kao i asimilacionu politiku Katoličkih kraljeva. Ipak, nepostojanje migracione politike usmerene ka naseljavanju daleke kolonije odrazilo se na slabo širenje jezika i rasno ukrštanje. Naime, jedina i prilično nesigurna ruta od Manile do Akapulka nije omogućavala slobodno migraciono kretanje stanovništva, što je doprinelo slabom naseljavanju ostrva,²⁴⁷ i to uglavnom vojnim i civilnim činovnicima, meksičkim trgovcima i sveštenicima, i skoro isključivo u oblasti Manile zbog unosne trgovine koja se odvijala galeonima. Ovakvo stanje veoma je otežavalo ekonomski razvoj Filipina i usporavalo je procvat poljoprivrede i tehnologije ne dozvoljavajući da kao u Americi kreolci i mestici postanu pokretačka i razvojna snaga zemlje.

Kada je reč o administrativnom uređenju, Filipini su bili organizovani po ugledu na pravno-administrativne jedinice Kastilje, ali je njihova teritorijalna organizacija bila prilagođena osobenostima arhipelaga. Najvišu instancu vlasti predstavljao je kralj, kome je direktno bio potčinjen Kraljevski vrhovni savet Indija (*el Consejo Real y Supremo de Indias*).²⁴⁸ Izuzetan značaj Saveta, vidljiv u obimu jurisdikcije koji je isti imao nad raznim državnim pitanjima, počeo je da opada za vreme vladavine Filipa II kada mu se u korist

---

²⁴⁷ Prema podacima studije *Una visión de Filipinas en el reinado de Carlos III* navedeno je da je 1750. godine broj stanovnika na Filipinima bio oko 904.116, dostižući 1810. godine broj od 2.395.687, od čega je samo 4.000 stanovnika pripadalo beloj rasi koja se 1876. godine uvećala za 38.248. Ipak, značajnije demografsko uvećanje koje 1877. godine dostiže broj od deset miliona ne menja bitno situaciju, jer prisustvo Španaca ne prelazi procenat od 1%. (Celdrán Ruano 2009).

²⁴⁸ Ovaj Savet je funkcionisao kao telo najviše pravne, administrativne i zakonodavne instance pod čijom vlašću se nalazila i crkvena uprava Indija.

Saveta za finansije (*el Consejo de Hacienda*) oduzelo upravljanje finansijama u inostranstvu i, od 1600. godine, članovima Ratnog saveta i Saveta Indija dodeljena su ovlašćenja nad bezbednosnom i vojnom prekooceanskom organizacijom.

Pod uticajem globalne reorganizacije kolonijalne uprave, od šezdesetih godina XVI veka, Filipini su pripojeni vicekraljevstvu Nove Španije,²⁴⁹ a od 1583. godine dodeljen im je status Generalne kapetanije (*Capitanía General*), na čelu sa predstavnikom *Gobernador Capitán General* koji je imao ovlašćenja jednaka vicekralju i pod čijom upravom su bili ostali guverneri provincija (*Gobernadores de Provincia*) i glavni upravitelji (*Alcaldes Mayores*) (García-Gallo 1972: 563–695).

Nakon organizacione faze na Filipinima nastupio je period stabilizacije i progresu u kome je došlo do konsolidacije političke i crkvene vlasti i industrijskog razvoja arhipelaga. Ovo je takođe faza pravne i političke stabilnosti koja se može i označiti i kao etapa vladavine guvernera (*etapa de los gobernadores*), a koja je trajala i u XVIII veku, ali i bila odraz početne krize i ekonomsko-političkog slabljenja Španije započetog još u doba Habzburgovaca (Celdrán Ruano 2009).²⁵⁰

Sa XVIII vekom došlo je do jačanja buržoazije koja je umesto pripadnika plemstva zauzela mesta u državnoj upravi. Za razliku od merkantilističkih ideja prošlosti, prihvaćen je novi ekonomski model po kome bogatstvo nacije nije ležalo u plemenitim metalima, već u razvijenoj poljoprivredi, industriji i trgovini.²⁵¹ U tom smislu, dešavanja na globalnom

---

²⁴⁹ Vicekraljevstvo Nova Španija (*Virreinato de Nueva España*), iz koga je nastao današnji Meksiko, bilo je španska kolonija u Americi 1535– 1820. Nova Španija je obuhvatala teritorije današnjih država poput Arizone, Kalifornije, Kolorada, Severne Dakote, Južne Dakote, Montane, Nevade, Novog Meksika, Teksasa, Oklahome, Vajominga i Jute, zatim i teritorije do Gvatemale u Srednjoj Americi pod čijom su jurisdikcijom bile i generalne kapetanije Kube i Gvatemale, kao i teritorije Floride, Luizijane i Nutke sa glavnim gradom Meksikom. Pod svojom upravom Nova Španija nije imala samo navedene teritorije, već i Filipine u Aziji i nekoliko manjih ostrva u Okeaniji, poput Guama.

²⁵⁰ Od perioda vladavine Filipa III Španija kao umerjalna sila oslabila je u rukama nesposobnih vladara i neefikasne administracije, što svakako utiče na njen odnos i politiku prema dalekim kolonijama kao što su Filipini, čija je politička sudbina stoga bila izrazito određena ličnim pečatom njenih vladara.

²⁵¹ Zahvaljujući razvoju agrarne revolucije i tehnološkim inovacijama (izumu parne mašine, parobroda, parne lokomotive) postavljeni su temelji za razvoj industrijske revolucije koja je dovela do rasta gradskog stanovništva i korenitih društvenih reformi.

nivou poremetila su rutinu izolovane španske kolonije, prisiljavajući Španiju da sprovede korenite administrativno-političke i vojne reforme na Filipinima.

Nastupajuća faza burbonskih institucionalnih reformi bila je povedena idejom ekonomskog progresa novih vladara Burbona i evropskim duhom ilustracije. Kada je započeo proces političkog i administrativno-pravnog ujedinjena, Filip V razvio je efikasniji birokratski sistem zasnovan na modernizaciji ministarstava, ali je, konačno, sa Karlosom III započela apsolutna centralizacija i reforma prekookeanskih teritorija.²⁵² Pod uticajem burbonskih političkih interesa došlo je do slabljenja sprege između crkve i države i napuštanja ideala jevanđelizacije, ali je do najvažnijih promena došlo u oblasti pravnog sektora i javnih prihoda vezanih za uspostavljanje sistema opština (*intendencias*). U ovom sistemu postignuta je veća povezanost između ostrva i centralne vlasti, bolja kontrola činovnika, kao i efikasnost u naplati poreza koja se odvijala pod direktnom upravom Kraljevskog trezora (*Real Hacienda*) (Celdrán Ruano 2009).

Ipak, uspon Engleske i privremeno zauzimanje Manile ukazali su na potrebu za pojačanim bezbednosnim merama i uspostavljanjem jače kontrole nad transpacifičkom trgovinom. Naime, posle napada Engleza na Filipine, evropski trgovci iskoristili su zatišje i silom su nametnuli pomorski mir da bi uspostavili direktne trgovinske veze sa Kinom. Na taj način Filipini su postali otvoreni za tokove svetske trgovine, a Španija više nikada nije bila u mogućnosti da zaustavi ovaj trend ili stane na put ilegalnom uvozu robe u koloniju.

Istovremeno, stepen hispanizacije ostao je najviši u samoj Manili i njenoj okolini, ali je u ostalim predelima Filipina bio na minimalnom nivou, dok su jevanđelski uticaj širili isključivo monasi. Iako je španska zajednica bila mala, bila je moćna u odnosu na kolonijalnu upravu, jer je kolonijalni ambijent Filipina funkcionisao sledeći princip ucene budući da su sveštenici, u sukobu sa biskupima i velikodostojnicima, pretili odricanjem od hrišćanske doktrine, a susedi Manile, revoltirani uvoznim nametima i porezima na trgovinu koja se odvijala rutom galeona iz Manile, odlaskom u Novu Španiju. Istovremeno, sama činjenica da je Manila bila izgrađena kao utvrđenje opasano bedemima doprinosila je specifičnom ambijentu grada u kome je postojala stalna bojazan

---

²⁵² Od 1574. godine prekookeanske teritorije potpale su pod upravu nezavisnog tela, tj. Generalnog sekretarijata Indija (*Secretaría del Despacho Universal de Indias*).

od nereda i napada kako spolja (od Holanđana i Engleza) tako i iznutra (od strane Kineza i Filipinaca).

Iako se od samog početka Manila izdvojila kao glavno špansko uporište i većina hispanskog stanovništva naselila se upravo u Manili i njenoj okolini, španski doseljenici činili su manjinu u jednom od najmultikulturalnijih gradova španskog kraljevstva i stalno su bili izloženi pretnjama uzrokovanim prirodnim ili ljudskim faktorima, što je zahtevalo fokusiranost Španije na kontinuirano naseljavanje ostrva hispanskim stanovništvom i rešavanje bezbednosnih pitanja. Stoga, iako je španska monarhija istovremeno finansirala vojni sektor, misionarske aktivnosti i rad upravljačko-administrativnog aparata, najviše sredstava usmeravano je ka pokrivanju troškova nastalih u cilju održavanja bezbednosti i očuvanja stalne misije na Filipinima.

Osim potencijalnih pobuna urođeničkog stanovništva, stalnu pretnju španskoj koloniji na Filipinima predstavljali su i napadi pirata, zbog čega su i troškovi odbrane i zaštite teritorije od stranih i unutrašnjih neprijatelja bili na prvom mestu. Upravo ovakve okolnosti uticale su da od samog početka Manila bude izgrađena kao zatvoreni urbani prostor unutar odbrambenih kontura naselja. Na taj način, Manila se razvila kao grad zaštićen utvrđenjima, rovovima i odbrambenim zidovima čije su stare periferne strukture bile integrisane sa postojećim. Od originalnog jezgra Intramurosa, tj. skoro prazne naseobine omeđene bedemima, do XVI veka nastao je utvrđeni grad koji se širio i funkcionisao kao kolonijalna metropola (Gomà 2012: 6–7).

Iako se Kinezi nisu mešali sa Špancima, jesu sa urođenicima, zbog čega je broj kineskih mestika (*mestizos de sangley*)²⁵³ bio u stalnom porastu. Uprkos tome što su Kinezi predstavljali malobrojnu etničku grupu u poređenju sa urođenicima, u celini, kineska populacija premašivala je špansku i imala je odlučujuću ulogu kada je reč o ekonomskom životu arhipelaga. Kinezi su držali monopol nad lokalnom trgovinom, iako su kao nevernici isključivo mogli da borave u manilskoj oblasti *Parían*, isto kao što su i pokršteni bračni parovi i samci mogli da žive samo u selima *Binondo* i *Santa Cruz*. Pod ovakvim uslovima odvijao se život kineske zajednice sve dok 1686. godine španske vlasti nisu donele dekret o proterivanju nepokrštenih kineskih porodica kojima

---

²⁵³ Reč je o pejorativnom nazivu kojim su Španci označavali pripadnike fudžijanske trgovačke zajednice. Sam termin *sanlegy* nastao je iz porešnog izgovora *chang lai* – oni koji dolaze često ili *shang lai* – oni koji dolaze da trguju (Ollé 2002: 244, 263).

je, ako su želele da ostanu na Filipinima, dat rok od dva meseca. Kao posledica ove odluke, mnogo Kineza pribeglo je lažnom prihvatanju katoličanstva, a prema popisu iz 1689. godine na arhipelagu je ostalo samo 887 Kineza.²⁵⁴ Konačno, prema popisu iz 1700. godine, na Filipinima je boravilo 1.322 nepokrštenih Kineza i 687 koji su prihvatili hrišćanstvo, što će biti važeći trend sve do kraja XVII veka (Díaz-Trechuelo 2001: 84–86).

Tokom XVIII veka struktura stanovništva na Filipinima suštinski je ostala ista, odnosno sačinjena od tri vladajuće grupe: nativne i najbrojnije, kineske, tj. filipinsko-kineske, i najmalobrojnije španske, naseljene u oblasti Manile i luki Kavite. Osim nepovoljnih klimatskih uslova, udaljenosti i loše komunikacije sa prestonicom, uzroci slabe naseljenosti Španaca na Filipinima bili su vezani i za nedostatak rudnog bogatstva i monopolističku trgovinu galeona u kojoj su samo privilegovani mogli da profitiraju. Do kraja XVIII veka broj španskih doseljenika nije značajnije varirao. Na Visajskim ostrvima živeo je neznatan broj Španaca, a na celom Luzonu, van same Manile živelo je najviše oko 2.000 doseljenika (Ibid., 170–171).²⁵⁵

Iako je u odnosu na hispansku, kineska zajednica bila znatno brojnija, od polovine XVIII veka prema kineskim mesticima i doseljenicima ojačala je odbojnost. Naime, tokom XVII veka Španci su videli radne Kineze kao glavne pokretače filipinske ekonomije, ali su se pri naglom porastu kineske zajednice osetili ugroženima. Drugim rečima, kineski mestici koji su bili dobri trgovci, poljoprivrednici i zanatlije, pretvorili su se u nepoželjne konkurente lokalnom stanovništvu u trgovini i u ostalim ekonomskim aktivnostima. Upravo zbog toga je 1729. godine guverner Fernando Valdes Tamon (Fernando Valdés Tamón) naredio da se svi pripadnici kineske zajednice koji nisu pokršteni presele iz različitih provincija u *Parían*, a oni koji su primili hrišćanstvo u naseobine Binondo i Santa Krus. Međutim, Kinezi su se žalili kako su stanovnici iz okoline Manile bili zemljoradnici, ribari ili zanatlije i da u Parijanu ne bi mogli da rade kao pekari, bave se proizvodnjom keramike ili tekstila, zbog čega naredba guvernera nije sprovedena. Iako je 1734. god. kraljevskim dekretom opet pokrenuto pitanje o potrebi iseljavanja svih Kineza čiji je broj i dalje bio u porastu i Vrhovni sud Manile je podržao takvu odluku, u stvarnosti ništa se nije promenilo. Novi kraljevski dekret donet 1744. god.

---

²⁵⁴ Iako se ne može govoriti o pouzdanosti podatka, navedena cifra svakako svedoči o posledicama odluke o proterivanju Kineza.

²⁵⁵ U drugoj polovini XVIII veka u Manili je boravilo oko 2.000 vojnika i 700 sveštenika.

nalagao je prvobitno naseljavanje svih Kineza na jednom mestu, a potom i njihovo proterivanje, ali ni ova naredba nije sprovedena (Díaz-Trechuelo 2001:173).

Tek sa dolaskom guvernera Pedra Manuela de Arandije (Pedro Manuel de Arandía), čiji je osnovni zadatak bio da protera sve Kineze koji nisu pokatoličeni, 1755. god. napravljen je popis kineskog stanovništva i je njihovo proterivanje sprovedeno je u delo. Ipak, mnogi Kinezi uspeali su da ostanu na Filipinima, ženeći se hrišćankama. Osim toga, tokom narednih godina kineski trgovci koji su dolazili u Manilu opet su ostajali na ostrvima i već 1758. na desnoj obali Pasiga nikao je novi geto *alcaicería San Fernando* za kinesko stanovništvo čiji je broj opet rastao (Felix 1966).

Kako su tokom Sedmogodišnjeg rata²⁵⁶ i okupacije Manile Kinezi zauzeli izdajnički stav i bili na strani engleskih okupatora, po završetku rata španske vlasti odlučile su bez razmišljanja da proteraju Kineze, čak i one koji su primili hrišćanstvo, a nisu bili u bračnoj zajednici.²⁵⁷ Međutim, kako je proterivanje Kineza koje je usledilo 1773. god. imalo negativne posledice, guverner Hose Vasko i Vargas (José Basco y Vargas) doneo je dekret 1778. god. kojim je odredio da na Filipine može da se vrati do 4.000 Kineza koji su pokatoličeni i koji su se bavili poslovima poput zemljoradnje, uzgajanja i tkanja svile i pamuka, kovanja i livenja metala, rudarstva, proizvodnje keramike i porcelana, bojenja i lakiranja itd. Ipak, bilo je gotovo nemoguće u ovom broju pronaći Kineze koji su primili hrišćanstvo i istovremeno bili vešti radnici i zanatlije, zbog čega je guverner odlučio da ipak obustavi naseljavanje Kineza, a onima koji su već živeli na Filipinima naloženo je da počnu da se bave zemljoradnjom. Konačno, krajem veka splasnula je izrazita netrpeljivost prema Kinezima i život se postepeno vratio u normalu.

---

²⁵⁶ Sedmogodišnji ili Treći šleski rat (1756–1763) bio je u stvari oružani sukob velikih sila: Pruske, Velike Britanije, Hanovera (kasnije i Portugala) protiv Austrije, Francuske, Rusije, Saksonije, Poljske i Švedske (kasnije i Španije i Kraljevstva dveju Sicilija). Engleska je 1762. god. zaratila sa Španijom koja je bila saveznica Francuske i Britanci su zauzeli Manilu. Rat je okončan potpisivanjem Pariskog mira 1763. god., a Britanci su se povukli iz Manile 1764. god.

²⁵⁷ Kraljevskim dekretom iz 1766. god. naređeno je da svi Kinezi koji su pomagali Englezima napuste Manilu. Da bi izbegli progon, Kinezi su se ženili Filipinkama, a deci maldoj od 12 godina bilo je dozvoljeno da ostanu sa majkama. Takođe, ukinuto je izdavanje boravišnih dozvola Kinezima i svi koji su dolazili da trguju morali su po završetku poslova da napuste arhipelag (Díaz-Trechuelo 2001: 174).

Što se tiče nativnog stanovništva, raspoloživi izvori daju različite prikaze, zbog čega je teško izneti precizne podatke o brojnosti ove populacije. Ipak, na osnovu novca naplaćenog od poreza i obračunima kraljevskih zvaničnika, manilski trezori beleže blagi porast od prve polovine XVIII veka, što znači da je u ovom periodu došlo do izvesnog porasta broja urođenika, mada je priliv novca u kasama Manile istovremeno bio odraz pokoravanja novih filipinskih provincija (Díaz-Trechuelo 2001: 174–176).²⁵⁸ Sa druge strane, nemoguće je sa sigurnošću govoriti o brojnosti urođeničke populacije i zbog činjenice da je veliki broj lokalnog stanovništva u unutrašnjosti Luzona, grupama Visajskih i Kalamijanskih ostrva (Calamian Islands) i ostrvu Mindanao bio nepokoren i živio je van domašaja španskih kolonizatora i mogućnosti sprovođenja popisa stanovnika.

Ipak, izvesno je da je tokom perioda komercijalne ekspanzije i ekonomskog razvoja (od kraja XVI do početka XVII veka) Manila kao urbana prestonica neprestano beležila porast broja stanovnika, pretvarajući se u kolonijalnu metropolu i vojno, ekonomsko i religijsko sedište nove kolonijalne administracije i multikulturalni grad sa oko 40.000 stanovnika (Elizalde 2009: 51). Krajem španskog kolonijalnog perioda, tj. XIX veka, prema Ridu, u Manili je živelo oko 300.000 stanovnika, što je posle Barselone i Madrida činilo trećim najnaseljenijim španskim gradom (Reed 1978).

1.1. Galeon iz Manile: *nao de Acapulco* ili *nao de China*

Pre nego što je zaživela trgovina španskih galeona na Dalekom istoku, monopol nad Orijentom imali su Portugalci, a da bi ukinuo trgovinske pogodnosti u kojima su uživale rivalske države, Filip II je 1594. godine naredio da se lisabonska luka zatvori. Ipak, ovakav potez imao je negativne posledice za Španiju, jer su se evropske zemlje, kojima je ranije trgovina bila olakšana zbog blizine luke, odlučile da samostalno krenu u ekspeditivne pohode, postajući

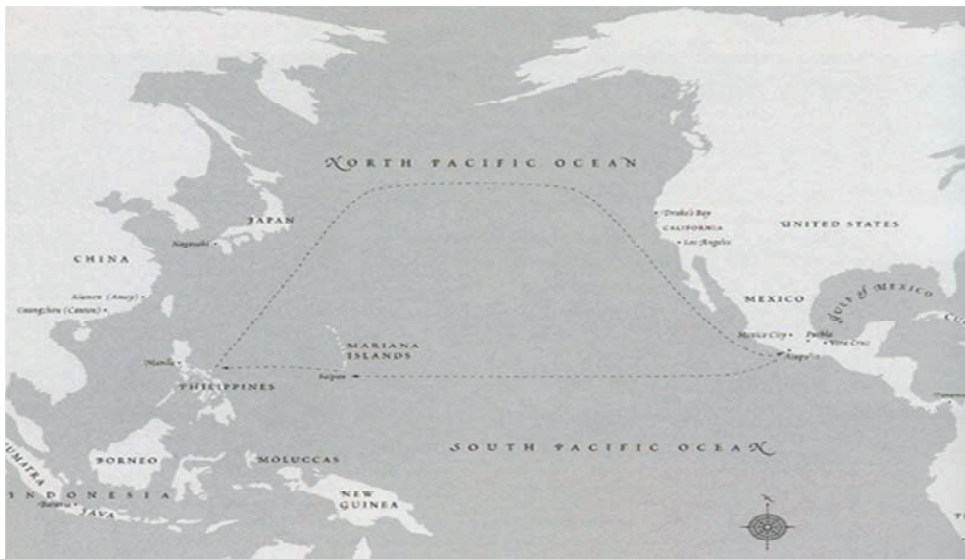
---

²⁵⁸ Uprkos oskudnim i nedovoljno pouzdanim demografskim izvorima, u drugoj polovini XVIII veka izvesno je došlo do povećanja nativnog stanovništva. Krajem veka zabeleženo je da je 1.250.000 urođenika plaćalo porez, čemu bi trebalo dodati i oko 100.000 stanovnika koji su živeli raštrkani u planinskim krajevima, van fiskalne kontrole španskih kolonizatora.

tako direktna konkurencija i pretnja španskoj pomorskoj trgovini (Rivera 1998: 12).²⁵⁹

Španski galeon iz Manile bio je sastavni deo flote koja je išla u Novu Španiju. Osvajanje i kolonizacija Filipina, kao i otkrivanje novog pomorskog puta koji je povezivao pomenuti arhipelag sa Amerikom,²⁶⁰ omogućili su ostvarenje starog Kolumbovog sna o povezivanju sa Azijom radi razmene dobara. Na putu od Filipina do Meksika ova ruta nazvana je po manilskim galeonima *los galeones de Manila* ili kineskim trgovačkim brodovima *las naos de China*, dok je put od Meksika do Filipina nazvan po brodovima iz Akapulka *las naos de Acapulco*. Ova trgovina, zasnovana prvenstveno na razmeni kineske svile i porcelana i američkog srebra pokazala se kao veoma uspešna i unosna.

Slika 11. – Trgovinska ruta galeona iz Manile i Meksika

Izvor: (Kuwayama 1997)

Nakon Magelanove ekspedicije Španija je poslala još pet ekspedicija na Filipine, a 21. novembra 1564. godine španska flota isplovila je iz meksičke

---

²⁵⁹ Tako je 1602. godine formirana Holandska kompanija zapadnih Indija (*Compañía Holandesa de las Indias Occidentales*) koja je predstavljala jaku konkurenciju Španiji u trgovini kineskim porcelanom i drugim orijentalnim proizvodima. Sa zatvaranjem lisabonske luke, osim pojave piraterije, došlo je i do procvata šverca.

²⁶⁰ Koji je Urdaneta otkrio sledeći okeansku struju Kuro-šio.

luke Puerto Navidad, da bi konačno 1571. godine španski osvajači osnovali Manilu i zauzeli druga ostrva. Od perioda Filipini su postali španska kolonija, a u potrazi za pomorskim putem ka Meksiku, u junu 1565. godine sa Filipina je isplovio galeon *San Pablo* koji je nakon 129 dana plovidbe stigao u Akapulko, otvorivši tako pomorsku rutu na severu Pacifika između Filipina i Meksika. U oktobru 1566. godine galeon *San Jerónimo* doplovio je iz Meksika do Filipina, a u julu 1567. godine galeon *San Juanillo* stigao je sa Filipina u Meksiko. Naredne godine dva galeona isplovila su iz Akapulka i došla do Filipina, označivši tako početak mnogobrojnih budućih tura pomorskih karavana, poznatih kao galeona iz Manile koji će iz Kine u Latinsku Ameriku donositi kinesku svilu, porcelan i začine, a odnositi američko srebro.

Ova saradnja i razmena bila je profitabilna jer je u Kini vladala nestašica srebra, zbog čega je ovaj plemeniti metal vredeo mnogo više nego u Americi, dok je, sa druge strane, u Kini svile bilo u izobilju, zbog čega je ona bila veoma jeftina i njena prodaja na teritoriji kolonija mogla je da donese dobru zaradu trgovcima. Na taj način, Španci su konačno zadovoljili svoju želju i pronašli pomorsku rutu koja im je omogućila trgovinu sa Azijom, osnivajući tako novi *put svile na Pacifiku*.

Od Nove Španije do Filipina plovidba je trajala oko tri meseca ili malo duže, ali je povratak bio mnogo neizvesniji i trajao je dva-tri meseca više. Obično je u toku jedne godine organizovana jedna do dve plovidbe u oba pravca, a brodovi su, zbog opasnosti od piratskih napada, najčešće plovili u grupi ili uz pratnju vojne flote. Rizici od piratskih napada kojima su prevashodno bili izloženi trgovci koji su plovili Atlanskim okeanom uticali su na organizaciono unapređenje prekookanske trgovine i formiranje sistema flota koje su isplovljavale u tačno utvrđenim danima i u vojnoj pratnji, tj. kao konvoji različitih brodova. Ovi konvoji plovili su uvek istim i dobro utvrđenim rutama na kojima su koristili usputne luke da bi dopunili zalihe i mogli da nastave putovanje, a zahvaljujući sistemu izvidnice brzih plovila koja su ih upozoravala i najavljivala dolazak galeona, lakše su mogli da izbegnu napade gusara (Sales Colín 2000b).

Brodovi su sa Filipina morali da isplove u pravcu severozapada, boreći se i po nekoliko nedelja sa jakim vetrovima, dok ne bi dostigli 35–40 stepeni geografske širine, manje ili više u visini Japana i u zoni tajfuna gde su hvatali

trgovačke vetrove²⁶¹ dovoljno jake da im omoguće plovidbu preko Pacifika do Kalifornije i okretanje na jugu u pravcu Nove Španije. Drugim rečima, odlazak je bio mnogo lakši od povratka jer je, osim rizika od uragana i oluja, postojao rizik i od piratskih napada koji se u zavisnost od vrednosti robe koja se prevozila (srebro prikupljeno u novcu od naplate poreza, kraljevsko blago, isporuke trgovca, i sl.) uvećavao (Stošić 2014: 988).²⁶²

Sve do druge polovine XVII veka srebro je činilo 85–95% američkog tovara koji je stizao u Španiju. Ruta se završavala u Španiji na ušću reke Gvadalkivir gde je roba istovarana. Da pirati ne bi saznali za ove isporuke u metropoli se nikada nije znao tačan datum povratka flote²⁶³ niti su se slali manji brodovi koji bi najavili njihov dolazak. Prva vest o dolasku flote bilo je samo pojavljivanje brodova koji su se iz Havane upućivali ka Bahamskom kanalu, a zatim ka Evropi. Po dolasku na Azorska ostrva povećavao se rizik od napada pirata i pljačkaša, zbog čega su se ponekad slali ratni brodovi kao pojačanje. Od Azorskih ostrva brodovi su se upućivali ka Portugalu. Zbog čestog krijumčarenja robe i šverca neretko su se brodovi zaustavljali kako bi istovarili robu u luci Algrave. Na kraju, flota je stizala na jugozapad Španije i u San Lukar (San Lúcar) odakle su galeoni nastavljali plovidbu Gvadalkivirom do luke u Sevilji.

Galeon iz Manile bio je posebno konstruisan španski ratni brod koji je mogao da se koristi i za trgovinu i za istraživačke ekspedicije, a težio je od 500 do 1500 tona.²⁶⁴ Utovar robe vršio se uglavnom na Filipinima (Bagatao) ili u Mekesiku (Autlán, Jalisco) pod zapovedništvom komandanta ili generala i uz vojnu pratnju, a sam proces bio je organizovan po principu enkomijendi ili u

---

²⁶¹ Trgovački vetrovi duvaju u prizemnom sloju atmosfere i karakteriše ih velika postojanost po pitanju pravca. Na severnoj hemisferi trgovački vetrovi duvaju sa severoistoka, a na južnoj sa jugoistoka.

²⁶² Pošto je unosna plovidba Pacifikom privlačila i druge zemlje, doprinela je takođe razvoju zlatnog doba engleske, francuske i holandske piraterije.

²⁶³ U proseku svake godine dve flote (30–90 brodova) isplivljavale su iz Sevilje ka američkim kolonijama.

²⁶⁴ Da bi trgovali sa Indijama Španci su konstruisali poseban brod koji je bio podjednake nosivosti kao i trgovački brod *nao* i iste brzine i pokretljivosti kao i karavele. Ne zna se tačno od kada je naziv galeon počeo da se koristi, jer u vreme kada je ušao u upotrebu nije postojala tačna nomenklatura za preciznu klasifikaciju brodova, a početkom XVI veka španska kraljevina je galeonom smatrala skoro svaku veliku i naoružanu galiju. Ipak, sam termin galeon bio je prisutan dosta ranije u dokumentaciji i verovatno su se u vreme velikih otkrića galeon i galija koristili kao oznake za isti brod, da bi kasnije galeon počeo da označava veliki, trgovački brod sa jedrima.

skladu sa glasačkim listićima (*boletas*) koji su se dodeljivali, kupovali i prodavali u Manili i Akapulku. Zahvaljujući švercu i krijumčarenju prekomerne količine robe nakon iskrnavanja, cena transportovanih dobara se najčešće udvostručavala (Stošić 2014: 986). Od Akapulka galeon je plovio prvo ka jugu, a zatim ka zapadu, do Marijanskih ostrva (Islas Marianas) i luke Kavite (Cavite), a odatle ka Manili. Zbog vremenskih prilika iz Manile se najčešće isplovljavalo u julu, ali je putovanje moglo da se odloži i do avgusta. Posle toga, zbog lošeg vremena bilo je nemoguće realizovati put i ako bi i ovaj period bio propušten, moglo je da se krene tek sledeće godine.

Galeoni iz Manile ostvarivali su najveći profit zahvaljujući srebru iz Meksika koje je bilo veoma cenjeno u Aziji. Srebrom iz Amerike mogli su da se kupe svi azijski proizvodi i to po veoma jeftinoj ceni i kasnije preprodaju u Americi ili Evropi čak i tri puta skuplje. Razvoj trgovine galeona iz Manile odredio je ekonomski život i evoluciju finansijskog sistema. Ovo ilustruje i organizovanje sajmova koji su u početku trajali samo za vreme dok su brodovi bili usiderni u lukama, ali je intenzivna trgovina doprinela tome da vremenom sve luke prerastu u velike trgovinske centre (Manila, Sevilja, Akapulko). Osim prodaje i kupovine robe, na sajmovima organizovanim u gradovima u koje su dolazili galeoni plaćao se i porez, vršila naplata, porudžbina novih pošiljki, slanje korespondencije i, ponekad, likvidacija računa (Yuste, 1987).²⁶⁵ Osim toga, izrada samih galeona bila je jedna vrsta međunarodnog projekta, budući da je tom prilikom dolazilo do saradnje pripadnika različitih nacija. Naime, većina galeona izrađivana je na Filipinima, ali su ih prema uputstvima evropskih brodograditelja pravili kineski tesari od lokalnog drveta. Jedra brodova takođe su pravljena na Filipinima, ali su metalni delovi (sidra, lanci, prstenovi i ekseri) liveni u Japanu, Kini i Indiji.

Danas, kada se govori o trgovini na Filipinima obično se govori o galeonu ili brodu iz Manile, jer je u XVIII veku u Akapulko dolazio samo jedan brod. Ipak, u XVI i XVII veku brodovi su bili manji i da bi mogli da prevezu više robe flota se obično sastojala od dva galeona. Nezadovoljni jer su kineski trgovci prevozili u Indiju svilu i druge orijentalne proizvode koje su prodavali jeftinije nego trgovci iz Sevilje, Španci su 1593. god. zabranili američkim trgovcima da trguju sa Filipinima, uspostavivši apsolutni monopol Manile nad

---

²⁶⁵ Takođe, prilikom organizovanja sajmova prodavale su se i hartije koje su odobravale trgovcima da ukracaju svoju robu na brod, tj. pomenuti listići *boletas*. U ekonomskom smislu, *bolela* je zapravo bila ekvivalent akcijama

trgovinom sa Istokom. Da bi očuvali ovu privilegiju, dva kraljevska broda isplovljavala su svake godine sa Filipina, donoseći u Novu Španiju robu kojom su trgovali susedi Manile koji su lično nadzirali otpremninu svojih dobara do Akapulka, ili su je prepuštali nekome od filipinskih meštana. *La real hacienda* bila je zadužena za pokrivanje troškova nastalih pri konstruisanju i opremanju brodova neophodnih radi održavanja redovnih kontakata Manile i Akapulka, dok je troškove plovidbe pokrивao kralj novcem iz trezora Nove Španije (Díaz-Trechuelo 2001: 157–159).²⁶⁶

Guverner Filipina imao je obavezu da izabere dva „časna i plemenita” lokalna predstavnika koja su se ukrcavala na brodove i vršila popis poslatih dobara i obračun prodate robe na sajmu koji se organizovao po dolasku u Meksiko. Takođe, u skladu sa ekonomskom moći manilskih trgovaca, guverner je bio zadužen za raspodelu utovarene robe. Pomenuta raspodela organizovana je na osnovu predaje vrednosnih papira *boletas* koji su omogućavali da određena količina robe bude utovarena na brod, a raspodela pošiljki vršila se u prisustvu javnog tužioca (*fiscal de la hacienda*). Kopija tovarnog lista slala se vicekralju Nove Španije čiji je poverenik zajedno sa kraljevskim zvaničnicima iz Akapulka nadgledao istovar popisane robe i pregledao sadržinu svake pošiljke, a robu koja nije bila registrovana konfiskovao i slao u Meksiko (Díaz-Trechuelo 2001: 160).²⁶⁷

Iako je monopolistička politika španske kraljevine trebalo da stimuliše hispanizaciju i naseljavanje Filipinskog arhipelaga,²⁶⁸ imala je poguban efekat kada je reč o ekonomskom životu ostrva jer ju je bilo lako kontrolisati, a kako je pružala mogućnost brzog bogaćenja u potpunosti je zaokupljala pažnju kolonizatora. Sa druge strane, zabrana trgovine uspostavljena Uredbom iz 1593. godine počela je da se primenjuje tek 1605. godine i, iako je tokom celog XVII

---

²⁶⁶ Roba nije mogla da bude predana na poverenje enkomijendi ni zvaničnicima, ili članovima posade brodova. Dva broda su bila na putu, a treći brod je kao rezerva bio usidren u Meksiko.

²⁶⁷ Međutim, razvoj trgovine zasnovan na razmeni dobara koje je prevezio galeon iz Manile predstavljao je pretnju za vladajuće trgovačke odnose na Pacifiku. Pošto je među najuglednijim članovima visokog peruanskog društva postojala velika potražnja za kineskom svilom, parfemima i porcelanom, trgovci iz Lime želeli su da srebrom iz Potosija započnu samostalnu trgovinu sa Azijom i od 1581. godine počeli su da šalju brodove direktno ka Filipinima. Zabrinuti zbog ove situacije i uplašeni zbog odliva peruanskog srebra, trgovci iz Sevilje su se pobunili, tražeći zabraniti direktne trgovine američkih kolonija sa Azijom.

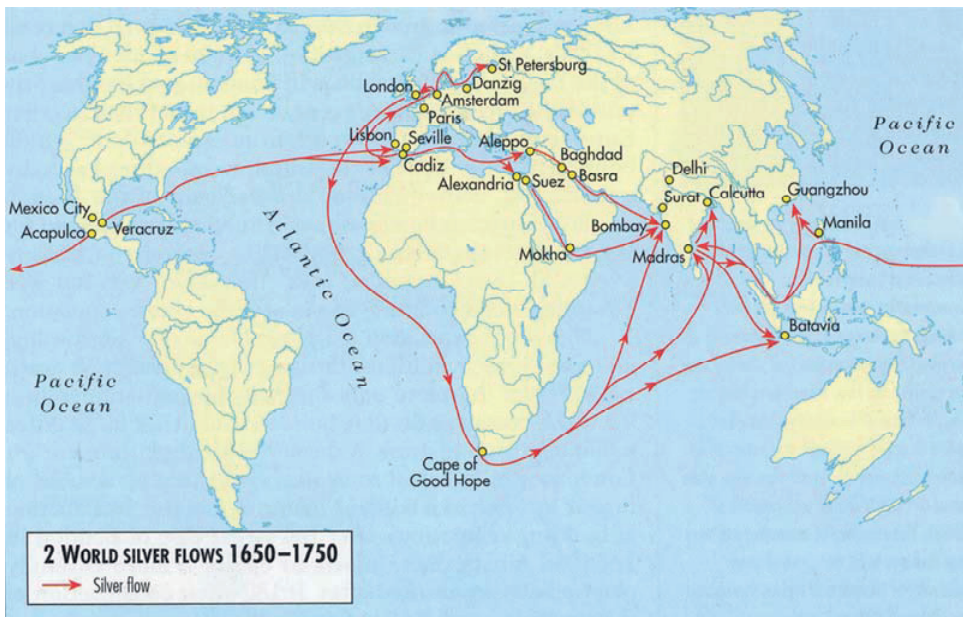
²⁶⁸ Osim pomenute privilegije, da bi odvratila španske doseljenike da dođu na Filipine samo radi zgrtanja bogatstva u manilskoj trgovini i potonjeg odlaska u Novu Španiju, Uredba iz 1593. god. garantovala je onima koji bi pristali da žive na ostrvima najmanje osam godina i mogućnost da trguju robom u novčanoj vrednosti njihove celokupne imovine (Ibid.).

veka bila na snazi, tokom ovog ranog perioda modernog uređenja Manile (1570–1640) trgovina je nastavila da se odvija ilegalnim putevima (Morga 1609: 221).

Krajem XVI veka između Meksika i Perua na godišnjem nivou vršila se razmena robe u vrednosti od skoro 3.000.000 pezosa, a početkom narednog veka, prema proračunu meksičke prestonice, od Akapulka do Filipina transportovano je peruansko srebro u vrednosti od oko 5.000.000 pezosa (Centro de Estudios Superiores Navales). Suočeni sa ovakvom situacijom i u želji da sačuvaju monopol na tržištu, trgovci iz Sevilje izdejstvovali su uvođenje ograničenja u trgovini sa Filipinima, redukujući uvoz iz Kine na sumu od 250.000 pezosa i ukupan godišnji bilans trgovine u Manili na manje od pola miliona pezosa

Slika 12. – Globalni tokovi srebra 1650-1750

Izvor: (Oxford Atlas of World History 1999: 131)

Da bi zaštitila ekonomske interese i uspostavila monopol nad trgovinom sa Azijom, tokom prve polovine XVII veka, španska kraljevina usvojila je više restriktivnih mera ne samo protiv filipinsko-peruanske trgovine već i protiv trgovine između Nove Španije i Filipina, a 1634. god. stupila je na snagu

apsolutna zabrana pomorske trgovine između meksičke luke Akapulko i peruanske luke Kallao (Callao). Ipak, pomenute mere bile su kontraproduktivne i zapravo su doprinele razvoju šverca, ne samo na relaciji Akapulko – Kaljao nego i između drugih centralnoameričkih luka (Sales 1996).²⁶⁹

Međutim, treba imati na umu da je mešanje španskih vlasti u kolonijalnu trgovinu bilo prevashodno regulatornog karaktera. Iako je sve do Sporazuma o slobodnoj trgovini 1778. godine Španija isključivo zastupala protekcionističku politiku i monopol Sevilje nad trgovinom sa Indijama, od 1765. god. špansko kraljevstvo je počelo da razvija antimonopolističku kolonijalnu trgovinu. U tom duhu, razne luke u Americi (na Velikm Antilima, ostrvima Margarita i Trinidad) otvorile su vrata trgovini sa Kadisom, Seviljom, Alikanteom, Kartahenom, Malagom, Barselonom, Santanderom, Korunjom i Hihonom (La Coruña y Gijón) i, umanjivši poreze, svele su ih na 6–7% od ukupne vrednosti robe (Díaz-Trechuelo 2003).

U vreme nezavisnosti Nove Španije, luka Akapulka prestala je da bude dodirna tačka sa Istokom. Za kratko vreme trgovina se preselila u luku San Blas, ali je 1815. godine pomorski saobraćaj na ovoj ruti obustavljen, čime je završena cela jedna epoha ekonomske istorije Filipina i Meksika. Konačno, može se zaključiti da se trgovina galeonima na Filipinima razvila ne samo kao posledica novootkrivene pomorske rute, već i kao plod spajanja Atlantika i Pacifika, čime je špansko kraljevstvo na osnovu trgovine između Nove Španije i Filipina stvorilo jedan potpuno novi ekonomski prostor (Aguilera Rojas 1998: 82–85).

1.2. Španske vlasti i azijsko stanovništvo

Iako su od 1565. godine Filipini zvanično bili deo španskog kraljevstva, Španija nije bila jedina koja je imala vlast na ovim prostorima. Dve veoma moćne sile, poput Japana i Kine, takođe su imale značajnu ulogu u razvoju Filipina. Ovaj uticaj stranih sila nije se odrazio samo na unutrašnju i spoljnu politiku Filipina, već je na duge staze uslovio razvoj i uticao na budućnost arhipelaga, jer je Španija u osnovi zavisila od kineskih proizvodnih, komercijalnih i organizacionih kapaciteta, kao i od japanskih doprinosa (Morga,

---

²⁶⁹ Zbog ove zabrane u tom periodu trgovci su morali da pribegavaju drugim rutama i koristili su središnje luke u Pacifiku, kao što je Akahutla (Acajutla) i Realeh (Realej) u Centralnoj Americi.

1609:129-131; 224). U tom smislu, proučavajući Filipinska ostrva, nemoguće je ne uzeti u obzir različite i suprotstavljene društveno-ekonomske interese ova tri velika svetska giganta.

Uspostavivši špansku vladavinu na arhipelagu, Legaspi je odmah izvestio Filipa II o prisustvu kineskih džunki koje su donosile svilu, vunu, porcelan, parfeme, tkanine, gvožđe i kalaj, i u lukama Luzona razmenjivale ove proizvode za zlato i vosak (Reed 1978: 31). Uporedo sa dolaskom kineskih brodova i broj Kineza koji su ostajali na ostrvu se povećavao, a razlog tome nije bila isključivo njihova potraga za boljim životnim uslovima u odnosu na svoju domovinu, već često i nemogućnost da se zbog monsuna tokom leta vrate u Kinu jer, ukoliko bi krenuli na put ranije, ne bi imali dovoljno vremena za trgovinske transakcije, zbog čega je njihov ostanak na Filipinima tokom cele godine bio neminovan (Díaz-Trechuelo 1966: 176).

Kako nije bilo direktne trgovine sa Španijom, kolonijalni prihod je prvenstveno ostvarivan na osnovu pomorske trgovine galeonima iz Manile koji su isplivljavali iz Akapulka i prenosili plemenite metale i kovani novac koji su razmenjivani za kinesku robu, kao što je svila, porcelan i sl. Zbog svoje unosnosti, pomorska trgovina brzo je privukla veliki broj Kineza u Manilu koji su, osim upravljanja trgovinskim transakcijama, proizvodili i neke od osnovnih namirnica i pružali usluge neophodne glavnom gradu. Uprkos tome što su pre dolaska Španaca Kinezi vekovima trgovali sa Filipincima, oni se nisu trajno naseljavali na ostrvima sve do španskog osvajanja.

Geografski opseg ekonomskih aktivnosti manilske luke bio je takav da je od svih orijentalnih gradova Manila bila najpodobnija da se razvije kao centar trgovine sa Istokom. Naime, u Manilu je stizala svila sa severa i začini sa juga koji su potom transportovani u Akapulko (Schurz 1959: 27). Broj kineskih i japanskih doseljenika rapidno se povećavao i azijska populacija je vrlo brzo brojno nadmašila hispansku (Santamaria 1966: 76–81). Ipak, ovako mešovito stanovništvo Manile karakterisali su jaki odnosi međuzavisnosti jer su. Špancima bili potrebni ne samo kineski i japanski proizvodi i dobra, već i usluge koje su Kinezi i Japanci pružali, kao i novac dobijen na osnovu trgovačkih taksi i poreza koje su morali da plaćaju. Osim toga, velika potražnja Kine za srebrom svakako je bila jedan od osnovnih razloga za špansko širenje ka Jugoistočnoj Aziji. Takođe, u nekim trenucima Kinezi ili Japanci su, bilo finansijski ili vojno, pomagali Špancima da očuvaju suverenitet, da bi zauzvrat od španske vlade dobili protekciju i utočište, kao i mogućnost da njihovi trgovci

koji su dolazili pod zaštitom države slobodno učestvuju u trgovini srebrom i svilom, a zanatlije nesmetano pružaju širok spektar usluga.

Međutim, ne samo što između Kineza i Japanaca koji su živeli u Manili skoro da nije bilo sličnosti, već se i stav samih Španaca prema ovim narodima razlikovao. Većina istočnih Azijata koji su stizali na Filipine, mogli su se, bilo u politikološkom, bilo u ekonomskom pogledu, odrediti kao izbeglice koje su od strane vlasti bile diskriminirane i stoga prihvatane sa podozrenjem. Zbog toga, uprkos svom multikulturalnom karakteru, miroljubiva koegzistencija manilske urbane populacije često je bila obojena tenzijama i nemirima, bilo između kineskih doseljenika i Španaca, ili japanskih trgovaca i španskih vojnika.²⁷⁰

Početak osamdesetih godina XVI veka, aktuelni guverner Gonzalo Ronkiljo de Penjalosa dodelio je Kinezima u Manili njihovu zasebnu četvrt zvanu *Parían* ili *alcaicería de Manila*.²⁷¹ U početku se kinesko naselje nalazilo unutar grada, ali je nakon požara u Manili 1583. godine premešteno van gradskih zidina. Ipak, veliki broj kineskih zanatskih radnji i prodavnica i dalje je ostao u centru grada, a kineski proizvodi su često smatrani lepšim i jeftinijim u odnosu na španske. Zarađujući kao pekari, berberini, obučari ili trgovci, kineski mestici (*sangleyes*) držali su monopol nad gradskim uslugama i čak su, putem trgovine sa južnom Kinom, obezbeđivali hranu za veliki broj žitelja Manile. U skladu sa potrebama stanovnika, kineski mestici bavili su se i ugostiteljstvom i proizvodili su garderobu skrojenu po poslednjoj španskoj modi, zadovoljavajući žeđ nove manilske elite za luksuzom (Hang-Sheng 1975: 249). Osim što su kupovali pristupačne kineske proizvode i robu, Španci su se i hranili u kineskim restoranima i, budući da su Kinezi zadržali svoj jezik i tradiciju, Španci su bili izloženi direktnim uticajima kineske kulture.

Sa druge strane, početkom XVI veka, grupa japanskih pomoraca naselila se u severnom Luzonu, osnivajući na reci Kagajan (Cagayan) grad Apari

---

²⁷⁰ Japanskih doseljenika bilo je znatno manje nego kineskih, ali je njihovo prisustvo prouzrokovalo dosta problema Špancima, posebno u periodu između 1605–1609. U odnosu na Kineze, Japanci su bili buntovniji, a među njima su bile tri grupe: pomorski trgovci, hrišćanske izbeglice i plaćenici ili politički izgnanici (uglavnom protivnici Tokugava klana) (McCabe, Harlaftis, Minoglou 2005: 73–93)

²⁷¹ Podaci o osnivanju prvog Parijana variraju između 1579–1581. godine. Tokom XVI veka ne samo da se broj kineskih doseljenika uvećao, već i je u samoj Manili i njenoj okolini porastao i broj kineskih naseobina (Tremml 2012).

(Aparri).²⁷² Veoma brzo počele su da se organizuju redovne trgovačke ture iz Nagasakija do Manile. Japanski trgovci prevozili su brašno, usoljenu ribu, oružje, svilu i razne rukotvorine, koje su, tokom prvih godina, razmenjivali za zlato, med i ogledala (Okada 1984: 227). U početku su japanski doseljenici živeli u gradu zajedno sa španskim stanovništvom, ali kako je japanska zajednica jačala i postajala sve teža za kontrolu, jer su Japanci bili arogantni i skloni konfliktnom ponašanju, španski zvaničnici su 1585. godine odlučili da dodele Japancima posebnu oblast pod nazivom *Dilao*. Ova japanska četvrt ili *nihonmachi* prvobitno je bila pod upravom franjevačkih sveštenika i tokom više od petnaest godina uspela je da sačuva duh japanske kulture u Manili.²⁷³

Kao i njihovi kineski sunarodnici, mnogi Japanci stekli su bogatstvo i društveni status u Manili, tako što su imali sopstvene radnje, bavili se trgovinom ili radili kao kapetani, mornari, vojnici ili plaćenici španske krune (Okada 1983: 157). Ipak, iako su neki od japanskih doseljenika uživali ugled moćnih građana, činjenica je da je tokom ovog perioda u Manilu dovedeno nekoliko hiljada Japanaca kao robova. Ambivalentan stav Španaca prema japanskim trgovcima i sugrađanima, došao je još više do izražaja nakon 1592. godine, kada je Tojotomi Hidejoši (Toyotomi Hideyoshi) zapretio Špancima da će, ukoliko ne plate Japanu, krenuti u osvajanje Filipina (Sato 1994: 230). Ipak, nakon dolaska Tokugave (Tokugawa Ieayasu) na vlast, španski odnosi sa Japanom su se, uprkos čestim piratskim napadima Japanaca na filipinske luke, stabilizovali, i početkom XVI veka japanski sugrađani su, kao i kineski, slobodno živeli u Manili.

Imajući u vidu celokupnu situaciju i uvid u multikulturalni karakter života u Manili, može se zaključiti da se, u skladu sa promenljivim političkim prilikama u istočnoj Aziji, menjao i stav španskih vlasti prema azijskom stanovništvu na Filipinima. Ponekad je hispansko-azijska saradnja bila okrenuta ka produbljivanju odnosa, a ponekad su japanski i kineski trgovci bili progonjeni i prisiljavani da napuste Manilu. Međutim, bez obzira na prirodu odnosa španskih vlasti prema azijskim doseljenicima i njihov uglavnom izbeglički status, činjenica je da su stanovnici Kine i Japana predstavljali nešto

---

²⁷² Neki autori smatraju da je japanska imigracija počela još u XII veku, a neki veruju da je luka Apari podignata posle XIV veka. Detaljnije o japanskoj dijaspori na Filipinima videti: William D. Wray, "The 17th-Century Japanese Diaspora. Questions of Boundary and Policy" (McCabe, Harlaftis, Minoglou 2005: 73–93).

²⁷³ Stanovnici Dilaa služili su se japanskim jezikom, nosili su kimono i drugu tradicionalnu odeću i negovali su nacionalnu kuhinju i vidove zabave.

više od običnih podanika španske krune, budući da su u odnosu na svoje vladare bili ne samo ekonomski, već i brojno nadmoćniji.

1.3. Srebrni vek Azije

Iako neki autori ističu Sevilju kao nosioca tadašnje svetske ekonomije i promoviraju koncept *Seville-centred world economy* (Atwell 1982), nemoguće je prevideti ulogu i značaj Kine kao najvećeg konzumenta srebra u ovom periodu. Zahvaljujući prihodima ostvarenim od izvoza srebra u Kinu Španija je bila u stanju da finansira borbe protiv kapitalističkih sila na severozapadu Evrope, a Japan je mogao da sprovede tržišne reforme i uspostavi kapitalistički sistem u Aziji. Na osnovu malih troškova proizvodnje srebra u Japanu i Americi, kao i decenijske akumulacije srebra u Kini, u drugoj polovini XVII veka došlo je do pada vrednosti srebra na svetskom nivou. Za vreme ovog perioda poznatog u istoriji kao *srebrna era Azije*, dešavanja unutar same Azije više su uticala na zapadnu ekonomiju nego što su zapadna na Aziju. U tom smislu, neophodno je iz globalne perspektive analizirati razvoj srebrnog tržišta u kome je Kina diktirala zakon potražnje, a Amerika i Japan zakon ponude. Sa razvojem trgovine srebrom u XVI veku započet je razvoj globalne svetske ekonomije. Ova trgovina imala je odlučujuću ulogu u pojavi svetske inflacije i rastu cena, usponu i padu Španije, pojavi Japana kao nezavisne političke moći, začetku pacifičke ekonomije i mnogim drugim socijalno-ekonomskim dešavanjima.

Zahvaljujući trgovcima iz Kine koji su i pre Španaca dolazili na Mindoro i u Manilu, počela je da se razvija filipinsko-kineska saradnja. Naime, Kinezi su pre Španaca uglavnom trgovali sa Mavarima kojima su prodavali oružje i barut, a po dolasku Španaca počeli su da donose i drugu robu kao što je svila, porcelan, šećer, slatkiši, biber, brašno i sl. Već 1573. godine brodovima iz Manile preneti su u Novu Španiju veća količina kineske svile i porcelana, a do 1576. godine bila je ustaljena pomorska ruta ove trgovine koja će tokom skoro tri veka delovati kao žila kucavica ekonomskog života Filipina (Díaz-Trechuelo 2001: 153–156).²⁷⁴

U tom smislu, početak trgovine galeonima bio je usko povezan sa razvojem merkantilizma (Congleton, Lee 2009), jer je svetska ekonomska politika od XVI do XVIII veka počivala upravo na ideji o merkantilističkom društvu u kome je vladala groznica za plemenitim metalima i akumulacija

---

²⁷⁴ Detaljnije o ovome videti: (Schurz 1959: 15).

bogatstva putem protekcionističke trgovine.²⁷⁵ Međutim, uprkos merkantilističkom shvatanju ekonomije, tokom ovog perioda razvoj međunarodne trgovine istovremeno je bio ograničen suprotstavljenim velikim svetskim silama i sukobljavanjem interesa različitih evropskih naroda. Osim toga, predstave o količini zlata i srebra koje je nakon Kolumbovog otkrića preneto preko mora verovatno su doprinele stvaranju ekonomske krize tog vremena.²⁷⁶

Naime, još u prvom talasu otkrića novih teritorija, u želji da što pre dođu do blaga, Katolički kraljevi su nastojali da osnuju kovnice novca. Ipak, tek je 1535. godine otvorena prva kraljevska kovnica u Americi. Naredbom iz maja te iste godine predviđeno je otvaranje kovnica novca (*casas de moneda*) u Meksiku i San Domingu. Pre otvaranja kovnica, u Americi nije postojao jasno utvrđen sistem nominalne vrednosti plemenitih metala kao sredstava razmene. Kada su Španci svoje aktivnosti sa iscrpljenih Antila preselili na američki kontinent, zlato je ostalo u drugom planu. Iako je još uvek pristizalo u velikim količinama iz Meksika i Perua, središte interesovanja eksploatatora postalo je srebro jer ga je bilo u izobilju.

Kada je vađenje srebra sa čuvenog brda Potosi počelo da jenjava pojačano je srebrom iz Zakatekasa i drugih gradova sa severa Nove Španije. Kovnice novca u Španiji, a kasnije takođe i one u Indijama,²⁷⁷ preplavile su svet pezosima sa likovima španskih monarha koji su bili tako visokog kvaliteta da su često bili krivotvoreni.²⁷⁸ Na taj način, iako se u Evropi tradicionalno cenio zlatni novac, španske vlasti su postigle da bude cenjeniji srebrni koji su plaćenici primali kao plate, a korumpirani ministri stranih sila kao poklon.²⁷⁹

---

²⁷⁵ Odnosno ohrabrivanja izvoza i obeshrabrivanja uvoza, posebno uz pomoć carinskih dažbina i poreza.

²⁷⁶ Upečatljiva slika pomorskih isporuka zlata, srebra, bisera i dragog kamenja proizvela je iskrivljenu predstavu o prihodima koje je špansko kraljevstvo ostvarivalo od novih kolonija i za mnoge je bila temelj na kome je počivala politička moć i veličina Španije. Zapravo, priliv plemenitih metala iz Amerike doprineo je opadanju privredne moći i razvoju inflacije u Španiji krajem XVI veka, jer je veliki uvoz srebra na kraju Španiju učinio previše zavisnom od uvoza sirovina i proizvoda iz drugih zemalja.

²⁷⁷ Španija je bila jedina zemlja koja je dozvolila kolnijama kovanje novca Videti: (Dominges Ortis 2003: 141).

²⁷⁸ Od poluge srebra od koje se u Španiji kovalo 1.000 pesosa u Đenovi ili Firenci kovalo se 1.200 pezosa. (Ibid.).

²⁷⁹ Zna se da od *real*a ili francuskog *piastre* potiču nemački *taler* i *dolar* (Ibid.).

U tom smislu, Sevilja je kao međunarodni trgovinski i finansijski centar imala ključnu ulogu ne samo kada je reč o španskoj već i svetskoj ekonomiji i evropskoj politici španskog kralja Ferdinanda i njegovog unuka Čarlsa V. Sav kraljevski novac, bez obzira na poreklo, slivao se u Trgovačku komoru u Sevilji i svaki srebrnjak ili zlatnik iz američkih luka morao je da bude pažljivo registrovan.²⁸⁰ Izbor Sevilje kao privilegovane tačke u trgovini sa Indijama nije bio slučajan, već je u pogledu kako prirodnih tako i ljudskih faktora u potpunosti odgovarao idejama epohe.²⁸¹

Na obalama Uelve (Huelva) i Kadiza (Cádiz), koji su funkcionisali kao predluka Sevilje, boravili su brojni pomorci, ribari i ljudi naviknuti na rizik radi profita koji se mogao ostvariti u atlantskom trouglu formiranom između Španije, Maroka i Kanarskih ostrva. Kako je Trgovačka komora bila institucionalni organ nadležan za sve što se odnosilo na trgovinu sa Indijama,²⁸² i roba i ljudi koji su odlazili u Indije morali su da se prijave u Sevilji gde se vršilo upisivanje u trgovinske knjige i naplata carine. Nesigurnost koja je vladala na Atlantiku zbog čestih bura i napada pirata primorala je trgovce da organizuju trgovačke konvoje koji su bili štice drugim većim brodovima, tj. galeonima sa više artiljerije.²⁸³ Svaki brod koji je isplovljavao iz Španije bio je u obavezi da u zemlju vrati istu vrednost u srebru i zlatu, a pronevera se kažnjavala smrću. Međutim, iako su propisane mere bile rigorozne, one nisu bile uspešne u zaustavljanju odliva zlata i srebra iz zemlje, jer je novac odlazio zahvaljujući krijumčarenju, razvijenoj korupciji dvorskih službenika i čestim pljačkama pirata koji su otimali blago španskih flota.

---

²⁸⁰ U ovom finansijskom centru i njegovoj kovnici kovalo se više zlata nego bilo gde u Evropi.

²⁸¹ Luka u Sevilji je bila jedini terminal gde su pristizali brodovi sa blagom što je Kraljevstvu omogućavalo lakšu kontrolu nad isporukama.

²⁸² To je bila naučna institucija za obučavanje kormilara, izgradnju instrumenata i izradu mapa, kao i pravni organ sa sudom i sopstvenim zatvorom. Srađivala je istovremeno i sa Svetom za Indije i sa Trgovačkim konzulatom stvorenim 1543. godine (Ibid. 142).

²⁸³ Ipak, ovaj sistem se pokazao skupim jer su svi učesnici morali da „plate pravo na štetu” koje im je garantovalo efikasnu odbranu. Međutim, ništa se nije moglo protiv uragana, vrlo čestih u Karijskom moru, a najveći broj katastrofa se događao na povratku između Verakrza i Havane i zbog peščanih sprudova i nedovoljne dubine reke na ulasku u Gvadalkivir. Gotovo sva trgovina zasnivala se na kreditima i plaćanju visokog osiguranja, jer je nedostatak gotovine u Sevilji bio skoro hroničan. Kako se približavao datum povratka flota sa blagom nemir je rastao i čim bi Trgovačka komora predala trgovcima njihovo srebro oni su žurili da ga iskuju kako bi otplatili dugove.

Većina kastiljanskih kovnica bila je u privatnom vlasništvu, ali pod upravom krune (Ulloa 1986: 430),²⁸⁴ tako da je kraljevstvo u celosti nadgledalo celokupnu proizvodnju novca i bilo je zaduženo ne samo za izdavanje dozvola za otvaranje kovnica i njenih kancelarija već i svih neophodnih naloga za sprovođenje različitih fiskalnih mera (Hamilton 1934: 48).²⁸⁵ Osim toga, od samog početka kraljevi su pristupili prekomorskim teritorijama kao stimulansu kastiljanske ekonomije i sredstvu za ojačanje finansija koje su bile u stalnom deficitu.²⁸⁶ Pošto su zbog osvajačkih poduhvata Karlosu V bila neophodna bogatstva Indija, kralj je pribegavao arbitražnim metodama koje su nanele mnogo štete trgovini, jer je u više navrata, nezadovoljan prihodima koji su stizali u njegov trezor, naređivao oduzimanje imetka od pojedinaca i nudio im odštetu kroz *jurrose*, odnosno menice duga²⁸⁷ koje iako su bile cenjene nisu mogle da spreče bankrot trgovaca koji su tako ostajali bez preko potrebne gotovine.

Iako su znali za štetne efekte ovakvog konfiskovanja srebra i zlata, u trenucima krize ovim merama su se služili i Filip II i Filip V.²⁸⁸ Ovakva intervencionistička ekonomska politika zasnovana prvenstveno na prometnoj vrednosti srebra i zlata, kao i sve češći napadi pirata koji su otimali blago, proizveli su vremenom negativni platni bilans u odlivu zlata i srebra i pojavi inflacije, odnosno tzv. revoluciju cena u XVI veku (Hamilton 1934).

Početak XVII veka, proizvodnja zlata i srebra u španskom kraljevstvu bila je znatno veća ne samo u odnosu na proizvodnju s kraja XVI veka nego i u

---

²⁸⁴ Mada se često dešavalo da kraljevstvo odluči da proda ili ustupi kovnicu nekom drugom vlasniku.

²⁸⁵ Pravo na kovanje novca, ili tzv. regalno pravo, imali su isključivo vladari. Vlasnici zlata i srebra dobijali su premije da bi donosili blago u kovnice, a novac je dobijao na vrednosti ukoliko je kovan u uglednoj kovnici koja je izdavala potvrdu o njegovom sastavu. Na taj način i država je ostvarivala prihode od senjoraže ili operativne koristi. Prema naredbi kraljevine svi plemeniti metali pronađeni na njenim teritorijama morali su da se odnesu u ovlašćene kovnice u Americi ili Kastilji, a kako navodi Akira Motomura, u periodu 1600–1639 špansko kraljevstvo je kovalo u proseku oko 114.000 kg srebra i 2.800 kg zlata godišnje (Motomura 1997: 334).

²⁸⁶ Iako je kralj Fernando bio osetljiv na argumente sveštenika koji su branili urođenike sa Antila, nikako nije hteo da prekine dotok zlata koji je stizao iz Indija.

²⁸⁷ Na osnovu ovih menica oštećenim licima je isplaćivana suma u iznosu od 3% do 6% od zaplenjenog kapitala, a zaplenjeno blago se zavodilo kao deo prihoda Trgovačke komore.

²⁸⁸ Jedna od značajnijih zaplena tog tipa desila se 1556–1557 kada je sa dve flote koje su se vraćale iz Verakruza konfiskovano blago u vrednosti od 1.600.390 dukata, što je po količini zaplenjenog zlata i srebra sa prve flote bilo jednako iznosu od 78,5% kraljevskog blaga, a sa druge 60%. Sveukupno tako dobijena suma tokom vladavine Čarlsa V iznosila je oko 5.000.000 dukata (Harring 1915: 471).

odnosu na proizvodnju drugih zapadnoevropskih zemalja.²⁸⁹ Ipak, odliv plemenitih metala i španski udeo na svetskom finansijskom tržištu nakon 1624. godine počeo je da opada prvenstveno zbog izvoza blaga u Englesku radi finansiranja rata protiv Holandske republike, ali i zbog čestih napada gusara.²⁹⁰ Zahvaljujući emisionoj dobiti (*seigniorage*) i drugim prihodima koje je ostvarivala na osnovu bogatstava kojima je raspolagala i mogućnosti kovanja novca, španska kruna je mogla da finansira ratove.²⁹¹ Kraljevstvo je povremeno puštalo u promet velike količine sitnog kovanog bakarnog novca što je sredinom XVII veka znatno doprinelo povećanju emisione dobiti,²⁹² ali i odlivu srebra i zlata iz Kastilje, zbog čega su posle 1624. godine promene u nominalnoj vrednosti sitnog novca uticale na tržišnu vrednost valute više od realne količine novčanih rezervi.²⁹³

Na taj način, tokom prve četiri decenije XVII veka proizvodnja kovanog američkog *bilona*²⁹⁴ u Španiji je opala jer su sve veće količine ostajale u Americi, ili su direktno transportovane u Aziju (Richards 1983: 425–445).²⁹⁵ Drugim rečima, kako je španska kraljevina proizvodila zlatni, srebrni i bakarni novac, količina zlata i srebra koje je bilo cenjeno na međunarodnom tržištu postepeno se smanjivala u Kastilji, dok je proizvodnja sitnog kovanog novca, kao osnovnog platežnog sredstva na domaćem tržištu sve do 1624. godine rasla

---

²⁸⁹ U Španiji je proizvedeno više zlata nego što je zvanično u Americi pronađeno, bilo u rudnicima, bilo u opljačkanom blagu.

²⁹⁰ Do 1620. godine severnoafrički muslimani su ovladali tehnikom upotrebe novih brodova i započeli „zlatno doba” gusarstva. Kao najznačajnija severnoafrička luka, Alžir je sa preko stotinu naoružanih brodova postao jedan od najmoćnijih gradova na Mediteranu. Napadi alžirskih gusara bili su uglavnom vezani za zapadni deo mediteranskog basena, tj. za obale južne Italije, Francuske, katalonsku i andaluzijsku obalu u Španiji, premda su u više navrata prelazili Gibraltarski moreuz i pustošili Galisiju, Asturijas i stizali sve do Kanarskih ostrva. Njihovi pljačkaški pohodi sejali su užas po čitavom Mediteranu, pretvarajući ga u „more straha”. Suočena sa ovakvom situacijom, Španija je 1619. godine sklopila savez sa Francuskom i Engleskom o zajedničkoj akciji protiv pirata, ali do značajnijih rezultata nije došlo.

²⁹¹ Ambicije španske krune u vreme habzburške dinastije tokom XVI i XVII veka iziskivale su dosta novca. Odbrana ovako velikog kraljevstva i održavanje monopola u spoljoj trgovini stvarali su troškove koji su nadmašivali prihode ostvarene iz američkih kolonija. Rat sa Nizozemskom (1566–1648), evropski Tridesetogodišnji rat (1618–1648), kao i pobuna Katalonije (1640–1658), znatno su doprineli siromašenju kraljevstva.

²⁹² Ili ostvarene valutne marže, tj. prihodu nastalom iz razlike između kamate ostvarene na novčana rezervna sredstva i izdatka održavanja kovanica i novca u opticaju, odnosno troškova puštanja novca u opticaj.

²⁹³ Ovakva ekspanzivna monetarna politika se naziva politika tzv. jeftinog novca.

²⁹⁴ U periodu između 1566–1591 godine španska monarhija je kovala novac koji je u svom sastavu imao 1,39% srebra i 98,61% bakra i koji je poznat kao *bilon* (eng. *bullion* ili šp. *vellón*).

²⁹⁵ Čak i u XVI veku španske kovnice dobijale su samo oko ⅓ srebra sa američkog kontinenta.

(Hamilton 1934: 89–91; Flynn 1978: 396–397), a velika količina i zastupljenost na svetskom tržištu učinili su da španski srebrni real postane dominantna međunarodna moneta (Valdés 2003), jer su španski srebrni novac (posebno *kovanice od osam* ili *reales de a ocho*) koristili trgovci različitih nacionalnih pripadnosti na prostoru Baltika, Istoka i istočne Azije.

Prema Atmanovoj proceni (Attman), izvoz srebra iz Evrope u Aziju početkom XVII veka obuhvatao je oko 44% španskog uvoza ove rude iz Amerike, odnosno 50% proizvodnje kovanog novca u Španiji (Attman 1986: 33). Većina srebra koja je stizala u to doba u kovnice Engleske, kao i drugih evropskih zemalja, pristizala je u obliku španskog srebrnjaka, a zbog svoje potražnje, kao i veoma visokog kvaliteta, španski srebrnjaci bili su veoma rasprostranjeni i često su bili krivotvoreni (Challis 1978: 192–193, 266–267).²⁹⁶

---

²⁹⁶ Iako engleska imitacija španskog srebrenjaka nije bila naročito prihvaćena, posebno ne u Aziji, 1626. godine Filip IV je uveo smrtnu kaznu i konfiskaciju robe za sve one koji su u kraljevstvo krijumčarili bilon ili velon, prilazili blizu brodova koji su ih dovozili ili na bilo koji način učestvovali u švercu, a 1628. godine smrtna kazna za ovaj prestup zamenjena je spaljivanjem na licu mesta.

Slika 13. – Španski srebrni real - Real de a ocho
*The Piece of Eight ili Pillar Dollar, tj. Silver
dollar of Ferdinand VI of Spain, 1753*

Izvor: (British Museum Collection)

Konačno, prema zvaničnim podacima, u periodu 1500–1800 samo je Latinska Amerika proizvela oko 150.000 tona srebra (Barret 1990: 237) koje se aktivno koristilo u međunarodnoj trgovini. Ova dominacija srebra u ranoj modernoj svetskoj ekonomiji bila je uslovljena ne samo bogatim nalazištima i ponudom američkog tržišta već i velikom potražnjom za srebrom od strane Kine, čiji je monetarni sistem krajem XIV veku zapao u krizu.

Ipak, pomenuta potražnja za srebrom u Kini nije bila isključivo uslovljena krizom monetarnog sistema, nego i promenama u oblasti fiskalnog i privatnog sektora koje su zajednički doprinele povećanoj potražnji za srebrom. Naime, za razliku od evropskih i zapadnoazijskih zemalja, monetarni sistem kineskog carstva prvobitno se temeljio na upotrebi bronzanih kovanica, a pošto bronzanog novca nije bilo dovoljno, vlasti su u XI veku pustile u opticaj i

papirni novac. Tako je monetarni sistem ranog Ming perioda počivao na upotrebi bronzanih kovanica i papirnih novčanica istovremeno, ali je sredinom XV veka došlo do gubitka vrednosti papirnog novca i potražnje za srebrom koje je počelo da se koristi u naplati državnih dažbina i poreza.²⁹⁷

Tokom XV i XVI veka srebro u Kini se uglavnom koristilo u sirovom obliku i u opticaju su bili komadi i srebrno grumenje različitog kvaliteta i finoće. Zbog svoje nestandardizovane nominalne vrednosti srebro nije bilo pogodno za lokalnu trgovinu i svakodnevne transakcije, već se uglavnom koristilo za pekoškeansku trgovinu na veliko i plaćanje državnih poreza, dok se bronzani novac koristio za isplatu dnevnica i manje transakcije u okviru domaćeg tržišta (Von Glahn 1996: 430), ali je početkom XVI veka došlo do tzv. revolucije kineske trgovine i naglog porasta potražnje za novcem, odnosno srebrom (Yang 1952: 67).²⁹⁸ Na osnovu favorizacije srebra kao platežnog sredstva od strane privatnog sektora, izmirenje državnih taksi i poreza počelo je sve više da se finansira na ovaj način i ovaj trend se postepeno proširio i na vladin sektor, što je kulminiralo u drugoj polovini XVI veka kada je Ming dinastija (1368–1644) u poreski sistem uvela plaćanje poreza srebrnim novcem (Giraldez, Flynn 1995: 429).

Iako je prvobitni izvor srebra koje je pristizalo u Kinu bio Japan, u najvećim količinama srebro je ipak pristizalo iz Perua i Meksika. Samu nabavku ovog plemenitog metala kontrolisali su španski kralj i šogun, a glavnu ulogu u kinesko-japanskoj trgovini srebrom imali su evropski i azijski posrednici koji su takođe obavljali trgovinu između španske Amerike i Kine.²⁹⁹ Srebro iz Novog sveta prenosilo se preko Atlantika kroz Evropu i nakon mnogobrojnih trgovačkih ruta preko Baltika, Levanta i Rta Dobre nade konačno je stizalo do kineskog tržišta. Pacifik je bio alternativna ruta, odnosno direktan put kojim je moglo da se stigne od Amerike do Kine.

---

²⁹⁷ Prelazak Kine u „srebrnu zonu” inicirali su zapravo trgovci u jugoistočnoj Kini koja je bila centar spoljne trgovine (Yang 1952: 67).

²⁹⁸ Ovome su doprinele i druge društvene pojave kao što je monetizacija javnih finansija i privatne razmene dobara, ukidanje ropstva i pojava slobodnog tržišta rada, regionalna specijalizacija u poljoprivrednoj proizvodnji i sveukupan razvoj spoljne trgovine.

²⁹⁹ U XVI i XVII veku je i Japan, zahvaljajući velikoj proizvodnji i izvozu srebra, imao veoma važnu ulogu u svetskoj ekonomiji. Portugalski i holandski moreplovci bili su posrednici u trgovini između Japana, sa jedne, i Kine i Jugoistočne Azije sa druge strane, jer je Kina svojim trgovcima zabranila direktnu trgovinu sa Japanom zbog japanskih gusara. Evropski trgovci srebrom poreklom iz Amerike kupovali su kinesku sirovu svilu, a zatim je prodavali u Japanu po većoj ceni i na taj način ostvarili su ogromne profite (Giraldez, Flynn 1995: 429).

Galeon iz Manile natovaren srebrom isplovljavao je iz Akapulka ka Filipinima gde je zatim tovar stizao do Kine. Količina srebra koja je pristizala u Kinu uglavnom je bila daleko veća nego što je bilo zvanično prijavljeno i ponekad je bila jednaka količini srebra koje je stizalo preko Evrope. Ovako velika potražnja za srebrom u Kini odrazila se na celokupno ekonomsko tržište tog perioda i uticala na tzv. revoluciju cena i pojavu inflacije.³⁰⁰ Krajem tridesetih i početkom četrdesetih godina XVI veka vrednost srebra naglo je porasla u odnosu na bakar, te je uvoz srebra u Kini opao. Uporedo sa smanjivanjem uvoza srebra došlo je i do propadanja Ming dinastije i privremenog kolapsa kinesko-španske trgovine, što je dovelo do masakra od preko 20.000 Kineza na Filipinima (Atwell 1990).³⁰¹

Osim toga, politička i ekonomska dešavanja u Japanu takođe su uticala na ekonomsku situaciju u Kini. Nakon zabrane trgovine Japancima u inostranstvu 1635. godine, Tokugava vladar³⁰² je naredio izbacivanje portugalskih trgovaca iz Nagasakija 1639. godine, što se odrazilo na uvoz srebra koje je iz Japana stizalo u Makao i Kanton (Canton).³⁰³ Uprkos ovim poteškoćama, trgovina u Manili bila je suviše značajna za kinesku ekonomiju i nakon masakra na Filipinima ubrzo su počeli da stižu na ostrva novi kineski trgovci i saradnja je obnovljena.

U kasno doba Ming dinastije populacija Kine činila je više od četvrtine svetske populacije i bila je centar najvećeg poreskog i trgovinskog sistema u svetu, što je takođe doprinelo konstantnom porastu kineske potražnje za srebrom. Osim toga, u trgovinskoj mreži istočne Azije srebro je bilo roba samo po sebi, a ne samo novac. U tom smislu, trgovina srebrom nije bila isključivo

---

³⁰⁰ Ekonomska kriza bila je najizraženija u periodu 1630-1640 u zemljama zapadne Evrope, jugoistočne Azije i Kini.

³⁰¹ Kinesko-španska trgovina nije redukovana zbog manjka kineske robe, već nemogućnosti Španaca da plate Kinezima zbog nedovoljne količine srebra koje je stizalo iz američkih kolonija.

³⁰² Još od 1616. godine spoljna trgovina u Japanu bila je ograničena na luku Nagasaki i Hirado. Godine 1633. i 1635. izdati su dekreti kojima je japanskim podanicima i svim brodovima bilo zabranjeno da napuste Japan bez prethodne dozvole šoguna. Svaki kontakt Japanaca i stranaca bio je zabranjen i Japanci koji su živeli u inostranstvu duže od pet godina nisu smeli da se vrate u zemlju. Osim manjih razmena i trgovine na malo između nekih udaljenih daimjoa i Koreje i Rjukju (Ryukyu) ostrva, na jugo-zapadu japanskih ostrva sve do 1641. godine spoljna trgovina bila je ograničena na luku Nagasaki. Videti: Tashiro, Kazui, "Exports of Japan's Silver to China via Korea and Changes in the Tokugawa Monetary System during the Seventeenth and Eighteenth Centuries" (Giraldez, Flynn 1997).

³⁰³ Tako su holandski i kineski trgovci nastavili da izvoze srebro iz Japana posle 1639. godine (izuzev 1659-1661), količine zvanično izvezenog srebra početkom XVII veka bile su ispod proseka (Ibid).

odlika finansijske ekonomije Kine, što potvrđuje i činjenica da je nacionalna valuta bio bronzani, a ne srebrni novčić. Kao i bilo koje druge robe, vrednost srebra nije određivao vladar zakonima, već tržišni zakon ponude i potražnje. Kineski trgovci nisu samo želeli da uvezu srebrni bilon kao monetu, već su na prvom mestu tragali za srebrom kao za plemenitim metalom. Kako je tako veliki procenat svetske ekonomije bio okrenut kupovini rude srebra, logično je bilo da posledice ovakve trgovine dobiju globalne razmere. Upravo je promena koja se desila u samoj ekonomskoj strukturi prouzrokovala da vrednost srebra poraste u Kini više nego bilo gde drugo u svetu (Giraldez, Flynn 1995: 432).³⁰⁴

Isti arbitražni mehanizam koji je privukao srebro sa zapada privukao je i srebro iz drugih azijskih zemalja. 1590. godine odnos zlata prema srebru bio je oko 10:1 u Japanu i 9:1 u mogulskoj Indiji, i kako ističe Bokser (Boxer), to je bio osnovni razlog zbog koga je Kina tako dugo bila „usisna pumpa” koja je privlačila velike količine srebra (Boxer 1970: 461). Osim toga, srebro je nastavilo da se sliva u Kinu i u drugoj polovini XVII veka ne samo zato što je tu imalo veću vrednost nego u bilo kojoj drugoj zemlji, već i zato što je Kina bila veliko tržište sa relativno stabilnom svetskom cenom srebra (Giraldez, Flynn 1995: 433).

Pre XVI veka, trgovina u istočnoj Aziji počivala je na razmeni kineskih bronzanih novčića za japansko zlato. Ubrzan razvoj rudarstva i vađenja srebrne rude u Japanu 1530. godine radikalno je uticao na vektore međunarodnih tokova i kretanje plemenitih metala u istočnoj Aziji, budući da je srebro počelo da se sliva u Kinu, a zlato u inostranstvo. Uporedo sa opadanjem vrednosti srebra, u Japanu je došlo do povećane potražnje za zlatom,³⁰⁵ i prema svedočenju japanskih izaslanika u Makao, 1590. godine je iz Kine u Japan i druga svetska tržišta izvezeno preko 750 kg zlata. Iako je početkom XVII veka u Kini zlato takođe bilo cenjeno, kineski trgovci nisu pokazivali interesovanje za zlato i tokom celog „srebrnog veka” zlato se izvozilo iz Kine. Kinesku potražnju za srebrom najbolje ilustruje misionar Sebastiao Manrique (Sebastiao Manrique) koji je, prepričavajući doživljaje Španaca iz Manile, zabeležio kako je za Kineze „srebro bilo isto što i krv” (Boxer 1970: 463).

---

³⁰⁴ Vrednost srebra bila je dva puta veća u Kini nego u Španiji.

³⁰⁵ Čemu još doprinosi intenziviranje borbe za ujedinjenje i vojnu nadmoć Japana, kao i invazija na Koreju 1592. godine (Von Glahn 1996: 435).

Kada je reč o količini srebra koje je pristizalo iz Manile, iako je trgovina Atlanskim okeanom bila predmet intenzivnog proučavanja, postoje kontroverzni podaci o količini blaga koje je tokom ranog modernog perioda stizalo u Evropu ili prolazilo kroz nju. Sa druge strane, trgovina Pacifikom je uglavnom bila zanemarivana od strane istoričara, te je gotovo nemoguće govoriti o pouzdanoj proceni količine srebra koje je tokom XVI i XVII veka stizalo na Filipine ili prolazilo ovim putem. Iako skoro svi istraživači ističu da je trgovačka aktivnost u Manili bila veoma razvijena, posebno krajem XVI i početkom XVII veka, stopa krijumčarenja je bila veoma visoka, te je teško dati precizne podatke o količini blaga kojim se trgovalo.

Prema istraživanju Tepaska (John J. TePaske), ukupnu količinu srebra koja je bila u opticaju moguće je podeliti u dve kategorije. Prvu čini tzv. *situado* ili srebro koje pripada subvencijama koje su meksičke vlasti slale upravi Manile i čiji je iznos prelazio 200.000 pezosa godišnje, dok drugu kategoriju čine privatne pošiljke na Filipinima čija je vrednost na godišnjem nivou u periodu 1591–1660 iznosila oko 316.693 pezosa, odnosno 8.095 kg srebra (Richards 1983: 434). Koristeći Tepaskove i Humboltove podatke, Baret (Barret) navodi da je vrednost privatnih pošiljki u Manili u periodu 1581–1700 bila veća i da je na godišnjem nivou iznosila 463.281 pezosa, odnosno 11.86 tona srebra (Barrett 1990: 249).

U osnovi, Tepask procenjuje da je ukupna vrednost blaga (i vladinih subvencija i privatnog novca) iznosila 517.000 pezosa godišnje, dok Baret podiže ukupnu sumu na 660.000 pezosa godišnje. Kako je proizvodnja srebra na tlu Nove Španije premašivala vrednost izvezene robe preko Atlantika za 40.000 tona, odnosno 5,5 miliona pezosa (135 tona) godišnje, Baret pretpostavlja da je ova količina srebra ostajala ili na prostoru kolonija (što je malo verovatno) ili je transportovana u Kinu. Prema podacima iz Meksika, godišnje je 5.000.000 pezosa (127.8 tona) stizalo u Manilu, a samo 1597. godine brodovima je preneto zapanjujućih 12.000.000 pezosa, tj. 306.7 tona srebra (Giraldez, Flynn 1995: 435).

Period 1570–1630 godine je definitivno razdoblje u kojem je u jugoistočnoj Aziji zabeležen najveći priliv bogatstva iz Evrope. Zahvaljujući drastičnom povećanju zaliha srebra, prve tri decenije XVII veka donele su pravi procvat i ekspanziju u oblasti ekonomije i trgovine istočne Azije. Godine 1567. kineski car Mu-cung (Mu-tsung) uslišio je molbe trgovaca iz Fudžiana (Fujian), ukinuvši po prvi put Mingovu zabranu koja je sprečavala privatnu trgovinu

Kineza na jugu. Prvobitno je bilo dozvoljeno slanje pet džunki³⁰⁶ godišnje, da bi se do 1589. godine njihov broj uvećao na 88, a do 1597. na 117. Generalno, devedesetih godina XVII veka jedna polovina ovih kineskih brodova imala je licencu (*keichō*), odnosno dozvolu za trgovinu „istočnim morima” (Filipini, severni Borneo i Maluku), a druga polovina za trgovinu „zapadnim morima” (ostatak jugoistočne Azije), iako je, kao i uvek, određeni broj brodova trgovao ilegalno. Ovo je bilo vreme prosperiteta, urbanog i demografskog razvoja u Kini, koji je svoje poreklo dugovao međunarodnoj trgovini i uvozu japanskog i američkog srebra (Reid 1988).

Kako je kineska zabrana protiv japanskih pirata i dalje bila na snazi, luke jugoistočne Azije postale su neophodna mesta za skladištenje i razmenu robe kojom se trgovalo. U ovim lukama, od kojih su najvažnije bile Manila i Hoi-an (Faifo) obavljala se razmena japanskog srebra za kinesku svilu, indijske tkanine i razne začine jugoistočne Azije. Period 1570–1630 predstavljao je za Japan doba transformacije i radikalnih promena ka modernizaciji. To je bilo vreme ujedinjenja, urbanizacije, širenja trgovinskih mreža i stvaranja distributerskih ruta (Giraldez, Flynn 1995: 437).³⁰⁷ Od 1580. godine japanski brodovi su često istovarali srebro u južnim lukama. Tokom tri decenije (1604–35) u Tokugava šogunatu (*bakufu*) se pažljivo beležilo izdavanje svake dozvole (*shu-in*) trgovačkim brodovima da bi iznenada 1635. godine, kada je šogun Lemitsu pod pretnjom smrću zabranio Japancima odlazak u inostranstvo, ovakva trgovina bila obustavljena. Ipak, kako ističu Flin i Hiraldez, uprkos restrikcijama i zabrani vlade, u periodu 1604–1645 izvoz japanskog srebra je i dalje bio relativno visok.

U celini gledano, može se reći da je u Kinu za vreme poslednjeg veka Ming dinastije približno uvezeno oko 7.325 tona srebra. Za razliku od krize kinesko-španske trgovine krajem tridesetih godina XVI veka, koja je bila uslovljena prvenstveno fluktuacijama u samoj proizvodnji američkog srebra, u drugoj polovini veka uvoz srebra bio je prvenstveno pogođen odlukama

---

³⁰⁶ Stari kineski brod džunka (engl. *junk*).

³⁰⁷ Nakon dolaska Tokugave na vlast posle 1600. godine obim japanske trgovine sa Kinom znatno se povećao. Šogun Tokugava Iejasu je u cilju obezbeđivanja vojnih zaliha gvožđa i olova i druge robe nastojao da pospeši razvoj spoljne trgovine i usavršio je sistem izdavanja pomorskih dozvola (*vermillion-seal*), nasleđen od njegovog prethodnika. Ovaj sistem je omogućavao trgovcima bilo koje nacionalnosti da u određenim lukama grada Kjušu (Kyushu) kupuju i prodaju robu. Ipak, krajem tridesetih godina XVI veka Tokugava je počeo da uvodi ograničenja spoljne trgovine na luku u Nagasakiju.

političke prirode i zabranama pomorske trgovine Južnim Kineskim morem od strane novog vladara Ćing dinastije. U prvoj polovini XVII veka količina srebra koje je uvezeno u Kinu svake godine je u proseku iznosila oko 116 tona, što je za oko 250% više nego u drugoj polovini XVI veka. Iako većina autora smatra da je od druge polovine XVII veka znatno opala količina srebra koja se prenosila prekooceanskom trgovinom, priliv srebra preko Atlatika, kao i preko Pacifika, zapravo je tokom celog XVII veka rastao. Prema istraživanjima koja je sproveo Han-šeng (Ch'üan Han-shen), tokom celog XVII veka trgovinom u Manili godišnji rast od preko 2 miliona srebrnih pezosa se nastavio. Poredeći istraživanja drugih autora i količine srebra koje su u Aziju donosili Portugalci i Holandžani, Flin i Hiraldes zaključuju da je tokom XVII veka godišnje u Aziju iz Filipina i Japana stizalo više od 51.12 tona srebra (Giraldez, Flynn 1995: 437).

TREĆI DEO: BREME I DAROVI KOLONIJALNOG NASLEĐA

Za špansko kraljevstvo od centralne važnosti bile su američke kolonije, a Filipini su bili cenjeni prvenstveno zbog strateškog položaja Manile kao baze za širenje uticaja na istoku i kao tranzitne luke u trgovini galeona. Međutim, španska mornarica nije imala dovoljno snage da drži pod kontrolom tako udaljenu preookeansku teritoriju, zbog čega su, kao što je već pomenuto, Filipini stalno bili izloženi napadima rivalskih evropskih sila i pirata.³⁰⁸

Vojna slabost španske kraljevine bila je povezana sa slabljenjem njene ekonomske moći što se ogledalo u odlivu srebra i proizvoda koji bi mogli da se razmenjuju za kineske proizvode. Iako je u cilju zaštite sopstvenih interesa Španija zabranila učešće drugih evropskih zemalja u trgovini galeona, takva merkantilistička politika morala je da ustukne pred konceptom slobodne trgovine svojstvene britanskim trgovcima.

Kao i Španci, i Britanci su imali pretenzije ka Istoku, posebno ka Kineskom moru. Da bi ostvarili svoje interese, Britanci su se uključili u postojeće trgovinske tokove tako što su Zulu snabdevali oružjem da bi došli do morskih i šumskih plodova za kojima je postojala potražnja u Kini i, uz pomoć azijskih posrednika, mešali su se u trgovinu galeona i kupovali meksičko srebro indijskim tekstilom.³⁰⁹ Konačno, početkom Sedmogodišnjeg rata 1762. god. engleska Istočno-indijska kompanija i britanska vojska dobile su priliku da izvrše okupaciju Manile.³¹⁰ Iako Britanci nisu raspolagali velikom vojnom silom, Španci se nisu opirali i okupacija je trajala sve do 1764. god. kada je postignut dogovor o povlačenju engleskih snaga (Abinales, Amoroso 2005: 71).

Iako je britanska okupacija bila ograničena na Manilu, ovaj događaj je ukazao na opšte stanje i društveni ambijent Filipina tog vremena. Naime, bezbednosne mere prestonice bile su na najnižem nivou, a nestabilnost

---

³⁰⁸ Tako su Holandani preuzeli Maluku.

³⁰⁹ Korumpiranost filipinskih zvaničnika dozvoljavala je Englezima da ilegalno ukrcavaju svoju robu na galeone i šalju je u Akapulko.

³¹⁰ Zbog udaljenosti i nerazvijene komunikacije na Filipinima se nije znalo da je Španija ušla u rat sa Engleskom još 2. januara 1762. god i građani Manile su bili iznenađeni videvši 22. septembra englesku flotu u Manilskom zalivu (Díaz-Trechuelo 2001: 217).

svetovno-sekularnog državnog uređenja više nego očigledna. Kako još od sredine XVII veka zidine Manile nisu ni jednom obnovljene ni ojačane, utvrđenje filipinske prestonice nije bilo u stanju da izdrži napad. Manilski garnizon činio je mali pešadijski puk formiran od svega 556 vojnika, koji su bili demoralisani, loše obučeni i sa nedovoljno artiljerije opremljeni.

Nasuprot tome, prilikom iskrcavanja Englezi su brojali 1.500 evropskih vojnika, 800 najamnika i dve artiljerijske jedinice. Englesku flotu je predvodio admiral Korniš (Cornish), a ofanzivne trupe brigadir Vilijam Drejper (William Draper) (Díaz-Trechuelo 2001: 217). Istovremeno, u vreme Engleske invazije na Manilu, Filipini nisu imali generalnog guvernera, jer je pomenuti tokom službe iznenada preminuo, a naredne tri godine nije imenovan njegov naslednik, zbog čega je nadbiskup Manile obavljao funkciju guvernera.

Svestan svog vojničkog neiskustva, nadbiskup je prepustio odbranu grada markizu de Viljamediani (marqués de Villamediana) koji je bio *maestre de campo* i kao takav takođe nije bio odgovarajuća osoba za ovakvu dužnost. Bukvalno paralisan i zatečen situacijom, nadbiskup je odreagovao krajnje neadekvatno. Naime, iako je primio vesti o predstojećem napadu, nije preduzeo nikakve mere i u stanju krajnje pasivnosti niti je pristao na predaju niti na vojnu akciju, zbog čega su u gradu zavladao nasilje i pljačka. Manila i Kavite su kapitulirali, a nadbiskup i sudije su bili zarobljeni.³¹¹ Situaciju je dodatno otežavala činjenica da su istovremeno u drugim delovima kolonije (provincijama Pangasinana, na severu Ilokosa, i Kagajanu) besneli nemiri i pobune urođenika protiv upravnika provincija i župnika. Osim toga, Kinezi su skovali zaveru protiv Španaca, nameravajući da ih pobiju uoči božićne noći, ali je plan na vreme otkriven i sprečen (Díaz-Trechuelo 2001: 218–219).³¹²

Kada je nakon potpisivanja Utrehtskog sporazuma 1713. god. okončan rat za špansko nasleđe između Engleske i Nizozemske republike s jedne strane i

---

³¹¹ Srećom, sudija Simon de Anda (Simón de Anda) uspeo je da izađe iz grada i iznese novac iz blagajni. Takođe, preuzevši funkciju generalnog guvernera, Simon de Anda je organizovao odbranu nepokorenog dela ostrva.

³¹² Radi prevencije španska vlada stacionirana u oblasti Pampange naredila je da se izvrši masakr Kineza u Manili od kojih je većina bila pokatoličena. Kao odgovor, Kinezi su poslali 5.000 vojnika protiv Španaca, što je rezultiralo ponovnim proterivanjem Kineza 1766. godine.

Francuske i Španije s druge, i podeljeni španski posedi u Evropi,³¹³ merkantilistički duh je već počeo da slabi i ustupa mesto prosvetiteljskim idejama XVIII veka. Intelektualna revolucija utrla je put progresističkom internacionalizmu i uverenju o napuštanju protekcionističke ekonomije u korist razvoja slobodne trgovine i otvaranja granica.

Još od prve polovine XVIII veka u Španiji su postojale tendencije ka napuštanju monopolističke politike, posebno one koja se ticala filipinsko-meksičke trgovine, ali je program burbonskih reformi sproveden tek u drugoj polovini XVIII veka. Ove reformatorske ideje koje su proistekle iz liberalnih načela i podrazumevale modernizaciju fiskalne politike, privrede, uprave i vojske, ipak su počivale na jasno određenim interesima Španije. Zapravo, glavni razlog za preispitivanje ekonomske politike prema Filipinima odnosi se na oskudni profit koji je Španija ostvarivala na osnovu jedine legalne pomorske rute (Manila–Akapulko) uspostavljene u trgovinskoj razmeni sa Azijom bar do 1765. god. i obrazloženje da neuključivanje u ovu suštinski lukrativnu trgovinu znači neiskorišćavanje njenog potencijala (Yuste 2007: 3)

Na osnovu ovakvih uverenja 1785. god. osnovana je Kraljevska kompanija Filipina (*Compañía Real de las Filipinas*) orijentisana ka centralizaciji filipinske trgovine i njenom stavljanju pod okrilje metropole. Ovoj trgovačkoj kompaniji poverena je privilegovana pozicija u trgovini sa azijskim lukama i prodaji orijentalnih proizvoda na teritoriji Amerike, jer je njen cilj bio

---

³¹³ Nakon smrti Karlosa II, poslednjeg španskog Habzburga koji nije imao potomstvo, u Evropi, Severnoj i Južnoj Americi između 1702. i 1714. izbio je rat za špansko nasleđe. Karlos II je verovao da su Burboni bili jedina sila koja je imala snage da u potpunosti očuva celovitost njegove imperije, zbog čega je za naslednika imenovao Filipa, vojvodu anžuskijskog, drugog najstarijeg unuka francuskog kralja Luja XIV. Luj XIV je unuka proglasio za španskog kralja Filipa V i odmah zatim izvršio je invaziju na špansku Nizozemsku. Takođe je nastojao da uspostavi dominaciju nad trgovinom sa španskom Amerikom na račun engleskih i holandskih trgovaca, a odbijao je da ukloni Filipa iz linije nasleđivanja francuskog trona, ostavljajući tako mogućnost budućeg ujedinjenja Francuske i Španije u jednu velesilnu monarhiju, što je bilo neprihvatljivo za sva evropska kraljevstva. Iako je Francuska tvrdila da Filip neće biti kralj Francuske, Engleska i Nizozemska zahtevale su da se Luj odrekne Filipa, što je obnovilo francuski otpor. U Engleskoj je 1710. pala vigovska vlada i Malboro i došlo je do promene stava. Naredne godine Engleska i Nizozemska suočile su se sa Karlovim zahtevom za španskim prestolom, tj. mogućnošću obnavljanja habsburške države iz vremena Karla V, što je smanjilo otpor prema Filipovoj kandidaturi. Ubrzo je Engleska počela da pregovara sa Francuskom i prekinula je ratne operacije. Sporazumom u Utrehtu potpisanim 1713. i Sporazum u Ramštatu iz 1714. god izvršena je podela španske imperije: Austrijanci su dobili većinu njihovih evropskih poseda, ali je vojvoda anžuskijski Filip zadržao iberijske i američke teritorije i priznat je kao kralj Filip V od Španije (Živojinović 1989: 234–239).

takođe uspostavljanje direktne rute između Manile i Sevilje, uz zaobilaznje Rta Horn i meksičkog učešća u trgovini (Ibid.). U tom smislu, proces liberalizacije podrazumevao je ne samo ukidanje meksičkog monopola u trgovini sa Filipinima, već i prividno ukidanje španskog monopola nad trgovinom sa Indijama i to mnogo pre 1810. god. (Sergio Villalobos 1962).

Istovremeno, još pre nego što je u Španiji zavladao ovakav stav, geopolitička scena doprinela je jačanju konkurencije i mogućnostima drugih svetskih aktera da se uključe u unosnu trgovinu galeonima iz Manile.³¹⁴ Imajući na umu da je 1815. god. na svetskoj sceni prednjačila ne ona sila koja je na raspolaganju imala više prekookeanskih poseda, već ona koja je imala napredniju tehnologiju – a Engleska se isticala po tehnološkim inovacijama posebno u oblasti pomorske trgovine – Velika Britanija je bila ta koja se 1820. nametnula kao izvoznik širokog asortimana novih proizvoda i preprodavac kolonijalne robe u Evropi i Americi. Ako u obzir uzmemo i činjenicu da su se među proizvodima koje je Britanija izvozila posebno izdvajali tekstil, porcelan, začini i svila, odnosno najzastupljeniji proizvodi koje su prevozili brodovi iz Kine, jasno je da učesnici u trgovini galeona iz Manile nisu imali izbora osim da ustuknu pred konkurencijom.³¹⁵

Stoga, iako većina autora povezuje kraj trgovine galeonima iz Manile sa razbuktavanjem sukoba i borbi za nezavisnost u američkim kolonijama³¹⁶ i invazijom Francuske na Španiju, zapravo je niska stopa prinosa na investiciju bila ključni okidač za nestanak političke volje da se očuva trgovina galeona na relaciji Manila – Akapulko. Osim toga, početkom XIX veka u Evropi došlo je i do pada vrednosti srebra, a krajem veka gubitak vrednosti srebra bio je najizraženiji u Aziji, zbog čega je osetno opala potražnja za ovim plemenitim metalom, kao i njegova cena na svetskom tržištu. Na taj način, gubitak vrednosti srebra kao ključnog faktora u trgovini galeona neminovno je uticao i na pogoršanje uslova pod kojima su se odvijale trgovinske aktivnosti Španije.

---

³¹⁴ To je bilo uočljivo još nakon rata za špansko nasleđe posle koga je španska monarhija dozvolila Britaniji da svake godine trguje sa španskim kolonijama u Južnoj Americi, šaljući jedan brod od 500 tona ili (*navio de permiso*). Iako 1750. god. pomenuta dozvola više nije bila na snazi, Engleska je nastavila da učestvuje u ovoj trgovini ilegalnim putevima, ostvarujući početkom XIX veka priličnu zaradu krijumčarenjem (Goebel 1938).

³¹⁵ Posle skoro tri veka, trgovina galeona okončana je poslednjem plovidbom sa Filipina 1811. godine.

³¹⁶ Pošto su nakon meksičkog dobijanja nezavisnosti Filipini izgubili carinske prihode i u ekonomskom smislu razlog postojanja, da bi preživeli bilo je neophodno sprovođenje korenitih administrativno-političkih reformi.

Sa druge strane, odnosi između oslabljenog Otomanskog carstva i ojačale hrišćanske Evrope na pragu industrijalizma u XIX veku znatno su se poboljšali, zbog čega je plovidba rizičnom pacifičkom rutom postala izlišna. Upravo stoga, 1834. godine, tj. nekoliko godina nakon što su galeoni prestali da plove ustaljenom rutom, obustavljena je i trgovina koja se posredstvom Kraljevske kompanije Filipina odvijala direktno između Filipina i Španije.

Istovremeno, uspostavljanje Amerike kao centra iz koga je bilo moguće snabdevati se neophodnim sirovinama umanjilo je potrebu za kontaktom sa Istokom koji je doživljavao političku i ekonomsku dekadenciju, a kontinuiran pad vrednosti srebra na svetskoj berzi sve do XX veka i izgradnja Sueckog kanala 1859. god. definitivno su označili kraj trgovine preko Meksika. U tom smislu, iako je borba za nezavisnost Amerike svakako bila otežavajuća okolnost za transpacifičku trgovinu između Evrope i Istoka, glavni razlozi za njeno obustavljanje bili su prvenstveno ekonomske prirode.

Uredbom o obrazovanju 1863. god. na Filipinima je uspostavljen sistem javnog školovanja, a tokom narednih deset godina znatno se uvećao broj filipinskih luka koje su učestvovala u svetskoj trgovini. Prve novine na španskom i tagala jeziku *Diariong Tagalog* objavljene su 1882. godine, a Hose Risal (José Rizal) je 1887. godine objavio roman *Noli Me Tangere* koji su Španci osudili kao antipatriotski i subverzivni. Ubrzo, tačnije 1892. godine, u Manili je Risal osnovao i Filipinsku ligu (*La Liga Filipina*), zbog čega je proteran u severni Mindanao, dok je Andres Bonifasio (Andres Bonifacio) oformio tajno društvo *Katipunan*. Iako su veoma brzo, tj. (1896–1897), pogubljeni i Risal i Bonifasio, revolucionarne borbe za nezavisnost Filipina su nastavljene.

U skladu sa svojim političko-ekonomskim i strateškim interesima, 1898. godine Sjedinjene Američke Države objavile su rat Španiji. Predsednik Vilijam Mekinli (William McKinley) koji je od početka želeo da oformi pomorsku bazu u Manili odlučio je da izvrši aneksiju Filipina i tako osigura američke interese na Pacifiku, Kini i Istočnoj Aziji. U tom cilju Mekinli je izdao „Proglas o dobrovoljnoj asimilaciji”. Zbog svog strateškog i ekonomskog značaja, špansko-američki sukob privukao je svetsku pažnju i Filipini su postali centar međunarodnog interesovanja. Međutim, na osnovu mirovnog sporazuma potpisanog 10. decembra u Parizu, 1898. godine Španija je ustupila Filipine Amerikancima u zamenu za 255 miliona dolara.

Poglavlje 1: ŠPANSKI KLER I HRISTIЈANIZACIЈA FILIPINA

Par decenija pre dolaska na Filipine, katolička Španija okončala je skoro osmosekovekovnu borbu protiv muslimanske vladavine na prostorima većeg dela Iberijskog poluostrva (711–1492) i sa svojih teritorija prognala je španske i severnoafričke muslimane i Jevreje. Gotovo sve španske poduhvate karakterisao je verski žar i duh rekonkiste, mada su imperijalistička ambicija i želja za sticanjem bogatstva bili podjednako važan pokretački faktor, a u tom pogledu, Filipini nisu bili nikakav izuzetak.

Ipak, specifično za Filipine je to što su španski misionari u pohodu na ovaj arhipelag videli sebe kao Hristove vojnike na putu „spiritualnog osvajanja”, odnosno oslobađanja urođenika od đavolje tiranije paganizma, što je eventualno služilo kao opravdanje u slučajevima primene sile. Srećom, ovakvi slučajevi bili su retki, jer su se pre dolaska misionara enkomenderosi već postarali da postave temelje za usvajanje hrišćanstva. Iako je glavni cilj enkomenderosa više bio usmeren ka pokoravanju stanovništva radi lakšeg ubiranja danka, zbog čega nisu prezali od upotrebe sile, enkomenderosi su takođe imali obavezu izgradnji kapela i bavili su se pokršćavanjem poverenih urođenika. Uprkos strahu misionara da bi prinudno pokršćavanje moglo da ima suprotan efekat, izvestan stepen prinude u verskom preobraćanju bio je ipak neophodan i može se reći da je upravo zahvaljujući metodama enkomenderosa inicijalni otpor stanovništva savladan.³¹⁷

Katolička religija nije predstavljana urođenicima kao bolja verzija u odnosu na njihova religijska verovanja, već kao sasvim novi sistem verovanja u kome je i najmanje povezivanje sa nekadašnjim paganskim shvatanjima tumačeno kao đavolji pokušaj obmane hrišćanskih vernika. Ovakvo odricanje od nekadašnjih religijskih verovanja nalagalo je potpuno uništenje nekadašnje tradicije, religijskih simbola i idola. Ipak, u susretu sa nemim odbijanjem i nevericom starijih članova urođeničke zajednice Španci su se mudro povlačili,

---

³¹⁷ Kao glavni predstavnici španskog kraljevstva, misionari i enkomenderosi su za kratko vreme postali rivali, jer se sveštenici nisu libili da prijave zloupotrebe koje su enkomenderosa vršili pri naplati poreza. Pošto raseljeni barangaji nisu bili profitabilni, danak je plaćan pirinčem, solju, kokoškama, svinjetinom, lokalnim pićem i sl., a enkomenderosi su proizvoljno pripisivali ovim namirnicama nižu tržišnu vrednost i prodavali ih skuplje u Manili. Takođe, pogrešno su podešavali vage i varali su pri otkupu robe, a vojnici su brutalno insistirali na izvršenju naplate i kada je žetva bila loša. U slučaju da nisu mogli nikako da naplate porez, enkomenderosi su iskorišćavali radnu snagu urođenika, odnosno pribegavali su jednoj vrsti dužničkog ropstva.

zahtevajući od Filipinaca jedino da im povere starateljstvo nad mlađim članovima porodice. Iako su se neko vreme klonili manastira, poglavice bi naposljetku poslale neku od svoje dece monasima na podučavanje.³¹⁸

Slika 14. – *Dominikanski sveštenici – crkva Nuestra Señora de Piat*

Izvor: Album provincije Kagayan, 1875-1880;
Antropološki muzej Madrida

Na taj način, proces jevanelizacije Filipina sledio ustaljeni šablon u kome su prvo indoktrinirana deca poglavara, a zatim su usmeravani napori ka preobraćanju vođa, posle čega su i njihovi sledbenici podučavani osnovnim konceptima hrišćanstva. Iako su se uglavnom oslanjali na iskustva iz Meksika, za razliku od meksičke prakse pokrštavanja bez prethodnog podučavanja, na

---

³¹⁸ Pošto su shvatili da indoktrinacija starijih članova zajednice više ima formalni karakter, tj. usvajanje hrišćanskih ideja i vrednosti više je polovično i bez istinskog razumevanja, misionari su odlučili da posebnu pažnju usmere ka deci. Zbog svog entuzijazma i znatiželje deca su se ponašala kao pomoćnici misionara, prijavljujući sprovođenje zabranjenih paganskih rituala i pripremajući katehezu za odrasle i starije osobe.

Filipinima su misionari pre pristupanja svetoj tajni krštenja insistirali na prethodnoj pripremi i uvođenju učenika u suštinu hrišćanskog života, dok se krštenje bez prethodne pripreme izvodilo isključivo u slučaju teške bolesti probraćenika. Ono što je znatno olakšavalo proces pokrštavanja bilo je uvreženo verovanje među urođenicima da je, osim što je pomagalo čišćenju duše od grehova, krštenje doprinosilo i izlječenju bolesti.³¹⁹ Nakon čina krštenja od preobraćenika se očekivalo da sa prezrenjem odbace paganska verovanja i prakse i potvrde novu veru poštovanjem sakramenata, tj. svetih tajni.

U početnoj fazi misionarskog rada (1565–1578) pomaci su bili neznatni i tokom prvih pet godina nije bilo više od 100 pokrštenih urođenika. U početku je bilo svega 13 avgustinskih sveštenika koji su preobratali uglavnom decu. Tek sa dolaskom franjevac 1578. godine i većim brojem avgustinaca nakon kojih su došle i jezuite i dominikanaci, u periodu 1578–1586 god. došlo je do blagog pomaka u misionarskom radu i porasta broja preobraćenih. Ipak, misionari nisu obavljali krštenje ukoliko preobraćenici nisu bili spremni, tj. voljni da se pokaju, jer je većina misionara smatrala da je urođenike bilo moguće naterati da slušaju propoved, ali ne i da veruju. Tek kada je većina stanovništva prihvatila hrišćanstvo, došlo je do preokreta, tj. oni koji su oklevali popustili su, pridruživši se masovnom talasu pokrštavanja koji se odigrao u periodu (1580–1590).

Uspeh verskog podučavanja i pripreme za krštenje zavisili su od predstojećeg uvoda u katehezu, tj. upoznavanja onih koji žele da pređu u hrišćanstvo sa osnovama katoličke dogme. Prva knjiga odštampana na Filipinima *Doctrina* iz 1593. godine sadržala je sledeće molitve: *Oče naš* ili *Pater Noster*, *Apostolsko verovanje* ili *Credo*, *Zdravo Marijo* ili *Ave Maria*, *Zdravo Kraljice* ili *Salve Regina*, 14 članaka o veri, sedam svetih tajni, sedam smrtnih grehova, 14 milosrdnih dela, 10 zapovesti, pet crkvenih zapovesti i čin opšte ispovesti.

Međutim, u XVII veku većina filipinskih doktrina bila je zasnovana na adaptacijama ili prevodima popularnog dela *Doctrina Cristiana* (1597) jezuitskog teologa Roberta Kardinala Beljarmina (Robert Cardinal Bellarmine). Zbog troškova štampanja katolička kateheza objavljena na različitim filipinskim jezicima nije bila namenjena široj upotrebi, već se indoktrinacija vršila

---

³¹⁹ Hronike misionara prepune su primera o bolesnicima koji su nakon krštenja „čudesno” ozdravili.

prevashodno usmenim putem, a štampane primerke koristili su sveštenici kojima je bio neophodan adekvatan prevod na urođeničke jezike. Ipak, u cilju apsolutnog raskida sa paganskom tradicijom, ključni koncepti hrišćanstva nikada nisu prevedeni, nego su prenošeni u originalu, tj. na španskom ili latinskom jeziku (Phelan 1967: 53–58).

Parohijski sveštenici ili župnici bili su zaduženi za stalnu versku obuku u urođeničkim župama poznatim kao *cabeceras* i njima pripojenim seoskim naseljima *visitas*) i pripremu nekih od parohijana za održavanje kateheze. Ovako podučeni đakoni zvani *fiscales*³²⁰ imali su veoma važnu ulogu ne samo kao novi učitelji doktrine, nego i kao pomoćnici sveštenika koji su u njegovom odsustvu čitali molitve, brinuli o crkvi, organizovali seoske fešte i javljali kada bi neko bio na samrti, ili kada bi nekog bolesnika trebalo krstiti. Međutim, asimilacija hrišćanskih načela nije se odvijala bez početnih prepreka i otpora niti su nekadašnja verovanja tako lako ustupala mesto novim.³²¹

Kako je od samog početka u Manili boravio najveći broj sveštenika, hristijanizacija Tagala je mnogo brže i uspešnije sprovedena nego hrisitijanizacija Visajaca koji su živeli u raštrkanim naseobinama i bili pod nadležnošću limitiranog broja jezuita (Díaz-Trechuelo 2001: 89–90).³²² Uprkos početnoj podozrivosti po pitanju tajne ispovesti, pošto su krajem XVI veka razvili bolje razumevanje ovog sakramenta, urođenici su često imali potrebu da se ispovede i, iako su ih manilski sveštenici primali tokom celog dana, broj pokajnika je bio toliki da je na ispovest ponekad moralo da se čeka 10–12 dana,

---

³²⁰ Tokom XVII veka *fiscales* su u potpunosti organizovali i nadgledali održavanje kateheze, a njihova uloga je prevazilazila ulogu standardnih pomoćnika jer su oni zapravo bili posrednici između parohijana i Španca, nagovarajući ostale parohijane da redovno dolaze na nedeljnu misu i časove veronauke (Phelan 1967: 59).

³²¹ Pilikom pružanja otpora španskim sveštenicima Filipinci su umeli da ispolje tako visok nivo solidarnosti da su čak bili u stanju da zanemare i prevaziđu međusobne razmirice. Kada su želeli da prikriju neko za Špance nedolično ponašanje ili praktikovanje određenih paganskih rituala, poštovali su neformalni zavet ćutanja, a onaj koji bi otkrio tajnu svešteniku bio bi proglašen špijunom ili cinkarošem (*mabibig*) i odbačen od strane ostalih. Sami đakoni su ponekad bili deo zavere, a da bi saznali šta se dešava sveštenici su ohrabivali urođenike da šalju anonimna pisma, ali su oni često to zloupotrebljavali da bi nekog lažno optužili. Kako su Filipinci vremenom sve više postajali privrženi hrišćanstvu, zavet ćutanja je postajao neodrživ, a opstajao je jedino u slučajevima lečenja jer, za razliku od tradicionalnih paganskih rituala, osim molitve hrišćanstvo nije imalo drugu utehu za bolesne (Phelan 1967: 81).

³²² Stepenn indoktrinacije bio je srazmeran gustini naseljenosti parohija. Kako su u primorskim oblastima Luzona postojale veće naseobine koje je karakterisala veća koncentracija sveštenih lica, u provinciji Tagalog, oblasti Pampanga i Kamarinskim ostrvima i stepenn indoktrinacije bio je veći nego u oblasti Ilokosa, Pangasinana i Kagajana (Phelan 1967: 60).

a u slučaju da nije bilo sveštenika koji je govorio njihov jezik, odlazili su čak u druga sela i bili spremni da čekaju i do 15 dana (Ribadeneira 1947).

Putem župne kateheze Filipinci su sticali osnovna znanja o novoj religiji, a posle čina krštenja postajali su članovi Crkve Hristove, tj. hrišćani. Ipak, pre praktikovanja katoličanstva Filipinci su morali da prime još tri Svete tajne: Svetu tajnu braka, Svetu tajnu ispovedi (pokajanja) i tajnu pričešća (euharistije). Kada je reč o primanju Svete tajne braka, glavne prepreke bile su poligamija i nestabilnost urođeničkih brakova, tj. sklonost Filipinaca ka razvodu.³²³ Ovi oblici ponašanja bili su prevashodno svojstveni poglavarima, tj. vođama barangaja i bili su suprotni načelima španskog klera.

Pošto je katolička crkva propovedala neraskidivost braka, Filipincima naviknutim na promene bračnih partnera ovo je bilo potpuno strano i neshvatljivo. Da bi naveli Filipince da iz poligamnih i paganskih brakova pređu u monogamne hrišćanske bračne zajednice, misionari su priznavali postojeće brakove urođenika, smatrajući legitimnom prvu suprugu sa kojom je brak sklopljen. Ipak, u slučaju nedoumice, muževima je dato pravo da izaberu bilo koju od svojih žena i venčaju se sa njom pred crkvenim licem, što se najčešće odnosilo na ženu sa kojom je u tom trenutku preobraćenik živeo i imao decu. Međutim, dešavalo se i da mlađa žena bude ostavljena zbog prve žene, čime bi njena deca ostajala nezbrinuta i bez oca.

Kasnije, tokom XVII veka kada je većina Filipinaca prihvatila hrišćanstvo, pravo izbora primenjivano je samo u slučaju nestanka prve žene ili njenog odbijanja da prihvati hrišćanstvo.³²⁴ Iako sama bračna ceremonija nije morala da se održi unutar crkve, već je sveštenik mogao da venča mladence u parohijskom domu ili domu neveste, svadbena svečana misa praćena blagoslovom isključivo je mogla da se održi u crkvi i za vreme uskršnjeg posta. Međutim, pošto su sveštenici naplaćivali posebno održavanje mise i davanje

---

³²³ Kulturološki poligamija nije bila svojstvena filipinskom društvu, već je usvojena pod muslimanskim uticajem, te je sa dolaskom hrišćanstva ovaj oblik ponašanja lakše sankcionisan.

³²⁴ Početkom XVII veka nadbiskop u Manili bio je zatrpan gomilom zahteva za raskid braka po osnovu predbračnih veza sa članovima iz ženine familije. Naime, kako su sa stanovišta običajnog prava pomenuti odnosi bili zabranjeni, urođenici su najčešće ovaj argument koristili kako bi našli način da se ponovo ožene.

svadbenog blagoslova, većina pokrštenih Filipinaca nije se venčavala u crkvi, a blagoslov su dobijali uglavnom samo imućniji (Phelan 1967: 62–65).³²⁵

Generalno, Španci su tolerisali društvene konvencije Filipinaca koje nisu bile radikalno suprotstavljene osnovnim principima hrišćanskog morala. Tako su npr. običaji Tagala vezani za davanje miraza i nasleđivanje poštovani u sudskoj praksi Španaca kao običajno pravo koje se primenjivalo u svim sporovima nativnog stanovništva. U tom smislu, iako im je bio stran, Španci nisu sankcionisali prehispanski običaj davanja miraza od strane mladoženje, mada nisu odobravali običaj otkupa mlade po kome je mladoženja bio dužan da svojim radom ili novcem isplati određenu svotu mladinoj porodici, jer im je to bilo jednako prodaji devojke najboljem kupcu.

Usvajanje tajne pokajanja doprinelo je jačanju filipinskog morala i etike jer su Filipinci imali obavezu da bar jednom godišnje ispovede svoje grehe. Da bi mogli da ispovede vernike, misionari su morali da savladaju različite filipinske jezike. U slučaju da sveštenik nije govorio jezik urođenika, Filipinci su se ispovedali putem prevodioca, a postojali su i dvojezični tekstovi zvani *confessionario* sa unapred formulisanim pitanjima koja je trebalo da navedu vernike da prilikom ispovesti budu iskreni.³²⁶

Pošto je Filipincima koncept ispovesti bio potpuno nov i stran, prilikom ispovedanja često su se osećali nelagodno i bili su uplašeni potencijalnim gnevom sveštenika. Stoga, Španci su morali da ulože poseban napor da bi ih ohrabрили da ispovedaju svoje grehe. Takođe, da ne bi zapali u neprijatne situacije u kojima bi se urođenici ispovedali svešteniku koga se plaše ili sa kojim su u svadi, sveštenici u parohijama menjali su se svake treće godine, a vernici koji su zgrešili nisu preoštro osuđivani (Phelan 1967: 65–66).

---

³²⁵ Uprkos tome što je 1596. godine Filip II naredio da se na Filipinima ne naplaćuje primanje svetih tajni, moć episkopije nad redovnicima bila je samo posredna i oni su uživali određenu vrstu imuniteta.

³²⁶ Da ne bi postideli ili uplašili urođenike, španski misionari su u upitnicima koristili tehniku jednostavnih pitanja i odgovora. Postavljajući na različite načine kratka i direktna pitanja povezana sa poštovanjem deset zapovesti, misionari su navodili urođenike da iskreno priznaju i ispovede svoje grehe. Najčešći gresi odnosili su se na nepoštovanje šeste zapovesti, odnosno ticali su se seksualnih prestupa (nedoličnih veza i incestuoznih odnosa u okviru porodice) koje su Filipinci pokušavali da sakriju. Ipak, vremenom su žene počele više da poštuju princip predbračne uzdržanosti, mada se dešavalo i da sami sveštenici pokleknu i prekrše celibat (Phelan 1967: 67).

Kada je reč o ostalim svetim tajnama, tokom XVI veka samo je određeni broj urođenika mogao da primi sakrament euharistije ili sv. pričesti. Pre tog čina preobraćenik je morao da položi test iz katehizisa i provede nedelju dana u duhovnoj pripremi radi sakramentalnog sjedinjenja sa Hristom. Međutim, sa napretkom hristijanizacije tokom XVII veka porastao je i broj onih koji su poznavali obred pričesti.³²⁷

Takođe, kako su često tokom dužeg vremena episkopska mesta ostajala upražnjena, a pastoralne posete su bile skoro neizvodljive, na Filipinima je bilo veoma teško primiti svetu tajnu konfirmacije ili potvrdu krštenja.³²⁸ Istovremeno, zbog nedostatka misionara i raštrkanosti populacije veoma mali broj vernika mogao je da primi sakrament bolesničkog pomazanja, što je sa teološkog aspekta mnogo teži propust, jer su po katoličkoj doktrini bolesnici praktično umirali bez božjeg oprosta, tj. napuštali su ovozemaljski svet kao grešnici osuđeni na večno prokletstvo, odnosno bez mogućnosti da prime utehu, božju milost i spasenje (Díaz-Trechuelo 2001: 91–92; Phelan 1967: 68–70, 83).³²⁹

Osim toga, sakramentalno posvećenje urođenika u sveštenečki čin bilo je veoma retko i sve do sredine XVIII veka postojao je mali broj filipinskih sveštenika. Ipak, uprkos limitiranoj sekularizaciji i nedovoljnom broju misionara, širenje jevanđelja i crkvenih poruka prihvaćeno je dobro od strane autohtonog stanovništva. Iako su u početku crkve bile skromne građevine od drveta, trske i palminog lišća i stabala, Filipinci su bili privučeni sjajem i

---

³²⁷ Primanje svete tajne pričešća bilo je obojeno kontroverznim stavom misionara iz Meksika koji su dovodili u pitanje dopuštanje urođenicima da prime ovaj sakrament zbog njihove „nesposobnosti“ da shvate duhovnu dimenziju čina. Sveštenici su posebno brinuli da preobaćenici prepoznaju simboliku hostije (hleba koji se koristi u euharistijskom prinosu) i samo su posebno odabranim i dugogodišnjim vernicima dozvoljavali da prime svetu tajnu pričešća (Phelan 1967: 68).

³²⁸ Osim realnih prepreka, ovaj čin je otežavalo i uporno opiranje parohijskih sveštenika episkopskim posetama.

³²⁹ Bolesničko pomazanje je sakrament namenjen bolesniku u korist iskupljenja i spasenja duše. Jedna od obaveza jezuitskih sveštenika bila je da posećuju teško bolesne urođenike i tako spreče uticaj paganskih sveštenika, ali je usled manjka sveštenstva i raštrkanosti populacije došlo do razvoja jedne neobične pojave. Naime, umesto španskih sveštenika obučeni urođenici, naročito tokom XVII i XVIII veka, posećivali su bolesne, pružali im duhovnu utehu i molili su se za njih. Ovi Filipinci zvali su se *magpapahesus*, ili oni koji obavljaju drugi poziv Isusu (Phelan 1967: 82–83).

raskošću liturgije i procesija, a posebno muzikom koja je bila sastavni deo crkvenih ceremonija.³³⁰

Istovremeno, svaki crkveni red promovisao je u svojoj parohiji osnivanje bogomoljačkih bratstava i društava za pomaganje ugroženima, siromašnima i bolesnima. Članovi ovih milosrdnih društava posećivali su one koji su bili na samrti radi primanja poslednjeg pomazanja, ili su pomagali prilikom sahrana i služili kao primer trezvenosti nasuprot uvreženom filipinskom običaju opijanja tokom pogreba (Díaz-Trechuelo 2001: 93–94).

Uopšteno, celokupni proces filipinske hrisijanizacije moguće je sagledati kroz tri etape ili perioda: kroz prvu etapu (1565–1578) kada je španski kler bio usmeren prvenstveno ka upoznavanju sa lokalnim stanovništvom i pripremama za njegovo pokrštavanje; drugu etapu koja može da se okarakterise kao „zlatno doba” (1578–1609), jer su tada misionari već stekli izvesna kulturološka i lingvistička znanja o Filipincima, i entuzijastički projekat pokrštavanja nativne elite počeo je da daje rezultate; konačno, kroz treću etapu (1610–1635) koju karakterise pad entuzijazma misionara koji osećaju da je usled napada Holanđana oslabljeno inicijalno stremljenje Kraljevine ka kulturološkom preobražaju Filipina i suočavaju se sa limitirajućim okolnostima i težinom svog zadatka (Phelan 1967: 70–71).

Mada je tokom XVII veka ispunjen minimum misionarskih ambicija, Filipinci su i dalje pokrštavani uprkos manjku redovnika, raštrkanosti naseobina i lingvističkom diverzitetu stanovništva. Nakon izvesnog vremena svi kraljevski zvaničnici postali su svesni da je opstanak španske hegemonije na Filipinima usko povezan sa uticajem i ugledom koji su među urođenicima uživali upravo pripadnici španskog klera (Phelan 1967: 33). Naime, ugledne porodice koje su činile filipinsku političku elitu stalno su nastojale da zadobiju naklonost i obezbede protekciju paroha tako što su pružale usluge i donirale materijalna sredstva neophodna za rad i opstanak lokalnih crkava. Zauzvrat, sveštenici su tokom verskih ceremonija i obreda davali filipinskom plemstvu posebno mesto, štiteći ga od raznih zloupotreba kojima su bili skloni predstavnici gradske vlasti u Manili. Na taj način, pripadnici španskog klera delovali su kao oličenje kolonijalne sile i prestiža kome je filipinska elita težila. Drugim rečima, sa

---

³³⁰ Urođenici su bili veoma muzikalni i sa lakoćom su učili da sviraju različite instrumente i pevaju gregorijanske pesme. Pokajničke procesije tokom kojih su upečatljive slike Hristovog stradanja nošene kroz grad, kao i svečane procesije organizovane na praznike određenih svetaca, posebno su uticale na maštu Filipinaca, budeći u njima osećaj religioznosti.

razvojem kolonijalnog državnog aparata došlo je do preobražaja prehispanke više klase koja je spiritualno postala podređena katoličkom sveštenstvu.

Na osnovu naslednog prava filipinsko plemstvo indirektno je zadržalo status političke elite, te su nekadašnji poglavari barangaja morali da se bore da zadrže status lokalnih vođa. Jedan od načina da vođe očuvaju legitimitet koji bi im Crkva oduzela, lišavajući ih u očima sledbenika posebne, božanske moći odabranih, bio je vezan za iskazivanje moći putem sponzorisanja seoske proslave kojom se slavio svetac zaštitnik. Ipak, nepotčinjeni delovi nativnog stanovništva koji su odbijali da prihvate hrišćanstvo, prkosili su kolonizatorima, a njihova neustrašivost činila ih je „posebnim i odabranim”, ulivajući strah od njihovih „magičnih moći” preobraćenoj filipinskoj eliti čak i tokom XIX veka (Aguilar 1998: 57–59).

1. HISPANSKO-FILIPINSKI SVET: OBLIKOVANJE KULTURNOG IDENTITETA

Svetska potražnja za različitim sirovinama i razvoj industrijalizacije doprineli su definitivnom slabljenju španske imperije, a trgovina galeona zamenjena je novim ekonomskim modelom zasnovanim na eksploataciji poljoprivrednih i mineralnih resursa Filipina. U ovakvim uslovima, neeksploatisana zemlja pretvorila se u važan i visoko cenjeni resurs, a Manila i drugi lučki gradovi težili su tome da postanu profesionalni komercijalni centri koji bi ujedinili urođeničke, španske i kineske trgovce i stvorili jedinstvenu kolonijalnu ekonomiju modernih Filipina.

Za razliku od Habzburgovaca, od trenutka dolaska na španski presto Burboni su nastojali da nemetnu novi model centralističke države, a započete reforme dostigle su vrhunac po završetku Sedmogodišnjeg rata, tj. 1763. godine. U tom smislu, tokom vladavine Filipa V i Fernanda VI napravljeni su prvi i mali pomaci ka ambicioznim reformama koje će biti sprovedene pod vlašću Karlosa III (Díaz-Trechuelo 2001: 168–169). Iako su početkom XVIII veka Španci gajili optimistične nade u vezi prirodnih bogatstava Filipina i ulagali su u uzgajanje začina i biljaka koje su imale primenu u tekstilnoj industriji, cimet, biber i muskatni oraščić sa Filipina nisu uspeli da se probiju na tržište, a od biljaka za bojenje tkanina jedino je biljka indiga doživela značajniju eksploataciju. U tekstilnoj industriji jedino je našao primenu filipinski pamuk koji se izvezio u velikim količinama u Kinu i bio cenjeniji nego pamuk iz

Indije.³³¹ Od jestivih biljaka na prvom mestu bio je pirinač, ili kako su ga neki hroničari zvali „hleb ostrva”, a od sredine XVII veka sejana je i pšenica, ali u znatno manjoj količini, jer su je konzumirali isključivo Španci. Kraljevska kompanija Filipina ostvarila je značajne prihode uzgajanjem šećerne trske, a duvan koga je bilo u izobilju i koji su gajili svi urođenici počeo je da se izvozi tek krajem veka. Takođe, zahvaljujući bogatstvu filipinskih šuma obezbeđeni su materijali za izradu galeona, a razne vrste palmi koristile su se za jelo, proizvodnju pića, odeće i drugih materijala za izgradnju (Ibid., 179–181).

Ono što je takođe bilo novina za Filipine jesu i stočna grla (krave, konji, mazge i mule) koje su Španci doneli na arhipelag.³³² Konji su se koristili na Cebuu, Panaju i provincijama Luzona koje su naseljavali Španci i uglavnom su eksploatisani prilikom vuče zaprežnih vozila u Manili, dok se konjsko meso izvozilo u Kinu. Za razliku od Španca, urođenici su za poslove i vuču koristili snagu vodenog bufala (*el carabao*), a od mesa najviše su konzumirali svinjetinu. Još pre dolaska Španca na Filipinima je bilo ovaca i koza koje su prenete iz Kine, a kasnije je njihov broj uvećan zahvaljujući transportu iz Nove Španije i Indije. Kada je reč o plemenitim metalima, zbog male količine srebrne rude pronađene tokom XVI i XVII veka Filipini su smatrani siromašnim područjem, bez obzira na izvesnu količinu zlata koja je eksploatisana iz lokalnih rudnika.

Sredinom XVIII veka pažnja je preusmerena ka eksploataciji gvožđa, ali je vađenje ove rude sve do kraja veka dalo ograničene ili skromne rezultate, baš kao i industrija Filipina (Ibid., 182–184). Zbog učestalih napada engleskih gusara koji su plovili oko Rta dobre nade, pljačkajući brodove u blizini zapadnih obala Amerike i otimajući robu kineskih trgovaca u blizini Kalifornije, tokom XVIII veka Pacifik je izgubio status „španskog jezera”. Nakon smrti Karla II, 1700. godine Španija je ostala bez prestolonaslednika i započet je period borbe za vladavinu španskim kraljevstvom koje je tada uz Španiju obuhvatalo skoro celu Italiju i Nizozemsku, kao i brojne preookeanske teritorije, od Meksika do Filipina.

Kada je reč o obrazovnom sistemu Filipina, misionarski uticaj je nepobitan, jer su prve obrazovne institucije nastale upravo kao plod rada i

---

³³¹ U Ilokosu i Kagajanu uzgajanje pamuka imalo je dugu tradiciju, a zahvaljujući naporima Kraljevske kompanije Filipina krajem XVIII veka započeto je i u drugim provincijama.

³³² Iz Nove Španije stigle su krave, dok su sitnija stočna grla pristizala iz Kine.

zalaganja španskih sveštenika. Tako su npr. dominikanci preuzeli brigu o školi u okolini Manile osnovanoj za španske siročice, koja je 1640. god. potpala pod kraljevski patronat i 1706. god. dobila naziv *Colegio de San Juan de Letrán*. Sa druge strane, nadbiskup Migel de Benavides (Miguel de Benavides) je osnovao *Colegio de Santo Tomás*, školu kojoj je zaveštao svu svoju imovinu i koja je vremenom prerasla u čuveni univerzitet. Kao zaštitnici obrazovanja u visokom društvu posebno su se isticali jezuiti. Krajem XVI veka jezuitski sveštenik Pedro Ćirino osnovao je školu za špansku decu, među čijim učenicima su bili i Legaspijev bratanac i jedan od Morginih sinova. Ova škola je takođe vremenom dostigla univerzitetski nivo. Osim toga, u Manili su postojale i dve škole za žene: prva škola *Santa Potenciana* osnovana je krajem XVI veka i bila je namenjena obrazovanju ćerki istaknutih španskih vojskovođa, dok je 1632. godine bratstvo *Misericordia* osnovalo školu *Santa Isabel* za napuštene španske devojčice (Díaz-Trechuelo 2001: 102–104).

Smatrajući da će tako lakše iskoreniti paganstvo i urođenike privoleti hrišćanstvu, u početku su španski sveštenici učili urođeničke jezike, ali je tokom XVII veka špansko kraljevstvo želelo da razvije dvojezičnost, zbog čega su u XVIII veku uloženi veliki naponi ka širenju španskog jezika na Filipinima. Jedan od razloga zbog koga je došlo do ovakve promene odnosio se na predrasudu Španaca koji su verovali da nativni jezici nisu dovoljno razvijeni i samim tim podobni da na pravi način omoguće razumevanje katoličke doktrine. Istovremeno, civilne vlasti smatrale su da će sujeverje i određeni paganski običaji Filipinaca opstajati sve dok žive i nativni jezici.

Da bi urođinici usvojili španski jezik naređeno je da se u svakoj parohiji osnuje škola u kojoj bi se održavala nastava na španskom jeziku. Međutim, mesečna plata od jednog pezosa nije bila dovoljan motiv za Filipince da se posvete ovom pozivu, pa su nastavnici španskog bili malobrojni. Istovremeno, nije bilo ni đaka, jer su roditelji radije birali da im deca ostanu kod kuće i pomažu im u radu na polju ili kućnim poslovima, nego da idu u školu, a zbog udaljenosti naseobina mnogim učenicima škole su bile suviše udaljene. Iako je tokom XVIII uvedena i zabrana po kojoj nijedan Filipinac koji nije znao da čita, piše i govori španski jezik nije mogao da bude javni službenik, mali broj civilnih škola zaista je funkcionisao. Da bi ublažilo postojeću situaciju, špansko kraljevstvo je poznavanje španskog jezika navelo kao poželjnu veštinu pri izboru za mesta u gradskoj upravi (Phelan 1967: 131–132).

Za vreme vladavine Karla III (1759–1788) španskom sveštenstvu često je zamerano da su zapravo sveštenici namerno držali Filipince u lingvističkoj izolaciji kako bi tako lakše manipulisali njima. Ipak, činjenica je da, osim sa lokalnim sveštenstvom, većina Filipinaca nije uopšte imala nikakav kontakt sa Špancima, kao i da nije bilo dovoljno jakog podsticaja koji bi Filipince naveo da prihvate španski jezik. Istovremeno, Filipinci koji su živeli u Manili i donekle govorili španski uvek su smatrali tagalog maternjim jezikom, a grupa mestika koji su znali španski jezik bila je veoma malobrojna.

1.1. Duhovno pokoravanje Filipina

Kako na Filipinima nije postojao nikakav oblik crkvene organizacije koja bi se borila za svoja prava, religijska ubeđenja Tagala i Visajaca nisu predstavljala preveliku prepreku širenju hrišćanstva. Ipak, nije bilo tako jednostavno iskoreniti magijsku praksu i ukorenjena verovanja u paganskim ritualima, poput ceremonijalnog opijanja, ili pogrebnog žrtvovanja robova na putu upokojenja njihovog gospodara. Iako su misionari apsolutno bili glavni protagonisti u procesu preoblikovanja filipinskog društva, fizičko-geografske karakteristike arhipelaga bitno su uticale na aktivnosti španskog klera i u celosti su odredile ishod akulturacije.

Naime, velika preookeanska udaljenost Filipinskih ostrva od Španije presudno je uticala na broj i ponašanje sveštenika koji su dolazili na Filipine, dok su, sa druge strane, geografska razućenost i nepristupačnost planinskih predela prekrivenih gustim šumama ograničavale rad onih koji su već boravili na arhipelagu. Najveći problem sa kojim su se suočavali misionari odnosio se na konstantni nedostatak ljudstva. Nedostatak sveštenika mogao je da bude nadomešten klerom iz Meksika, ali pošto je većina ovih redovnika bila kreolskog porekla ostali misionari su bili prema njima podozrivi, tako da je većina sveštenika dolazila iz Španije.

Iako transport sveštenih lica iz Španije na Filipine nije bio nimalo jednostavan, uprkos sve osetnijem slabljenju španske imperije tokom XVII veka, svi putni troškovi, kao i troškovi odevanja misionara, pokriveni su novcem iz kraljevskog trezora. Istovremeno, iako je za putovanje preko Atlantika i Pacifika u proseku trebalo oko osam meseci, put je retko kada trajao kraće od dve godine zahvaljujući dugim zadržavanjima u Sevilji i Akapulku. Težina preookeanskog putovanja bila je pogoršana lošim životnim uslovima i

često je pogodovala razvoju epidemija, pa su se posle prelaska Atlantika putnici oporavljali najmanje šest meseci u Akapulku. Zbog straha od bolesti, pa i smrti, mnogi sveštenici koji su bili upućeni na Filipine nikada nisu ni stigli do odredišta, već su, uprkos zabranama, ostajali u Meksiku (Phelan 1967: 41–43).

Istovremeno, i one misionare koji bi stigli na Filipine bilo je pitanje kako zadržati, jer mnogima nije prijala klima sa visokom vlažnošću vazduha i relativno visokim temperaturama. Takođe, mnogi su Filipine videli kao pustu i neprivačnu teritoriju u odnosu na čuvenu Kinu i Japan, pa su neki misionari zapravo samo koristili Filipine kao usputnu stanicu do pomenutih zemalja. Sa druge strane, teokratski aspekti španskog imperijalizma iznedrili su složene odnose između redovnika, biskupije i civilne vlasti, a pravo patronata države nad Crkvom obojilo je misionarski rad, podržavajući uvek izgradnju katedrala, bolnica, manastira i svih drugih humanitarnih centara u cilju širenja jevanđelja.³³³

Osam godina nakon osnivanja grada, tj. 1579. godine, podignuta je biskupija u Manili, a 1581. godine stigao je prvi prelat, tj. dominikanski sveštenik Domingo de Salazar, koji je zbog svog zalaganja za prava urođenika bio poznat i kao *Las Casas de Filipinas*. Deset godina kasnije Manila je podignuta na nivo nadbiskupije pod čijim patronatom su bile tri dieceze: cebuanska, ilokanska i kamarinska. Pošto su sveštenici bili zavetovani na poslušnost, večni celibat (čistotu) i isposnički život u skladu sa pravilima redovničke zajednice (*regula*) i upravom izabranih starešina, zbog stroge discipline i asketizma bili su bolje pripremljeni za misionarski posao nego časna braća, ili braća laici koja su u stvari bila svetovna lica u službi redovnika.

Kako je Urdaneta pripadao redu avgustinaca, sa njim su na Filipine stigli i prvi pripadnici ovog reda 1565. godine,³³⁴ nakon 13 godina, tj. 1578. na Filipine su došli franjevački sveštenici čije su misionarske ambicije takođe bile usmerene ka Americi i Kini, zatim jezuiti 1581. godine, dominikanci 1587. i, naposljetku, avgustinski rekoleti 1606. godine. Svi redovi bili su inicijalno smešteni u Manili gde su sveštenici dolazili najpre radi adaptacije na filipinsku klimu, a zatim se upućivali u odgovarajuće upravne jedinice, tj. provincije. U

---

³³³ Upravljanje novim crkvama na Indijama ponitifikat je poverio španskom kraljevstvu koje je zauzvrat ovlastilo sveštenstvo da vrši hristijanizaciju urođenika.

³³⁴ Urdanetom je stigao sa još pet avgustinskih sveštenika (Phelan 1967: 36).

tom smislu, manastirski život je jedino u Manili bio dobro organizovan, dok je većina redovnika bila raštrkana po župama duž arhipelaga.

Prema odluci koju je 1594. god. doneo Filip II, svaki misionarski red upravljao je određenom tagalskom teritorijom, ali je najveći deo zemljišta pripao avgustincima i franjevcima. Provincije Pampange i Ilokosa na Luzonu dodeljene su avgustincima, zajedno sa delom Visajskih ostrva kojima su upravljali i jezuiti, dok su franjevci bili nadležni za Lagunu de Baj i Kamarinska ostrva na Luzonu, a dominikanci za provinciju Kagajan i pokrštavanje Kineza koji su pristizali u Manilski zaliv. Pošto su u trenutku dolaska rekoleta sve dobre provincije već bile dodeljene drugim misionarskim redovima, pripadnicima ovog reda povereno je samo 11 parohija u udaljenim i graničnim oblastima (pet na ostrvu Mindanao, tri na različitim ostrvima Visaja, jedna na ostrvu Mariveles na ulazu u Manilski zaliv i samo dve na Luzonu – Bolinao u Pangasinanu i Mansilok (Mansiloc) u provinciji Zambala. Konačno, sredinom XVII veka pod upravom jezuita bilo je 59 parohija, pod avgustincima 56, pod franjevcima 53, pod dominikancima 18 i pod rekoletima 11 (Díaz-Trechuelo 2001: 87–88, 94–95).

Zahvaljujući papskoj buli Adrijana VI iz 1522. godine, propovednicima je omogućeno da predaju sakramente urođenicima i time obavljaju dužnost parohijskih sveštenika nezavisno od lokalnih biskupa. Ipak, ovakva odluka bila je u suprotnosti sa reformama sprovedenim na Tridentskom koncilu po kojima nijedan sveštenik nije mogao da vrši duhovnu službu, a da nije podređen episkopskoj vlasti. Na zahtev Filipa II, 1567. god. pontifikat je dao Kruni diskreciono pravo primene Tridentskog sporazuma u Peruu i Meksiku pod čijom upravom su bili Filipini. U skladu sa tim, kraljevskom uredbom iz 1583. god. časnoj braći data je prednost u zauzimanju crkvenih položaja, dok su redovnici kao parohijski sveštenici ili župnici stavljeni pod episkopsku nadležnost (Phelan 1967: 31–33).

Iako su u većini dobro organizovanih kolonijalnih parohija nakon povlačenja starijih sveštenika na njihova mesta dolazila svetovna lica u službi redovnika, na Filipinima su se sveštena lica sve do 1898. uspešno opirala ovom trendu, a uprkos višestrukim naporima pojedinih manilskih nadbiskupa, episkopska kontrola crkvenog klera nije sprovedena. Razlog koji je omogućavao crkvenom sveštenstvu na Filipinima da sačuva svoj privilegovani položaj bio je vezan za izrazitu brojčanu nadmoć crkvenog klera naspram časne

braće,³³⁵ kao i njihovo vladanje nativnim jezicima i mogućnost da se za razliku od svetovnih lica sporazumeju sa urođenicima i tako ih pokatoliče.

Osim toga, pod pretnjom nametanja episkopske kontrole, sveštenici su odgovarali pretnjom napuštanja svojih župa i povlačenjem u manastire u Manili, zbog čega su i civilne vlasti popuštale pred crkvenim klerom kao neophodnim elementom filipinske jevandelizacije.³³⁶ Kako su kagajanska, kamarinska i cebuanska dieceza bile bukvalno u rukama misionara kojih je bilo u nedovoljnom broju i nekolicine svetovnih lica u službi redovnika, sama biskupija i svetovni kler morali su da priznaju važnost prisustva crkvenog klera kao neophodnog elementa na ovim prostorima.³³⁷ Iako su konflikti nadbiskupa i crkvenih redova oko jurisdikcije bili demoralisjuće prirode, umanjili su tenzije i razlike između crkvenih redova ujedinivši ih protiv zajedničkog neprijatelja. Ipak, potreba za episkopskom kontrolom crkvenih redova bila je opravdana, jer je među pojedinim misionarskim redovima vladala nedovoljna disciplina i nemoral (Phelan 1967: 34–35).³³⁸

Najugroženiji je bio integritet avgustinaca, čiji su pripadnici još 1593. godine optuženi za učešće u unosnim trgovinskim poslovima, a na štetu vernika. Osim toga, devet sveštenika optuženo je za kršenje celibata, nakon čega je došlo i do podele reda na dve struje, odnosno sveštenike koji su se zavetovali u Španiji i one koji su se zaredili na Indijama. Tenzija između ova dva krila kulminirala je brojnim skandalima tokom XVII veka, što je verovatno

---

³³⁵ Tokom 1655. god. na celom arhipelagu nije bilo više od 60 svetovnih lica naspram 254 sveštenika (Phelan 1967: 33).

³³⁶ Prema rečima samih sveštenika, Filipini su bili aktivna misija (*en viva conquista espiritual*) jer je samo stanovništvo koje je živelo u priobalnom pojasu bilo pokršteno, dok su urođenci iz planinskih predela i dalje bili van uticaja hristijanizacije, a i oni koji su živeli u dolinama samo su delimično bili preobraćeni (Colín, Pastells 1900[1663]).

³³⁷ Pokušaji nametanja episkopske kontrole uglavnom su bili usmereni ka nadbiskupiji Manile u kojoj je boravila većina sveštenika i na čijoj teritoriji su se nalazile najbolje indoktrinirane parohije. Zapravo, želja svetovnog klera bila je usmerena ka prisvajanju unosnih prihoda koje je omogućavalo biskupsko mesto, pod izgovorom da su prihodi od profitabilnih parohija nadbiskupije neophodni kako bi se podržale udaljene i manje profitabilne parohije i kako bi ostatak arhipelaga mogao da pripadne crkvenom kleru. (Díaz-Trechuelo 2001: 99–102).

³³⁸ Tako je istraga nadbiskupa Kamaća (Camacho) 1697–1698 ukazala na mnoge propuste u radu misionara, poput kašnjenja u krštenju novoređenih, odbijanja davanja poslednje pomasti u domu umirućeg, naplaćivanja previsokih tarifa, iznuđivanja milostinje od parohijana, i sl.

bilo i posledica preopterećenosti reda koji je imao najviše župa.³³⁹ Ovakvom stanju crkvenih redova svakako je doprineo decentralizovani karakter njihove uprave.

Starešine provincije ili provincijali (*principal superiors*) i članovi upravnog veća (*definitors*) koji su birani na svake tri godine često nisu bili voljni da bilo šta učine protiv malverzacija u kojima su ponekad i sami učestvovali. Istovremeno, sistem inspekcijskog nadzora zahvaljujući kome su odabranim licima iz Španije ili Meksika bila poverena široka ovlašćenja u cilju vršenja istrage i sprovođenja reformi, nije se pokazao naročito efikasnim, jer je i moć visokih crkvenih lica u Rimu bila limitirana.

Sa druge strane, jezuiti su bili lišeni žalbi zbog lošeg ponašanja, jer su pažljivije birali propovednike i imali su mnogo strožiju obuku nego ostali redovnici. Osim toga, uprava ovog misionarskog reda bila je visoko centralizovana jer je Rim birao provincijale, dok su u prosjačkim redovima, kao što su avgustinski, franjevački i dominikanski, sami redovnici birali svoje starešine (Phelan 1967: 36–37).³⁴⁰

Ipak, prema rečima Alsine, i u redovima jezuita bilo je problema i slučajeva kršenja celibata. Da bi pokrili ekonomski deficit i omogućili opstanak misija u Visajima, jezuiti su morali da se bave trgovinom. Od svojih parohijanaca otkupljivali su pčelinji vosak koji su potom prodavali u Manili. Okupiranost raspodelom sredstava i organizacija trgovine često su bile u prvom planu naspram vršenja duhovne službe, što je pogubno uticalo na moral i entuzijazam propovednika (Alcina, Yepes 1996).

Iako je evidentno postojala potreba za kontrolom misionara zbog zloupotrebe položaja i kršenja crkvenih kanona, većina predstavnika klera savesno je obavljala svoju dužnost, a prestupi pojedinih pretili su da uspore usađivanje hrišćanskih vrednosti nativnom stanovništvu, ili su eventualno delovali demotivaciono na one koji su bili predani pozivu. Uprkos tome što je

---

³³⁹ Pošto su avgustinci bili prvi misionari na Filipinima, njima je pripalo upravljanje najnaseljenijim i najprofitabilnijim parohijama u oblasti Tagaloga i Pampange. Ipak, da bi imali dovoljno osoblja za pomenute parohije, avgustinci su morali da prihvate pomoć kreolaca iz Meksika među kojima je često bilo osoba sumnjive prošlosti i lica koja nisu bila dovoljno obučena ni spremna za duhovni rad.

³⁴⁰ Zahvaljujući autoritarnom ustrojstvu jezuitskog reda, u slučaju potrebe za intervencijom Rim je mogao da reaguje na vreme i zaustavi bilo kakvu vrstu malverzacija ili nedoličnog ponašanja, dok je skandalozno i nedolično ponašanje drugih prosjačkih redova moglo da bude sankcionisano tek nakon obelodanjanja.

špansko sveštenstvo bilo iskreno vođeno željom da hristijanizuje i „duhovno spasi” Filipince, u susretu sa nativnim okruženjem i sam španski kler bio je izložen neminovnoj „dehristijanizaciji”. Živeći u nekoj vrsti kulturološke izolacije, tj. odvojenosti od pripadnika srodnih vrednosti, i usled izloženosti brojnim iskušenjima, samo su izuzetno snažne ličnosti uspevale da sačuvaju integritet i svetost svog poziva (Phelan 1967: 38–39).³⁴¹

Dok je sa aspekta vojnog osvajanja raštrkanost Filipinskih ostrva predstavljala olakšavajuću okolnost, u širenju hrišćanske reči delovala je kao barijera, posebno ako se ima u vidu malobrojnost sveštenika. Da bi svega par stotina sveštenika preobratiло pola miliona Filipinaca naseljenih u malim klasterima u blizini pirinčanih polja, bilo je neophodno grupisati ili reorganizovati stanovništvo u kompaktna sela (2.400–5.000) ljudi.³⁴²

Iako su tokom 1580–1590 postavljeni temelji za sprovođenje plana vezanog za okupljanje filipinskih porodica u cilju formiranja kompaktnih sela po ugledu na ona oformljena u Meksiku i Peruu, ovaj proces je na Filipinima tekao sporo, jer su se urođenci bili vezani za svoje domove i polja.³⁴³ Izuzev sela u okolini Manile, do kraja XVII veka na celom arhipelagu nije bilo ni 20 sela koja su imala više od 2.000 stanovnika. Istovremeno, na Visajskim ostrvima Mavari su uništavali i pljačkali nova sela, obeshrabrujući Visajce da se presele, dok su enkomenderosi takođe nerado pristajali na raseljavanje stanovništva zbog straha da neke enkomijende ne izgube danak koji su ubirale na ovim teritorijama.

---

³⁴¹ Sam čin kršenja celibata nije predstavljao nikakvu vrstu kulturološkog šoka za Filipince koji su često u želji da osiguraju budućnost svoje dece i sami slali svoje ćerke kod sveštenika, ali je upuštanje u ovu vrstu veza od strane sveštenika udaljavalо Filipince od hrišćanskog ideala predbračne nevinosti i čistote i srozavalo moral redovnika. Isto tako, želja pojedinih sveštenika da se beskrupulozno obogate na račun svojih parohijana za same Filipince bila je prilično razumljiva i očekivana, dok je na redovnike koji su ozbiljno shvatali svoj poziv delovala demoralizujuće.

³⁴² Jedan od osnovnih ciljeva kojima je španski režim stremio na Indijama bio je vezan za raseljavanje stanovništva i njegovu organizaciju života u selima, što se videlo kao neophodan uslov ne samo da bi se sprovelo pokrštavanje već i odgovarajuća društvena reorganizacija koja bi omogućila efikasnu eksploataciju materijalnih resursa kolonije.

³⁴³ Kako su Filipinci bili usmereni ka održivom razvoju, a ne stvaranju profita, tradicionalna ekomonija zasnovana na uzgajanju pirinča nije obezbeđivala materijalni podsticaj za preseljenje u nove naseobine koje je sveštenstvo želelo da oformi oko parohijskih crkava. U tom smislu, za Filipince koji su bili usmereni ka lovu i ribolovu kao važnim izvorima hrane i obradi svojih pirinčanih polja, seoba je predstavljala pretnju za celokupan ekološki sistem koji im je obezbeđivao održiv ekonomski i ukupan društveni razvoj.

U ekstremnim slučajevima, iako veoma retko, Španci su upotrebljavali i vojnu silu kako bi izvršili seobu stanovništva.³⁴⁴ Od svih Filipinaca, najviše su se opirali seobi žitelji Visajskih ostrva, zatim Zambali i Kagajanci. Do kraja XVIII veka jedino su franjevačke parohije na Kamarinskim ostrvima i u oblasti Lagune de Baj bile primeri relativno uspešnog raseljavanja stanovništva, dok su tagaloške provincije u centralnom Luzonu bile najgušće naseljene teritorije u kojima je hispanski uticaj bio najizraženiji.³⁴⁵

Centar parohije ili *cabecera* bio je osmišljen kao mesto za izgradnju sela u kome bi većina kuća bila u neposrednoj blizini. Pošto su Filipinci odbijali da se u većem broju nasele u ovim naseobinama, svaka parohija imala je čitav niz kapela ili *visitas* koje su povremeno posećivali sveštenici smešteni u centru parohije. Na taj način, sistem *cabecera-visita*, primenjivan i u Meksiku, postepeno je postao dominantan obrazac formiranja sela na Filipinima i tokom XVII veka različite grupe potčinjenog stanovništva pripojene su glavnim seoskim naseobinama. Kapele su prestale da se izgrađuju tako učestalo i nisu okupljale više od 10 domaćinstava, već su stanovnici sela radi zadovoljenja verskih potreba posećivali najbližu kapelu.

Iako je naseljavanje po principu *cabecera-visita* bilo samo delimično odgovarajuće rešenje, imajući u vidu nedovoljan broj sveštenih lica i raštrkanost native populacije, bilo je jedino primenjivo. Ovaj obrazac naseljavanja odrazio se na dalji urbanistički razvoj Filipina, pa je centar parohije ili *cabecera* prerastao u moderan grad ili *población*, dok se oblast u kojoj je bila stacionirana kapela razvila kao savremeni seoski kraj poznat kao *barrio*. Parohijski centri obično su bili smešteni u nizijama u blizini reka i obalskog pojasa, dok su kapele podizane na brežuljcima, a njihova okolina

---

³⁴⁴ Ovakav slučaj predstavljali su Zambali koji su napadali stanovnike u plodnoj provinciji Pampange koji su bili prošpanski orijentisani. Oko 3.000 španskih vojnika prisilno je isteralo Zambale iz njihovih pećina i planinskih koliba i nateralo ih da se nasele u selima u dolini koja su bila pod nadležnošću dominikanaca.

³⁴⁵ Kako većina Filipinaca nije mogla silom da bude naterana na preseljenje u nova sela, Španci su shvatili da im u ovoj nameri mogu pomoći crkveni rituali koji su Filipincima delovali zanimljivo i primamljivo. Ipak, iako su Filipinci hrlili u crkve za vreme prazničnih ceremonija ili čak gradili kuće u blizini crkve, nakon religijskih proslava napuštali su ova mesta i vraćali su se svojim kućama.

činila je tampon zonu koja je odvajala hispanizovane stanovnike primorskih nizija od paganskih Negritosa iz planinskih predela.³⁴⁶

Parohije su formirane u skladu sa grčko-rimskim arhitektonskim modelom u kome se podrazumevalo postojanje centralnog trga i mreža ulica koje formiraju blokove. Ipak, kako su na Filipinima požari bili učestali, ovo stilsko rešenje nije bilo najpovoljnije jer se vatra s lakoćom širila između zbijenih kuća napravljenih od lako zapaljivih materijala. Stoga je u XVIII veku započeta decentralizacija i izgradnja objekata koji nisu bili zbijeni (Phelan 1967: 44–49).

Iako je prvobitna faza hispanse urbanizacije Filipina bila samo delimično uspešna, napori španskog sveštenstva usmereni ka formiranju sela i gradova postepeno su doveli do promena u obrascu naseljavanja stanovništva i definitivno su doveli do prožimanja hispanse i filipinske kulturne matrice.

1.2. Folk katolicizam ili nova religija?

Prilikom prihvatanja nove religije, presudan značaj imala je emocionalna komponenta koja se kod urođenika budila tokom vršenja religijskih ceremonija. U verskom doživljaju Filipinca preovladao je subjektivni pečat koji dao poseban izraz filipinskom katoličanstvu. Ovakav proces „filipinizacije” hrišćanstva podrazumevao je preoblikovanje određenih elemenata katoličke doktrine. Polovično razumevanje i nominalno prihvatanje hrišćanstva doveli su do potiskivanja paganskih rituala, ali i razvoja raznih običaja i sujeverja svojstvenih prehispankom periodu. Na taj način, urođeničko praznoverje i verovanje u čuda učinili su granicu između poštovanja svetaca i idola poroznom, a atmosfera natprirodnog obojila je narodno shvatanje hrišćanstva.

Skoro svi filipinski običaji jasno su bili obojeni sinkretističkom prirodom filipinskog hrišćanstva i bili su vezani za verovanje u duhove. Tako su i nakon pokrštavanja Filipinci smatrali da moraju da umilostive duhove ili *nonos*, pa su pre nego bi ubrali voćku, isekli drvo i sl., tražili dozvolu od istih. U nastojanju da spoje pagansko sujeverje sa hrišćanskom verom, Filipinci su vršili prehispanse rituale u kojima su se stapali elementi filipinskog kulturnog

---

³⁴⁶ Krajem XVII veka sveštenici su nastojali da stabilizuju ovaj granični prostor osnivajući tzv. žive misije (*misiones vivas*) u kojima su manji vojni garnizoni štitili pokršteno stanovništvo iz nizija od napada urođenika koji su živeli duboko u planinama.

nasleđa i španskog katoličanstva. Verujući da se nakon smrti duša pokojnika vraća posle tri dana da bi obišla članove svoje porodice ili prisustvovala ceremoniji *tibao*, Filipinci su krišom odlazili kući, govoreći svešteniku da se okupljaju da bi se molili za dušu pokojnika, a u slučaju da im sveštenik kaže da se mole u crkvi, odbijali bi. Da bi videli da li je duša došla posipali su pepeo u kome su tražili otiske stopala, a pored vrata su ostavljali sud sa vodom da bi pokojnik mogao da opere noge pre ulaska u kuću. Takođe, kada su želeli da uhvate lopova postavljali su tzv. *bilao*, odnosno cediljku ili makaze koje su pričvršćivali u obliku krsta preko koga su stavljali brojanicu, a zatim su izgovarali imena prisutnih koji su eventualno mogli da budu krivci i ako bi se na pomen nekog imena *bilao* zatresao, osoba pod pomenutim imenom smatrana je lopovom (Phelan 1967: 79–81).

Kako je tipična odlika prehispankog doba bila heterogenost svetog i svetovnog, španski sveštenici trudili su se da kod urođenika što više razviju kolektivnu svest o duhovnoj dimenziji kao sastavnom delu svakodnevnog života. Da bi postigli željeni cilj, sveštenici su usvojili niz pobožnih običaja koje su Filipinci tokom dana vršili (okupljanje žena i dece oko velikog drvenog krsta na glavnom seoskom trgu radi izgovaranja molitve pomoću brojanice, predvečernja šetnja dece ulicama radi molitve, ili šetnja dečaka koji je u sumrak prolazio ulicama i noseći zvonce podsećao vernike da izgovore *Oče naš* i *Sveta Marijo* i sl.) ali je njihova efikasnost bila ograničena na parohije kao stalne naseobine, a većina vernika bila je manje ili više udaljena od crkve.

Nasuprot tome, organizovanje seoskih fešti povodom religijskih praznika ili milosrdnih društava uključivalo je celokupnu populaciju parohije, pa su i najudaljeniji stanovnici povremeno bili uključeni u verski život zajednice. Od seoskih praznika Filipincima su bile najznačajnije procesije organizovane povodom uskršnje nedelje, Tela Isusovog (*Corpus Christi*), i u čast sveca zaštitnika. Spoj svetog i profanog činio je da ove proslave budu kulturološki bliske urođenicima, a istovremeno su za njih predstavljale i priliku da se odmore od posla i prepuste svojoj veseloj prirodi, uživajući u muzici, plesu, gradskoj šetnji i pozorišnim predstavama.

Ipak, nisu svi aspekti religijskog ponašanja tokom verskih proslava bili podjednako privlačni Filipincima. Naime, filipinski narod bio je veoma prijemčiv za senzualne i vizuelne elemente katolicizma,³⁴⁷ dok su pojedini

---

³⁴⁷ Miris tamjana, svetlost sveća, šarenilo boja na slikama stradanja Isusa, monaška odora i sl.

elementi asketizma poput ritualnog samokažnjavanja bičevanjem bili potpuno strani filipinskoj tradiciji i kao takvi neprihvatljivi. Podjednako bezuspešno bilo je nastojanje franjevac da Filipince nateraju da se ne kupaju ne bi li tako izrazili pokajanje. Pošto su od malena voleli vodu Filipinci su lako prihvatili ideju o upotrebi svete vodice, ali zato nikako nisu mogli da se odreknu večernjeg kupanja (Phelan 1967: 72–75).

Između ostalog, usvajanje novih verskih rituala bilo je povezano i sa potiskivanjem prehispanске prakse ritualnog opijanja. U želji da iskorene obavezno konzumiranje alkohola prilikom slavlja ili sahrane, Španci su osuđivali pijanstvo kao javnu pretnju i primenjivali su meru privremenog izopštavanja iz verske zajednice onoga ko bi prekršio ovo pravilo. Kako bi zaruke ili venčanje prošli bez opijanja, ritual je sproveden od strane đakona, te su se i mladina i mladoženjina porodica suzdržavale od pića. Konačno, suzbijanjem paganskih rituala koji su kod Filipinaca obično bili praćeni ispijanjem alkohola došlo je i do gubljenja navike opijanja koja je ustupila mesto drugim običajima vezanim za vršenje složenih hrišćanskih ceremonija (Ibid., 76).³⁴⁸

Pošto je prehispanско društvo bilo orijentisano ka poštovanju rodniх veza, katolički običaj ritualnog srodstva, tj. kumstva kao duhovnog roditeljstva, pružao je Filipincima priliku da rodbinske odnose povežu sa religijom. Naime, prema katoličkim običajima, prilikom krštenja svaka osoba je trebalo da ima dva duhovna roditelja – kuma (*compadre* ili *padrino*) i kumu (*madrina*), dok je prilikom venčanja prisustvo kumova neobavezno. Kako je kod Filipinaca biranje kumova bilo jednako simboličkom činu proširenja porodice, prisustvo kumova podrazumevalo se u raznim prilikama (tokom bolesti, prvog brijanja, kupovine nove kuće i sl.), a ne samo prilikom krštenja i venčanja. Za razliku od Španaca, Filipinci su imali tendenciju ka uključivanju što više članova rodbine u ovu vrstu odnosa i običaj kumstva (*compadrazgo*) je brzo ukorenjen na Filipinima. Takođe, zbog obaveze kumova da u slučaju potrebe pomognu, kumovi su često birani iz višeg staleža, a zbog bliskosti po godinama, više se negovao odnos između kumova i roditelja, nego odnos između kumova i kumića, što je takođe ukazivalo na funkcionalnu prirodu odnosa (Ibid., 78).³⁴⁹

---

³⁴⁸ U manje hispanizovanim oblastima poput Visaja i Kagajana praksa ritualnog opijanja nešto duže se održala, ali je krajem XVII veka i u ovim oblastima postala sve ređa.

³⁴⁹ Filipinski poglavari i članovi njihove rodbine često su birali za kumove konkistadore i prve enkomenderose. Tako je npr. Humabon sklopio kumstvo sa Magelanom, a Legaspi je bio

Međutim, uprkos izrazitom verskom sinkretizmu, filipinsko hrišćanstvo ne može se okarakterisati kao koegzistencija dve potpuno različite religije, već pre kao neka vrsta svetovne interpretacije hrišćanstva koja je posebno bila izražena tokom prvog perioda hispanizacije. Vremenom su elementi prehispanskog kulturnog nasleđa počeli da blede i došlo je do stapanja paganskih verovanja sa narodnim poimanjem hrišćanstva. U tom smislu, verski sinkretizam bio je mnogo uočljiviji tokom XVII, nego tokom XIX veka.

U svakom slučaju, treba imati u vidu da nedovoljna indoktriniranost, sklonost ka idolatriji, praznoverju i magijskim elementima nisu bile jedine odlike filipinskog hrišćanstva. Zbog manjka sveštenih lica i raštrkanosti filipinskog stanovništva, širenje hrišćanstva bilo je usmereno ka živopisnim ritualima i svečanim liturgijama posvećenim živima, dok su umirući i njihovi srodnici bili lišeni verske utehe i najčešće sahranjivani bez crkvenog blagoslova i uz visoke pogrebne troškove (50–500 pezosa u zavisnosti od statusa preminulog).

Ovakve okolnosti doprinele su selektivnoj asimilaciji hrišćanske doktrine i njenom prilagođavanju filipinskim ceremonijalnim sadržajima, što bi razvojem filipinskog sveštenstva moglo da bude predupređeno. Naime, 600–800 dobro pripremljenih i obučanih filipinskih sveštenika moglo je da obezbedi dragocenu pomoć španskom kleru i pospeši konsolidaciju hrišćanstva. Iako je Crkva u teoriji priznavala i od sredine XVII veka insistirala na potrebi za razvojem urođeničkog sveštenstva koje bi vremenom preuzelo ulogu širenja hrišćanske reči među svojim sunarodnicima, špansko sveštenstvo na Filipinima čvrsto se opiralo tome. Vođeni željom da sačuvaju privilegovan položaj koji su imali, španski sveštenici su ljubomorno štitili svoje interese, koristeći kao izgovor nemogućnost njihove adekvatne zamene, jer su Filipinci bili „po svojoj prirodi nepodobni” da preuzmu odgovornost sveštenečkog poziva.³⁵⁰

---

kršteni kum Tupasa. Ovakvi odnosi bili su znak pomirenja između osvajača i osvojenih i želje za društvenom stabilnošću.

³⁵⁰ Po mišljenju mnogih sveštenika, Filipinici nisu bili duhovno dorasli tako visokom položaju, pa bi uspinjanje od onih koji plaćaju danak do onih koji primaju platu učinilo da njihova prirodna arogancija, škrtost i lenjost isplivaju na površinu. Za razliku od Filipinaca, španskim sveštenicima to nije moglo da se desi jer su oni birajući put sveštenstva sebe lišavali mogućnosti da postanu slavne vojskovođe i osvajači ili uspešne ličnosti u svojoj zemlji. Ovakvom stavu suprotstavio se španski jezuita Huan Delgado koji je smatrao da karakter ljudi zavisi od njihovog okruženja i da ma kakve mane Filipinci imali one nisu urođene, te bi uz dobro obrazovanje i obuku bilo moguće stvoriti kvalitetno nativno sveštenstvo (Delgado 1892: 273).

Ipak, tokom XVIII veka pritisak Crkve je porastao, kao i filipinska populacija, pa su redovnici bili primorani da koriste usluge filipinskih sveštenika. Međutim, ovo uključivanje Filipinaca u rad sveštenstva bilo je samo uslovno i urođenicima je jedino bilo dozvoljeno da prisustvuju seminarima za obuku svetovnog klera. Filipinsko sveštenstvo koje je krajem XVIII veka brojalo oko 150 urođenika bilo je samo delimično obučeno i to isključivo za poslove na podređenim položajima i u svojstvu svetovnih lica koja su asistirala crkvenim licima.³⁵¹

U želji da organizuje episkopsku kontrolu, nadbiskup Basilio Sanco de Santa Husta y Rufina (Basilio Sancho de Santa Justa y Rufina), koji je došao u Manilu 1767. god., proterao je mnoge sveštenečke redove iz njihovih parohija, postavivši umesto njih filipinske sveštenike. Nažalost, uprkos trenutnom jačanju nativnog sveštenstva, pokazalo se da su filipinski sveštenici nedovoljno obučeni i obrazovani da bi valjano obavljali svoje zadatke, što je izazvalo podsmeh kod žitelja Manile koji su zbijali šalu govoreći da više nema veslača jer ih je biskup sve zaredio. U takvoj situaciji Crkva je odlučila da na stara mesta ponovo postavi pripadnike španskog klera, osuđujući Filipince kao privremeno nespreme da preuzmu punu odgovornost sveštenečkog poziva. Osim toga, osvit XIX veka nagoveštavao je i druge društvene promene povezane sa rađanjem filipinskog nacionalizma i stremljenjem ka nezavisnosti, što je bio dodatni razlog da se zaustavi razvoj filipinskog sveštenstva. Tek pod američkim režimom, tj. nakon 1898. god., došlo je do razdvajanja crkvenog i državnog sektora, čime je utrt put ka formiranju kompetentnog filipinskog sveštenstva (Phelan 1967: 86–87).

---

³⁵¹ Filipinski monasi obavljali su najteže poslove u parohiji i bilo im je uskraćeno pravo da uživaju u prestižu sveštenečkog poziva i primaju bilo kakvu novčanu nadoknadu za svoj rad.

Poglavlje 2: PERIOD REFORMI I RESTAURACIJE

Dolazak Karlosa III 1759. godine na španski presto posebno je značajan za istoriju Filipina. Za vreme vladavine Karlosa III prosvetiteljska koncepcija liberalne ekonomske politike u potpunosti je ustupila mesto ideji o monopolističkom tržištu iz 1593. godine. U tom smeru učinjen je pokušaj da se preko Rta dobre nade i Indijskog okeana uspostavi direktna trgovina između Španije i Filipina i 1765. godine iz luke u Kadizu isplovio je brod kojim su španski trgovci poslali svoju robu na Filipine. Do 1783. godine organizovano je 14 ovakvih plovidbi koje su doprinele tome da mnogi filipinski proizvodi postanu popularni u Španiji. Iako je 1769. god. u Manili osnovan prvi konzulat, nova institucija naginjala je tradicionalnom modelu trgovine, sistematski otežavajući napore usmerene ka ekonomskom razvoju Filipina.

Ipak, umesto konzulata najveći značaj za razvoj ekonomije imalo je osnivanje Kraljevske kompanije Filipina 1785. godine. Ambiciozno zamišljena kao projekat koji bi ujedinio američku i azijsku trgovinu, Kraljevska kompanija prevazilazila je okvire Filipina i imala je obavezu da od ostvarene dobiti ulaže 4% u razvoj Filipina. Iako se zahvaljujući aktivnostima Kraljevske kompanije Filipina u periodu (1788–1795) godine trgovina na Filipinima aktivno odvijala, učesnici u trgovini galeonima i konzulat imali su negativan stav prema njenom radu. Uporedo sa osnivanjem Kraljevske kompanije Filipina 1789. došlo je do potpunog otvaranja luke u Manili koja je prilivom kupaca iz različitih zemalja postala centar azijske trgovine (Ibid., 226–232).³⁵² Budući da je svojim radom činila da velika količina novca bude u opticaju, Kraljevska kompanija Filipina stimulisala je rad poljoprivrednika i raznih drugih proizvođača, a jača kupovna moć stanovništva motivaciono je uticala na razvoj lokalne trgovine. Ipak, početkom XIX veka došlo je do slabljenja Kraljevske kompanije Filipina, jer su njene povlastice bile u suprotnosti sa ekonomskim liberalizmom i 1834. god. prestala je sa radom.

Doba u kome su se na Filipinima odigrale najveće promene vezano je za vladavinu Hosea Baska i Vargasa (José Basko i Vargas, 1778–1787). Svestan

---

³⁵² Zahvaljujući otvaranju luke u Manili sa lakoćom su se prodavali poljoprivredni i tekstilni proizvodi sa Filipina (šećer, pamuk, indigo i sl.), a na arhipelag su stizale velike količine proizvoda iz Kine, Sijama, Kambodže, Bornea, ostrva Jolo, Molučkih ostrva i drugih susednih oblasti.

neisplativosti održavanja trgovine galeonima i potencijala koji je nudilo uzgajanje useva isključivo radi profita i izvoza, Basko je ohrabrivao Špance da investiraju u uzgajanje začinskih biljaka, svile, pamuka, indiga, konoplje, voća, šećerne trske, kakaa, kokosa i sl., a bi zaustavio odliv srebra pokušao je da podstakne razvoj lokalne proizvodnje, ukinuvši zabranu trgovine sa Kinezima i otvarajući luku u Manili.

Ukidanje zabrane kineskim trgovcima 1788. god. pratilo je pravilo o prihvatanju limitiranog broj Kineza koji su mogli da dođu na Filipine. Prema ovom pravilu, broj kineskih doseljenika ograničen je na 4.000, a *Parian* je ponovo uspostavljen i uveden je porez po glavi stanovnika.³⁵³

Da da bi finansirao nove projekte, Basko je osnovao Kraljevsku kompaniju Filipina koja je trebalo da vodi trgovinsku saradnju sa Evropom, Amerikom i Azijom. Tokom svog mandata Basko je objavio plan ekonomskog razvoja (*Plan General Económico*) koji je trebalo da pospeši razvoj filipinske poljoprivrede i industrije, a 1781. god. osnovao je ekonomsko društvo (*Sociedad Económica de Amigos del País*) koje je imalo za cilj da poboljša ekonomski život Filipina. Među važnim poreskim reformama i novim projektima posebno se istaklo uspostavljanje državnog monopola nad duvanom koje je 1782. godine počelo da se primenjuje samo u nekim provincijama, da bi se kasnije proširilo i na mnoga druga ostrva Luzona. Ekonomske posledice ove promene bile su veoma pozitivne, jer su po prvi put Filipinska ostrva poslala u Španiju 150.000 srebrnih pezosa, a kasnije i veće iznose.³⁵⁴

Druga značajna reforma Baska odnosila se na uspostavljanje poreza na promet koji ranije na Filipinima nije postojao. Prvog maja 1779. god. počela je da radi carina u Manili koja je osim poreza na promet počela na naplaćuje i

---

³⁵³ Da bi stimulisao razvoj privatne trgovine, provincijskim upravnicima i vojnim guvernerima Blasko je ukinuo trgovinske povlastice. Iako su na ovaj način Španci dobili šansu da učestvuju u trgovini filipinskim poljoprivrednim proizvodima, kineski imigranti nametnuli su se kao glavni uzgajivači useva namenjeni izvozu.

³⁵⁴ Državni monopol nad duvanom obezbeđivao je najsigurniju vrstu državnog prihoda. Pošto je kolonija na godišnjem nivou dobijala unapred novac, bila je u mogućnosti da isplati porez Kraljevini, a osim toga, uzgajanje duvana dovelo je do proizvodnje cigareta koje su u XIX veku bile jedina izvozna roba, dok je krčenje šuma radi uzgoja duvana poslužilo kao primer za zasejavanje useva šećerne trske i manilske konoplje u centralnim i planinskim regionima (Alonso 2003: 88).

druge poreze koje je pre naplaćivala *Real Hacienda*.³⁵⁵ Međutim, Baskova reformatorska politika i naponi ka modernizaciji ekonomije naišli su na tihi bojkot i protivljenje sveštenstva i onih koji su učestvovali u trgovini galeonima. U tom smislu, iako je osnivanjem Kraljevske kompanije Filipina Basko uspeo da pokrene nove projekte, teološki obojen vaspitno-obrazovni kurikulum sprečavao je usvajanje novih naučnih saznanja i veština (Corpuz 1997: 91; Legarda 1999: 82–83).

Takođe, po svom dolasku na Filipine Basko je pokrenuo i pitanje vezano za uspostavljanje sistema intendantata, što je predstavljalo veliku reformu u upravljanju prekookeanskim teritorijama. Administrativna služba intendantata (*intendencia*) trebalo je da doprinese poboljšanju javne uprave putem uspostavljanja jednog novog tela sačinjenog od kompetentnih funkcionera koji bi delovali nezavisno od vicekraljeva i sudova i imali široka ovlašćenja, a sa ciljem da se zaustave neefikasnost i zloupotrebe od strane provincijskih upravnika i gradskih načelnika i poboljša sistem naplate poreza i prihoda javne uprave.³⁵⁶ Sistem administrativnih službenika javne uprave uspostavljen je tek po završetka rata, tj. 1784. god. kada je imenovan prvi upravitelj ili intendant, tj. Baskov saradnik Siriako Gonsales Karvahal (Ciriaco González Carbajal). koji je napravio plan podele arhipelaga na četiri ili pet upravnih provincija: Luzon koji bi obuhvatio provincije Ilokosa, Kamarinska ostrva, Manila, zatim Ćebe i Panaj između kojih bi bila podeljena ostrva Visaja i Mindanao, a Manila je mogla da bude pripojena i provincija Kamarines. Uprkos oštroj kritici Basca, ovaj plan je odobren od strane Kraljevine, ali je sistem upravnih provincija ukinut 1787. god. i tek tokom XIX veka je ponovo uspostavljen (Díaz-Trechuelo 2001: 234–237).

---

³⁵⁵ Uvedeno je oporezivanje alkoholnih pića, mesa, komunalni porez, kao i porez na organizovane borbe petlova. Uobičajen način ubiranja poreza tokom XVIII i XIX veka odvijao se preko zakupaca poreza, tj. onih koji su „zakupili” od države pravo da ubiraju porez. Iako je ovakav sistem omogućavao zloupotrebe, jer su zakupci porez uterivali svakakvim metodama, ponekad i više puta, a državnoj kasi su prosljeđivali samo minimum, eliminisao je troškove razvoja državnih kapaciteta u naplati poreza.

³⁵⁶ Intendanti su uvedeni sa namerom da se spreči zloupotreba i prodaja kraljevskih službi, tj. da se u određenim provincijama vrši nadzor finansija, policije i pravosuđa i ostvari efikasniji rad administracije, unapređenje ekonomije, prometa i fiskalne politike. Intendanti su bili odgovorni za upravnu jedinicu *intendencia* koja je mogla da ima jednu ili više provincija, a imenovao ih je kralj i bili su odgovorni kraljevskoj riznici za naplatu poreza, unapređenje poljoprivrede i privredni rast u celini. Posao intendanta bio je uvek privremen da bi se sprečila njihova pristranost prema provinciji u koju su bili poslani da nadgledaju izvršenje kraljevih naloga.

Međutim, ono što je Britance prilikom opsade Manile najviše iznenadilo jeste činjenica da se, umesto da napuste grad, 1.900 Pampanganaca suprotstavilo osvajačima, a tek nakon njihovog poraza i drugi urođenici su se povukli. Prema rečima Vilijama Drejpera, da su Pampange bile podjednako obučene i naoružane kao što su bile neustrašive i hrabre, ishod bi bio neizvestan (Tracy 1995: 47).

Činjenica da su Manila i Kavite tako lako osvojeni od strane neprijatelja, nagnala je gradske vlasti da pokrenu novi projekat izgradnje manilskog utvrđenja koji je završen 1785. godine. Takođe, u ovo vreme u Manili se gradio bogoslovski institut (*Seminario Conciliar*) za obuku sekularnog sveštenstva, a postojala je i kraljevska bolnica za Špance, zatim bolnica franjevačkog reda za Filipince i bolnica *San Juan de Dios*. Manila je bila živopisan grad čijim ulicama su užurbano prolazili vojnici, španski funkcioneri, trgovci i sveštenici, a posebnom lepotom i osobenošću je odisala tokom aprila i maja kada su u Manilski zaliv stizale kineske džunke natovarene orijentalnim proizvodima. Utovarivači galeona žurno su obavljali kupovinu, pripremajući robu za utovar. Svako od njih imao je na svoje ime menice ili *boletas* na osnovu kojih je mogao da izvrši utovar određene robe koja bi se potom pažljivo pakovala i skladištila u velikim podrumima galeona.

Kada bi galeon iz Akapulka uplovio u luku San Bernardino zvana su oglašavala njegov dolazak koji je ceo grad dočekivao sa oduševljenjem. Naime, galeon nije iz Nove Španije donosio samo prihode ostvarene trgovinom i funkcionerske plate nego je donosio i zvaničnu prepisku koja se odvijala između Filipina i Španije (kraljevske naredbe, rešenja različitih sporova i sl.), kao i privatnu poštu rodbine i voljenih koji su ostali u Kraljevini ili Meksiku i vesti o svetskim dešavanjima.³⁵⁷ Nakon isplovljavanja galeona život u Manili bi se vraćao kolotečini svakodnevice koju su remetile česte verske proslave vezane za praznike kao što je Božić, Uskrs, Telovo,³⁵⁸ bezgrešno začecé Blažene Device Marije i zaštitnike Manile (*Santa Potenciana*, *San Andrés*, *San Policarpo* itd). Osim pomenutih verskih proslava, često su organizovane i gradske proslave povodom ustoličenja novog kralja, kraljevskog venčanja, rođenja prestolonaslednika, vojnih pobeda Španije i sl. Posebna pažnja poklanjala se i pogrebnim počastima organizovanim povodom smrti kraljeva i

---

³⁵⁷ Zbog udaljenosti od Španije, vesti su uglavnom na Filipine stizale godinu dana kasnije, a u slučaju privremene obustave plovdbe galeona, ponekad i kasnije od toga.

³⁵⁸ Proslava Telova organizovana je uz procesije i postavljanje oltara.

članova kraljevske porodice kada su svi članovi zajednice oblačili crninu i podizali luksuznu grobnicu u katedrali pored koje se održavala pogrebna svečanost (Díaz-Trechuelo 2001: 188–191, 211).³⁵⁹

Pri kraju veka prosvetiteljstva poslednji guverner Filipina bio je Rafael Marija de Agilar i Ponse de Leon (Rafael María de Aguilar i Ponce de León). Za vreme svoje vladavine, guverner Agilar je poklanjao puno pažnje urbanističkim problemima grada i bezbednosti građana, terajući iz Manile skitnice sa ulica i šaljući ih u određene provincije. Takođe, Agilar je asfaltirao mnoge ulice Manile i, koristeći granitne ploče donete iz Kantona, napravio je prve trotoare u gradu. Osim ulica, asfaltirao je i glavni trg na kome je zasadio cveće i drveće, postavivši u centar bronzanu statuu Karlosa IV. Takođe, postavio je uličnu rasvetu u Manili³⁶⁰ i izneo inicijativu da se osnuje astronomska opservatorija, pilotska akademija i škola crtanja. Iako je Agilar pokrenuo projekat osnivanja medicinske i farmaceutske škole, nije uspeo isti da privede kraju, budući da je bio okupiran bezbednosnim pitanjima. Ipak, upravo njegovo zalaganje u oblasti bezbednosti doprinelo je tome da Englezi odustanu od napada na Manilu, smatrajući je neosvojivom tvrđavom.

U periodu 1784–1785 godine izgrađeno je šetalište koje je okruživalo zidine Manile. Šetalište je počinjalo od leve obale reke Pasig i završavalo se u blizini mora, a tokom poslednje decenije veka bilo je omiljeno mesto građana, odnosno korzo koji je mamio sugrađane da predveče izađu (na konjima, u kolima ili pešaka) i potraže odmor od dnevne žege sve dok crkvena zvona ne bi najavila da je vreme za počinak. Istovremeno, šetnja po gradskom korzou bila je prilika da se dame pohvale rakošnim haljinama i nakitom, dok su muškarci uživali u svojim uniformama i činovima. Pismo koje je Agilar 1793. god. uputio svom prijatelju slikovito prikazuje svakodnevnicu i raskoš manilskog života u ovom periodu.

U pomenutom pismu Aguilar ističe kako manilski građani uživaju u luksuzu, mestici i indijci nose odeću ukrašenu bogatim ukrasima, a njihove žene imaju skupe haljine ukrašene zlatnim i srebrnim porubima. Bogati trgovci, kao i njihove žene takođe uživaju u nakitu sa brilijantima i garderobi od najboljih materijala, a čak i oni neugledni imaju novca za sopstvenu posluđu (20–25), konje (16–20), bogatu trpezu, lepu garderobu i veš, nakit od bisera,

---

³⁵⁹ Na sličan način odavala se počast u slučaju smrti guvernera ili nadbiskupa.

³⁶⁰ Fenjere na ulje.

zlata i dragog kamenja (Díaz-Trechuelo 2001: 244–245, 247–249). Dat opis jasno svedoči o ekonomskom usponu Manile krajem XVIII veka do koga je došlo zahvaljujući aktivnostima i projektima koje su na Filipinima pokrenuli guverneri prosvetiteljskog despotizma, usmereni ka sekularizaciji kulture i preobražaju društva. Međutim, uprkos obećavajućoj perspektivi, događaji koji su se desili u Americi početkom XIX veka i trajna politička nestabilnost Španije srušili su optimistička očekivanja u pogledu dolaska novog vremena.

Kada je reč o sveštenstvu, kao i u XVI veku postojala je samo jedna crkvena provincija sa nadbiskupijom u Manili. U odnosu na sekularno sveštenstvo, crkveni kler je i dalje činio većinu, držeći pod svojom nadležnošću 291 župu i 564.616 vernika naspram 55 župa i 156.998 vernika koji su bili pod okriljem svete braće. Iako su u više navrata biskupi pokušali da sprovedu kontrolu dijeceza, sveštenici su se tome žestoko protivili, sukobljavajući se sa prelatima koji su insistirali na biskupskoj poseti. Prema kraljevskim izveštajima iz Manile, 1741. godine u avgustinskom manastiru *San Pablo* bilo je 25 prezvitara, u franjevačkom manastiru je bilo 18 sveštenika i četiri nezaređena redovnika, u manastiru Santo Domingo 40 sveštenika, u manastiru u Manili 18–20 rekoleta i u školi *Máximo de San Ignacio* 40 jezuita. Iz ovih centara misionari su širili svoje aktivnosti, delujući kao župnici u raznim provincijama i šireći jevanđelje u nehrisijanizovanim oblastima (Díaz-Trechuelo 2001: 219–221).

Pripadnici svih misionarskih redova, a naročito avgustinci, imali su u svom vlasništvu posede i stoku koju su čuvali. Pošto sveštenici nisu želeli da prikažu kolikim su sredstvima raspolagali, teško je utvrditi tačnu vrednost ovih imanja koja su im uglavnom donirali ili u nasleđe ostavljali vernici, mada su neka bila i kupljena novcem prikupljenim milostinjom. Obradivu zemlju koja je bila u njihovom posedu sveštenici su iznajmljivali urođenicima koje su eksploatisali na razne načine.

Iako je tokom XVI i početkom XVII veka hristijanizacija relativno brzo napredovala, pod uticajem protestantske reforme i moderne filozofije tokom XVIII veka u Evropi je došlo do dehrisijanizacije i vladavine prosvetiteljskih ideja oslonjenih na razum i kritičko razmišljanje. Međutim, uprkos globalnoj sekularizaciji, misionari su nastavili svoj rad na Filipinima, radeći istovremeno i kao lekari, učitelji, graditelji, inženjeri i sl. Odlukom Karlosa III 1767. god. jezuiti su proterani sa svih teritorija španskog kraljevstva, ali proterivanje pripadnika ovog reda nije donelo ništa dobro Filipinima. Nasuprot tome, sa

odlaskom jezuita arhipelag je izgubio sveštenike posvećene ne samo preobraćanju Filipinaca nego i duhovnosti Španca, kao i vredne borce za kulturni i poljoprivredni razvoj ostrva (Ibid., 222–224).³⁶¹

Tokom 1771. godine generalni guverner Filipina Simon de Anda (Simon de Anda) suprotstavio se otporu crkvenog klera, pribegavši sili u nameri da sprovede sekularizaciju koju je 1774. godine Karlos III potvrdio dekretom o sekularizaciji župa. Da bi se ograničio crkveni uticaj, 1789. godine pod nadležnost provincijskog upravnika potpala je i funkcija poglavara barangaja, a 1796 god. prvi američki brod *Astrea* izvezao je indigo, konoplju, začine i šećer sa Filipina.

1. KRIZA ŠPANSKOG REŽIMA I FORMIRANJE FILIPINSKE NACIJE

Početak XIX veka u Španiji obeležen je invazijom Napoleona na Iberijsko poluostrvo i razbuktavanjem borbi za oslobođenje kolonija američkog kontinenta, započetim još u prethodnom veku. Iako je francuska okupacija ujedinila građane Španije koji su uspeli da pobede tzv. nepobedivu Napoleonovu vojsku, vojna pobeda nije sprečila ideološki poraz koji je doveo do trijumfa revolucionarne doktrine i definitivnog sloma starog apsolutističkog režima. Zapravo, na političkom planu Napoleonova invazija ubrzala je proces emancipacije kolonija u Americi koje su nakon Rata za nezavisnost³⁶² stekle autonomiju, dok su restauracija Burbonske dinastije i jačanje Katoličke crkve utrli put građanskim ratovima između apsolutista i liberala koji će buktati sve do druge polovine XIX veka.

U periodu 1830–1870. godine Evropom je vladao buržoaski liberalizam u kome je srednja klasa polazila od načela privatne svojine i lične slobode i kapitalističkog sistema demokratske vladavine. U kulturološkom smislu XIX vek predstavljao je doba romantizma koji je kao kulturni i politički pokret potencirao osećaj nacionalnog oslobađanja i individualnu slobodu, zbog čega su

---

³⁶¹ Jezuiti su na Filipine doneli nova znanja, posebno iz oblasti botanike i astronomije i otvorili su prvu opservatoriju u Manili.

³⁶² Španski rat za nezavisnost (*Guerra de la Independencia Española*) ili na engleskom Poluostrvski rat (*Peninsular War*) odigrao se na Iberijskom poluostrvu između 1808. i 1814. godine. Zajedno sa Portugalijom i Ujedinjenim Kraljevstvom Španija se suprotstavila Napoleonovoj ekspanzionističkoj politici, tj. Napoleonovim ratovima. U Kataloniji je ovaj rat poznat kao Rat Francuza, a u Portugaliji kao Rat francuske invazije.

u drugoj polovini veka ojačale socijalističke ideje i radnički pokreti koji su počeli da se suprotstavljaju buržoaskoj hegemoniji (Díaz-Trechuelo 2001: 254).

Buđenju revolucionarnog duha doprineo je takođe ubrzani ekonomski razvoj koji je usledio nakon pronalaska parne mašine čija je upotreba dovela do velikih promena kako u tekstilnoj industriji tako i u oblasti pomorskog i kopnenog saobraćaja. Prelazak iz zanatskih radionica u velike fabrike doveo je do migracija stanovništva iz sela u gradove i eksploatacije radničke klase. Istovremeno, zahvaljujući parobrodu koji je išao preko Rta dobre nade skraćen je put od Kadiza do Manile.

Nakon što je kontinentalna Amerika stekla nezavisnost, Španiji je do 1898. god. ostala samo mala ostrvska oblast na Antilima, Filipinska i Marijanska ostrva, kao i još neka ostrva Mikronezije, a sva politička dešavanja na Iberijskom poluostrvu imala su dalekosežne posledice na stabilnost udaljene filipinske kolonije (Ibid., 255).³⁶³

Kada je filipinski guverner Basko dozvolio Kinezima da se vrate na Filipine, ograničivši njihov broj na 4.000, od 1830. godine politički prioritet Filipina postao je ekonomski razvoj što je pozitivno uticalo na kineske imigrante.³⁶⁴ Umesto u okviru urbanističkog španskog centra, novi imigranti naselili su se na mestima gde se proizvode usevi za izvoz. U prvi mah doseljenici iz španske Amerike postali su konkurencija Špancima rođenim na Filipinima, a kineski doseljenici su se suočili sa konkurencijom kineskih mestika u čijim rukama je tokom prethodnog veka bila celokupna veleprodaja i snabdevanje grada. Ipak, novopridošlice su uspele da se izbore za svoje mesto, otvorivši put lokalnim proizvođačima ka svetskom tržištu uz pomoć kombinacije dobro postavljenih agenata i kredita zapadnjačkih poslovnih preduzeća među kojima su glavne bile britanske i američke trgovačke kompanije koje su uvozile unapred robu uz obavezu plaćanja kredita, što je dozvoljavalo kineskim biznismenima da posluju sa malo sopstvenog kapitala (Abinales, Amoroso 2005: 77).

---

³⁶³ Nisu sve posledice izazvane političkom nestabilnošću Španije bile negativne za razvoj Filipina. Nasuprot tome, drastično smanjenje kolonija nateralo je Španiju da obrati više pažnje na Filipine. Ipak, interesovanje za Filipine poteklo je ne od vladara Fernanda VII i Izabele II, nego od pripadnika krupne buržoazije, stasale krajem XIX veka.

³⁶⁴ Da bi se stimulisao razvoj privatne trgovine, provincijskim upravnicima i vojnim guvernerima ukinute su trgovinske povlastice. Iako su na ovaj način Španci dobili šansu da učestvuju u trgovini filipinskim poljoprivrednim proizvodima, kineski imigranti nametnuli se kao glavni uzgajivači useva namenjenih izvozu.

Usled nedostatka vladine podrške, kompanije su same ispitivale potrebe inostranog tržišta, donoseći u skladu sa njima odluke o zasejavanju useva, što je posebno bio slučaj sa plantažama šećerne trske. Tokom prve decenije XIX veka lokalni proizvodi činili su manje od 10% ukupnog izvoza sa Filipina, a većina njih bili su šumski ili morski plodovi, kao što je filipinskih sedef, oklop kornjača, morski krastavčići, drvena građa i sl. Ipak, do 1840. godine skoro 90% ukupnog prihoda od izvoza dolazilo je od šest vrsta useva gajenih za izvoz: useva šećerne trske, useva duvana, useva konoplje, useva indiga, useva kafe i useva pamuka. Osim toga, umesto robne razmene postepeno je isplata novcem postala uobičajeni način trgovine, a do 1830. godine samo su još tri provincije plaćale danak u pirinču (Corpuz 1997: 108–111, 132).

Prelaz na ekonomiju zasnovanu na izvozu uticao je na zemljoposjedništvo i društvenu stratifikaciju u seoskim krajevima Filipina. Pre XIX veka većina porodica u ruralnim mestima bavila se uzgajanjem useva, odnosno pirinča i povrća za sopstvene potrebe. Ove porodice nisu bile orijentisane ka stvaranju proizvodnog kapitala, a njihova zarada zavisila je od posrednika i tržišnih uslova. Iako su u početku njihovi jedini novčani troškovi bili vezani za davanje doprinosa crkvi, isplatu danka i poreza za uživanje u borbama petlova, postepeno im je novac postajao neophodan kao sredstvo za život.

Modernizacija ekonomije uticala je na to da obeležavanje i organizacija važnih životnih događaja poput rođenja, venčanja ili sahrana postanu nemogući bez novčanih sredstava, što je navelo mnoge male poljoprivrednike da se okrenu proizvodnji useva za izvoz i postanu zavisni od otkupljiivača. Istovremeno, rast populacije³⁶⁵ doveo je do podele porodičnih gazdinstava na parcele zbog čega je došlo do krupnih promena u agrarnom sektoru, jer su s jedne strane mnoge porodice gubile svoje posede, a s druge strane pojedinci su postajali veliki zemljoposednici.

Zapravo, u trenucima novčane oskudice seljaci su zajmili novac od bogatih mestika ili pripadnika više klase sa kojima su često bili u srodstvu. Na osnovu tzv. ugovora o ponovnom otkupu (*pacto de retroventa*) zemlja je prodavana zemljoposedniku koji je pristajao da je nakon određenog vremena ponovo proda prvobitnom vlasniku po istoj ceni. Dužnik je i dalje imao pravo

---

³⁶⁵ Za vreme španske vladavine broj stanovnika porastao je sa oko dva miliona stanovnika 1820. godine na četiri miliona u 1846. godini, i šest i po miliona u 1898. godini (Corpuz 2005).

da uživa u svim plodovima zemlje, ali sam dug je bilo veoma teško otplatiti, zbog čega se često dešavalo da se dug obnavlja i povećava sve dok pozajmljena suma ne bi znatno nadmašila vrednost prodatog poseda. Kao posledica toga, porodicama je trajno oduzimana zemlja, ali su njeni članovi uglavnom ostajali da rade na parcelama kao nadničari. Na taj način, formirala se kolonijalna elita koja je koristila kapital koji je stekla maloprodajom da bi dobila u posed najbolje parcele za izvoz letine i radnu snagu s kojom je bila povezana rodbinskim ili prijateljskim vezama (Corpuz 1997: 112).

Ovakvo stanje bilo je povezano sa pitanjem vlasništva zemljišta, odnosno nerešenim pitanjem o javnoj svojini, jer sve do kraja španske vladavine u pravnom smislu zemlja na Filipinima nije pripadala proizvođačima, već je bila vlasništvo Španije., a to je značilo da nijedna transakcija zemljišta, nekretnina ili dobit ostvarena obrađivanjem zemlje nije mogla da bude predmet oporezivanja, što je imalo štetne posledice po državu, ekonomiju i društvo u celini.

Zapravo jedini novi izvori državnog prihoda poticali su od monopola nad duvanom i carinskih taksi plaćenih na osnovu izvoza poljoprivrednih proizvoda, dok je nerešeno pitanje vlasništva zemlje gušilo bilo kakvu inicijativu za investiranje u modernizaciju parcela. Stoga, iako je uzgajanje useva prilično brzo postalo ustaljena praksa, proizvodna tehnologija se nije razvijala istom brzinom, što je usporavalo agrarni razvoj. Drugim rečima, način prikupljanja i distribucije letine se rapidno razvio i zemljoposednici su akumulirali bogatstvo, ali pošto nije bilo ulaganja u tehnološki razvoj, setva, žetva i metode prerade ostale su primitivne. Iako je najviše prihoda ubirano upravo od zemljoradnje, inostrana potražnja za sirovim poljoprivrednim proizvodima nije pospešivala napredak u oblasti proizvodnje i industrije, zbog čega je u odnosu na druge sektore razvoj zemljoradnje zaostajao (Corpuz 1997: 195,197–198).

Istovremeno, zemljoradnici su svedeni na rub životne egzistencije. Kako je broj stanovnika rastao brže nego što se povećavala površina obradivog zemljišta, zbog nemogućnosti da isplate dug, mnoge porodice bile su primorane da napuste imanja koja su obrađivale generacijama. Članovi ovih porodica najčešće su bili angažovani kao sezonski radnici u proizvodnji useva za izvoz, napuštali su sela i odlazili u gradove, ili su postajali društveni otpadnici, pridružujući se planinskim razbojničkim grupama.

Osim toga, do akumulacije zemljišta dolazilo je i usled otimanja poseda od strane moćnih crkvenih redova koji su jednostavno naplaćivali rentu za iznajmljivanje parcela ili su j davali lažne podatke o zemljištu za katastarsko klasiranje. Ipak, u ovom slučaju zemljoradnici su ostajali na parcelama, ali nisu imali direktni kontakt sa sveštenicima ili njihovim pomoćnicima, jer su sveštena lica zapravo iznajmljivala velike parcele pripadnicima plemstva (*inquilinos*) koji su ponovo iznajmljivali manje posede zemljoradnicima i nadgledali njihov rad. Iako su u ovom sistemu sačinjenom od tri hijerarhijska nivoa predstavnici nativne elite zgrtali ogromno bogatstvo čak i preko leđa sveštenika, sveštenici su bili ti koji su imali moć, jer je od njih zavisio ekonomsko-politički i duhovni život seoskih zajednica (Abinales, Amoroso 2005: 81).

Međutim, zahvaljujući osećaju bliskosti i stalnom međusobnom kontaktu, rastući društveni jaz između zemljoposjednika i seoskog stanovništva nije prerastao u otvoreno neprijateljstvo. Da bi ostvarili maksimalan profit pripadnici nativne elite često su živeli u kućama na imanjima i nadgledali su rad seljaka. Na taj način, između zemljoposjednika i seljaka koji su radili na njihovim imanjima razvijali su se odnosi lične prirode, jer su često ugrožene seoske porodice koje su imale nesreću da izgube svoja imanja tražile podršku i zaštitu od zemljoposjednika.³⁶⁶ Sa druge strane, većina istaknutih zemljoposjednika prihvatila je svoje radnike kao svoje štice i starala se o njima. U društvenom sistemu sve izraženijih klasnih razlika upravo je ovaj prisni odnos između društveno nejednakih kategorija i paternalistički pristup moćnijih ka slabijima i potlačanima održavao balans. Ipak, na mnogim parcelama nije postojala mogućnost razvoja ovakvog odnosa jer mnogi zemljoposjednici, a posebno sveštenici, nisu imali nikakav kontakt sa radnicima, što je isticalo klasnu nejednakost i vodilo razvoju antagonističkih odnosa (Sturtevant 1976: 40).

Istovremeno, vlada nije nastojala da reguliše pitanje vlasništva nad zemljom sve do 1880. god. i sistematski je omogućavala razvoj pomenutog zemljoposjedničkog modela, a predlog o sprovođenju reformi na osnovu kojih bi se odredili kriterijumi za dodelu zemljišta naišao je na žestoko protivljenje sveštenstva, što se desilo i 1894. godine (Abinales, Amoroso 2005: 82).

---

³⁶⁶ Radnici na ovakvim imanjima često su se odnosili prema gazdi kao prema ocu ili starijem bratu.

U želji da unaprede administrativni aparat, vlasti su se u XIX veku zalagale za jačanje centralističke državne vlasti na Filipinima. Ipak, reforme sistema javne uprave bile su uslovljene političkim dešavanjima u Španiji i specifičnim društvenim ustrojstvom podeljenim između političke i klerikalne vlasti. Budući da je u redovima lokalne vlasti postojao deficit kvalifikovanog osoblja, kao i da su mnoge udaljene zajednice i provincije bile nedovoljno poljoprivredno i industrijski razvijene, bilo je neophodno izvršiti reformu vlade i sprečiti samovolju i zloupotrebe lokalnih funkcionera, što je za rezultat imalo neefikasnost javnih službi (policije i crkvenog školstva), povećan stepen razbojništva i potrebu za boljom kontrolom u oblasti graničnih područja (Robles 1969: 290).

Kako bi okončali nedosledno i despotsko ponašanje sveštenstva, kao i korupciona dela provincijskih upravnika i njihovih pomoćnika, nosioci državne vlasti morali su da postignu finansijsku pouzdanost kroz uspostavljanje nadzornih organa i odvajanje izvršne od sudske i svetovne od crkvene vlasti. Međutim, nijedan pokušaj sprovođenja ovako korenitih reformi nije se desio pre nego što je na vlast došao Rafael Marija de Agilar (1801–1806), koji je oživeo *Ordinances of Good Government* iz 1786. godine, počevši da primenjuje neke od pomenutih odredbi. Najveći problemi sa kojima se suočila Agilarova reformatorska vlada odnosili su se na rastuće socijalne nemire zbog poreskih malverzacija, zloupotreba u oblasti pravosuđa i prisilnog rada, zatim učestalih muslimanskih napada koji su destabilizovali društveni i trgovinski život Filipina, kao i vladin dug od 5.6 miliona pezosa.

Da bi rešio pomenute probleme, Agilar je pokušao da uspostavi računovodstvena pravila i postupke koji bi sprečili manipulacije u svetovnoj i crkvenoj administraciji, unapredi odbrambene sisteme i povezivanje sa susednim teritorijama radi unapređenja ekonomije. Međutim, u svojim reformatorskim naporima Agilar je naišao na žestok otpor crkvenih redova koji su se posebno protivili uspostavljanju kontrole nad crkvenim poslovima, a kako su župnici bili jedini Španci u većini filipinskih gradova, sprovođenje reformi je slabo napredovalo, posebno ako se ima u vidu da je tek 1810. god. zajedno sa sveštenim licima bilo je svega 4.000 Španaca na Filipinima u odnosu na celokupnu hrišćansku populaciju od skoro 2.4 miliona stanovnika (Ibid., 31–33).

Poput administrativnih reformi, u ovom periodu vojne reforme su takođe bile samo delimično uspešno sprovedene. Budući da je prilikom

britanske okupacije i muslimanskih napada vojska pokazala evidentnu slabost, tokom veka je modernizovana, a manilsko utvrđenje je ojačano. Ipak, u prvoj polovini XIX veka širenje španske vladavine u oblasti Kordiljera i dalje je zavisilo prvenstveno od crkvenih redova koji su pomoću misionara pokušavali da preobrate urođenike koji su živeli u planinama i navedu ih da počnu da žive na selu kao poljoprivrednici. Međutim, iako su u odnosu na prethodne vekove misionari imali više uspeha, prema rečima Džona Bouringa (John Bowring), samo na Luzonu je bilo oko 200.000 urođenika koji su poput muslimana odbijali da se pokore Špancima.

Do druge polovine veka reforme sprovedene u cilju stvaranja centralističko-birokratskog sistema i razvoj tehnologije omogućili su delovanje prinudnih službi države. Vojno prisustvo u Upravnom savetu generala-guvernera uvećalo je njegov uticaj, kao i rešenost države da svoju moć izjednači sa državnim granicama. Jedan od načina da se ovaj cilj ostvari podrazumevao je saradnju birokratskog i vojnog aparata radi stvaranja novih provincija. Tako je država počela vojno da okružuje planinski lanac *Gran Cordillera* specijalnim vojnim provincijama, konstantno šaljući kaznene ekspedicije u pobunjenička područja.³⁶⁷ Vojska je iskoristila unutrašnje sukobe planinskih zajednica da bi ih još više oslabila, a u tome su im puno pomagali misionari koji su okretali preobraćene urođeničke zajednice protiv onih koje nisu primile hrišćanstvo. Iako su neke nove provincije zapravo bile teritorije koje pre toga nisu bile pod španskom upravom, porast populacije podstakao je dalju administrativnu podelu radi mogućnosti bolje kontrole. Tako je npr. od 1810. god. broj provincija sa 27 porastao na 50 u 1859. godini, od kojih je 31 provincija bila vojnog tipa, a da bi bio postignut što veći stepen centralizacije, tokom 1860. god. dva velika administrativna distrikta stavljena su pod vojnu upravu od kojih je jedan bio na Visajima, a drugi na ostrvu Mindanao (Ibid., 49, 187–88).³⁶⁸

---

³⁶⁷ Uspostavljanje državnog monopola nad duvanom i alkoholnim pićima (*licores de nipa* i *coco*) nije bilo održivo bez afirmacije španske vlasti i u unutrašnjosti arhipelaga. Stoga, da bi se i u ovim oblastima uspostavila španska vladavina u pravom smislu te reči, započeta je kolonizacija centralnih Kordiljera tokom koje je izvršena invazija na Kagajan i organizovane su osvajačke ekspedicije protiv Igorota. Takođe, uprkos jačanju britanske i holandske piraterije, intenzivirana su kolonijalna osvajanja na jugu arhipelaga i proširen je španski uticaj na ostrvu Bohol i Visajskim ostrvima (Elizalde 2009: 64).

³⁶⁸ Do kraja veka Španci su uništili skoro sve muslimanske brodove na Sulu arhipelagu, konačno postigavši da Sulu odustane od pitanja suvereniteta 1878. godine. Ipak, veoma mali broj stanovnika preobraćen je u hrišćane, tako da je lokalni muslimanski uticaj opstao u unutrašnjosti ostrva gde Španci nisu mogli da prodru, a naročito na ostrvu Mindanao.

Kao podrška vojnim snagama, 1868. osnovane su paravojne policijske jedinice koje su zamenile brojne pokrajinske i lokalne vojne jedinice. Zajedno sa španskim oficirima i lokalno regrutovanim vojnicima, pripadnici žandarmerije imali su pravo da deluju na prostoru arhipelga, boreći se protiv bandita, pobunjenika, kriminalaca i sankcionišući sitnije građanske prestupe.³⁶⁹ Iako je konačno san Španaca o ujedinjenim i relativno pacifistički pokorenim Filipinskim ostrvima postao stvarnost, prema mišljenju Roblesa (Ibid., 289) neizvesno je da li je Španija imala svest o činjenici da bi centralizacija vlasti mogla da dovede do filipinskog jedinstva i tako ugrozi njen suverenitet.

1.1. Payson i revolucija- simboli filipinske nezavisnosti

Kako država nije naplaćivala porez na ostvareni prihod ili imovinu, već je poreska stopa bila regresivna, poreski teret teže su podnosili siromašniji slojevi stanovništva, tj. zemljoradnici, jer su plaćali porez po istoj stopi kao i zemljoposednici koji su ostvarivali visoke dohotke. Na taj način, državni aparat na Filipinima doprineo je razvoju socijalne nejednakosti i izraženijem društvenom raslojavanju i podeli između većine urođenika i mestičke elite. Posledice ovako neuravnotežene ekonomske politike imale su poguban efekat na ruralnu populaciju i na severu Luzona gde je država nametnula monopol na duvan i filipinska pića, strogo zabranivši uzgajanje drugih useva, zbog čega su izbile narodne pobune i protesti.

Istovremeno, kako su centralne ravnice Luzona pretvorene u oblasti u kojima su se uzgajala pirinčana polja, prvobitni stanovnici koji su obrađivali ovo zemljište bili su primorani da ga ustupe nekolicini bogatih zemljoposednika, a nakon što su britanske firme uvezle jeftin pamuk, na zapadu Visaja došlo je do kolapsa tkalačke industrije i zapadanja ženske radničke klase u siromaštvo i težak egzistencijalni položaj (Abinales, Amoroso 2005: 83).³⁷⁰

Iako je tokom XIX veka formiran novi ekonomski model u kome je došlo do koncentracije vlasništva nad zemljom koja je postala osnovni resurs neophodan za proizvodnju i prodaju poljoprivrednih proizvoda na svetskom tržištu, prema mišljenju Alfreda Mekoja (Alfred McCoy), nije postignuta

---

³⁶⁹ Moguće je da je brutalnost žandarmerije upravo bila koren razvoja civilne pobune i revolta protiv vojnog zlostavljanja od strane španske vlade.

³⁷⁰ Iako je razvoj industrije šećera na Negrosu omogućio nova radna mesta Filipinkama, plate su bile male i radni uslovi su bili jako loši jer je cilj proizvodnje bio usmeren prvenstveno ka širenju industrije bez ulaganja u tehnološki razvoj.

integracija regionalnih ekonomija u jedinstven ekonomski sistem. Nasuprot tome, na arhipelagu su se razvile zajednice sa različitim proizvodnim sistemima koje su se u različito vreme i pod različitim uslovima uključivale u svetske ekonomske tokove.

Budući da Španija nije ulagala u razvoj privredne proizvodnje i izvoz niti je uspostavila pravni okvir koji bi omogućio upravljanje ključnim ekonomskim resursima, fragmentarni karakter filipinske ekonomije razvio se pod uticajem pojedinih stranih firmi koje su dovele do razvoja komercijalne poljoprivrede. Zapravo, preko lokalnih ogranaka anglo-američkih trgovačkih kompanija različiti regioni arhipelaga razvili su nezavisne veze sa globalnim kapitalističkim tržištem,³⁷¹ a u razjedinjenim lokalnim zajednicama razvijao se i društveni jaz između rastuće siromašne radničke klase i novonastale ruralne elite, kao i netrpeljivost prema španskom eksploatatorskom kolonijalnom sistemu (Abinales, Amoroso 2005: 184).

Na taj način, pomenute promene u ekonomskim tokovima Filipina doprinele su jačanju revolucionarnog duha i stvaranju revolta protiv španskog sistema u poslednjim decenijama veka. Iako je nova ekonomska politika dovela do povećanja prihoda u samoj koloniji, ta ekonomija nije imala puno dodirnih tačaka sa Španijom, te u pravom smislu nije ni mogla da se smatra kolonijalnom ekonomijom. Naime, od sredine XIX veka Filipini su kao primarne poljoprivredne proizvode izvozili šećer i manilsku konoplju abaku (*abacá*) uglavnom Sjedinjenim Američkim Državama i Britaniji, dok je Španija bila jedino značajna kao uvoznik listova duvana (Legarda 1999: 127–35).

Za razliku od dešavanja na ekonomskom planu koja su bila uslovljena širim kontekstom svetskih dešavanja, politički život Filipina bio je usko povezan sa dešavanjima u Španiji. U tom smislu, period formiranja moderne države na Filipinima bio je obeležen političkom nestabilnošću metropole i čestim promenama u upravnoj vlasti Filipina. Početkom XIX veka, tačnije 1808. godine, Napoleon je napao Španiju i, svrgnuvši Fernanda VII, imenovao

---

³⁷¹ Pre XIX veka za filipinsku ekonomiju bio je tipičan trgovinski monopol (bilo trgovinom galeona ili duvanom i pićima), zbog čega su, barem formalno, Filipini bili zatvoreni za slobodnu trgovinu i saradnju sa inostranim tržištima. Ipak, u praksi, u mnogim lukama koje nisu bile pod direktnom španskom kontrolom u kontinuitetu se trgovalo sa drugim zemljama i britanski i američki brodovi su pod okriljem lažnih azijskih zastava razemenjivali robu sa filipinskim trgovcima. Iako je 1789. god. manilska luka prvi put delimično otvorena, tek je 1834. luka u Manili u potpunosti i zvanično otvorena za inostrano tržište, da bi se 1850. god. otvorila luka Iloiloa, Zamboange i Suala, a 1860. god. i luka Sebu (Elizalde 2009: 67).

je svog brata za kralja Španije. Kao i u drugim evropskim oblastima koje su bile pod francuskom okupacijom predstojeći Rat za nezavisnost podstakao je liberalni pokret protiv apsolutne monarhije, merkantilizma i nadmoći crkve nad državom.

Prosvetiteljski ideali utemeljeni na afirmaciji razuma i slobode iznedrili su devetnaestovekovni liberalizam usmeren ka zaštiti ličnih sloboda, slobodnog tržišta i trgovine, slobodnog mišljenja i antiklerikalizmu. Dok je ekonomski liberalizam našao svoje oličenje u britanskoj ideologiji o slobodnoj trgovini, sa Francuskom revolucijom i Napoleonskim ratovima politički liberalizam izmenio je svet na globalnom nivou. Ubrzo su se u okviru liberalističkog pokreta razvile umerene socijalističke i radikalnije demokratske ideje koje su nailazile na neodobravanje od strane monarhije, crkve i aristokratije (Hobsbawm 2012).

U Španiji su revolucionari 1810. godine osnovali prvi španski Kortese (*Cortes*)³⁷² i 1812. god. donet je Ustav (*La Constitución de Cádiz*) koji je predviđao parlamentarnu monarhiju. Ipak, nakon pada bonapartističkog režima, 1814. god. Fernando VII je ukinuo Kortese, uspostavivši ponovo apsolutističku vladavinu sve do 1820. godine i zatim ponovo u periodu 1823–1833 godine. U kratkom vremenskom periodu opstala je Prva španska republika (1868–1873) čije su postojanje obeležili Treći karlistički rat, Kantonalna revolucija i Desetogodišnji rat. Zapravo, ovi događaji bili su izraz sukoba između konzervativaca i liberala koji će obeležiti ceo XIX i početak XX veka.

Smenjivanje čak 24 filipinskih guvernera u periodu od 1800. do 1860. godine upravo je bilo odraz raznih frakcija vlasti u Madridu. Kada su na vlasti bili reformatori promene u filipinskoj koloniji sprovedene su ishitreno, često bez prethodnog razmatranja situacije i sposobnosti postojećeg administrativnog sistema da ih sprovede. Ogroman jaz između donetih zakona i mogućnosti njihove implementacije često je kod Filipinaca budio nezadovoljstvo i revolt prema merama koje su osećali kao represivne (Robles 1969: 292).

Drugim rečima, reorganizacija kolonijalne vlasti izazvala je pravu društvenu, političku i ekonomsku revoluciju na Filipinima. Upravo stoga, nekadašnje institucije i pripadnici vlasti bunili su se protiv promena, te je između guvernera, intendantata, vrhovnih sudija i provincijskih upravnika

---

³⁷² Kao revolucionarno telo sa zadatkom da rukovodi borbom protiv bonapartističkog režima, španski parlament je proglasio Izabelu II koja je imala 13 godine punoletnom.

dolazilo do sukoba oko podele vlasti, nadležnosti i privilegija. Takođe, pomenute promene izazvale su i otpor kod Filipinaca koji nisu mogli da se prilagode pojačanoj državnoj kontroli i novim poreskim nametima. Kao posledica toga, došlo je do nemira, a talas pobuna koje su izbijale do 1820. godine (kada je došlo do ustanka u Manili) i sporadično i tokom 1840–1850 god. obuhvatio je seljačke bune u Ilokosu i Pangasinanu, pobune raznih vojnih pukova, kao i narodne ustanke podstaknute verskim redovima. Ipak, uprkos postojećim pokretima otpora, početkom XIX veka još uvek nisu bile formirane elite ili društvene grupe koje su bile dovoljno ekonomski i politički jake da bi se organizovano suprotstavile postojećem kolonijalnom sistemu (Elizalde 2009: 65).

Tokom prvih decenija XIX veka na međunarodnom tržištu došlo je do pojačane potražnje za šećerom, pamukom, indigom, a potom i duvanom, kafom i manilskom abakom. Ovakvo uvećanje proizvodnje i izvoza donelo je ekonomski prosperitet Filipinima čije su javne finansije do sredine veka jasno ukazale na mogućnost održavanja stabilnosti kolonijalnog sistema bez ičije pomoći. Kako se pokazalo da Filipini imaju širok spektar mogućnosti za ekonomski rast (uzgoj tropskih biljaka, prerada i izvoz ovih proizvoda, uvoz industrijskih proizvoda i na arhipelagu nepostojećih sirovina, investiranje u razvoj poslovnog okruženja i infrastrukturu zemlje, uzimanje kredita, i sl.), različite zemlje zainteresovale su se za Filipine, postepeno vršeći pritisak da se sprovede liberalizacija filipinskog tržišta, omoguće ulaganja i međunarodna eksploatacija arhipelaga. Osim toga, 1873. god. odobrena je prva carinska tarifa u zoni slobodne trgovine koja je ratifikovana i dopunjena drugim merama usvojenim između 1869–1871. Na osnovu ovih mera proglašena je slobodna proizvodnja šećera, abake i drugih tropskih biljaka, izuzev duvana nad kojim je država imala monopol i tokom narednih decenija.

Prihvaćeno je da španski proizvodi (koji pristižu pod nacionalnom zastavom) budu oslobođeni poreza, a postepeno je počela da se sprovodi naredba ukidanja razlike pomorskih zastava na osnovu koje su brodovima drugih zemalja naplaćivane kazne. Da bi se stimulisala proizvodnja i razvoj lokalne industrije i trgovine, smanjene su carinske stope, a strancima je 1869. god. odobreno da kupuju imanja i slobodno pokreću svoje poslove na Filipinima. U skladu sa takvom politikom, tokom narednih decenija strani uticaj na Filipinima je ojačao i došlo je do konsolidacije tržišta i stranih ulaganja.

Zapravo, novoprobudeni međunarodni interes za Aziju i Pacifik pokrenuo je novi imperijalistički talas koji je počivao na jačanju novih centara moći i prodoru stranog uticaja u Kinu, što je obuhvatalo i Filipine. Osim toga, otvaranje Sueckog kanala i pojava parobroda približili su Evropu i Aziju i olakšali komunikaciju sa nekada izolovanom filipinskom kolonijom, a u oblastima gde španski uticaj nije bio dovoljno jak izvan kolonijalnog sistema razvila se filipinska buržoaska klasa orijentisana ka uzgajanju i plasmanu proizvoda traženih na inostranom tržištu. Predstavnici filipinske buržoazije razvili su direktne trgovinske odnose sa stranim zemljama i upravo zahvaljujući isključivanju kolonijalnih vlasti kao trgovinskih posrednika oformila se autentična i izvozno orijentisana filipinska ekonomija koja je arhipelagu garantovala dugoročno održiv privredni rast (Elizalde 2009: 67–68).

Ipak, otežavajuću okolnost predstavljao je sve veći broj Španaca koji su dolazili na Filipine. Dezorijentisana društveno-političkim dešavanjima u Španiji, samo je nekolicina španskih došljaka imala neophodno iskustvo u radu u administraciji, mada su zahvaljujući poreklu postavljani upravo na visoke činovničke funkcije. Istovremeno, kako su mesta u lokalnoj upravi bila rezervisana za pripadnike više filipinske klase, došlo je do širenja državnog aparata.³⁷³ Na taj način, u političkom miljeu Filipina pojačane su tenzije i sukobi između španskih i kreolskih funkcionera (*criollos*).³⁷⁴ Španski kreolci su na Filipinima bili poznati kao Filipinci i gajili su odbojnost prema španskim pridošlicama, smatrajući sebe superiornijim u odnosu na njih. Osim toga, kreolci su nedvosmisleno podržavali liberalnu struju u Španiji i pružali su otpor monarhističkim vladama, kao npr. 1823. i 1828. godine kada su odbili da učestvuju u pobunama vođenim od strane španskih oficira meksičkog i filipinskog porekla (Abinales, Amoroso 2005: 85–87).

Početak XIX veka kriterijumi za izbor provincijskog upravnika, koji je imao sudsku, izvršnu i vojnu vlast, bili su veoma niski, zbog čega su često na tako visoku funkciju dolazili pohlepni pojedinci koji su koristili svoj položaj da bi postali glavni kupci i izvoznici svega što se proizvodilo na teritoriji provincije pod njihovom nadležnošću i glavni monopolisti na filipinskom tržištu. Ipak, od sredine XIX veka pooštreni su uslovi za imenovanje

---

³⁷³ Prema podacima iz 1876. god. u Manili je boravilo 13.264 Španaca, a do kraja veka njihov broj je nastavio da se povećava.

³⁷⁴ Španci rođeni na Filipinima ili američkim kolonijama.

provincijskog upravnika³⁷⁵ i od 1850. dolazak na ovu funkciju podrazumevao je i položen ispit iz tagalog jezika. Istovremeno, sa liberalizacijom ekonomije provincijski upravnici izgubili su 1844. god. mogućnost da koriste svoja ovlašćenja u komercijalne svrhe, a odvajanjem izvršnih i sudskih funkcija 1860. god. izvršena je podela između sudske i gradske vlasti. Nažalost, sprovođenje reformi javnog sektora bilo je spor proces i u periodu 1880–1890 mnogi provincijski upravnici još uvek su obavljali i izvršne i sudske funkcije, što je često ometalo vršenje pravde.

Osim toga, druga važna prepreka u sprovođenju reformi javnog sektora na Filipinima bila je povezana sa radom sveštenstva. Naime, gradske vlasti u Manili pokušale su da limitiraju moć crkvenog klera i uspostave kontrolu nad pravosuđem uključujući crkvu u rad sudstva čije su funkcije podeljene na crkvene i civilne. Iako je država na ovakav način pokušala da predupredi izbijanje socijalnih nemira, crkvene vlasti odbile su da se povinuju ovakvoj подели sudske vlasti i reforme nisu zaživele.

Reformatorski naponi na Filipinima dostigli su vrhunac u periodu 1860–1880. U ovo vreme uspostavljen je pravni savet kao regulatorno telo koje je kontrolisalo rad viceguvernera (*governor-general*) i zastupalo javne interese, nadzirući finansije, sud, vojsku, crkvu, trgovce i organe izvršne vlasti. Između ostalog, izvršena je reorganizacija rada trezora i finansijskog sektora i razdvojene su revizorske i računovodstvene funkcije. Generalni inspektor javnih radova imenovan je radi nadzora nad izvršenjem prinudnih poslova i pružanja usluga (*polos* i *servicios*), dok su civilnom upravnom odboru data široka ovlašćenja i apsolutna vlast na lokalnom nivou, uključujući obrazovni sektor, postavljanje lokalnih zvaničnika, izdavanje dozvola i odobravanje patenata, podelu i imenovanje gradova, odobravanje troškova nastalih na osnovu lokalne samouprave, statističkih poslova, zatvorskog sistema, javnu rasvetu i službu za hitne slučajeve. Konačno, uspostavljeni su novi parametri javne vlasti i društvenog i ekonomskog života u okviru kojih se, u načelu, od upravnika provincija očekivalo da iniciraju razvoj javnih radova i lokalne ekonomije, omoguće izdavanje dozvola za krčenje šuma i vađenje ruda, urede sektor javnog obrazovanja i organizuju izbor javnih funkcionera.

---

³⁷⁵ Prvobitni uslov bilo je posedovanje dvogodišnjeg iskustva u pravnoj praksi, a zatim i u sudskoj i vojnoj.

Iako su u teoriji osnovna merila uspeha provincijskih upravnika bila vezana za poljoprivredni razvoj Filipina i razvoj javne politike, nestabilna španska politika diktirala je kao osnovno merilo uspeha sposobnost da se prikupi što veća suma od ubiranja poreza unutar kolonije, zbog čega je imperativ reformi zapravo bio uspostavljanje strožije računovodstvene politike. Porez je ostao osnovni izvor državnog prihoda, a prinudni poslovi (*polos*) najčešći vid javnih radova. Na taj način, filipinska politička elita, tj. *cabezas de barangay* i *gobnadorcillos*, pod čijom su nadležnošću bile pomenute aktivnosti, bila je zapravo pokazatelj interakcije između društva i države.

Međutim, od sredine XIX veka, lokalni zvaničnici zaduženi za ubiranje poreza i okupljanje ljudstva radi sprovođenja javnih radova više nisu imali istu društvenu odgovornost kao ranije. Naime, kada je funkcija koju je obavljao *cabeza de barangay* 1780. god. postala izborna, kao i funkcija koju je vršio *gobnadorcillo* 1847. god., glasačko telo činili su isključivo pripadnici visokog filipinskog plemstva (*principalía*) koji su uz nadzor provincijskog upravnika i župnika glasali tako što su zapravo pravili selekcionu listu i predlagali tri kandidata, dok je konačni izbor zavisio od provincijskog upravnika. Kako *gobnadorcillos* i *cabezas* nisu plaćali porez niti učestvovali u prinudnim radovima, bili su u mogućnosti da se obogate primajući mito i naplaćujući veći porez. Sa druge strane, u očima države ovi funkcioneri bili su lično odgovorni za isplatu punog iznosa zvanično određene poreske sume i u slučaju neispunjavanje pomenute obaveze pretila im je zatvorska kazna (Abinales, Amoroso 2005: 88–89).

Istovremeno, rastuća netrpeljivost Filipinaca zbog represivne poreske politike otežavala je posao lokalnim funkcionerima koji su zbog ovakvih okolnosti često zapadali u tešku situaciju. Stanje se drastično pogoršalo reformama sprovedenim 1851. godine kada je starosna granica za plaćanje poreza smanjena, a sam porez povećan, dok je zbog veće mobilnosti stanovništva i broja mešovitih brakova otežano sprovođenje popisa populacije. Međutim, navedene teškoće pogađale su prevashodno niže funkcionere poput poglavara barangaja (*cabezas de barangay*) i pomoćnika guvernera ili glavnih magistrata (*gobnadorcillos*), jer pokrajinski upravnici nisu priznavali razloge zbog kojih je nemoguće naplatiti porez. U tom smislu, poglavari su bili primorani da ispune poresku kvotu, jer bi u suprotnom kao dužnici Kraljevskom trezoru ne samo mogli da odu u zatvor već bi im bila konfiskovana sva imovina i uništen ugled.

U slučaju glavnih magistrata situacija je bila još gora jer je porez mogao da bude isplaćen ne samo novcem već i u naturi. Kako država nije pokrivala troškove skladištenja, pakovanja i prevoza robe, *gobnadorcillo* je sam morao da snosi troškove nastale pri ovakvoj naplati poreza i da organizuje transport robe do grada. Takođe, veliko opterećenje za poglavare i glavne magistrate predstavljalo je i održavanje zatvorenika i samog suda. Naime, iako zakonom nije bilo predviđeno da ove troškove snose isključivo niži činovnici, sredstva koja je država izdvajala bila su nedovoljna, a proces pribavljanja dokumentacije koju je trebalo priložiti veoma komplikovan, čak i za španske zvaničnike. Stoga, mnogi predstavnici nativne političke elite morali su svojim novcem da izmiruju troškove održavanja gradske zgrade suda ili dugove nastale po osnovu potraživanja Kraljevskog trezora, što je dodatno doprinosilo razvoju korupcije i malverzacijama na lokalnom nivou (Robles 1969: 84–86).

Sa ovakvim sistemom javne uprave španska kolonija je funkcionisala prilično loše, jer je nastojanje Kraljevine da maksimalno poveća ubiranje poreza poremetilo odnose između građana i države. Prvobitna šema oporezivanja zasnovana na etno-verskoj osnovi podrazumevala je maksimalne namete za kineske trgovce koji nisu prihvatili hrišćanstvo i podnošljiv porez za filipinske seljake koji su negovali ekonomiju održivog razvoja. Međutim, društveno-ekonomske promene poput urbanizacije, uspona bogate filipinske elite, rasta mestičko-hrišćanske populacije i priliva novih kineskih imigranata, uticale su na promenu ovog šablona i 1828. god. država je počela da oporezuje kineske građane ne po verskoj, već profesionalnoj osnovi.

Mestici, kojih je do sredine XIX veka bilo oko pola miliona, oporezivani su manje u odnosu na Kineze, ali dva puta više nego bogati Filipinci koji su živeli u gradovima, plaćajući jedino porez i to kao da nikada nisu ni napustili sela. Istovremeno, liste na osnovu kojih je sprovedeno oporezivanje građana bile su krajnje nepouzidane, jer je prvi pokušaj popisa stanovništva koje je beležilo konstantni porast sproveden tek 1887. godine. Međutim, da bi izbeglo popis, u provincijama se stanovništvo povuklo u planine, a liste za oporezivanje i dalje su sastavljali poglavari barangaja u

skladu sa listama župnika.³⁷⁶ Jedan deo stanovnika uspeo je da izbegne popis selidbom iz rodnog mesta, a neki su čak dva puta upisivani zbog brojnih nadimaka koje su pored krštenih imena imali. Da bi se izbegle dalje zabune do kojih je dolazilo zbog nedostatka individualnih prezimena, vlada je sredinom veka izdala katalog prezimena iz koga su Filipincima dodeljivana prezimena u skladu sa slovom alfabeta i mestom prebivališta. Zbog slabih kapaciteta lokalne samouprave, viceguverner je ovaj projekat poverio župnicima zahvaljujući čijem uticaju je u naseljenim delovima arhipelaga proces protekao brzo i glatko. Međutim, dodeljivanje prezimena stanovništvu nije dovelo do racionalizacije poreskog sistema Filipina. Taj proces započet je tek 1884. god. sa uspostavljanjem nove poreske takse koja je bila jednaka za sve građane i vezana za izdavanje lične karte (*cédula personal*) svakom odraslom pojedincu i dokument kojim je utvrđivan porez na lični dohodak građana (*contribución industrial*), čime je vlada donekle počela da prati ekonomski razvoj kolonije (Abinales, Amoroso 2005: 91).

Sve do kraja XIX veka sveštenstvo je bilo tampon zona između države i građana, a obim nadležnosti klera koji je učestvovao u svim javnim poslovima samo je bio znak slabe lokalne samouprave čiji su zvaničnici bili u rascepu između zahtevnih zadataka i neadekvatne infrastrukture za njihovo izvršavanje, što je pospešivalo malverzacije i dalji razvoj korupcije. Stoga, upravo je neuspeh sprovođenja reformi na lokalnom nivou omogućavao kontinuiranu dominaciju sveštenstva koje je čak bilo neophodno i radi tumačenja

---

³⁷⁶ Kada bi građani napunili dovoljno godina da bi mogli da plaćaju porez njihova imena dodavana su na listu oporezivanih, a precrtavana su nakon pogreba. Poglavar nije mogao da precrta imena onih koji su preminuli ili su se odselili bez prethodnog odobrenja sveštenika koji često nije hteo da da saglasnost jer je crkva dobijala procenat u zavisnosti od zvaničnog broja oporezivanih lica.

komplikovanih reformatorskih zakona i propisa, dok je filipinska politička elita počela da traži nove puteve društvenog napretka.³⁷⁷

Takođe, skoro do kraja kolonijalnog perioda obrazovanje je bilo u rukama crkve. Osnovne škole nadgledali su sveštenici koji su promovisali jedino verske teme i nisu previše truda ulagali u podučavanje Filipinaca španskom jeziku, verovatno ne želeći da nativno stanovništvo ima pristup istim saznanjima i informacijama kao i oni. Sa druge strane, sekularno obrazovanje bilo je u potpunosti zanemareno i samo je u Manili 1830. god. postojala jedna državna osnovna škola. Iako je 1836. god. javna politika nalažala da u svim gradovima postoje osnovne škole u kojima se uči španski jezik, zahvaljujući nedostatku kvalifikovanih predavača i protivljenju klera, i tokom 1840. godine preovladavao je stav po kome bi nativno stanovništvo trebalo držati u neznanju. U skladu sa ovakvim stavom, osnovne škole su pre bile „mesta gde su se čitale molitve”, a samo su u gradovima u kojima su postojale dieceze postojale stručne srednje škole u kojima se predavao španski jezik koji su učili sinovi pripadnika filipinske elite koji su se spremali za upis na visokoškolske obrazovne institucije u Manili (Abinales, Amoroso 2005: 92–93).

Liberalizacija filipinske ekonomije iziskivala je konkurentnost na globalnom tržištu, što je nalažalo sprovođenje korenitih reformi u sferi obrazovanja koje je moralo da bude kadro da na tržište rada izbaci kvalifikovanu radnu snagu i eksperte iz različitih oblasti. Stoga, školski sistem je morao da bude proširen osnivanjem institucija visokog obrazovanja i kurikularno modernizovan. Sa tim ciljem, država je 1863. god. naredila da se uvede besplatno javno obrazovanje prvog ciklusa, tj. da se u selima otvore državne osnovne škole koje bi imale svetovni karakter, kao i da se osnuje redovna muška škola, odnosno učiteljska akademija koja bi obrazovala učitelje

---

³⁷⁷ Prema svedočenju Huana Viljegasa (Juan Villegas), sveštenik je bio inspektor u osnovnim školama; predsednik odbora za zdravstvo i odbora dobrotvornih organizacija; inspektor pri oporezivanju; počasni predsednik odbora javnih radova; izdavao je sertifikat o validnosti lične karte i njenom podudaranju sa crkvenim knjigama koje su bile neophodne da bi se utvrdio porez na doprinose građana, jer nije bilo agencije za civilnu registraciju, a gradske vlasti mogle su da ih dobiju tek nakon što bi ih sveštenik overio pečatom; davao je sertifikat o karakteru (koji je potvrđivao da li je neko bio u zatvoru, kakvi su mu preci i sl.); izdavao je potvrdu o civilnom statusu građana i stanju pojedinaca regrutovanih u vojsku; prisustvovao je izboru opštinskih zvaničnika; bio je cenzor opštinskog budžeta; predsednik odbora zatvora i inspektor koji je nadgledao raspodelu hrane zatvorenicima; predsednik pokrajinskih odbora i osoba zadužena za javne radove; povremeno i revizor i savetnik gradskog veća; supervizor izbora kandidata za rad u policiji, ispitivač učenika prvog i drugog razreda u državnim školama; cenzor dramskih komada u cilju očuvanja javnog reda i morala.

španskog jezika. Nakon dve godine, pismenost je postala obavezna za sve funkcionere i do 1886. god. bilo je 2.143 osnovnih škola, a do 1890. god. osnovane su i državne srednje škole i van Manile, uključujući 10 škola za žene. Međutim, po mišljenju Amerikanaca, krajem veka obrazovanje u osnovnim seoskim školama bilo je i dalje na veoma niskom nivou i neformalno usmereno ka formiranju poslušnika crkvenog i kolonijalnog režima, a ne „učениh umova” (Corpuz 1967: 203–204, 208–209).

Poput reformi u upravnom sektoru, i promene u sferi obrazovnog sistema nailazile su na jak otpor sveštenstva koje je nastojalo da očuva svoju monopolističku poziciju. Ipak, zahvaljujući reformatorskim naporima, kurikulum univerziteta *Santo Tomas* usmeren na proučavanje teologije, sholastike i crkvenog prva proširen je 1870. god. predmetima poput medicine, farmacije i hirurgije, iako ključni predmeti novog ekonomskog doba poput nauka, tehnologije, inženjeringa i poslovne i civilne administracije još uvek nisu podučavani. Međutim, od 1860. godine državne škole su svakako prestale da budu jedina i najvažnija mesta na kojima se moglo steći obrazovanje. Podstaknute reformatorskim duhom i osetnim društvenim nezadovoljstvom počele su da niču brojne privatne obrazovne institucije (trgovačke škole, večernje škole, umetničke škole i sl.), tako da su u periodu do 1870. god. Filipinci zapravo obrazovali sami sebe (Abinales, Amoroso 2005: 94).³⁷⁸

Međutim, ekonomski razvoj Filipina pokrenuo je lančanu reakciju u kojoj su se sukobili različite interesne grupe. Sa jedne strane, Španija je ponovo počela da pokazuje izuzetno interesovanje za Filipine, dok je, sa druge strane, došlo do konsolidacije filipinskih društvenih grupa koje će biti od presudne važnosti za konstituisanje nacije. Istovremeno, sve osetniji prodor međunarodnog uticaja remetio je postojeću ravnotežu. Od 1870. god., a posebno u periodu od 1880. do 1890. god., znatno se uvećavao broj španskih kompanija i investitora na Filipinima.³⁷⁹ U ovo vreme Španija je zagovarala protekcionističku politiku i shodno tome okrenula se Filipinima kao zaštićenom

---

³⁷⁸ Prema podacima američkih zvaničnika XX veka, na ukupnu populaciju od 6.709.810 stanovnika, na 3.500 stanovnika dolazio je jedan učitelj. Ipak, Filipinci su bili pismena nacija jer je, u odnosu na većinu drugih zemalja, sposobnost čitanja i pisanja bila relativno česta pojava.

³⁷⁹ Svakako, jedna od najvažnijih bila je *Compañía General de Tabacos* čija delatnost nije bila isključivo vezana za proizvodnju duvana, mada je bilo još mnogo drugih kompanija iz različitih industrijskih oblasti. Takva je bila npr., *Compañía Transatlántica, Pinillos Izquierdo y Cía* koja se bavila pomorskim saobraćajem, zatim *Azucarrera La Carlota* specijalizovana za proizvodnju i izvoz šećera ili *Luis Garriga* za obradu i izvoz abake, itd.

tržištu. U tom cilju, 1891. godine usvojena je nova carinska tarifa kojom je, u odnosu na druge zemlje, uvoz španske robe bio posebno olakšan i zaštićen, što je doprinelo prodoru španskih proizvoda na Filipine (naročito tekstilu i katalonskom pamuku, vinima, papiru, konzervama i ulju).

Na taj način, prvi put u XIX veku Filipini su najviše robe uvozili iz Španije. U skladu sa ovakvim ekonomskim ambijentom, krajem španske ere kolonijalna uprava Filipina održavala se zahvaljujući novcu prikupljanom od carinskih dažbina,³⁸⁰ novih nameta (poreza ustanovljenog na osnovu izdate lične karte koji su plaćali mestici i Kinezi), direktnog oporezivanja ličnog dohotka građana, tj. svih ekonomskih aktivnosti (urbanih, industrijskih i komercijalnih) i teritorijalnog poreza koji je kasnije uveden.

Španska vlada je na različite načine potvrđivala obnovljeno interesovanje za koloniju, a jedan od njih bilo je i organizovanje izložbe *Exposición de Filipinas* 1887. godine u Madridu, koja je imala za cilj da ukaže na bogatstva arhipelaga i mogućnosti ulaganja u koloniju. U istom smeru sprovedene su i reforme Manuela Besere (Manuel Becerra) koji je 1889. god. doneo zakone o poboljšanju kolonijalne administracije i učešću Filipinaca u lokalnoj vlasti, sekularizaciji i unapređenju obrazovanja, oživljavanju ekonomije na osnovu stimulisanja španskih emigranata, kao i reforme Antonija Maure (Antonio Maura) koji je u nameri da spreči korupciju i unapredi sistem javne uprave 1893. god. izvršio restrukturaciju opštinske i pokrajinske vlasti, zatim reorganizaciju pravosuđa i državnih finansija. Ipak, uprkos svim ovim naporima, metropola nije uspela da se nametne kao glavni tržišni akter na Filipinima, što je dodatno uzdrmalo špansko-filipinske odnose i doprinelo tome da pripadnici filipinske trgovačke buržoazije usmere svoju pažnju ka razvoju trgovinskih odnosa sa Velikom Britanijom, Kinom, Sjedinjenim Američkim Državama i čak Australijom, pre nego sa Španijom (Elizalde 2009: 69–70).³⁸¹

Jedan od osnovnih razloga zbog koga je došlo do ovakve situacije bio je vezan za primenjivanje izrazito restriktivnih mera prilikom modernizacije filipinske javne uprave i ekonomije, a iz straha kolonijalnih vlasti od jačanja nacionalističkih pokreta za nezavisnost. Naime, Španija je nastojala da ojača

---

³⁸⁰ Koje su krajem XIX veka činile 35% od ukupnih prihoda.

³⁸¹ Od ukupnog izvoza Filipina Velikoj Britaniji je 1893. god. pripadalo 44,9%, Singapuru 2,3%, Kini zajedno sa Hong Kongom 21,9%, Sjedinjenim Američkim Državama 13,5%, dok je Španija kao peta na listi destinacija filipinskog izvoza blago napredovala, dospevši na četvrto mesto sa 8,6% učešća.

mehanizme kolonijalne uprave i potvrdi svoj status metropole, zbog čega je držala podalje Filipince od političke i ekonomske vlasti, dopuštajući im jedino da vrše određene funkcije na nivou lokalne samouprave. Zapravo, Španija nije imala dovoljno sluha da prepozna političku situaciju u kojoj na Filipinima još uvek nisu ojačale separatističke struje, već su se samo razvile nove društvene grupe koje su zahtevale prilagođavanje kolonijalne politike njihovim političkim potrebama vezanim za učešće u španskom Kortesu i veće izjednačavanje prava filipinskih i španskih građana.

Drugim rečima, španska vlada nije bila svesna činjenice da je tokom XIX veka u filipinskom društvu došlo do suštinskih promena i da su se razvile nove društvene strukture, odnosno klasa intelektualne filipinske elite obrazovane na filipinskim, evropskim ili američkim univerzitetima, kao i krupne buržoazije koja je kontrolisala ekonomski razvoj različitih ostrva i regiona arhipelaga. Te elitne grupe bile su podržane širokom narodnom masom kojoj su pripadali kako nezadovoljni seljaci tako i nova urbana klasa i sekularni filipinski kler i bile su dovoljno snažne da se zauzmu za budućnost Filipina i pokrenu događaje od presudnog značaja za oblikovanje nacionalnog identiteta.

U takvom kontekstu, ponašanje Španije koja je u procesu formiranja liberalne države priznavala građanska prava Španaca, dok je ista uskraćivala Filipincima, bilo je u potpunosti kontraproduktivno. Naime, u španskom parlamentu bili su promovisani novi koncepti jednakosti i parlamentarnog uređenja koji su se takođe odnosili na kolonije, te je tokom kratkog perioda Španske buržoaske revolucije (*Trienio Liberal 1820–1823*) uslišen zahtev za uključivanje filipinskih poslanika u rad španskog parlamenta, ali je već tridesetih godina Filipincima uskraćeno pravo da imaju zastupnike u parlamentu i umesto toga svedeni su na posebne zakone kojima su zapravo njihova prava i slobode limitirani.

Da bi opravdale udaljavanje filipinskih poslanika iz parlamenta, španske vlasti su kao opravdanje navele udaljenost kolonije od metropole, jezičku barijeru i eventualnu neisplativost uključivanja predstavnika kolonije čiji je mali broj stanovnika evropskog porekla, što bi moglo da izazove ogorčenost ostatka stanovništva. Na ovaj način, Filipini su isključeni iz liberalne politike koja je promovisana u Španiji i oduzete su im političke slobode i građanska prava, čime je bačena jabuka razdora koja će u budućnosti dovesti do raskida špansko-filipinskih odnosa. Usled konstantnog odbijanja Španaca da udovolje osnovnim zahtevima Filipinaca, tenzija među filipinskim stanovništvom je

postepeno rasla, kulminirajući konačno revolucionarnom borbom za nezavisnost i sklapanjem saveza sa severnoameričkim zvaničnicima koji su Filipinima obećavali bolju budućnost (Elizalde 2009: 71–73).

Tokom XIX veka filipinska nacija prevazišla je razvojnu fazu „kulturološki nerazvijenih i necivilizovanih naroda” i, prošavši kroz etapu formiranja novih društvenih grupa, u ovom periodu imala je već jasno izdvojenu elitnu klasu iz koje su nicali različite društvene klase koje su bile zamajac u formiranju filipinskog nacionalnog identiteta. Vremenom, ta elitna klasa sačinjena mahom od zemljoposjednika i trgovaca ojačala je ne samo u ekonomskom nego i u političkom smislu, okrenuvši se prevashodno izvozno orijentisanom poljoprivredi u kojoj glavni učesnici nisu bili Španci, već američki, nemački, britanski i kineski preduzetnici. Pripadnici te elite imali su različite interese, uslovljene ili teritorijom, ili delatnošću kojom su se bavili (poput vlasnika šećernih plantaža sa Negrosa ili Pampange, pirinčanih polja Luzona, ili onih koji su uzgajali druge useve u drugim oblastima od kojih je svaki imao različite potrebe i ciljeve), te u celini nisu činili homogenu društvenu kategoriju. Međutim, iako je svaka od pomenutih elitnih grupa bila različito interesno orijentisana, istovremeno je bila i promoter društvenih promena i kamen temeljac u konstituisanju nove političko-ekonomske snage neophodne u procesu razvoja nacionalne svesti (Elizalde 1998: 314–315).³⁸²

Na taj način, uprkos žestokom protivljenju crkvenih redova, tokom XIX veka u filipinskoj ekonomiji i državnoj upravi došlo je do korenitih promena. Zahvaljujući preduzetnim kineskim mesticima koji su do 1876. god. već činili oko 23% od ukupnog broja malajskih Filipinaca (*indios*) i mestika, umesto vere i etniciteta kao osnove društvenog identiteta nametnuo se profesionalni status. Sklapanje brakova između kineskih mestika i malajskih Filipinaca oslabilo je lokalnu samoupravu jer su pripadnici nove društvene klase zazirali od političkog angažmana i društveno nadjačali moć lokalnog klera. Istovremeno, kineski imigranti koji su pristizali imali su status nacionalistički nastrojenih došljaka povezanih sa stranim kapitalom, te su kod lokalnog stanovništva

---

³⁸² Date političke grupe bile su okrenute ka formiranju ekonomskih institucija kao što je Špansko-filipinska banka Izabele II (*Banco Español Filipino de Isabel II*) nastala 1851. god. u saradnji sa španskim kolonijalnim vlastima i istaknutim Filipincima poput Fernanda Agirea (Fenando Aguirre) i Hosea Marije Tuasona (José María Tuason). Sa razvojem liberalne političke misli, 1869. god. banka je promenila ime u *Banco Español Filipino* i postavši administrativno autonomnija uključivala je veći broj imućnih Filipinaca koji su davali zajmove za lokalni razvoj.

izazivali nepoverenje i sporije se asimilovali. Razvijajući se kao zatvorena zajednica, mestici su pokušavali da izdvoje svoju decu od ostatka društva, osnivajući sopstvene novine, škole, groblja i bolnice, a kako su u ekonomskom pogledu Kinezi bili važan društveni faktor, ovakvo separatističko ponašanje predstavljalo je problem za filipinsku zajednicu.³⁸³

U novonastalom društvenom poretku Španci se više nisu isključivo naseljavali u Manili ili nekolicini gradskih garnizona, već su se pomešali sa lokalnim stanovništvom i Kinezima, stvorivši tako novu mestičku populaciju.³⁸⁴ Ipak, u želji da zadrže prestižan status na društvenoj lestvici i istaknu „čistotu porekla”, španski mestici su sebe često nazivali kreolcima (*criollos*), mada više nisu uživali ugled nekadašnjih predstavnika stare španske kraljevine. U stvari, kao i *principalía* i kineski mestici, i kreolci su se borili za vlast i društvenu poziciju i nastupali su kao rivali vladajućoj španskoj klasi. U tom smislu, nekadašnja društveno-ekonomska formacija u čijem su vrhu bili Španci, a temelju urođenici (*indios*), sa Kinezima kao ekonomskom sponom, postepeno je ustupila mesto dinamičnijem društvenom obrascu (Abinales, Amoroso 2005: 98).

Pomenute društvene grupe, često međusobno povezane, formirale su drugačiju društvenu hijerarhiju koja je iznedrila novu građansku klasu prosvetiteljskih uverenja. Novo ekonomsko bogatstvo, stečeno uglavnom zemljoposedništvom, omogućilo je i kulturološki uspon urođeničko-mestičke elite koja je po završetku osnovnog obrazovanja nastavljala svoje školovanje u Manili na filipinskim univerzitetima i profesionalno se usavršavala na evropskim ili američkim institucijama. Za razliku od prvobitnog vida hispanizacije koju su u seoskim krajevima sprovodili misionari i koja je rezultirala širenjem „narodnog katolicizma”, gradsko tumačenje „filipinizovane hispanse kulture” ponudilo je jednu sasvim novu i sofisticiraniju verziju španske kulture na Filipinima dostupnu prvenstveno zahvaljujući bogatstvu, a ne etnicitetu, ili rasnoj pripadnosti, kao sve učestalijem vidu izražavanja etničke raznolikosti. Naime, bogati i visokoobrazovani pojedinci težili su da utvrde svoju društvenu poziciju i obezbede sebi mesto uglednih građana, zbog čega su u gradovima kupovali najlepše kuće, sponzorovali crkvene aktivnosti, borili se

---

³⁸³ Osim što su se tradicionalno bavili trgovinom, Kinezi su bili proizvođači abake, duvana, pirinča, šećera i drvne građe, zatim gradske zanatlje i seoski radnici.

³⁸⁴ Prvobitni španski mestici bili su vanbračni potomci sveštenika i živeli su u filipinskoj zajednici kao urođenici.

za mesta u vlasti i ponosno prenosili evropske manire i vrednosti koje su usvojili u inostranstvu. Do kraja XIX veka koncept društvenog identiteta izgrađen na etničkoj raznolikosti Kineza, španskih mestika i urođeničke elite zamenjen je identitetom izgrađenim na osnovu klasne pripadnosti, kulturološke razvijenosti i profesije.

U tom smislu, pomenute etničke grupe prihvatile su zajednički identitet uobličen u nastajućem osećanju pripadništva „filipinskom” kao terminu preuzetom od španskih kreolaca kojim su nove društvene snage i lideri želeli da označe narodnu transformaciju svesti. Iako malobrojna u odnosu na klasu filipinskih seljaka, nova filipinska elita imala je već uobličenu strukturu sačinjenu od poglavara (*caciques*) ili zemljoposjednika nastanjenih u Manili, srednjeg sloja zakupaca i trgovaca koji su činili ujedno urbani deo profesionalno izgrađene populacije (doktori, advokati, novinari, sveštenici i radnici – računovođe, činovnici, radnici u fabrikama, na dokovima itd.). Iz ovog urbanog sloja izdvojili su se intelektualci koji su artikulisali zahteve filipinskog naroda za društvenim priznanjem i uvažavanjem. Na taj način, intelektualci su zapravo odigrali ključnu ulogu u formiranju nacionalne svesti. Zahvaljujući njihovom aktivizmu i propagiranju nacionalističkih ideja putem književne kritike postojećeg sistema uobličeni su osnovni postulati filipinskog nacionalizma koji je sve više stremio osamostaljivanju i oslobađanju od kolonijalne vlasti Španaca. Zapravo, reforme koje su sprovedene u koloniji bile su relativno uspešne jer iako su dovele do boljitka u obrazovnom i ekonomskom sektoru, jasno su ukazale na neadekvatnost očuvanja kolonijalnog sistema i nesposobnost španske uprave da zadrži poziciju vlasti na Filipinima. Sa razvojem nove filipinske elite svetovne i crkvene vlasti jasno su prepoznale pretnju i nakon reformatorskog perioda još više su zatvorile sistem umesto da u njega uključe nove društvene aktore (Elizalde 1998: 315; Abinales, Amoroso 2005: 99).

Kao što je već pomenuto, iako ekonomski ne tako osnažena, uporedo sa filipinskom elitom ojačala je i seljačka filipinska klasa kod koje se takođe probudila svest o potrebi za poštovanjem njenih prava od strane predstavnika kolonijalne vlasti i španskog klera. Istovremeno, shvatajući neophodnost masovne podrške u borbi protiv kolonizatora, nacionalistički lideri želeli su da pridobiju podršku seljačke klase, kao i urbane radničke klase koja je sve više jačala. Sa druge strane, kao veoma važan faktor u oblikovanju filipinskog identiteta i borbama za nezavisnost izdvojio se i urođenički kler i nezavisni

verski pokreti formirani na ostrvima. Kako su od samog početka nastojale da ograniče razvoj filipinskog klera i njegov uticaj na lokalno stanovništvo, kolonijalne vlasti bile su neprijateljski nastrojene prema filipinskom sveštenstvu.³⁸⁵

Iako je liberalna politika pojedinih guvernera bila uperena protiv zloupotrebe položaja od strane crkvenog klera, tokom XIX veka u nekoliko navrata sama politika Španije blokirala je sekularizaciju filipinskih parohija. Uprkos tome, kako je sveštenički poziv obezbeđivao i političku moć i društveni prestiž, članovi uglednih filipinskih porodica već su počeli da traže svoje mesto u crkvenim redovima i parohijama pre nego u lokalnoj vlasti. Tenzija između ove dve struje pojačala se biskupskim ponovnim insistiranjem na poseti, odnosno sprovođenju kontrole i ispitivanju obrazovanja i morala u crkvenim redovima, što su za razliku od sekularnih sveštenika parohijski sveštenici uvek odbijali. Da bi iskoristili situaciju, biskupi su postavljali na podređena mesta svetovne sveštenike kako bi kontrolisali i špijunirali parohijske sveštenike na Filipinima koji su zauzvrat iskaljivali svoj bes na svetovnom sveštenstvu, odnoseći se prema urođeničkim redovnicima kao intelektualno i duhovno inferiornijim. Ipak, za razliku od španskih sveštenika koji su krajem XIX veka uglavnom bili loše obrazovani provincijalci, filipinski sveštenici bili su među najobrazovanijim ljudima u koloniji, a zahvaljujući svom statusu podređenih, imali su priliku da uvide sve mane i poroke španskog sveštenstva koje je na taj način demistifikovano i u društvu svedeno na nivo „običnih ljudi“.

U očima španskog klera liberalna vlada podrivala je špansku vlast na Filipinima jer je sa jačanjem urođeničkog sveštenstva opao broj Filipinaca koji su dolazili na misu, počele su da kruže subverzivna književna dela, a bratimljenje sa strancima ojačalo je „jeretička razmišljanja“. Sa druge strane, liberalna vlada je sekularnom sveštenstvu samo dala argumente da iznese optužbe protiv španskog klera. Ogorčeni zbog okupiranosti misionarskih redova profitom pre nego duhovnim pitanjima, filipinski sveštenici otvoreno su izražavali svoje negodovanje pred članovima porodice i sunarodnicima,

---

³⁸⁵ Kraljevskim dekretom iz 1770. godine naredeno je da se sprovede sekularizacija filipinskih parohija, tj. da sveštenici prepuste parohijska mesta svetovnom sveštenstvu biskupija čijoj se vlasti crkveni redovi na Filipinima nisu povinivali. Kako nakon osvajanja Filipina svetovno sveštenstvo skoro nije ni postojalo, misionarima je logično pripala vlast nad parohijama, ali su krajem XVIII veka jezuiti napustili Filipine, što su biskupi iskoristili da bi na njihova mesta postavili svetovni kler koji je bio otvoreniji za prijem urođenika i mestika u svešteničke redove (Robles 1969: 13).

otvarajući tako pitanje moralne opravdanosti celokupnog režima. Zbog takvog stava filipinsko sveštenstvo okarakterisano je kao anti-špansko, a sa povratkom jezuita 1859. god. crkveni kler je uspeo da povрати kontrolu nad mnogim parohijama (Corpuz 2005).

Izrazi nezadovoljstva protiv španskih vlasti i misionarskih redova postali su konstantna pojava od početka XIX veka. Zbog sukoba interesa između pripadnika elite i misionara došlo je do pooštavanja odnosa. Zapravo, od ovog trenutka sve novonastale društvene grupe (radnici, poljoprivrednici, seljaci i nadničari, ekonomska elita ili preduzetnici, lokalno sveštenstvo i crkveni redovi), nezadovoljne pravnim statusom i odsustvom jednakosti i osnovnih građanskih prava, ujedinili su se u borbi za svoje različite interese, ali protiv istog neprijatelja – Španije. U tom smislu, započela je njihova zajednička borba za nezavisnost koja je trebalo da omogući konstituisanje slobodne nacije u okviru koje je svaka od pomenutih grupa trebalo da ima mogućnost da ostvari sopstvene interese.

Drugim rečima, uprkos zajedničkom cilju, nacionalistička borba koju je vodio narod Filipina nije bila produkt jedinstvenog narodnog pokreta, a sama borba za nezavisnost bila je motivisana različitim ciljevima. Na prvom mestu bili su zahtevi za jednakošću Filipinaca i Španaca, politička prava i slobode koje je promovisala filipinska intelektualna elita koja se pozivala na nezadovoljstvo naroda zbog zloupotreba koje su činili predstavnici španske kolonijalne vlasti, zatim nezadovoljstvo zbog visokih položaja na kojima su bili pripadnici španskog klera koji su odlučivali o skoro svim životnim pitanjima Filipinaca, kao i nejednakog tretmana i guranja filipinskog sveštenstva u zapećak. Osim toga, otpor prema misionarima bio je istovremeno produkt izraženog verskog diverziteta koji je vladao među Filipincima koji su negovali duboko usađene kultove i animistička verovanja, zatim različite sinkretističke forme nastale pod uticajem islama, hrišćanstva i milenrističkih pokreta. Sa druge strane, nalazilo se nezadovoljstvo zbog razvoja zemljoposedištva koje je bilo mahom dirigovano od strane misionarskih redova, što je u ekonomskom smislu otežavalo razdvajanje agrarnog od industrijskog sektora od nove ekonomske filipinske elite koja je sve više menjala ekonomski profil Filipina.

Konačno, 1823. godine izbila je prva pobuna protiv diskriminacije Filipinaca kojima nije bilo dozvoljeno da profesionalno napreduju niti obavljaju važne državne funkcije koje su vršili Španci. Iste godine, verski pokret predvođen od strane Apolinarija de la Kruza (Apolinario de la Cruz) strogo je

sankcionisan, a 1843. godine došlo je do vojne pobune u kojoj su jasno deklarirani ciljevi borbe za sticanje nezavisnost i oslobađanje od kolonijalnih sila, ali je pobuna ugušena od strane filipinskih vojnika koji su bili na strani španske vlade.

Tokom šezdesetih godina počeli su da kruže pamfleti čiji autori su bili filipinski sveštenici poput Pedra Pelaesa (Pedro Peláez) ili Hosea Apolonia Burgosa (José Apolonio Burgos) koji su protestovali protiv diskriminacije Filipinaca i nastojanja Španaca da umanje uticaj filipinskog klera na lokalno stanovništvo. Nakon toga usledila je poslednja pobuna protiv španske vlade, tj. ustanak kod luke Kavite (*Motín de Cavite*) 1872 godine. Sa jačanjem intelektualne filipinske elite koja je se borila za aktuelne političke ideale i bila svetski obrazovana, sukob je kulminirao kada su vlasti okrivile tri filipinska sveštenika Marijana Gomesa (Mariano Gómez), Hosea Apolonia Burgosa i Hasinta Samoru (Jacinto Zamora) koji su uživali veliku popularnost i ugled među narodom, i odlučile da ih pogube. Istovremeno, konzervativno orijentisani predstavnici španske vlasti započeli su progon uglednih filipinskih porodica koje su podržavale revoluciju u Španiji 1860. godine. Nekoliko stotina ljudi privedeno je i deportovano na Visaje, Mindanao, Marijanska ostrva i u Španiju. Međutim, uprkos uterivanju straha, pogubljenja sveštenika probudila su prkos narodnih masa koje su stradale učinile mučenicima, dok su nepravda i nezdrava situacija unutar crkve i među elitnim krugovima i filipinskim sveštenstvom još više podstakle širenje nacionalizma i pobunu protiv Španije 1896. godine. Iako nisu bili naročito politički organizovani, verski milenaristički pokreti, tj. branioci Hristovog stradanja, poznati kao *payson*, bili su jaka opozicija kolonijalnim vlastima, a pogotovu španskom sveštenstvu (Abinales, Amoroso 2005: 104; Elizalde 1998: 316–317).³⁸⁶

Pasyon je u stvari predstavljao jednu vrstu verske prakse u kojoj su bili pomešani elementi „folk katolicizma” i paganskih verovanja duboko ukorenjenih u svest filipinskog čoveka. Suštinski, ideje i religijska praksa ovih verskih grupa nisu se podudarale sa katoličkom doktrinom Španaca. Masovno iskustvo doživljeno prilikom proslave Svete nedelje bitno je uticalo na svest seoske klase i potonje ustanke protiv Španaca. Iako je većina filipinskog

---

³⁸⁶ Španci su brzo ugušili pobunu, iskoristivši je kao izgovor da javno pogube dva mestička i jednog kreolskog sveštenika i tako zaustave širenje revolucionarnog duha na Filipinima. Iako je Burgos pisao kritičke tekstove na račun vlade, nijedan od optuženih sveštenika nije učestvovao u podizanju bune, ali su delovali kao predstavnici revolucionarnih društvenih grupa, i to u okvirima najvažnije institucije, tj. crkve.

stanovništva u nizijama prihvatila hrišćanstvo, napustivši rituale posvećene sveštenicama (*babaylanes*) kao medijumima viših sila, kao i u drugim krajevima Jugoistočne Azije koji su primili hinduističke, budističke i islamske uticaje, nametnuto katoličanstvo na Filipinima dobilo je autentičan filipinski pečat, razvijajući se u skladu sa narodnom kulturološkom matricom iz koje se najvećim delom formirao antikolonijalni izraz krajem XIX veka.

Zapravo, različiti uskršnji rituali, posebno čitanje dela o Hristu i dramatisacija njegovog stradanja, imali su kontradiktoran uticaj na filipinsko društvo. U osnovi, Španci su ovaj metod koristili da bi usadili urođenicima lojalnost prema kruni i crkvi, istovremeno provocirajući kod pokorenog stanovništva osećaj mirenja sa novom verom i kulturom koju je trebalo bespogovorno da prihvate, kao i brigu o moralnosti i zagrobnom životu pre nego zaokupljenost ovozemaljskim problemima. Međutim, iako im to nije inicijalno bila namera, misionari su Filipincima dali mogućnost da artikulišu sopstvene ideale, vrednosti i čak nade o oslobođenju. Naime, nakon izumiranja epske tradicije do koje je došlo tokom XVI i XVII veka, uz negovanje sopstvenog verskog izraza (*payson*), filipinski narod je uspeo da očuva koherentnu sliku o drugima i svom mestu u svetu. Nasuprot tome što je ovaj verski izraz bio drugačije sadržine, njegov karakter je oličavao vitalnost filipinskog načina razmišljanja koja je koncepte iskupljenja i uskršnuća koristila prevashodno kao pokretače akcije. U tom smislu, pokret je suštinski bio subverzivnog karaktera, jer je objedinjavao narod putem slika i kolektivnih verskih osećanja koje su revolucionarni lideri uspešno koristili u borbi protiv kolonijalizma (Ileto 1979: 11–12).

1.2. Formiranje filipinske intelektualne elite i borbe za nezavisnost

Zbog uvećane vrednosti zemljišta prekrivenog usevima, crkveni redovi podigli su cenu zakupa zemljišta i troškove iznajmljivanja, direktno umanjujući prihod od zakupaca i onih koji su iznajmljivali imanja. Kako su već bili nezadovoljni zbog korupcije, poreza i crkvenih nameta, ovakav potez samo je pogoršao nezadovoljstvo intelektualne elite koja se budila, osećajući kolonijalni sistem kao eksploatatorski, a kulminirao je omalovažavanjem i ismevanjem filipinskih intelektualaca od strane crkvenih lica. Zapravo, glavno poprište konfrontacija bilo je visoko obrazovanje gde su se misionari striktno držali konzervativnog pristupa i zastarelih nastavnih planova, odbijajući da u kurikulum uključe učenje španskog jezika kao obaveznog predmeta. Upravo

zahvaljujući ovom sukobu, došlo je do masovnog odlaska filipinske omladine na evropske studije i kasnije formiranja grupe tzv. prosvetanih (*ilustrados*) pojedinaca. Odlazeći na studije u Evropu, osim kvalitetnog obrazovanja, ovi mladi Filipinci stekli su uvid u širu sliku i oslobodili su se osećaja inferiornosti u odnosu na Špance koje su nakon poređenja sa drugim Evropljanima bili u stanju da vide drugim očima.

Na taj način, novonastajuća elita imala je više samopouzdanja i, u skladu sa političkim idealima svog vremena, zahtevala je modernizaciju društva, jednakost prava i istu šansu za sve stanovnike Filipina. Iako još uvek ne odbacujući otvoreno suverenitet Španije, intelektualna elita je osuđivala nepravедno i neodgovorno ponašanje kolonijalnih vlasti, ali nije bila revolucionaristička niti je pozivala na pobunu. U tom smeru, od 1870. godine, intelektualci su se organizovali, oformivši u Manili pokret Propaganda

Slika 15. – Univerzitet z Manili - Biblioteka

Izvor: (Nacionalan biblioteka Madrida 1887)

(*Movimiento de Propaganda*) kako bi izdejstvovali ekonomsku modernizaciju i sprovođenje institucionalnih reformi koje bi omogućile

vladavinu prava. Međutim, shvativši da ih Španija ne prihvata kao jednake niti ima nameru da uvaži njihove zahteve, pokret prosvetljenih dobija novu dimenziju i od 1890. god. započinje borbu za osamostaljenjem Filipina (Abinales, Amoroso 2005: 104–105; Elizalde 1998: 318).

Nesuglasice sa španskim vlastima i katoličkom crkvom uticale su na to da se mnogi intelektualci pridruže masonima, tj. međunarodnom bratstvu Slobodnih zidara koje je nastalo u Evropi i čiji su se članovi prvi put pojavili na Filipinima 1880. god.³⁸⁷ Jedan od najistaknutijih predstavnika separatističkog pokreta bio je Hose Risal.³⁸⁸ Rodom iz ugledne porodice, Rizal je studirao medicinu na univerzitetu *Santo Tomás*, a potom je svoje studije nastavio u Španiji gde je pod njegovim rukovodstvom grupa Filipinaca objavljivala časopis (*La Solidaridad*). Sam pokret širio je u Evropi tekstove nacionalističke sadržine i lobirao je za sprovođenje reformi unutar filipinske kolonije. Program propagandista bio je sveobuhvatan i podrazumevao je promene u oblasti javne uprave, zaustavljanje korupcije u vlasti, povratak dostojanstva Filipincima i njihovo zvanično prihvatanje kao lojalnih građana Španije, zatim usvajanje i primenu španskih pravnih odredbi i zakona i na teritoriji Filipina kao provinciji Španije, ograničavanje moći španskog klera koji je upravljao skoro svim sektorima javnog života, direktno oporezivanje građana u skladu sa njihovim imovnim stanjem umesto plaćanja danka i prisilnog rada, kao i formiranje filipinske vlade sa predstavnicima u španskom parlamentu (Schumacher 1997: 26, 28–29).

---

³⁸⁷ Među masonima nije bilo rasne diskriminacije, a tajnovitost koja ih je pratila posebno je pogodovala Filipincima koji nisu želeli da za njihove ideje saznaju španski sveštenici. Istovremeno, red je omogućio filipinskim intelektualcima da se zbliže, slobodno razmenjuju svoje utiske, ideje i vizije (Schumacher 1997).

³⁸⁸ Hose Risal rodio se 1861. godine u uglednoj, mešovitoj porodici (kineskih, japanskih, španskih i tagaloških potomaka). Bio je pesnik, romanopisac, istoričar, doktor, esejista, politički kritičar i polemičar koji se svojim književnim radom i idejama izdvojio kao „prvi Filipinac ili centralna ličnost revolucionarne generacije”. Kao veliki erudita učen od strane dominikanaca i jezuita znao je latinski i hebrejski jezik, a u devetnaestoj godini pobedio je na književnom konkursu, pišući na nematrnjem – španskom jeziku. Pod optužbom da je podsticao ustanak 1896. god., streljan je po naredbi Španaca od strane filipinske vojske (Abinales, Amoroso 2005: 108).

Slika 16. – Naslovna strana časopisa *La Solidaridad* (1889) i knjige *La Revolución Filipina de 1896-1897*

Izvor: (Isabelo de los Reyes, 1899)

Glavni vođa propagandističkog pokreta bio je Marselo del Pilar (Marcelo del Pilar),³⁸⁹ rodom iz Malolosa (Malolos), važnog trgovinskog centra povezanoga sa Manilom. Iako smešten u centru kineske četvrti, pred kraj XIX veka Malolos je bio razvijen, izvozno orijentisan industrijski grad koji je sa tri šećerane i fabrikama za proizvodnju i obradu kokosovog ulja, ribe, pirinča, indiga i brojnom populacijom bio jedinstveni urbanistički primer i sedište filipinske političke elite i antiklerikalne aktivnosti. Ipak, u nastupajućim represivnijim uslovima, pokret je nastavio svoje reformističke aktivnosti, ali

³⁸⁹ Del Pilar je bio student prava na univerzitetu Santo Tomas sve do 1870. godine kada je prekinuo studije nakon sukoba sa sveštenikom oko tarife za krštenje kome je prisustvovao u svojstvu kuma. Kasnije je završio studije i po sticanju diplome 1880. god, kao urednik tagaloške sekcije, pridružio se novinarima koji su u Malolosu pisali za *Diariong Tagalog*, tj. prvi dvojezični list na Filipinima. Nakon što je časopis ugašen del Pilar se posvetio pravu i propagiranju nacionalizma i antiklerikalizma kako u Manili tako i u svom kraju. Početkom 1880. aktivisti Malolosa naveli su sveštenike da postave njihove kandidate na funkciju gubernadorcilja. Nasuprot tome što su sveštenici nastojali da pridobiju podršku vlade, 1885. filipinska elita Malolosa je uz podršku liberalnih španskih vlasti nastavila svoju antiklerikalnu kampanju. Međutim, u periodu 1887–1888 klima se promenila u korist konzervativaca koji su podržavali crkvu i pokrenuli su akciju protiv antiklerikalne filipinske elite. Kao jedan od najistaknutijih predstavnika del Pilar je od strane vlasti označen kao „subverzivan i antišpanski orijentisan”, a pod pretnjom hapšenja napustio je Filipine, otišavši u Španiju.

koristeći druge metode. Naime, prilikom posete generalnog guvernera Malolosu, grupa meštanki rodom iz četiri velika mestičko-kineska klana, zatražila je javno dozvolu da se osnuje večernja škola za učenje španskog jezika. Njihov aktivizam privukao je pažnju propagandista koji su pišući o njima proneli glas o njihovim aktivnostima i u Evropi. Na taj način, „žene iz Malolosa” godinama su bile centralna aktivistička snaga, omogućujući tajno sastajanje reformista i javno iskazujući prezir prema španskom sveštenstvu (Abinales, Amoroso 2005: 106–107).

Osim školovanja u Španiji, Hose Risal je svoje obrazovanje upotpunio u inostranstvu (Nemačkoj, Francuskoj, Japanu, Americi itd.), a ostao je zapamćen po svojim delima o apsurdnosti života u koloniji od kojih se posebno ističu *A la juventud filipina* (1879), *El consejo de los dioses* (1880), *Noli me tangere* (1887) y *El filibusterismo* (1891) (Elizalde 1998: 318–320).³⁹⁰ Još kao student Risal se suočio sa nepravdom filipinskog sistema, što je učinilo da događaji iz njegovog ličnog života doprinesu radikalizaciji njegovih političkih stavova. Naime, njegova mestička porodica direktno se sukobila sa državnim i crkvenim vlastima kada je Risalov brat Pasiano (Paciano) uhapšen u protestima nakon pobune u luci Kavite. Osim toga, 1890. god., dok je Risal još bio u Evropi, pod optužbom da nije plaćala neophodnu rentu dominikacima u čijem posedu je bilo imanje, država je konfiskovala zemljište koje je njegova porodica obrađivala. Na taj način, Risalova familija ušla je u spor sa crkvom i državom, nakon čega su Pasiano i još dva člana familije deportovani, a majka osuđena na dve godine zatvora. Nakon što je Vrhovni sud odbio Risalovu žalbu na presudu, Risal je shvatio da Filipinci nikada neće imati ista prava kao i Španci i odlučio je da se vrati u otadžbinu i podstiče filipinski narod da se mirnim putem bori za reforme

---

³⁹⁰ U svojim delima Risal je isticao neophodnost sprovođenja reformi javnog sektora i stvaranja jednog slobodnog i pravednog društva u kome bi svi narodi nesputano razvijali svoje kapacitete i zajednički unapređivali zemlju. Takođe, Risal se zalagao za postojanje filipinskih predstavnika u Kortesu i puno poštovanje ljudskih prava i svih demokratskih principa, smatrajući da njegovi sunarodnici imaju parava da budu u vrhu filipinske vlasti, kao i da španski kler ne bi trebalo da bude politički aktivan. U tom smislu, iako su Risalove ideje bile izrazito reformističkog karaktera, ipak u osnovi nisu bile antišpanske. Risalova dela, posebno romani *Noli Me Tangere* i *El Filibusterismo* istakli su se dubokom analizom svakodnevice u kolonijalnom društvu koje iako još uvek nesvesno svog nacionalnog identiteta, obiluje karakterima (dominikancima, prevrtljivim advokatima, zanatlijama, seljacima, kockarima, korumpiranim novinarima i policajcima, lokalnim upravnicima - *caciques*, očajnim intelektualcima itd.) koji jasno definišu i određuju filipinsku naciju. Kao oštra kritika kolonijalnog društva, roman *Noli Me Tangere* napisan je na španskom jeziku, objavljen je u Nemačkoj i krišom preveden i distribuiran na Filipinima. U tom smislu, to je prvi antikolonijalni azijski roman koji je predvideo stvaranje novog društvenog entiteta (Abinales, Amoroso 2005: 108).

i nezavisnost. Vođen tom idejom, Risal se vratio u Manilu 1892. god. i osnovao je Filipinsku ligu. Međutim, strahujući od Risalovog uticaja, generalni guverner je odlučio da ga uhapsi i proterao ga je u Dapitan (Dapitán).

Iako su se Risalovi sledbenici uvek borili za svoje ideale pacifičkim putem, ubrzo se pod vođstvom Andresa Bonifasia (Andrés Bonifacio), visajskog industrijalca, oformio radikalni reformatorski blok *Katipunan*. Bonifasio je opravdavao upotrebu sile u cilju ostvarenja željenih promena, a podržavala ga je sitna buržoazija urbane i seoske populacije. Pokret je promovisan putem propagandnih novina *Kalaayan*, koje su pozivale Filipince na oružani ustanak protiv španskih okupatora. Postepeno su, uz podršku naroda organizovane i gerilske borbe, a 26. avgusta 1896. godine Bonifasio je na sastanku zvanom *el Grito de Balintawak* u znak protesta protiv kolonijalnih vlasti simbolično pocepao ličnu kartu i aminovao odluku o ustanku i borbi protiv španske vlade. Pobuna je izbila u Manili i u roku od četiri dana proširila se i na obližnja ostrva arhipelaga. Guverner Ramon Blanco (Ramón Blanco) poslao je telegram Španiji, tražeći pojačanje, a 30. avgusta proglasio je vanredno stanje u osam provincija. Takođe, da bi sprečio pobunu, obećao je pobunjenicima da protiv njih neće biti preduzete nikakve represivne mere, ako se u roku od 48 sati predaju. Ipak, njegov pokušaj nije uspeo i pobuna se proširila i na druga ostrva. Tokom ovog sukoba uhapšeni su mnogi filipinski intelektualci koji su se zalagali za razvoj zemlje i nezavisnost Filipina. Među uhapšenima našao se i Hose Risal koji je streljan 30. decembra 1896. godine.³⁹¹

Tokom narednih meseci, dok su trajale borbe otvorilo se pitanje liderstva, jer su unutar pokreta za nezavisnost različite vođe upravljale različitim društvenim grupama, a Bonifasio nije bio ni vojno lice niti dovoljno dobar strateg da bi očuvao svoju poziciju pred oficirom Emilijom Aginaldom (Emilio Aguinaldo) koji je se pokazao kao sposoban vojskovođa prilikom zauzimanja luke Kavite. U oktobru 1896. god. Aginaldo je izdao zasebne manifesete filipinskom narodu, putem kojih je pokušao da organizuje revolucionarne aktivnosti protiv španskih vlasti. U jeku borbi i neslaganja sa pobunjeničkim pokretom, 1897. god. formirana je revolucionarna vlada čiji je predsednik bio Aginaldo, dok je Bonifasiu pripala funkcija ministra unutrašnjih

---

³⁹¹ Kada je izbila pobuna Risal je već bio na putu ka Kubi gde je trebalo da radi kao lekar, ali je uhapšen u Barseloni i deportovan u Manilu. U tom smislu, iako zapravo nije podržavao rat sa Španijom niti je direktno učestvovao u pobunjeničkim događajima, Risal je ipak morao da plati životom jer je predstavljao simboličku figuru filipinske borbe za nezavisnost, a nepravedna osuda samo ga je ovekovečila kao revolucionarnog junaka.

poslova. Međutim, unutrašnja trvenja između sledbenika pomenutih lidera, koji su imali različite političke programe, stvorila su pogodno tlo za kovanje zavera i spletkarenje, što je dovelo do pokretanja sudskog postupka protiv Bonifasia koji je optužen za izdaju i osuđen na smrt. Iako je Aginaldo poništio presudu, pod još uvek nerasvetljenim okolnostima, 10. maja 1897. god. izvršen je atentat na Bonifasia, a Aginaldo je ostao neprikosnoveni vođa filipinskog separatističkog pokreta.

Od 1897. godine novi generalni guverner Filipina Kamilo Polavieha (Camilo Polavieja) intenzivirao je antirevolucionarne borbe i ubrzo su Manila i Kavite ponovo bili pod kontrolom Španaca. Istovremeno, Aginaldo je bio primoran da se skloni u Biac-Na-Bató gde je regrupisao vojne snage i u novembru 1897. god. doneo prvi Ustav Filipina koji je branio osnovna ljudska prava, zastupao odvajanje od Španije i deklarirao Filipine kao nezavisnu republiku.

Budući da se rešenje sukoba nije naziralo, Španci su imenovali novog generalnog guvernera Fernanda Prima de Rivera (Fernando Primo de Rivera) koji je novim metodama pokušao da uguši nemire i u tom cilju pozvao Aguinalda da bi pregovarali i sklopili primirje. Pregovori su trajali dugo i nakon dva preliminarne sporazuma konačno je 14. decembra 1897. god. potpisan mirovni sporazum *Biac-Na-Bató* prema kome je, da bi predali oružje i priznali suverenitet Španije, kraljevina trebalo da isplati pobunjenicima 800.000 pezosa.

Takođe, nakon uspostavljanja mira predviđeno je sprovođenje reformi, ali ne jasno formulisanih, i deportovanje Aguinalda i drugih 27 revolucionarnih vođa u Hong Kong. Iako većina klauzula potpisanog sporazuma nije bila sprovedena ni sa jedne strane (novac nije isplaćen pobunjenicima, nisu sprovedene očekivane reforme niti su pobunjenici predali svo oružje i obustavili u potpunosti ratne aktivnosti), španska vlada na Filipinima je nominalno mogla da tvrdi da je 1898. godinu započela u mirnodopskim uslovima i sa probuđenim interesovanjem za budućnost kolonije koja se ogledala u novim političkim programima i izraženom nastojanju da se podstakne razvoj filipinske ekonomije.

Međutim, nisu svi pobunjenici prihvatili uslove pomenutog mirovnog sporazuma, te su sporadično, u pojedinim krajevima izbijali nemiri i borba za nezavisnost Filipina je nastavljena. Tokom špansko-američkog rata ova revolucionarna žarišta su buknila jer, kada su uvideli da nisu dobili željenu

autonomiju, Filipinci su u februaru 1899. god. započeli borbu protiv Amerikanaca. Iako su se samo godinu dana kasnije, tj. 1901. god., Aguinaldove trupe predale, još uvek su postojale aktivne revolucionarne snage, a poslednji među pobunjenicima, Migel Malvar (Miguel Malvar) se predao 1907. godine, čime su borbe za nezavisnost revolucionarnih filipinskih snaga u potpunosti okončane (Abinales, Amoroso 2005: 107, 109; Elizalde 1998: 318–322).

1.3. Filipinski nacionalni identitet u svetlu hispanizacije

Pojam hispanizacije upotrebio je Džon Ledi Felan da bi označio proces koji je prouzrokovao duboke socio-ekonomske promene koje su obeležile način života na Filipinima u vreme španske okupacije. Iako su neki autori osporili upotrebu ovog termina, jer krajnji produkt španske kolonizacije nije deo španske koliko filipinske kulture, u sociološkom smislu upotreba reči hispanizacija je opravdana jer se njome ipak ukazuje na stanje koje na Filipinima pre dolaska Španaca nije postojalo, kao ni u oblastima koje nisu bile pod španskom vlašću (Scott 2013: 137).

Kada je reč o hispanizaciji Filipina, Rodao (Rodao 1998: 129) je odredio hispanski uticaj kao suštinski indirektan, budući da su kontakti doseljenika i starosedelaca bili ograničeni i uglavnom kratkotrajni, te su ugledne španske porodice koje su živele u Manili duže od tri generacije bile prava retkost. Osim toga, unosna trgovina ostvarivana galeonima iz Akapulka odvrátila je mnoge doseljenike od želje da postanu zemljoposednici i skoro jedini predstavnici vlasti sa kojima su se Filipinci susretali bili su zapravo misionari. Međutim, bez obzira na stepen direktne izloženosti kastiljanskom uticaju, evolucija filipinskog naroda se tokom više od tri veka odvijala pod okriljem španskog kraljevstva, što je neminovno ostavilo duboki trag na autohtonu kulturu ovog područja. Prilagođavajući se novonastalim društvenim prilikama, stanovnici Filipina su neminovno preuzimali od kolonizatora navike i životni stil i usvajali ih postepeno kao sopstvene.

U tom smislu, kao organizovani proces sama hispanizacija Filipina zapravo je bila više od običnog procesa akulturacije i pre bi se mogla odrediti kao primer kulturološkog sinkretizma jer se sastojala od prenošenja kolonizatorskih vrednosti, običaja, navika i stilova ponašanja autohtonom stanovništvu, kao i raznih zapadnjačkih znanja i veština putem njihove edukacije. Osim toga, nesumnjivo je da je nemoguće govoriti o homogenosti

kako filipinskog autohtonog stanovništva, tako i kulture u celini. Prema rečima Agire Beltrana (Aguirre Beltrán), upravo je termin Indijac (*indio*) koji se koristi za stanovnike Istočnih Indija³⁹² u koje spadaju i filipinski narodi otkriveni tokom prve evropske ekspanzije, a posebno španske, istorijska greška čije su posledice trajne budući da je suštinski uticao na značenje i podrazumevao pretpostavku o uniformnosti, što se pak odrazilo na iskrivljeno viđenje autohtonog filipinskog stanovništva kao kulturološki jedinstvene etničke grupe (Beltrán 1983: 11).

Udaljenost od matičnog kraljevstva i oskudica u visoko cenjenim dobrima, poput plemenitih metala, uticali su na smanjeni broj doseljenika u odnosu na priliv migranata koji su stizali u Novu Španiju, što je dovelo do intenzivnije mestizacije i samim tim brže hispanizacije ove kolonije (Rodao 1998).³⁹³ Nasuprot tome, kineski mestici na Filipinima bili su potomci istočnih Indijaca, tj. filipinskih domorodaca, ili Kineza koji su se tokom španskih osvajanja naselili u Manili i živeći u oblasti Parían postali posrednici u trgovini robom koja je stizala galeonima iz Kine, Japana i Indije.

Na taj način, tokom kolonijalnog doba španskog kraljevstva Filipini su postali najmodernije i najrazvijenije azijsko društvo u svakom pogledu: socijalnom, administrativnom, političkom i ekonomskom. Naime, pod španskom upravom Filipinci ne samo da su izgradili svoj nacionalni identitet već su se konstituisali kao jedna od najnaprednijih nacija na jugoistoku Azije, što je, kako navodi Rodao (Rodao 2005), izuzevši Japan, trajalo sve do 1970. godine.

---

³⁹² Terminom *Indije* ili *Istočne Indije* nazivaju se zemlje Južne i Jugoistočne Azije, a čiji se stanovnici, za razliku od stanovnika Kariba ili *Zapadnih Indija*, tj. od domorodačkih naroda Amerike poznatih kao *Indijanci* ili *američki Indijci*, nazivaju *istočni Indijci*. Vid. <http://sh.wikipedia.org/wiki/Indije>, 09/08/2011

³⁹³ Rodao ističe da je od hispanskog kontigenta koji se nalazio na arhipelagu veliki deo dolazio sa teritorija hispanske Amerike i tek krajem XIX veka zabeležen je veći priliv Španaca koji su dolazili na Filipine uglavnom na kraći vremenski period i sa željom da zgrnu što veći profit i ostvare materijalnu dobit. Za razliku od migranata koji su stizali u Ameriku, migranti koji su stizali na Filipine nisu želeli da se trajno nasele na ostrvima, zbog čega je i špansko kulturno nasleđe na ovim prostorima prožeto dubokim latinoameričkim uticajima kao sastavnim delom filipinskog kulturnog identiteta.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Imajući u vidu da su Filipini iskusili više od tri veka strane kolonijalne vladavine, kao i da nisu sačuvani praiistorijski spomenici niti autentični izvorni spisi koji bi pomogli u rasvetljavanju perioda pre španske kolonizacije, predstave o periodu od X do XI veka bile su plod percepcije stranaca, zbog čega mnoga kolonijalna dela zapravo nisu mogla na pravi način da interpretiraju kulturološku stvarnost Filipina. Bilo da su direktno osuđivali ili sa izvesnom simpatijom posmatrali način života i mentalitet autohtonih stanovnika Filipina, većina španskih hroničara nije na pravi način razumela niti bila u stanju da dublje pronikne u kulturu sa kojom se susrela, jer nije mogla objektivno da sagleda i razume psihološku strukturu i ambivalentnost odnosa osvajača i osvojenih,³⁹⁴ te su im urođenici zapravo bili čudni i neshvatljivi, a njihovo ponašanje kontradiktorno.

Inače, debata oko kulturoloških osobenosti prehispanjskih Filipina nastavila se i tokom modernog doba i traje sve do današnjih dana. Naime, etnografsku literaturu o Filipinima iz XIX veka dobrim delom obeležila je konfuzija u vezi imena filipinskih naroda, pa je često slučaj da je u određenoj oblasti neka specifična društvena zajednica izdvojena kao zaseban narod, a zapravo je samo podgrupa u okviru date etničke grupe. Ovakva situacija bila je rezultat nedostatka ozbiljnih istraživačkih radova u ono vreme i obilja kraćih putopisa na osnovu kojih nije bilo moguće steći dublji uvid u kulturološki kontekst arhipelaga.³⁹⁵ Osim toga, sprovedena su brojna arheološka istraživanja pojedinih regiona Filipina na osnovu kojih su postavljene različite

---

³⁹⁴ Konstantino navodi da je Izabelo de los Rejes (Isabelo de los Reyes) u svom delu *La Religión Antigua de los Filipinos* iz 1909. god. otkrio nepouzdanost španskih crkvenih hroničara. Naime, Los Rejes je otkrio hroničare da su prepisujući Ćirinov izveštaj o preobraćanju urođenika (*Relación de las Islas Filipinas*, 1604) dodali izmišljene delove, kao i da je sveštenik Kolin pokušao da izmisli urođeničku kosmogoniju koja bi bila istovetna sa Knjigom postanka (Genesis). Nakon toga, mnogi drugi autori su prepisivali Kolinove stavove, dodajući sopstvene komentare. O uticaju pogrešnih istorijskih interpretacija u filipinskoj historiografiji govori i delo Vilijama Skota *Prehispanic Source Materials for the Study of Philippine History* iz 1968. god. u kome autor ukazuje na neistine iznete od strane Hosea Marka (José E. Marco) na koje se nažalost i danas neki istraživači pozivaju (Constantino 1975: 342).

³⁹⁵ Ipak, određeni autori poput Blumentrita (Blumentritt 1890) jasno su ukazali na pomenute greške.

suprotstavljene teorije vezane za pitanje porekla filipinskih naroda i prirodu njihovih društvenih zajednica.

Međutim, početkom XX veka počela su da se pojavljuju etnografska dela u kojima je negovan sistematičniji interpretativni pristup zahvaljujući kojima je donekle rasvetljeno poreklo filipinskih naroda i izvršena klasifikacija različitih etničkih grupa, posebno onih koje su naseljavale planinske predele severnog Luzona za koje je usvojen opšteprihvaćen naziv Igoroti.

Iako su za sada raspoloživi arheološki podaci kontradiktorni i nepotpuni, najverovatnije je da su prvi stanovnici Filipina bili Crnčiči koji su na arhipelag došli sa poluostrva Melake i zapadnog dela Nove Gvineje. Nakon njih počeli su da dolaze protomalajski narodi iz Indije i Kine i drugih oblasti indonežansko-malajskog regiona, a zatim i kulturno napredniji austronezijski narodi koji su Crnčiče potisnuli u brda. U tom smislu, najizrazitija odlika filipinskih naroda bila je jaka multikulturalnost autohtonog stanovništva oličena u mešanju crnačke austroloidne rase, indonezijsko-protomalajskih naroda i raznih doseljenika.

Malajci su doneli na Filipine kulturu proizvodnje i upotrebe gvožđa, a njihovi potomci Igugaosi kulturu izgradnje terasastih priničanih polja. Tokom prvog veka pre nove ere, sa novim talasom Malajaca došlo je do jačanja uticaja indijske civilizacije na Filipinima, što se odrazilo na upotrebu bronzne, metalnih oruđa, garderobu, razvoj stočarstva itd. U X veku ojačala je dinastija Sung i, zahvaljujući razvoju trgovine i razmeni porcelana i drugih sirovina koje su arapski brodovi prevozili od Kantona do Manile, tokom XI veka na Filipinima je počeo da se širi kineski uticaj. U periodu od XII do XIV veka javansko carstvo Madžapahit izvršilo je veoma snažan uticaj na Filipine, razvijajući trgovačku mrežu do Kambodže, Čampe, Anama, Siama, Indokine i Japana. Šireći se tokom XII veka od Melake, muslimanska religija je proširila svoj uticaj na carstvo Madžapahita i prodrla u sve luke sadašnje Indonezije, a u XIV veku arapski misionar i erudita Mukdum iskrcao se na ostrvo Sulu i doneo islam na Filipine. Tako je osnovan sultanat Jolo odakle se islam proširio na Mindanao, Luzon, Manilu i Tondo. U kulturološkom smislu, muslimanski uticaj odrazio se na tehnološki razvoj Filipina i napredak u oblasti rudarstva i obrade metala, zatim uzgoja pirinča, duvana, kakaa i sl., dok je tokom XV veka, za vreme Ming dinastije, uticaj kineskog carstva najviše uticao na upotrebu i izradu metalnog oruđa, obuću, odeću i izradu nakita (Martínez de Vega 1988: 171).

Ove različite grupe naroda koje su stizale na Filipine u sukcesivnim migracionim talasima različitih amplituda, ostvarivale su relativno stabilnu koegzistenciju i po svom dolasku Španci su zatekli mozaik sačinjen od različitih kultura i naroda: Negritosa, Indonežana, Melanežana, Polinežana, Hindusa, Kineza, Japanaca, Kineza, Arapa itd. Međutim, dok je za prehispanke ostrvljane život zasnovan na lovu, ribolovu i ubiranju plodova predstavljao neku vrstu rajskog bitisanja u saglasju sa prirodom, za evropske osvajače često je izgledao kao nepristupačan i pakleni svet, prepun smrtnih opasnosti. Na ostrvima nije postojala nijedna država niti bilo kakav oblik centralnog društvenog uređenja, već su svi stanovnici živeli u odvojenim zajednicama barangaja, a bračne i srodničke veze su bile sredstvo pomoću koga su sve društvene skupine međusobno sklapale saveze.

Ipak, iako su narodi Filipina živeli u izolovanosti barangaja kao najmanjih društvenih jedinica i različitih društvenih entiteta, Džerom Manis (Jerome G. Manis) smatra da se Filipini pre dolaska Španaca mogu odrediti kao zaseban kulturni sistem u okviru koga su različite grupe naroda, nasuprot svojim osobenostima, živele sličnim načinom života – govorile sličnim dijalektom, slično se odevale, pevale slične pesme i živele u sličnim kućama (Manis 1960: 105–133). Takođe, nisu postojala nikakva zdanja javne namene koja bi svedočila o razvijenom društveno-političkom životu filipinskih naseobina niti bilo kakve građevine koje su bile od značaja za verski, istorijski i kulturni razvoj naroda (Zaide 1939: 72).

Agrikulturna praksa Filipinaca bila je usko povezana sa kosmološkim shvatanjem zemaljskih i nebeskih energija i neka antropološka istraživanja ukazala su da je u ovom periodu na Luzonu u toku bila transformacija društvenog sistema. Naime, *sawah* zemljoradnici su razvili sistem akumulacije bogatstva zasnovan na posedovanju terasastih polja koja su se ili nasleđivala, ili sticala brakom. Na taj način, došlo je do promene u percepciji smrti koja više nije doživljavana kao nešto zlokobno, već kao mogućnost da se dobije dar od predaka, odnosno od Boga. Samim tim ojačala je i ideja kulturnog paternalizma, što je svakako doprinelo predstojećoj receptivnosti hrišćanstva.

Neosporno je da je Španija u periodu 1565–1590 bila istovremeno i prva pomorska sila na svetu i prva sila u azijsko-pacifičkom regionu. Ova činjenica odredila je društveni i ekonomski razvoj Jugoistočne Azije u periodu od XV do XVII veka. Naime, savremene studije ovog regiona svakako su ukazale na fundamentalne promene u oblasti materijalne kulture do kojih je došlo zbog

značajnih promena u načinu života i strukturalne asimilacije u institucionalne evropske okvire (Reid 1988).

Oslanjajući se na indirektan, tj. neinvanzivan kolonizatorski režim, za Španiju je idealno rešenje bilo oslanjanje na lokalne lidere koji su postavljeni na niže nivoe kolonijalne uprave. Na taj način, Španci su uspostavili tradicionalnu seosku organizaciju, omogućivši da se u ruralnim krajevima Filipina formira viša klasa koja je uživala u društvenom prestižu, bogatstvu i raznim privilegijama, ali i neposredno zaštitila održanje samog kolonijalnog aparata.

Tokom XVI veka, društveno uređenje Filipina doživelo je radikalne promene pod uticajem španskog kolonijalnog režima jer je, sa pojavom superiornih političkih figura, okončano i konstantno trvenje među plemenima između kojih nije bilo krvnih saveza. Zapravo, plemenski savezi su nestali, a u gradovima koji su se postepeno razvijali formiralo se jezgro manje-više kultivisane društvene zajednice evropskog karaktera. Vremenom su osnovane škole u kojima su se mladi Filipinci obrazovali, razvijajući svest o evropskim vrednostima ili su, u potrazi za boljim obrazovanjem, odlazili direktno u Španiju odakle su se vraćali željni da podstaknu širenje obrazovanja među svojim sunarodnicima i osnivanje institucija sličnih evropskim (Moses 1904:88–90).³⁹⁶

Kako bi ukazao na mogućnost prirodnog razvoja prehispanjskih filipinskih društava u pravcu društava zapadnjačke civilizacije, Amado Gerero je istakao visok stepen razvijenosti zemljoradnje i poljoprivrede, zanatstva i trgovine, ne samo u ravničarskim nego i u planinskim predelima arhipelaga. Prema Gereru, pre dolaska Španaca na Filipinima je takođe bila veoma razvijena drvna industrija i brodogradnja, rudarstvo, izrada metalnog oruđa, oružja, nakita i tkanina, kao i upotreba baruta u ratovanju.³⁹⁷ Istovremeno, uporedo sa regionalnom međuostrvskom trgovinom na području od Luzona do ostrva Mindanao odvijala se i intenzivna trgovinska saradnja između lokalnih ostrva i susednih zemalja poput Kine, Indokine, severnog Bornea, Indonezije,

---

³⁹⁶ Ovi pojedinci su uglavnom postajali advokati ili činovnici u državnoj upravi i imali su ključnu ulogu u širenju evropskih zakona na čijim principima je počivao rad javnih službi i državnih organa.

³⁹⁷ Kako Gerero navodi, daleko na severu, čak u Manili, kada su Španci došli već je bila oformljena muslimanska zajednica koja je koristila topove kao oružje.

Malazije, Japana i Tajlanda, a trgovci iz daleke Indije i Bliskog Istoka nedmetali su se za preimućstvo u ovoj saradnji (Guerrero 1979: 5–6).³⁹⁸

Ipak, bitno je imati na umu da društveno-politička evolucija Filipina nije bila isključivo izolovani ostrvski fenomen, već pre posledica aktivne saradnje poglavištava sa narodima iz drugačijih kulturoloških i ekonomsko-političkih miljea (od lovaca-sakupljača i plemenskih zajednica orijentisanih ka sistemu zemljoradnje poseci i spali, pa sve do razvijenih poglavištava arhipelaga, velikih država Jugoistočne Azije i moćnog carstva Kine).

Takođe, ekološki diverzitet arhipelaga doprineo je specijalizaciji u okviru proizvodnih procesa i razmeni dobara između stanovnika planinskih i nizijskih predela, a kao posledica ove ekološko-ekonomske simbioze formiran je kulturološki mozaik sačinjen od malih sakupljačkih zajednica, sedentarnih plemenskih društava koja su se bavila zemljoradnjom zasnovanom na principu seci-spali i razvijenih nizozemskih društava okrenutih intenzivnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Na taj način, iako je svaka od pomenutih društvenih zajednica zadržavala sopstveni kulturni identitet, zajednička saradnja činila je da i planinska i zemljoradnička društva, kao i manje sakupljačke zajednice, neposredno budu sastavni deo društveno-političkih struktura velikih ravničarskih naseobina (Junker 1999: 16–17).

U tom smislu, može se zaključiti da je azijski uticaj stvorio podlogu za „kulturnu mešavinu i hibridnost” filipinske zajednice, što je pak sprečilo razvitak i postojanje autentične muslimansko-filipinske kulture. Naime, kulturološke osobenosti naroda koji su primili islam dobrim delom su opstale i nakon konverzije, zbog čega se pre može govoriti o postojanju „islamizovanih filipinskih kultura” u kojima su preislamska obeležja i danas uočljiva, naročito u jeziku, tradicionalnoj nošnji, dekorativnoj umetnosti i bračnim, pogrebnim i agrikulturnim običajima (Gonda 1975: 102).

Naposletku. od XVI do XIX veka Španija i Meksiko izvršili su jak kulturološki uticaj na Filipine, a ogromna udaljenost Filipinskog arhipelaga, kao i geografska razućdenost i etnička raznolikost ostrva, doprineli su pacifistićkom osvajanju i specifićnom razvoju sinkretizma filipinske tradicionalne kulture i hispanskih kulturnih elemenata.

---

³⁹⁸ Već u IX veku Sulu je bio važno trgovaćko sedište u koje su pristizali brodovi iz Kambodže, Kine i Indonezije.

Ipak, kako su sami Španci živeli pod okriljem visoko centralizovanog, autokratskog kraljevstva, često su pogrešno shvatali ulogu koju je imao filipinski *datu* i poistovećivali su ga sa evropskim kraljem, ili su, kad bi shvatili da je vlast vođe lokalnog karaktera i da postoji još mnogo glavešina koje se bore za nadmoć, donosili pogrešan zaključak da u filipinskim zajednicama nije ni bilo vladara u pravom smislu te reči. Isto se dešavalo i po pitanju religije jer su autori svih španskih hronika XVI veka bili skloni traženju paralela između paganskih shvatanja urođenika i hrišćanske kosmogonije i u skladu sa evropskim standardima morala i pristojnosti osuđivali su religijska verovanja i magijske rituale Filipinaca kao grešne i demonske. Takođe, ono što brojni istraživači često gube iz vida jeste i činjenica da su i najistaknutije kuturoške odlike Filipina i njihovih naroda bile tipične i za druga društva Jugoistočne Azije i da zapravo one predstavljaju deo šireg društveno-političkog miljea iz koga su se razvili moderni Filipini.

LITERATURA

ABINALES, P. N., & AMOROSO, D. J. (2005). *State and society in the Philipines*. Lanham [etc.], Rowman & Littlefield Publishers.

ABRERA, M. B. L. (2008). Seclusion and Veiling of Women: A Historical and Cultural Approach. *Philippine SocialSciences Review Sciences Review* 60(1):37-38.

<http://journals.upd.edu.ph/index.php/psr/article/viewFile/1274/1630>

AGI/G Archivo General de Indias, Sevilla. Sección Gobierno, Audiencia de México.

AGUILAR, F. V. (1998). *Clash of spirits: the history of power and sugar planter hegemony on a Visayan island*. Honolulu, University of Hawai'i Press. <http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=3413064>.

AGUILERA ROJAS, J. (1998). *Manila, 1571-1898: Occidente en Oriente*. [Madrid], Ministerio de Fomento, Secretaría General Técnica, Centro de Publicaciones.

ALCINA, F. I., & YEPES, V. (1996). *Historia natural de las Islas Bisayas del padre Alzina*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas. <http://books.google.com/books?id=cBxxAAAAMAAJ..>

ALONSO, L. (2000). Repartimientos forzosos y economía en las islas Filipinas bajo dominio español, 1565-1815. En M. Menegus, comp., *El repartimiento forzoso de mercancías en México, Perú y Filipinas*. México, D.F., Instituto de Investigaciones Dr José María Luis Mora, pp.170-215.

ALONSO, L. (2003). Financing the Empire: The Nature of the Tax System in the Philipines, 1565-1804. *Philippine Studies*. 51, 63.

ÁLVAREZ, L. A. (2003). ¿Qué nos queréis, castillas? El tributo indígena en las islas Filipinas entre los siglos XVI y XVIII. *Jahrbuch Für Geschichte Lateinamerikas*. 40, 13.

ANDAYA, B. W. (2000). *Other pasts: women, gender and history in early modern Southeast Asia*. Honolulu, Center for Southeast Asian Studies, University of Hawai'i at Mânoa.

ANDAYA, L. (1992). Interactions with the outside world and adaptation in Southeast Asian Society, 1500-1800. In Tarling, N. (ed.), *The Cambridge History of Southeast Asia, Vol. 1. From Early Times to c. 1800*, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 345-401.

AQUINO, B., & ALEGADO, D. T. (1993). *The Age of Discovery: impact on Philippine culture and society*. Honolulu, University of Hawaii at Manoa.

ARCHIVO IBERO-AMERICANO. (1978). *Estudios sobre España en Extremo Oriente: Filipinas-Japón-China*. Madrid, Padres Franciscanos Españoles.

ATTMAN, A. (1986). *The bullion flow between Europe and the East 1000-1750*. Göteborg, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället.

ATWELL, W. S. (1982). International Bullion Flows and the Chinese Economy circa 1530-1650. *Past & Present*, (95), 68-90. Retrieved March 7, 2015, from <http://www.jstor.org/stable/650733>

_____, (1990). A Seventeenth-Century 'General Crisis' in East Asia? *Modern Asian Studies*. 24, 661-682.

_____, (2005). Another Look at Silver Imports into China, ca. 1635-1644. *Journal of World History*. 16, 467-489.

BACUS, E. A. (1995). Political economy and interaction: late prehistoric polities in the central Philippine Islands. Thesis (Ph. D.)--University of Michigan, 1995.

_____, (1996). Political economy and interaction among late prehistoric polities in the central Philippines: current research in the Dumaguete-Bacong area of southeastern Negros. *Bulletin of the Indo-Pacific Prehistory Association*. 14, 226.

_____, (2012). Later prehistory of the Philippines: colonial images and archaeology. *Archaeology International*. 2, 54.

BARANERA, F. X., 1827-1896. (1880). *Compendio de geografía de las islas Filipinas, Marianas y Joló*. Manila,: Establecimiento tipográfico de Ramirez y Giraudier. <http://name.umdl.umich.edu/AHZ9184.0001.001>.

BARRETT, W. (1990). World bullion flows, 1450–1800. In: James D. Tracy (ed.) *The Rise of Merchant Empires*. pp. 224-254. [Online]. Studies in Comparative Early Modern History. Cambridge: Cambridge University Press. Available from: Cambridge Books Online <<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511563089.010>> [Accessed 25 1December 2015].

BARRETTO-TESORO, G. (2003). Burial goods in the Philippines: an attempt to quantify prestige values. *Tonan Ajia Kenkyu*. 41, 299-315. BARTON, R. F. (1969). *The religion of the Ifugaos*. New York, Kraus Reprint.

BELLWOOD, P. S (1985). *Prehistory of the Indo-Malaysian archipelago*. New York, Academic Press.

BERNAL, R. (1965). *México en Filipinas estudio de una transculturación*. México, Universidad Nacional Autónoma de México

BLAIR, E. H., & ROBERTSON, J. A. (1909). *The Philippine Islands 1493-1898*. Cleveland, Ohio, A. H. Clark.

BLAIR, E. H., ROBERTSON, J. A., BOURNE, E. G., & ABELLA, D. (1973). *The Philippine Islands, 1493-1898 explorations by early navigators, descriptions of the islands and their peoples, their history and records of the catholic missions, as related in contemporaneous books and manuscripts, showing the political, economic, commercial and religious conditions of those islands from their earliest relations with European nations to the beginning of the nineteenth century*. Mandaluyong, Rizal, Cachos Hermanos. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/65574482.html>.

BLAIR, E. H., -1911, BOURNE, E. G., 1860-1908, & ROBERTSON, J. A., 1873-1939. (2009). *The Philippine Islands, 1493-1898 - Volume 40 of 55 1690-1691 Explorations by Early Navigators, Descriptions of the Islands and Their Peoples, Their History and Records of the Catholic Missions, as Related in Contemporaneous Books and Manuscripts, Showing the Political, Economic, Commercial and Religious Conditions of Those Islands from Their Earliest Relations with European Nations to the Close of the Nineteenth Century*. Project Gutenberg. Preuzeto 29. februara 2013, dostupno na: <http://www.gutenberg.org/etext/30253>.

BOXER MS (1590). Description of the land of the Province of Cagayan, and the manner of dress of the natives and their customs, and its

rivers and creeks, is as follows. In JOCANO F. L. (ed.) *The Philippines at Spanish Contact* (1975), Manila, MSC Enterprises, Inc., pp. 188-235

BOXER, C. R. (1970). Plata es Sangre: sidelights on the drain of Spanish-American silver in the Far East, 1550-1700. *Philippine Studies* 18 (1970). 457-478.

BUZETA, M., & BRAVO, F. (1851). Diccionario geográfico, estadístico, histórico, de las Islas Filipinas T. 1 T. 1. Madrid, de la Peña.

CABRERO, LEONCIO. (1987). *Andres de Urdaneta*. Madrid, Ediciones Quorum.

_____, (2000). *Historia general de Filipinas*. Madrid, Ediciones de Cultura Hispánica.

_____, (2009). *La espiritualidad de la hueste de Legazpi: la conquista pacífica de las islas filipinas*. Servicio de Publicaciones de la Universidad de Navarra. <http://hdl.handle.net/10171/4768>.

_____, (2004). *España y el Pacífico: Legazpi 2. 2*. Madrid, Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales.

CELDRÁN RUANO, J. (2009). La configuración del sistema jurídico hispano en las Islas Filipinas: orígenes y evolución (siglos XVI-XVIII). *Anales De Derecho*, 27, 28-65. Preuzeto sa <http://revistas.um.es/analesderecho/article/view/117981>, 14/05/2015

CENTRO DE ESTUDIOS SUPERIORES NAVALES, México. Dpto. Historia y vínculos Institucionales – Versión digital de: El sistema de flotas, comercio y el Galeón de Manila. http://www.cesnav.edu.mx/foro_new/Historia/conquista_colonia/pdf/flotas_comercio_galeon_manila.pdf

CHALLIS, C. E. (1978). *The Tudor coinage*. Manchester [England], Manchester University Press.

CHEN, L. T. (1966). An approach to the study of early Sino-Philippine relations. Manila, Solidaridad Press. In A. Felix, ed., *The Chinese in the Philippines*, 252-285.

CHEN, A. (1987). History of communications between China and foreign countries. Hong Kong

CHIRINO, P., 1557-1635. (1890). *Relacion de las Islas Filipinas y de lo que en ellas han trabajado los padres de la Compania de Jesus: del P. Pedro Chirino*. Manila: Imprenta de D. Esteban Balbas.

<http://name.umd.umich.edu/AQN8202.0001.001>.

_____, (2000). *Història de la província de Filipines de la Companyia de Jesús, 1581-1606*. Barcelona, Portic.

COLÍN, F., & PASTELLS, P. (1900). *Labor evangelica ministerios apostolicos de los obreros de la compañía de Iesus*. Barcelona, Henrich

CONGLETON, R. D., & LEE, S. (2009). Efficient mercantilism? Revenue-maximizing monopoly policies as Ramsey taxation. *European Journal of Political Economy*. 25, 102-114.

CONSTANTINO, R., & CONSTANTINO, L. R. (1975). *The Philippines: a past revisited*. Quezon City, Tala Pub. Services.

CORPUZ, O. D. (1967). *Education and socia-economic change in the Philippines, 1870-1960's*. By O. D. Corpuz.

_____, (1997). *An economic history of the Philippines*. Quezon City, University of the Philippines Press.

_____, (2005). *The roots of the Filipino nation*. Diliman, Quezon City, University of the Philippines Press.

CUEVAS, M. (1943). *Monje y marino*. México, Galatea.

CUNNINGHAM, C. H. (1919). *The audiencia in the Spanish colonies as illustrated by the audiencia of Malina (1583-1800)*. Berkeley [Calif.], University of California Press.

CUSHNER, N. P. (1965). Legazpi 1564 – 1572. *Philippine Studies*. 13, 2, 163–206

DE LA COSTA, H. (1950). Church and State in the Philippines during the Administration of Bishop Salazar, 1581-1594. *The Hispanic American Historical Review*. 30, 314-335.

DELBEKE, M. E. (1928). *Religion and morals of the early Filipinos at the coming of the Spaniards*. Manila, P.I., St. Thomas University Press

DELGADO, J. J. (1892). *Biblioteca histórica filipina. Historia general sacro-profana, política y natural de las islas del poniente llamadas Filipinas*. Manila, Imp. de El Eco de Filipinas de D. Juan Atayde.

DÍAZ-TRECHUELO SPÍNOLA, M. L. (1959). *Arquitectura española en Filipinas, 1565-1800*.

_____, (1965). *Navegantes y conquistadores vascos*. Madrid, Publicaciones Españolas.

_____, (1966). The role of the Chinese in the Philippine domestic economy (1570–1770). In Félix, A. Jr., (Ed.), (1966), *The Chinese in the Philippines 1570–1770 Vol 1*. (pp. 175–210). Manila, Solidaridad Publishing House.

_____, (1985) Fortificaciones en las islas Filipinas (1565–1800). En *Puertos y Fortificaciones en América y Filipinas. Actas del Seminario de 1984*. 261–280. Madrid: Biblioteca CEHOPU.

_____, (2001). *Filipinas, la gran desconocida (1565-1898)*. Pamplona, EUNSA.

_____, (2003). La Real Compañía de Filipinas en Guipúzcoa. *Revista de estudios marítimos del país vasco*. 4, 369-381.

EARLE, T. K. (1987). Chiefdoms in Archaeological and Ethnohistorical Perspective. *Annual Review of Anthropology*. 16, 279-308.

ELIADE, M. (1998). *Lo sagrado y lo profano*. Barcelona, Paidós.

ELIZALDE, M. D. (1998). Filipinas, fin de siglo: imágenes y realidad. *Revista De Indias (Madrid)*. 58, 307-339.

ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, M. D., FRADERA, J. M., & ALONSO ÁLVAREZ, L. (2001). *Imperios y naciones en el Pacífico*. Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, M. D. (2002). *Economía e historia en las Filipinas Españolas memorias y bibliografía: siglos XVI-XX*. [Madrid], Fundación Mapfre Tavera.

<http://books.google.com/books?id=mHLgAAAAMAAJ>.

_____, (2009). *Repensar Filipinas: política, identidad y religión en la construcción de la nación filipina*. Barcelona, Edicions Bellaterra

EDER, J. F. (1978). The Caloric Returns to Food Collecting: Disruption and Change among the Batak of the Philippine Tropical Forest. *Human Ecology*. 6, 55-69.

ELLIOTT, J. H. (1966). *Imperial Spain, 1469-1716*. [New York], New American Library.

FELIX, A. (1966). *The Chinese in the Philippines*. Manila, Solidaridad Pub. House.

FERNANDEZ, D. (1987). Historias, Crónicas, Vocabularios: Some Spanish Sources for Research in Philippine Food. *Philippine Studies: Historical And Ethnographic Viewpoints*, 35(3), 279-295. Retrieved from <http://www.philippinestudies.net/ojs/index.php/ps/article/view/1182>

FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ, REBECA, GARCÍA-MEDALL VILLANUEVA, JOAQUÍN, & ZWARTJES, OTTO. (2012). *Lexicografía de la lengua ilocana. Estudio de una obra manuscrita del siglo XVIII: el Calepino ilocano*. Thesis / Dissertation ETD.

<http://uvadoc.uva.es/handle/10324/1788>. FLYNN, D. O. (1978). A new perspective on the Spanish price revolution: The monetary approach to the balance of payments. *Explorations in Economic History*. 15, 388-406.

FLYNN, D. O. (1978). A new perspective on the Spanish price revolution: The monetary approach to the balance of payments. *Explorations in Economic History*. 15, 388-406.

FLYNN, D. O., & GIRÁLDEZ, A. (1995). Born with a "Silver Spoon": The Origin of World Trade in 1571. *Journal of World History*. 6, 201-221.

_____, (1996). China and the Spanish Empire. *REVISTA DE HISTORIA ECONOMICA -MADRID-*. 14, 309-338.

_____, (1997). "Introduction: Monetary Substances in Global Perspective." In D. O. Flynn and A. Giráldez (eds.), *Metals and Monies in an Emerging Global Economy*, Aldershot: Variorum, xv-xl

FOREMAN, J. (1899). *The Philippine Islands: a political, geographical, ethnographical, social and commercial history of the Philippine Archipelago, embracing the whole period of Spanish rule, with an account of the succeeding American insular government*. New York, Charles Scribner's sons.

FOX, R. B., (1952). *The pinatubo negritos: their useful plants and material culture*. Manila, Bureau of Printing.

_____, (1959). *The Philippines in pre-historic times: A handbook for the first national exhibit The Philippines in pre-historic times: A handbook for the first national exhibition of Filipino pre-history and culture*. Manila, UNESCO National Commission of the Philippines.

_____, (1967). *Pre-History of the Philippines*. Manila: National Museum of the Philippines

GARCÍA-ABÁSULO, A. (1982). *La expansion mexicana hacia el Pacífico: la primera colonización de Filipinas (1570-1580)*. Mexico D.F., El Colegio de Mexico.

_____, "Spanish Settlers in the Philippines, 1571-1599", *Cuadernos de historia*, Manila, no.1, 1998, pp. 119–132

_____, (1997). *España y el Pacífico*. [Madrid], Dirección General de Relaciones Culturales, Ministerio de Asuntos Exteriores.

_____, (1997). "Una comunidad amenazada. Manila a mediados del siglo XVIII", en *Entre Puebla de los Ángeles y Sevilla. Homenaje al Dr. J. A. Calderón Quijano*. Sevilla: Escuela de Estudios Hispanoamericanos: Universidad de Sevilla.

_____, (2002). "La primera exploración del Pacífico y el asentamiento español en Filipinas". In ELIZALDE PÉREZ-GRUESO, María Dolores (eds.). *Las relaciones entre España y Filipinas, siglos XVI-XIX*. Madrid y Barcelona, CSIC y Casa Asia, p. 21-35.

_____, (2007). Population movement in the Spanish Pacific during the 17th Century. *Revista Española del Pacífico*. nº 19-20, 133-151.

_____, (2008). La Audiencia de Manila y los chinos de Filipinas. Casos de integración en el delito. *Homenaje a Alberto de la Hera*. México: Universidad Autónoma de México

_____, (2011). Filipinas. Una frontera más allá de la frontera. *Fronteras del mundo hispánico: Filipinas en el contexto de las regiones liminares novohispanistas*. Ed. lite. Manchado López, Marta M^a; Miguel Luque Talaván, Córdoba, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Córdoba.

_____, (2012). Murallas de piedra y cañones de seda: chinos en el Imperio español (siglos XVI-XVIII).

GARCÍA-MEDALL, J., DIR. (2012). *Lexicografía de la lengua ilocana. Estudio de una obra manuscrita del siglo XVIII: el Calepino ilocano*. <http://uvadoc.uva.es/handle/10324/1788>.

GARCÍA-GALLO, A. (1972). *Estudios de historia del derecho indiano*. Madrid, Instituto nacional de estudios jurídicos.

GIRALDEZ, A., & FLYNN, D. (1995). Arbitrage, China, and World Trade in the Early Modern Period. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 38, 429-448.

GOEBEL, D. B. (1938). British Trade to the Spanish Colonies, 1796-1823. *The American Historical Review*. 43, 288-320.

GOMÀ, D. Control, espacio urbano e identidad en la Filipinas colonial española: El caso de Intramuros, Manila. *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales*. [En línea]. Barcelona: Universidad de Barcelona, 1 de noviembre de 2012, vol. XVI, nº 418 (19). <<http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-418/sn-418-19.htm>>. [ISSN: 1138-9788].

GONDA, J. (1975). *Handbuch der Orientalistik. Handbook of Oriental studies. Abt. 3, South-East Asia. Bd. 2. Abschnitt 1. Abt. 3, Bd. 2, Abschnitt 1*. Leiden, E.J. Brill

GOVANTES, F. M. D. (1878). *Lecciones de geografía descriptiva de Filipinas*. Manila, Impr. del Colegio de Santo Tomás. <http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/13173354.html>.

GUERRERO, A. (1979). *Philippine society and revolution*. Oakland, Calif, International Association of Filipino Patriots.

GUTIÉRREZ, L. (1992). *Historia de la Iglesia en Filipinas, 1565-1900*. Madrid, Editorial MAPFRE.

HALL, K. R. (1985). *Maritime trade and state development in early Southeast Asia*. Honolulu, University of Hawaii Press

HAMASHITA, T., GROVE, L., & SELDEN, M. (2008). *China, East Asia and the global economy: regional and historical perspectives*. Milton Park, Abingdon, Oxon, Routledge.

HAMILTON, E. J. (1934). *American Treasure and the Price Revolution in Spain, 1501-1650*. [s.l.], Harvard University Press.

HANG-SHENG, C. (1969). The inflow of American silver into China from the Late Ming to the Mid-Ch'ing period. *The Journal of the Institute of Chinese Studies of the Chinese University of Hong Kong*, 2, 61–75.

HARRING, C. H. (1915). *American Gold and silver production in the first half of the sixteenth century*. The Quarterly Journal of Economics; Vol. 29, May 1915. Cambridge, Mass, Journal.

HEADLEY, J. M. (1995). Spain's Asian Presence, 1565-1590: Structures and Aspirations. *The Hispanic American Historical Review*. 75, 623-646.

HIDALGO NUCHERA, P. (1995). Los primeros de Filipinas: crónicas de la conquista del Archipiélago de San Lázaro. Madrid, Miraguano

HISLOP, S. K. (1997). Anitism: A Survey of Religious Beliefs Native to the Philippines. *Asian Studies*. 9 (2), 126-156.

HOBSBAWM, E. J. (2012). *The age of revolution: Europe, 1789-1848*.

HUTTERER, K. L. (1974). The Evolution of Philippine Lowland Societies. *Mankind*. 9, 287-299.

_____, (1977). Economic exchange and social interaction in Southeast Asia: perspectives from prehistory, history, and

ethnography. Ann Arbor, Center for South and Southeast Asian Studies, University of Michigan.

JENKS, A. E. (1905). *The Bontoc Igorot*. Manila, Bureau of Public Printing.

JOCANO, F. L. (1975). *Philippine prehistory: an anthropological overview of the beginnings of Filipino society and culture*. Diliman, Quezon City, Philippine Center for Advanced Studies, University of the Philippines System.

_____, (1975). *Questions and challenges in Philippine prehistory*. Quezon City, University of the Philippines Press.

_____, (1975). *The Philippines at the Spanish contact: some major accounts of early Filipino society and culture*. Manila, MCS Enterprises

JUNKER, L. L. (1996). Hunter-Gatherer Landscapes and Lowland Trade in the Prehispanic Philippines. *World Archaeology*. 27, 389-410.

_____, (1998). Integrating History and Archaeology in the Study of Contact Period Philippine Chiefdoms. *International Journal of Historical Archaeology*. 2, 291-320, <https://doi.org/10.1023/A:1022611908759>

_____, (1999). *Raiding, trading, and feasting the political economy of Philippine chiefdoms*. Honolulu, University of Hawaii Press. <http://site.ebrary.com/id/5002407>.

_____, (2000). *Raiding, trading, and feasting the political economy of Philippine chiefdoms*. Honolulu, University of Hawaii Press co-publication Ataneo de Manila Press

_____, (2010). *Trade Competition, Conflict, and Political Transformations in Sixth- to Sixteenth-Century Philippine Chiefdoms*. University of Hawai'i Press (Honolulu). <http://hdl.handle.net/10125/17048>.

ILETO, R. C. (1979). *Payson and revolution: popular movements in the Philippines, 1840-1910*. Quezon City, Atheno de Manila university press.

KAHAYON, A. H., & ZULUETA, C. A. (2000). *Philippine literature: through the years*. Mandaluyong City, Published and exclusively distributed by National Book Store.

LAORDEN JIMÉNEZ, L. (2017). *Navegantes españoles en el Océano Pacífico: la historia de España en el gran océano que fue llamado lago español*.

LE MAY, R. (1956). *The culture of South-East Asia, the heritage of India*. London, Allen & Unwin.

LEGARDA, B. J. (1999). *After the galleons: foreign trade, economic change & entrepreneurship in the nineteenth century Philippines*. Quezon City, Ateneo de Manila University Press

LIAO, S. S. C. (1964). *Chinese participation in Philippine culture and economy*.

LOUISIANA PURCHASE EXPOSITION, & LOUISIANA PURCHASE EXPOSITION. (1903). *Official handbook of the Philippines and catalogue of the Philippine exhibit: in two volumes Pt. 1 Pt. 1*. Manila, Bureau of Public Printing. <http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB0000786400010000>.

MANGUIN, P.-Y. (1987). *The trading ships of the South China Sea: the shipbuilding techniques and their role in the history of the development of Asian trade networks*. [Nedlands, W.A.], University Extension, University of Western Australia.

MANUEL, E. A. (1963). A Survey of Philippine Folk Epics. *Asian Folklore Studies*. 22, 1-76.

MALLAT, J. (1983). *The Philippines: history, geography, customs, agriculture, industry, and commerce of the Spanish colonies in Oceania*. Manila, Philippines, National Historical Institute.

MANIS, J. G. (1960). Philippine Culture in Transition. *Silliman Journal* 2, no. 2 (April-June 105-133).

MANUEL, E. A. (1963). A Survey of Philippine Folk Epics. *Asian Folklore Studies*. 22, 1-76.

MARTÍNEZ DE V. M. (1988). Las Filipinas en la edad moderna: Acercamiento histórico. *Cuadernos De Historia Moderna*, 9, 169. doi:- 1988. Dostupno na:

<<http://revistas.ucm.es/index.php/CHMO/article/view/CHMO8888110169A>>. 10/12/2014.

MATEO, G. E. C. (2001). *The Philippines: story of a nation*. Honolulu, Hawai'i, Center for Southeast Asian Studies, School of Hawaiian, Asian and Pacific Studies, University of Hawai'i at Manoa.

MAZÍN GÓMEZ, O. (2000). *México en el mundo hispánico*. Zamora, Mich. [Mexico], El Colegio de Michoacán.

MARTÍNEZ DE ZÚÑIGA, J., & MAVER, J. (1966). *An historical view of the Philippine Islands*. Manila, Filipiniana Book Guild.

MCCABE, I. B., HARLAFTIS, G., & MINOGLU, I. P. (2005). *Diaspora Entrepreneurial Networks: Four Centuries of History*. Oxford, Berg Publishers Ltd.

MOLINA [MEMIJE], A. M. (1984). *Historia de Filipinas* Madrid, Ediciones Cultura Hispánica del Instituto de Cooperación Iberoamericana, 2 tomos.

_____, (1989) Bibliografía sobre la presencia española en Filipinas impresas fuera de España». En SOLANO [Y PÉREZ LILA], Francisco [de Paula] de; Florentino RODAO [GARCÍA]; Luis E.[ugenio] TOGORES [SÁNCHEZ]: *El Extremo Oriente Ibérico. Investigaciones Históricas: Metodología y Estado de la Cuestión*. Madrid, Agencia Española de Cooperación Internacional: Centro de Estudios Históricos, Departamento de Historia de América, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, pp. 383-390.

MOLINA, A. (2005). Provincia, sí; Colonia, no. *Revista De Comunicación De La SEECI*, 0(1), 81-92.
<https://doi.org/10.15198/seeci.1998.1.81-92>

MONTERO Y VIDAL, J. (1887). *Historia general de Filipinas desde el descubrimiento de dichas islas hasta nuestros días*. Madrid, M. Tello.

MONTEVERDE Y SEDANO, F. D. (1898). *Campaña de Filipinas: la división Lachambre, 1897*. Madrid, Librería de Hernando y compañía.
<http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB000013CE00000000>.

MORGA, ANTONIO DE, & RETANA, W. E. (1909). *Sucesos de las Islas Filipinas [Texto impreso]*. Madrid Librería General de Victoriano Suárez. http://bibliotecadigitalhispanica.bne.es:80/webclient/DeliveryManager?pid=1930903&custom_att_2=simple_viewer.

MORROW, P. (2009). Da Bathala Code. *The Pilipino Express*. Vol. 5 No. 12

_____, Baybayin - *The Ancient Script of the Philippines*. 25 June 2010. <<http://www.mts.net/~pmorrow/bayengl.htm>> An online source for Pre-hispanic

MOSES, B. (1904). Colonial Policy with Reference to the Philippines. *Proceedings of the American Political Science Association*. 1, 88-116.

MOTOMURA, A. (1997). New Data on Minting, Seigniorage, and the Money Supply in Spain (Castile), 1597-1643. *Explorations in Economic History*. 34, 331-367..

MURO, L. (1975). *La expedición Legazpi-Urdaneta a las Filipinas (1557-1564)*. México, Secretaría de educación pública.

NISHIMURA, M. (1988). LONG DISTANCE TRADE AND THE DEVELOPMENT OF COMPLEX SOCIETIES IN THE PREHISTORY OF THE CENTRAL PHILIPPINES — THE CEBU ARCHAEOLOGICAL PROJECT: BASIC CONCEPT AND FIRST RESULTS. *Philippine Quarterly of Culture and Society*. 16, 107-157.

NIZIOLEK, L. C. (2013). Examining changes in the organisation of earthenware production in a prehispanic Philippine polity using laser ablation-inductively coupled plasma-mass spectrometry. *Open Journal of Archaeometry*. 1, 8.

OCAMPO SUÁREZ-VALDÉS, J., & PERIBÁÑEZ CAVEDA, D. (2007). *Historia económica mundial y de España*. Oviedo, Universidad de Oviedo.

OKADA, A. (1983). *Nichioukoushou to nanbanboueki*, (Japanese-European relations and Nanban-trade), Tokyo.

_____, (1984). *Nanbansuizou* (Some Thoughts on Nanban), Tokyo

OLLÉ, M. (2002). *La empresa de China: de la Armada Invencible al Galeón de Manila*. Barcelona, Acantilado.

ORTIZ ARMENGOL, P. (1958). *Intramuros de Manila: de 1571 hasta su destrucción en 1945*. Madrid, Ediciones de Cultura Hispánica.

PARDO DE TAVERA, T. H. (2005). *Contribucion Para El Estudio de los Antiguos Alfabetos Filipinos*. Project Gutenberg.
<http://www.gutenberg.org/etext/15421>.

PARKER, G. (2000). *The grand strategy of Philip II*. New Haven [Conn.], Yale University Press.

PATANÑE, E. P. (1996). *The Philippines in the 6th to 16th centuries*. Quezon City, LSA Press.

PHELAN, J. L. (1955). "Philippine linguistics and Spanish missionaries, 1565-1700." In *Mid America XXXVII*, 153-170.

_____, (1957). Some Ideological Aspects of the Conquest of the Philippines. *The Americas*. 13, 221-239.

_____, (1967). *The Hispanization of the Philippines: Spanish aims and Filipino responses, 1565-1700*. Madison, University of Wisconsin Press.

PIGAFETTA, A. (1999). *Primer viaje en torno del Globo*. Madrid, Espasa-Calpe.

PEARSON, M. (1969). The Spanish 'Impact' On the Philippines, 1565-1770. *Journal of the Economic and Social History of the Orient*. 12, 165-186.

QUIASON, S. (1985). The Tiangui: A Preliminary View of an Indigenous Rural Marketing System in the Spanish Philippines. *Philippine Studies: Historical and Ethnographic Viewpoints*, 33(1), 22-38. Retrieved from <http://www.philippinestudies.net/ojs/index.php/ps/article/view/1267>

RAFAEL, V. L. (1993). *Contracting colonialism: translation and Christian conversion in Tagalog society under early Spanish rule*. Durham, Duke Univ. Press.

RAUSA-GOMEZ, L. (1967). Sri Vijaya and Madjapahit. *Philippine Studies: Historical And Ethnographic Viewpoints*, 15(1), 108-129. Retrieved

from <http://www.philippinestudies.net/ojs/index.php/ps/article/view/229103/07/2015>

REED, R. (1978). *Colonial Manila: the Context of Hispanic Urbanism and the Process of Morphogenesis*, University of California Press, Berkeley.

REID, A. (1988). *Southeast Asia in the age of commerce, 1450-1680*. New Haven, Yale University Press.

_____, (1993). *Southeast Asia in the early modern era: trade, power, and belief*. Ithaca, N.Y., Cornell University Press.

RETANA, W. E. 1862-1924. (1895-1905). *Archivo del bibliófilo filipino: recopilación de documentos históricos, científicos, literarios y políticos, y estudios bibliográficos*. Madrid: [Impr. de la viuda de M. Minuesa de los Rios]

RIBADENEIRA, M.D. (1601): *Historia del Archipiélago Filipino, 4 Reinos de la Gran China, Tartaria, Cochinchina, Malaca, Siam, Cambodge y Japón*. Barcelona. Edición moderna: DE LEGÍSIMA, J. R., O.F.M. (ed.), (1947): *Marcelo de Ribadeneyra, O.F.M., Historia del Archipiélago Filipino y reinos de la Gran China, Tartaria, Cochinchina, Malaca, Siam, Cambodja y Japón*, Madrid, Ed. Católica.

RICHARDS, J. F. (1983). *Precious metals in the later medieval and early modern worlds*. Durham, N.C., Carolina Academic Press.
<http://hdl.handle.net/2027/heb.03238>

RIVERA, A. D. D. (1998). Update on toll road developments in Spain. *Committee Meeting Proceedings*.

ROBLES, E. G. (1969). *The Philippines in the nineteenth century*. Quezon City, Philippines, Malaya Books Inc.

ROGER, J. (1949). *Estudio etnológico comparativo de las formas religiosas primitivas de las tribus salvajes de Filipinas*. Madrid, Instituto Bernardino da Sahagun.

RUIZ GUTIÉRREZ, A., & HENARES CUÉLLAR, I. (2005). *El tráfico artístico entre España y Filipinas, 1565-1815*. Granada, Ed. Universidad de Granada.

SALES COLÍN, O. (1996). El movimiento portuario de Acapulco: un intento de aproximación (1626 - 1654). *Revista Complutense De Historia De América*; Vol. 22 (1996); 97. Ediciones Complutense.

<https://revistas.ucm.es/index.php/RCHA/article/view/RCHA9696110097A>

_____, (2000b). El movimiento portuario de Acapulco: el protagonismo de Nueva España en la relación con Filipinas, 1587-1648. Mexico, D.F., Plaza y Valdés Editores.

SAMARDŽIĆ, N. (2003), *Istorija Španije*, Beograd, Plato.

SANTAMARIA, A. O. P. (1966) The Chinese Parian (El Parian de los Sangleyes). In AlonsoFelix, Jr., ed., *The Chinese in the Philippines 1570–1770*, vol. I, 8, 67–118.

SANTOS, H. (1996). The Date of the Laguna Copperplate Inscription. *Philippine Studies*. 44, 514.

SANTOS, H. (1996). "Literacy in PreHispanic Philippines," in *A Philippine Leaf* at <http://www.bibingka.com/dahon/literacy.htm>. US, October 26, 1996

SANAZ AYÁN, C. (1993). *Sevilla y el comercio de Indias*. Torrejón de Ardoz, Madrid, Akal.

SATŌ, T. (1994). *Firipin to Nihon: Kōryū 500-nen no kiseki = Five centuries of Filipino-Japanese relations*. Tōkyō: Saimaru Shuppankai.

SAWYER, F. H. (2016). *The Inhabitants of the Philippines*. United States, Palala Press.

SCHUMACHER, J. N. (1997). *The propaganda movement: 1880-1895 : the creation of a filipino consciousness, the making of the revolution*. Quezon City, Ateneo de Manila University Press.

SCHURZ, W. L. (1959). *The Manila galleon*.

SCOTT, J. B. (2000) *Francisco de Vitoria and his law of nation*. Oxford, Clarendon Press.

SCOTT, W. H., (1979). Class Structure in the Unhispanized Philippines. *Philippine Studies*. 27, 137-159.

_____, (1983). "Filipinos in China before 1500"
Asian Studies. April, August, December, pp.1-19.

_____, & SCOTT, W. H. (1984). *Prehispanic source materials for the study of Philippine history*. Quezon City, New Day Publishers.

_____, (1992). *Looking for the prehispanic Filipino and other essays in Philippine history*. Quezon City, New Day Publishers.
<http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/29252326.html>.

_____, (1994). *Barangay sixteenth-century Philippine culture and society*. Quezon City, Manila, Philippines, Ateneo de Manila University Press.
<http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/32930303.html>

SERGIO VILLALOBOS R. (1962). El Comercio Extranjero a Fines de la Dominacion Espanola. *Journal of Inter-American Studies*. 4, 517-544.

SHENNAN, S. (1982). Exchange and ranking: The role of amber in the earlier Bronze Age of Europe. In *Ranking, Resource and Exchange* (ed. C. Renfrew and S. Shennan). Cambridge University Press, Cambridge, pp. 33-45.

SHONAGO, M. (1955). *The Philippine Islands as viewed from a religious and social standpoint, especially before the introduction of Christianity*.

SMITH, A. (1952). *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Chicago, Encyclopedia Britannica.

SOLHEIM, W. G. (1981). On Maritime Hunting and Gathering. *Current Anthropology*. 22, 84

_____, (2002). *The Archeology of Ancient Philippines*. Quezon City, Manila, Philippines, Manila, Archeological Studies Program, University of the Philippines, Dilman.

SPATE, O. H. K. (1979). *The Spanish lake*. Minneapolis, University of Minnesota Press

STOŠIĆ, S. (2014). „Filipini u špansko kolonijalno doba: više od granice ka Aziji”, *Konteksti I*, u Zborniku radova sa Prvog međunarodnog interdisciplinarnog skupa mladih naučnika društvenih i humanističkih nauka, Novi Sad, Filozofski fakultet, str. 979–993. ISBN: 978-86-6065-292-0,

UDK3(082); 009(082). Dostupno na:

<http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/konteksti-1.pdf>

_____, (2016). „Kulturna istorija Filipina – od španske provincije do kolonije”, u Zborniku radova 4. Međunarodne konferencije *CLIMB. Culture, Language, Literary, Translation, Library and Information Studies, Teaching Methodology and Book History*, Vol. 4/1, Article 15 (pp. 199-222), <https://doi.org.10.18485/filkult.2016.1.ch15>

STOŠIĆ, S., Marković, Lj. & Smith, A. J.M., (2016). “Early Spanish Reign over the Philippines: Social and Spiritual Remodeling”. *The Journal of International Civilization Studies* INCISS Volume I/ Issue II (pp.187-202), ISSN: 2548-0146 Nevşehir/Turkey, <https://dergipark.org.tr/en/pub/inciss/issue/57396/813432>

_____, (2017) „Španski Filipini kao tačka susreta lokalnog i globalnog”, *Politička revija*, vol. 52, br. 2, 2017, <https://doi.org/10.22182/pr.222017.13>

_____, (2017) „Uticaj španske kolonijalne politike na formiranje filipinskog nacionalnog identiteta”, *Politička revija*, vol. 54, br. 4, 2017. <https://doi.org/10.22182/pr.5442017.4>

_____, (2017) “The Spanish Manila as the Pathway of Global Communication and Cultural Heritage”, *MELISSA* (Museums, Ethics, Library and Information Science, Studies, Archives), Zbornik rezimea, pp. 113 - 115, 2560-3418, 29. Sep - 01. Oct, 2017

_____, (2018). “The Ancient Maritime Silk Road: A Shift to Globaliazation”. *The Journal of International Civilization Studies* INCISS Volume III/ Issue I- ISSAS Special Issue (pp.304-320) ISSN: 2548-0146, Nevşehir/Turkey, <https://doi.org/10.26899/inciss.63>

STURTEVANT, D. R. (1976). *Popular uprisings in the Philippines, 1840-1940*. Ithaca, N.Y., Cornell University Press.

SUEIRO JUSTEL, J. (2002). *La enseñanza de idiomas en Filipinas (siglos XVI-XIX)*. No. 6 A Coruña [España], Editorial Toxosoutos.

TRACY, N. (1995). *Manila ransomed: the British assault on Manila in the Seven Years War*. Exeter, Devon, UK, University of Exeter Press.

TREMML, B. M. (2012). The Global and the Local: Problematic Dynamics of the Triangular Trade in Early Modern Manila. *Journal of World History*. 23, 555-586.

_____, (2012). When political economies meet: Spain, China and Japan in Manila 1571-1644. Dissertation, University of Vienna. Historisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät BetreuerIn, Vries, Peer

UNITED STATES. (1903). *Official handbook. Description of the Philippines. Part I*. Manila, Bureau of Public Printing.
<http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/320200638.html>.

ULLOA, M. (1986). *La hacienda real de Castilla en el reinado de Felipe II*. Madrid, Fundación Universitaria Española.

VALDÉS LAKOWSKY, V. (2003). El peso mexicano en el Este de Asia después del siglo XVIII, *XI Congreso Internacional de ALADAA*. México, 12-15 de noviembre. Recuperado de
<http://ceaa.colmex.mx/aladaa/imagesmemoria/veravaldes.pdf>

VALDEPEÑAS, V. B., & BAUTISTA, G. M. (1977). *The emergence of the Philippine economy*. Manila, Papyrus Press.
<http://catalog.hathitrust.org/api/volumes/oclc/3366818.html>.

VON GLAHN, R. (1996). Myth and Reality of China's Seventeenth-Century Monetary Crisis. *The Journal of Economic History*. 56, 429-454.

WANG, G. (1959). The Nanhai trade. *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society* 31(2): 1-135.

WANG, G., & REID, A. (1981). *Community and nation: essays on Southeast Asia and the Chinese*. Singapore, Published for the Asian Studies Association of Australia by Heinemann Educational Books (Asia).

WARREN, C. P. (1984). Agricultural development of the Batak of Palawan, Philippines: A case study. *Crossroads: An Interdisciplinary Journal of Southeast Asian Studies*. 2, 1-11.

WILLS, J. E. (1993). Maritime Asia, 1500-1800: The Interactive Emergence of European Domination. *The American Historical Review*. 98, 83-105.

WU, J. (1959). *A study of references to the Philippines in Chinese sources from earliest times to the Ming dynasty*. Quezon City, University of the Philippines.

_____, (1959). A study of references to the Philippines in Chinese sources from earliest times to the Ming Dynasty. *Philippine Social Sciences and Humanities Review* 24(1-2): 1-182.

YANG, L.-S. (1952). *Money and credit in China: a short history*. Cambridge, Mass, Harvard Univ. Press.

YUSTE LÓPEZ, C. (1987). *Francisco Ignacio de Yraeta y el comercio transpacífico*. México, Universidad Nacional Autónoma de México.

_____, (2007). *Emporios transpacíficos: comerciantes mexicanos en Manila, 1710-1815*. México, Universidad Nacional Autónoma de México.

ZAIDE, G. F. (1933). *Vignettes of ancient Philippines*. *Unitas*, 12; pp. 56-61.

ZAIDE, G. F. (1939). *Philippine history and civilization*. Manila, Philippine Education Co.

ZAIDE, G. F. (1949). *The Philippines since pre-Spanish times*. Manila, R.P. Garcia.

ZAIDE, G. F. (1957). *Philippine political and cultural history*. Manila, Philippine Education Co.

ZAMORA, M. D. (1992). *Los Indígenas de las Islas Filipinas*. Madrid, Editorial MAPFRE. <http://www.upf.edu/asia/projectes/che/che16.htm>

ZAMORA, M. D. (1995). *Los indígenas de las Islas Filipinas*. Quito, Ecuador, Ediciones ABYA-YALA.

ŽIVOJINOVIĆ, D. R. (1989). *Uspon Evrope: 1450-1789*. Novi Sad, Matica Srpska.

INDEKS POJMOVA

A

<i>abacá</i>	230
<i>Abba</i>	99
<i>abitog</i>	83
<i>age of commerce</i>	9
<i>AGI/G</i>	123, 134
<i>Akasi</i>	99
<i>alcabala</i>	142
<i>alcaicería de Manila</i>	172
<i>alcaicería San Fernando</i>	162
<i>alcaldes mayores</i>	140, 158
<i>alcaldes ordinarios</i>	132, 137, 138
<i>alcaldías</i>	140
<i>alcaldías mayores</i>	140
<i>alférez real</i>	138
<i>alguacil mayor</i>	135, 138
<i>alibata</i>	53
<i>alioag</i>	64
<i>alipin</i>	40, 71
<i>aliping namamahay</i>	71
<i>aliping saguiguilid</i>	71, 72
<i>aliwa</i>	64
<i>almojarifazgo</i>	142
<i>američki bilon</i>	178
<i>američki Indijci</i>	256
<i>anito</i>	105
<i>anitos</i>	49, 64, 100
<i>apid</i>	109
<i>Archivo de Indias</i>	155
<i>arrabales</i>	147
<i>asawa</i>	98
<i>ator</i>	83
<i>atubang</i>	75
<i>audiencia de Manila</i>	154
<i>audiencia de México</i>	154
<i>ayuey</i>	74, 75, 76
<i>ayuntamiento</i>	137
<i>ayuntamientos</i>	141

B

<i>babaylan</i>	96, 98, 107, 109
<i>bagobos</i>	51
<i>baknang</i>	82
<i>bakufu</i>	185
<i>bandala</i>	128, 136
<i>bangsa mataas</i>	85
<i>banwanun</i>	100
<i>barangay</i>	39, 135
<i>barrio</i>	210
<i>barrios</i>	139
<i>batabata</i>	102
<i>Bataci</i>	79
<i>batara</i>	84
<i>bathala</i>	52
<i>Bathala</i>	99, 279
<i>Bathala-Maykapal</i>	99
<i>baybayin</i>	52, 53, 54, 55
<i>bigay haya</i>	97
<i>bigaykaya</i>	97
<i>bigaysuso</i>	97
<i>bihag</i>	75, 76
<i>bilao</i>	212
<i>bilon</i>	178, 179, 183
<i>Binondo</i>	148, 150, 160, 161
<i>binukot</i>	108, 109
<i>boletas</i>	167, 168, 219
<i>bolos</i>	64
<i>Bontok</i>	50, 83
<i>bugay</i>	97
<i>bug-us</i>	75
<i>buhid-mangyans</i>	51
<i>Bukidnons</i>	79
<i>Bulas Alejandrinas</i>	15
<i>bulul</i>	102, 103
<i>bushel</i>	142
<i>buwis</i>	71

C

<i>cabecera</i>	139, 210
<i>cabeceras</i>	140, 196
<i>cabecera-visita</i>	210
<i>cabecería</i>	135
<i>cabeza de barangay</i>	135, 138
<i>cabeza de Filipinas</i>	132
<i>cabezas</i>	235
<i>cabezas de barangay</i>	235
<i>cabildo</i>	137
<i>cabildo secular</i>	137
<i>cabildos</i>	141
<i>caciques</i>	139, 244, 252
<i>Cagayán</i>	43, 44
<i>caingin</i>	63
<i>caja de comunidad</i>	142
<i>cajas reales</i>	141
<i>Callao Man</i>	46
<i>capataces</i>	122
<i>Capitanía General</i>	158
<i>carabaos</i>	92
<i>caravelas</i>	10
<i>cargadores de la nao</i>	128, 153
<i>Casa de contratación</i>	22, 155
<i>Casa de Contratación</i>	155
<i>casas de moneda</i>	175
<i>catalonan</i>	96
<i>cédula personal</i>	237
<i>chi</i>	100
<i>chiefdoms</i>	78, 276
<i>Ciudad del Santísimo Nombre de Jesús de Cebú</i>	124
<i>classless societies</i>	79
<i>compadrazgo</i>	213
<i>compadre ili padrino</i>	213
<i>Compañía Holandesa de las Indias Occidentales</i>	164
<i>Compañía Real de las Filipinas</i>	190
<i>concejos</i>	141
<i>Concepción</i>	114
<i>confessionario</i>	198
<i>Consejo de Administración</i>	31
<i>Consejo de Indias</i>	22
<i>contribución industrial</i>	237
<i>cordobanes</i>	130
<i>coregidor</i>	13

<i>corlit</i>	53
<i>coregidor</i>	137, 140
<i>coregidores</i>	140
<i>coregimientos</i>	140
<i>Cortes</i>	13, 231
<i>criollos</i>	233, 243
<i>Criollos Morenos</i>	61
<i>Crnčići</i>	46, 127, 259
<i>cruzado</i>	11

D

<i>daitan</i>	97
<i>datu</i>	41, 70, 73, 74, 75, 84, 85, 98, 105, 109, 135, 138, 263
<i>definitors</i>	208
<i>destinare deabitis</i>	15
<i>Dilao</i>	148, 173
<i>diwata</i>	52, 101
<i>diwatas</i>	100
<i>Dudum Siquidem</i>	21
<i>Dumagats</i>	79

E

<i>Ekstramuros</i>	147
<i>el Adelantado de la isla de los Ladrones</i>	134
<i>el almojarifazgo</i>	142
<i>el Ayuntamiento de Manila</i>	134
<i>el Cabildo Secular el Ayuntamiento de Manila</i>	132
<i>el carabao</i>	202
<i>el Consejo de Hacienda</i>	158
<i>el Consejo Real y Supremo de Indias</i>	157
<i>el diezmo</i>	142
<i>el quinto</i>	142
<i>el señorío</i>	20
<i>el situado</i>	117
<i>el título de Adelantado</i>	134
<i>el tributo indígena</i>	142
<i>El Virreinato de Nueva España</i>	27
<i>El Virreinato del Perú</i>	27
<i>en viva conquista espiritual</i>	207
<i>encomendar</i>	119
<i>encomendero</i>	36
<i>encomienda</i>	119
<i>escribano</i>	135

Estrecho de Todos los Santos..... 23
etapa de los gobernadores 122, 158
Extramuros 146, 147

F

fiscal de la Audiencia 143
fiscal de la hacienda 168
fiscales 141, 196
fortificación de Manila 145

G

Gadani 50, 62
galeón de Manila..... 111, 164
Galeón de Manila 269
Galeon iz Manile..... 166, 182
ginogatan 75
gintobo 74
gintubo 71, 72
Gobernador Capitán General..... 158
gobernadorcillo 136, 139, 140, 235, 236
gobernadorcillo—capitán..... 136
gobernadorcillos..... 235
gobernadores de provincia 158
governor-general..... 234
Guerra de la Independencia Española 222

H

hagabi..... 103
Hanunoo 79
hechiceras..... 103
himarao 97
hipag..... 103
horo-han..... 74, 76

I

Ibaloi..... 50
Ibang..... 50
Ifugaosi 50, 64, 66, 102, 103
Igoroti 38, 49, 50, 62, 64, 99, 130, 228, 259
ikat..... 66
Ilongoti 50
Ilongots..... 79
Indijac 256

Indijanci..... 256
Indije 256, 259
infieles 49
inquilinos 226
intendencia..... 218
intendencias 122, 159
Inter Caetera 21
intervencionistička ekonomska politika 177
Intramros 145
Intramuros 145, 146, 147, 148, 149, 160
Islas Manjolas 33
Isneg..... 50, 66, 104
Istočne Indije 256
istočni Indijci..... 256

J

Japanese mestizos..... 61
Jesús 123
johai 74
jueces mayores..... 135
jurose 177

K

kabitis..... 65
kadangyan 81, 82, 83
Kagajanci..... 50, 58, 210
kalag 101
Kalahani 50
kalataili kadsag 64
Kalinge 80
Kambunyan 99
Kankanajci..... 50
Karage 68
Katipunan..... 192, 253
kawi..... 52
keichō 185
kinabbigat 103
kodo 83
kokitak..... 83
Kontrareformacija..... 15
koro-koro..... 101

L

la Ciudad y Comercio de Manila..... 128

<i>La Constitución de Cádiz</i>	231
<i>la creación de la Audiencia de Manila</i>	136
<i>La Liga Filipina</i>	192
<i>La real hacienda</i>	168
<i>la republica de los Indios</i>	138
<i>Laguna Copperplate Inscription (LCI)</i>	52
<i>Laon</i>	96, 99
<i>larawan</i>	102
<i>las bandalas</i>	136
<i>las Calamianes</i>	43
<i>Las Ordenanzas del Cabildo Secular de Manila</i>	132
<i>las Visayas</i>	43
<i>licores de nipa i coco</i>	228
<i>li-fa</i>	105
<i>limokon</i>	101
<i>lito</i>	75
<i>liyamin</i>	108
<i>loas</i>	75
<i>longon</i>	106
<i>los acuerdos</i>	137
<i>los autos</i>	137
<i>los pintados</i>	38
<i>los polos</i>	127, 136
<i>Los reyes católicos</i>	12
<i>lupig</i>	75
<i>Lutajci</i>	68

M

<i>mabibig</i>	196
<i>mabitol</i>	83
<i>madrina</i>	213
<i>maestre de campo</i>	189
<i>Magahats</i>	79
<i>maganito</i>	97
<i>maginoo</i>	70, 71
<i>magpapahesus</i>	199
<i>maharlika</i>	70, 71
<i>Ma-i</i>	89, 90, 91
<i>Mali-lu</i>	91
<i>mamahay</i>	74
<i>mandayas</i>	51
<i>Mandayas</i>	80
<i>Mangijanaci</i>	79
<i>mangyan</i>	68
<i>maninirbihan</i>	97

<i>manungaw</i>	83
<i>mestizos de sangley</i>	150, 160
<i>Ministerio de Ultramar</i>	31
<i>minnahu</i>	104
<i>misiones vivas</i>	211
<i>moros</i>	84
<i>moros of Mindanao</i>	37
<i>Motín de Cavite</i>	247
<i>Movimiento de Propaganda</i>	249

N

<i>namatuk</i>	83
<i>nao</i>	166
<i>nao de Acapulco</i>	164
<i>nao de China</i>	164
<i>navío de permiso</i>	191
<i>negritos, aetas, agtas ili itas</i>	57
<i>Negritosi ili Crnčiči</i>	49
<i>nihonmachi</i>	173
<i>nonos</i>	211
<i>novi hrišćani</i>	118
<i>novim hrišćanima</i>	16
<i>Nuestra Señora de Guía</i>	145

O

<i>oidor</i>	132
<i>Ophir</i>	33
<i>Ordenanzas de 1596</i>	154
<i>Ordinances of Good Government</i>	227
<i>oripun</i>	73, 74, 75, 76

P

<i>pacifički Rim</i>	111
<i>pacto de retroventa</i>	224
<i>Paduka</i>	84
<i>palmito</i>	59
<i>Pampange</i> .. 51, 54, 85, 189, 206, 208, 210, 219, 242	
<i>Pangasinanci</i>	51
<i>panghimuyat</i>	97
<i>paniyo</i>	65
<i>panulat</i>	53
<i>Parián</i>	148
<i>Parían</i> 148, 149, 151, 160, 161, 172, 217, 256	

<i>payson</i>	247, 248
<i>Pearl of the Orient</i>	27
<i>petty plutocracies</i>	79
<i>Plan General Económico</i>	217
<i>población</i>	210
<i>polos</i>	127, 234, 235
<i>potong</i>	58, 59, 69
<i>principal superiors</i>	208
<i>principales</i>	118
<i>principalía</i>	118, 135, 235, 243
<i>principalities</i>	79
<i>pueblo de Indios</i>	139, 142
<i>pumaraw</i>	106
<i>punamhan</i>	103
<i>P'u-tuan</i>	91

R

<i>rajah</i>	84
<i>Rat francuske invazije</i>	222
<i>Rat Francuza</i>	222
<i>real hacienda</i>	153
<i>Real Hacienda</i>	122, 159, 218
<i>reales de a ocho</i>	179
<i>reducciones</i>	135
<i>regidor</i>	135, 137
<i>regula</i>	205
<i>relación</i>	35
<i>residencia</i>	140
<i>rites de passage</i>	83

S

<i>sab-ong</i>	97
<i>sa-ilaya</i>	87
<i>sa-ilud</i>	87
<i>sakop</i>	85
<i>Salipada</i>	84
<i>sambon</i>	97
<i>San Andrés</i>	123, 138
<i>San Antonio</i>	114
<i>San Gabriel</i>	148
<i>San Jerónimo</i>	134, 165
<i>San Juan de Dios</i>	219
<i>San Juanillo</i>	165
<i>San Pedro</i>	123
<i>sangley</i>	172

<i>Sangley mestizos</i>	61
<i>sanlegy</i>	160
<i>Santiago</i>	114
<i>Santo Niño</i>	123
<i>sawah</i>	73, 260
<i>Secretaría del Despacho Universal de Indias</i>	122, 159
<i>seigniorage</i>	178
<i>Seminario Conciliar</i>	219
<i>servicios</i>	234
<i>sharif</i>	84
<i>shu-in</i>	185
<i>sibin</i>	75
<i>silin</i>	75
<i>Sipad</i>	84
<i>sirot</i>	75
<i>situado</i>	153, 184
<i>Sociedad Económica de Amigos del País</i>	217
<i>srebrna ere Azije</i>	174
<i>subanos</i>	51
<i>Sulodi</i>	79
<i>Suluanci</i>	86, 87
<i>španski srebrni real</i>	179
<i>špansko jezero</i>	131, 202

T

<i>Tabon Man</i>	46
<i>Tagakaolos</i>	80
<i>Tagali</i> ...	36, 50, 58, 62, 70, 73, 85, 99, 100, 106, 196, 198, 204
<i>tao</i>	99
<i>taotao</i>	102
<i>tasaday</i>	51
<i>tau way bangsa</i>	85
<i>teniente mayor</i>	135
<i>tiangui</i>	87
<i>tianguiztli</i>	87
<i>tibao</i>	212
<i>Tigmamanukin</i>	99
<i>timawa</i>	70, 71, 73, 74, 98
<i>timawas</i>	55
<i>Tingianci</i>	50, 62, 64, 87
<i>tirurays</i>	51
<i>tornaviaje</i>	26
<i>Tratado de Zaragoza</i>	26
<i>Tratados de Tordesillas</i>	21

<i>tribunales de los pueblos</i>	141
<i>tributo real</i>	136
<i>Tributo real</i>	136
<i>Trienio Liberal 1820–1823</i>	241
<i>Trinidad</i>	114
<i>tuhey</i>	75
<i>tuman</i>	75
<i>tumao</i>	73
<i>tumaranpok</i>	74, 76
<i>tumaranpuh</i>	74
<i>tumataban</i>	74, 76
<i>tumon</i>	83

U

<i>umalagad</i>	101
<i>utangna loob</i>	39

V

<i>vermillion-seal</i>	185
<i>Victoria</i>	114
<i>villa de San Miguel</i>	124
<i>villa Fernandina</i>	130
<i>Virreinato de Nueva España</i>	158
<i>Visajci</i> .. 61, 68, 70, 73, 96, 97, 98, 106, 196, 204	
<i>visitas</i>	139, 140, 196, 210
<i>visitas-barrios</i>	139
<i>vuelta del Poniente</i>	115

W

<i>warrior societies</i>	79
--------------------------------	----

Z

<i>Zambali</i>	50, 58, 66, 100, 210
<i>Zapadne Indije</i>	256

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

325.3(460)"15/18"

327(460:599)"15/18"

930.85(599)"15/18"

94(599)"15/18"

СТОШИЋ, САЊА, 1979-

Kolonijalna politika Španije : Filipini kao studija slučaja / Sanja Stošić. -
Beograd : Institut za političke studije, 2021 (Beograd : Birograf comp). - 293
str. : ilustr. ; 25 cm

Tiraž 100. - Str. 8-9: Predgovor / Ljiljana Marković. - Napomene i
bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 266-287. - Registar.

ISBN 978-86-7419-338-9

a) Колонијализам -- Шпанија -- 16в-19в б) Шпанија -- Спољна политика
-- Филипини -- 16в-19в в) Филипини -- Културна историја -- 16в-19в

COBISS.SR-ID 34023689